

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

КУЗЬ ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.163.06(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ
РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 081-Право

Галузь знань 08-Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Т. В. Кузь

Науковий керівник: **Шевчук Оксана Романівна**, кандидат юридичних
наук, доцент

Тернопіль – 2024

АНОТАЦІЯ

Кузь Т. В. Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації актів цивільного стану в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2024.

У дисертаційній роботі вирішено ряд актуальних наукових завдань, які були зумовлені тим, що на сучасному етапі розвитку країни пріоритетом визнано дотримання конституційних норм і забезпечення прав та свобод людини і громадянина, а також нормативно встановлений, оптимізований і зрозумілий порядок надання адміністративних послуг. Тому з'ясування поняття, сутності, ознак, структури та правового регулювання реєстрації актів цивільного стану стало неможливим без звернення до теоретичних напрацювань як вітчизняних, так і зарубіжних науковців щодо державного регулювання адміністративних процедур, їх основних видів, стадій та особливостей реалізації. У зв'язку з цим досліджено історію розвитку законодавства в питанні реєстрації актів цивільного стану та визначено тенденції сучасної доктрини адміністративно-правового регулювання у цій сфері, в тому числі, проаналізовано міжнародну практику правового забезпечення реєстрації актів цивільного стану. На основі комплексного дослідження поняття та видів процедур державної реєстрації актів надано оцінку результативності їх проведення та розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення законодавства про державну реєстрацію актів цивільного стану в Україні.

З метою розв'язання зазначених наукових завдань реалізовано комплекс наукових підходів, моделей, механізмів, принципів вдосконалення процесу надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану з дотриманням спеціальної адміністративної процедури реєстрації, що передбачає розширення кола суб'єктів, уповноважених

здійснювати державну реєстрацію актів цивільного стану, зокрема, шляхом залучення нотаріусів та органів місцевого самоврядування, а також цифровізації зазначених адміністративних послуг, у зв'язку із постійним розвитком нових форм суспільних правовідносин, впровадженням електронного урядування та введенням в Україні режиму воєнного стану.

Отримані під час наукового дослідження результати свідчать про досягнення мети наукового пошуку, вирішення поставлених завдань.

Подано та обґрунтовано авторське бачення закономірностей розвитку законодавства про державну реєстрацію актів цивільного стану, де виділено три етапи: початковий, радянський, сучасний.

Запропоновано впровадження інституту адміністративно-правового супроводу державної реєстрації актів цивільного стану, як комплексного міжгалузевого інституту. При цьому визначено, що адміністративно-правовий супровід – це процес встановлення наукових засад, принципів та механізмів конкретного керуючого впливу, а також правових засад, правил, форм, методів та прийомів, що визначають порядок та процесуальні засади державно-управлінської діяльності та її результативності; є способом організації правового регулювання за допомогою закріплення норм, що встановлюють детальний та поетапний порядок діяльності органів державної влади та державних службовців у процесі реалізації їх владних повноважень.

Сформульовано авторське визначення категорії «адміністративна процедура реєстрації актів цивільного стану», під якою вбачається сукупність адміністративно-процесуальних дій, що забезпечують вирішення індивідуальних реєстраційних справ щодо дій та подій життя людини, які можуть вплинути на виникнення, зміну або припинення її прав та обов'язків, здійснюються уповноваженими органами у сфері виконавчої діяльності, що виражається у санкціонуванні, офіційному визнанні за певними суб'єктами прав та правового статусу.

Удосконалено науковий підхід щодо виокремлення ознак адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану,

зокрема такі як: реалізація компетенції відповідних органів державної виконавчої влади, розгляд та вирішення індивідуальних адміністративних справ у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, прийняття актів цивільного стану, що передбачає видачу відповідних свідоцтв про державну реєстрацію.

Розроблено положення про те, що адміністративні процедури реєстрації актів цивільного стану є неюрисдикційними, тобто такими, що носять позитивний характер, ініціюються заявником шляхом подання заяви встановленого зразка до відповідного адміністративного органу.

Обґрунтовано зміст презумпцій батьківства та материнства та особливості їх правозастосування у чинному міжнародному та вітчизняному законодавстві, а також процедуру спростування таких презумпцій.

Доведено, що державна реєстрація визначення походження дитини від батьків є юридичною процедурою, яка забезпечує реалізацію і захист цивільних, сімейних, соціальних та спадкових прав та дає змогу як дитині, так і її матері, батькові користуватися усіма гарантованими можливостями та пільгами. Визначення походження дитини може відбуватися як в адміністративному порядку так і в судовому, залежно від факту народження дитини в шлюбі чи поза ним та волевиявлення батьків щодо визнання такої дитини.

Виокремлено особливості процедури добровільного визнання батьківства щодо дитини, яка народилася у батьків, які не перебувають у шлюбі між собою. Зокрема встановлено, що подання спільної заяви батьками про визнання батьківства є позасудовим (адміністративним) способом підтвердження походження дитини, що полягає у вираженні волевиявлення особи, яка вважає себе батьком.

Досліджено державну реєстрацію народження, що є заявною адміністративною процедурою з визначеним терміном її здійснення – не пізніше одного місяця з дня народження дитини. За загальним правилом державна реєстрація народження проводиться органами ДРАЦС за місцем

народження дитини або за місцем проживання її батьків або одного із них, проте під час воєнного стану запроваджена повна екстериторіальність, що передбачає можливість звернення до будь-якого органу в системі органів ДРАЦС.

Акцентовано увагу на тому, що станом на сьогодні законодавством закріплено позасудовий порядок встановлення факту народження та смерті на тимчасово окупованих територіях, який передбачає, що заяви про реєстрацію повинні прийматися до розгляду органами ДРАЦС за наявності у заявників документів, що є підтвердженням цих юридичних фактів, навіть, якщо ці документи видані окупаційною владою. У разі відмови органу ДРАЦС здійснити державну реєстрацію зазначених актів цивільного стану, така відмова повинна розцінюватися як бездіяльність органу влади та може бути оскаржена в порядку адміністративного судочинства.

Обґрунтовано необхідність впровадження в діючому законодавстві принципу екстериторіальності, що полягає у можливості подання заяв про реєстрацію актів цивільного стану, а також заяв про поновлення або анулювання актових записів цивільного стану до будь-якого суб'єкта надання зазначених послуг на території України за бажанням заявника.

Виокремлено особливості адміністративної процедури державної реєстрації шлюбу в період воєнного стану, що характеризуються скороченням термінів розгляду заяви про шлюб, можливістю подання заяв онлайн та через представника та проведенням реєстрації шлюбу в режимі відео конференції.

Запропоновано надати повноваження щодо реєстрації шлюбу та його розірвання органам місцевого самоврядування та нотаріусам незалежно від місця перебування наречених або ж подружжя чи одного з них за їх власним вибором.

Обґрунтовано необхідність щодо надання повноважень Державній міграційній службі в питанні державної реєстрації зміни статі, а також запровадження пілотного проекту щодо реєстрації зміни імені органами

ДМС з метою утвердження принципів сервісної держави та забезпечення впровадження євроінтеграційних процесів у сфері надання адміністративних послуг щодо державної реєстрації актів цивільного стану.

Досліджено зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання та доведено, що усі іноземні країни, залежно від встановленої законодавством форми укладення шлюбу, можна розділити на три групи: 1) шлюб реєструється виключно в органах державної влади; 2) шлюб реєструється органами державної влади та релігійними громадами; 3) шлюб реєструється виключно в релігійній формі.

Зазначено, що з метою удосконалення та розвитку інституту державної реєстрації цивільного стану, а також ефективного функціонування органів державної реєстрації цивільного стану в Україні важливим є врахування особливостей історичного розвитку країни, формування правової системи, звичаєвого права; актуальним є також звернення уваги на досвід зарубіжних країн у сфері реформування системи державної реєстрації актів цивільного стану.

Підкреслено, що в період воєнного стану потребують вдосконалення та внесення змін всі адміністративні процедури у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Ключові слова: адміністративна процедура, адміністративні послуги, адміністративний супровід, електронні публічні послуги, децентралізація, електронне урядування, цифровізація, процедура реєстрації, державна реєстрація актів цивільного стану, акти цивільного стану, реєстрація шлюбу, розірвання шлюбу, народження, батьківство.

SUMMARY

Kuz T. V. Administrative and legal regulation of state registration of acts of civil status in Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 – Law. – West Ukrainian National University, Ternopil, 2024.

In the dissertation work, a number of topical scientific tasks were solved, which were caused by the fact that at the current stage of the country's development, the priority is recognized to comply with constitutional norms and ensure the rights and freedoms of a person and a citizen, as well as a normatively established, optimized and understandable procedure for the provision of administrative services. Therefore, the clarification of the concept, essence, features, structure and legal regulation of registration of acts of civil status became impossible without referring to the theoretical works of both domestic and foreign scientists regarding the state regulation of administrative procedures, their main types, stages and features of implementation. In this regard, the history of the development of legislation on the issue of registration of civil status acts was studied and the trends of the modern doctrine of administrative and legal regulation in this area were determined, including the international practice of legal support for the registration of civil status acts was analyzed. On the basis of a comprehensive study of the concept and types of procedures for state registration of acts, an assessment of the effectiveness of their implementation was provided and practical recommendations were developed for improving the legislation on state registration of acts of civil status in Ukraine.

In order to solve the specified scientific tasks, a complex of scientific approaches, models, mechanisms, and principles of improving the process of providing administrative services in the field of state registration of civil status acts was implemented in compliance with a special administrative registration procedure, which provides for the expansion of the range of subjects authorized to carry out state registration of acts civil status, in particular, through the involvement of notaries and local self-government bodies, as well as digitalization of the specified administrative services, in connection with the constant development of new forms of social legal relations, the introduction of electronic governance and the introduction of martial law in Ukraine.

The results obtained during scientific research testify to the achievement of the goal of scientific research and the solution of the set tasks.

The author's vision of the development patterns of legislation on state registration of civil status acts is presented and substantiated, where three stages are distinguished: initial, Soviet, modern.

It is proposed to implement the institute of administrative and legal support of the state registration of civil status acts as a complex interdisciplinary institute. At the same time, it is determined that administrative and legal support is the process of establishing scientific principles, principles and mechanisms of specific managerial influence, as well as legal principles, rules, forms, methods and techniques that determine the order and procedural principles of state management activity and its effectiveness; is a way of organizing legal regulation by establishing norms that establish a detailed and step-by-step procedure for the activities of state authorities and civil servants in the process of exercising their authority.

The author's definition of the category «administrative procedure for registration of civil status acts» is formulated, which includes a set of administrative and procedural actions that ensure the resolution of individual registration cases regarding the actions and events of a person's life that may affect the emergence, change or termination of his rights and obligations, are carried out by authorized bodies in the field of executive activity, which is expressed in sanctioning, official recognition of certain subjects of rights and legal status.

The scientific approach to distinguishing the features of the administrative procedure of state registration of civil status acts has been improved, in particular such as: implementation of the competence of relevant state executive bodies, consideration and resolution of individual administrative cases in the field of state registration of civil status acts, adoption of civil status acts, which involves the issuance of relevant certificates on state registration.

A provision has been developed that administrative procedures for registration of civil status acts are non-jurisdictional, i.e. positive in nature,

initiated by the applicant by submitting an application of the prescribed format to the relevant administrative body.

The content of the presumptions of paternity and motherhood and the peculiarities of their enforcement in current international and domestic legislation, as well as the procedure for refuting such presumptions, are substantiated.

It has been proven that the state registration of the determination of the child's parentage is a legal procedure that ensures the implementation and protection of civil, family, social and inheritance rights and enables both the child and his mother and father to enjoy all the guaranteed opportunities and privileges. The determination of the child's origin can be carried out both administratively and judicially, depending on the fact of the birth of the child in or out of wedlock and the will of the parents regarding the recognition of such a child.

The peculiarities of the procedure of voluntary recognition of paternity regarding a child born to parents who are not married to each other are highlighted. In particular, it was established that the submission of a joint statement by the parents on the recognition of paternity is an extrajudicial (administrative) way of confirming the origin of the child, which consists in the expression of the will of the person who considers himself the father.

The state registration of birth, which is a formal administrative procedure with a specified deadline for its implementation – no later than one month from the day of the child's birth, was studied. As a general rule, state registration of birth is carried out by the DRACS bodies at the place of birth of the child or at the place of residence of his or her parents or one of them, however, during the martial law, full extraterritoriality was introduced, which provides for the possibility of applying to any body in the system of DRACS bodies.

Attention is drawn to the fact that, as of today, the legislation establishes an out-of-court procedure for establishing the fact of birth and death in the temporarily occupied territories, which provides that applications for registration must be accepted for consideration by the DRATS authorities if the applicants have documents confirming these legal facts, even , if these documents were issued

by the occupying power. In case of refusal of the DRATS body to carry out the state registration of the mentioned acts of civil status, such refusal should be considered as inaction of the authority and may be appealed in the order of administrative proceedings.

The need to implement the principle of extraterritoriality in the current legislation is substantiated, which consists in the possibility of submitting applications for the registration of civil status acts, as well as applications for the renewal or annulment of civil status act records to any entity providing the specified services on the territory of Ukraine at the request of the applicant.

The features of the administrative procedure for state marriage registration during martial law are highlighted, which are characterized by shortening the terms of consideration of marriage applications, the possibility of submitting applications online and through a representative, and conducting marriage registration in video conference mode.

It is proposed to grant the authority to register and dissolve marriages to local self-government bodies and notaries, regardless of the place of residence of the bride and groom or the spouses or one of them at their own choice.

The need to grant powers regarding the state registration of gender change to the bodies of the State Migration Service, as well as the introduction of a pilot project regarding the registration of name changes by the State Migration Service with the aim of approving the principles of the service state and ensuring the implementation of European integration processes in the field of providing administrative services regarding the state registration of acts of civil status, is substantiated.

The foreign experience of administrative and legal regulation was studied and it was proved that all foreign countries, depending on the legally established form of marriage, can be divided into three groups: 1) marriage is registered exclusively in state authorities; 2) marriage is registered by state authorities and religious communities; 3) marriage is registered exclusively in a religious form.

It is noted that in order to improve and develop the institution of state civil status registration, as well as the effective functioning of state civil status registration bodies in Ukraine, it is important to take into account the peculiarities of the country's historical development, the formation of the legal system, customary law; it is also relevant to pay attention to the experience of foreign countries in the field of reforming the system of state registration of acts of civil status.

It is emphasized that during the period of martial law, all administrative procedures in the field of state registration of acts of civil status need to be improved and amended.

Key words: administrative procedure, administrative services, administrative support, electronic public services, decentralization, electronic government, digitalization, registration procedure, state registration of civil status acts, civil status acts, marriage registration, divorce, birth, parentage.

Список опублікованих праць за темою дисертації,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Nataliya Felikissimivna Mentukh, Oksana Romanivna Shevchuk, Verbitska Mariana Vasylivna, Kuz Tetiana Volodymyrivna. Ensuring Information Security: Comparative Legal Aspect. *Central European Management Journal*. 2023. № 31(3). P. 74-87. URL: https://journals.kozminski.cem-j.org/index.php/pl_cemj/article/view/917.

2. Кузь Т. В., Шевчук О. Р. Правове забезпечення інформаційної безпеки процесу надання електронних адміністративних послуг. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1. С. 59-65. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42032/1/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9E.pdf>.

3. Шевчук О. Р., Кузь Т. В. Порядок державної реєстрації шлюбу в Україні та державах-членах ЄС: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*.

2021. № 51. С. 42-45. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/0.pdf>.

4. Кузь Т. В. Адміністративно-правове забезпечення процесу встановлення (визнання) батьківства в Україні та державах-членах ЄС: порівняльно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С.150-157. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/2_2022/23.pdf.

5. Кузь Т. В. Фактичні шлюбні відносини та проблеми захисту прав їх учасників. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 2 (46). С. 250-255. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/8621>.

6. Кузь Т. В., Шевчук О. Р. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення громадського контролю державної реєстрації актів цивільного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 6, С. 187-192. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/6_2022/28.pdf.

7. Kuz T. Administrative and legal provision of public control of state registration of civil status acts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 2022. № 6 (50). С. 219-224. URL: <https://kelmczasopisma.com/en/viewpdf/9496>.

8. Шевчук О. Р., Кузь Т. В. Інституційне забезпечення процесу державної реєстрації актів цивільного стану: адміністративно-правовий аспект. *Наукові перспективи*. 2024. № 1 (43). С. 753-761. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/8832>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Кузь Т. В. Зарубіжний досвід організації діяльності органів юстиції регіонального рівня та можливість його використання в Україні. *П'ятдесят перші економіко-правові дискусії: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Львів, 2020*. С. 59-62.

10. Кузь Т. В. Забезпечення інформаційної безпеки процесу надання електронних адміністративних послуг: адміністративно-правовий аспект. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 16-17 квітня 2021 р.)*. Тернопіль, 2021. С. 69-71.

11. Кузь Т. В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в процесі організації та надання адміністративних послуг в Україні. *National security in modern world. Legal, technological and social communication aspects*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Еїк, 2021. Р. 81-88.

12. Кузь Т. В. Правове забезпечення реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 79-81. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/891>.

13. Кузь Т. В. Правове забезпечення застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний довід*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 105-107.

14. Кузь Т. В. Особливості інтеграції послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через центри надання адміністративних послуг. *Публічна служба і адміністративне судочинство: проблеми та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 12 травня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 110-113. URL: https://dpu.edu.ua/images/2023/Photo_dlya_novyn_2023/Kafedra%20publichnogo%20prava/Materiali%20konf_12.05.2023%20Pravo%20v%20umovah%20voennogo%20stanu%201.pdf.

15. Кузь Т. В. Механізм інтеграції послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через центри надання адміністративних послуг: теоретичний та практичний аспект. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчених (м. Тернопіль, 19 травня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 967-971. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#starred?projector=1>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	27
1.1. Історія розвитку законодавства, що регламентує реєстрацію актів цивільного стану в Україні.....	27
1.2. Тенденції сучасної доктрини адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану.....	48
1.3. Органи державної реєстрації актів цивільного стану як суб'єкти адміністративних правовідносин.....	68
Висновки до Розділу 1.....	91
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ.....	94
2.1. Поняття та види процедур державної реєстрації актів цивільного стану.....	94
2.2. Державна реєстрація народження та смерті особи.....	119
2.3. Правова процедура визначення походження дитини.....	136
2.4. Державна реєстрація шлюбу як підстава створення сім'ї.....	157
Висновки до Розділу 2.....	178
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	182
3.1. Зарубіжний досвід правового забезпечення реєстрації актів цивільного стану.....	182
3.2. Шляхи вдосконалення законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в Україні.....	211
Висновки до Розділу 3.....	239

ВИСНОВКИ.....	243
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	250
ДОДАТКИ.....	281

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АП – адміністративні послуги

ДРАЦС – державна реєстрація актів цивільного стану

ДМС України – Державна міграційна служба України

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ЄС – Європейський Союз

КМУ – Кабінет Міністрів України

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

МОЗ України – Міністерство охорони здоров'я України

МЮУ – Міністерство юстиції України

ОВВ – органи виконавчої влади

ОМС – органи місцевого самоврядування

ОДРАЦС – органи державної реєстрації актів цивільного стану

РАЦС – реєстрація актів цивільного стану

СК України – Сімейний кодекс України

ТОТ – тимчасово окуповані території

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦНАП – Центр надання адміністративних послуг

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір шляху євроінтеграції, а також поточний стан системи державної реєстрації актів цивільного стану зумовлюють необхідність кардинальних змін у вітчизняному законодавстві. Зрештою, на сучасному етапі розвитку країни пріоритетом є дотримання конституційних норм, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також нормативно визначений, оптимізований і зрозумілий порядок здійснення адміністративних процедур. Визначення поняття, сутності, ознак, структури та правового регулювання адміністративних процедур реєстрації актів цивільного стану неможливе без звернення до теоретико-методологічних напрацювань як вітчизняних, так і зарубіжних науковців у питанні державного регулювання адміністративних процедур, їх основних видів, стадій та особливостей реалізації процедури державної реєстрації актів цивільного стану.

Правові аспекти актів цивільного стану, як інституту адміністративного права, міжгалузевого інституту, елементу правового статусу фізичної особи, юридичних фактів, як контрольно-наглядової функції держави формуються на основі відносин сучасного суспільства, що розвиваються на національному та міжнародному рівнях. Зміна суспільної ідеології у контексті сприйняття імперативних принципів реєстрації актів цивільного стану, формалізованих процедур документального оформлення окремих правовідносин, а також цифровізація усіх суспільних процесів зумовлює необхідність поглибленого дослідження та розробку пропозицій щодо вдосконалення системи державної реєстрації актів цивільного стану.

Результатом реалізації сервісної концепції держави є створення правового поля з реальним впливом на практику управління, згідно з яким споживачі адміністративних послуг мають широкі права та повноваження, а не є пасивними адресатами державного контролю. Значні кроки на шляху до зазначеної мети вже робляться в контексті загальних підходів до належного

державного управління, а також кількох концептуальних документів, зокрема, Стратегії реформування державного управління в Україні на 2022-2025 роки та Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Триває створення мережі центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), розширюється перелік послуг, які надаються через центри, здійснюється цифрова трансформація адміністративних послуг, в тому числі, шляхом використання функціоналу Єдиного державного веб-порталу електронних послуг – Дія. Наприкінці 2021 року прийнято Закон України «Про адміністративну процедуру», який висвітлює єдині, послідовні та зрозумілі принципи взаємодії держави, громадян і бізнесу.

Акти цивільного стану виконують функцію визнання особи. Це робиться шляхом надання індивідуального ідентифікатора особи. У них документально підтверджується сімейний стан, ім'я, по батькові та прізвище особи, її стать, родинні зв'язки тощо. Крім того, законодавство про цивільний стан є платформою для аналізу демографічних процесів країни в цілому та окремих її регіонів. Масштаби адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану ілюструє те, що це друга за популярністю адміністративна послуга в країні після реєстрації місця проживання.

Модернізація системи державної реєстрації актів цивільного стану зумовлена також реформуванням системи надання адміністративних послуг, пов'язаної, зокрема, із делегування відповідних функцій органів державної виконавчої влади органам місцевого самоврядування. Також система реєстрації пов'язана із запровадженням комплексної адміністративної послуги «єМалятко», впровадженням експерименту «Шлюб за добу»; розробляються заходи щодо передачі повноважень ДРАЦС до приватних структур. Крім того, важливо визнати, що в системі ДРАЦС є чимало проблем, які негативно впливають на реалізацію прав та інтересів громадян.

Акти цивільного стану, а також процедура їх реєстрації має складну правову природу, недостатньо досліджену у сучасній науці

адміністративного права. Адже по-перше, вони можуть розглядатися як процедури встановлення юридичних фактів, що зумовлюють виникнення, зміну та припинення правового статусу громадянина, а також характеризують його правовий стан; по-друге, як адміністративні акти, що підтверджують факт державної реєстрації цивільного стану; по-третє, як документи, тобто матеріальні носії інформації про правовий стан особи, що потребує реєстрації у відповідних органах державної влади.

Недостатність адміністративно-правових досліджень актів цивільного стану, необхідність ефективного правозастосування нових положень законодавства вимагає всебічного наукового осмислення. Основою актів цивільного стану є правове становище особи як носія суб'єктивних прав та обов'язків у сфері публічних і приватних правовідносин, зумовлене подіями і діями природного та соціального характеру, що мають правове значення.

Цивільний стан особи безпосередньо визначається зареєстрованими актами цивільного стану, а також безпосередньо пов'язаний з її правовим статусом учасника майнових та особистих немайнових відносин. Аналіз сучасного законодавства підтверджує необхідність його вдосконалення. Дотепер у науковій літературі, судовій та адміністративній практиці виникають питання щодо актів цивільного стану, у тому числі: актів про народження дітей із застосуванням програм допоміжних репродуктивних технологій; співвідношення прав та обов'язків батьків, усиновителів та опікунів; зміни імені; зміни статі; використання псевдоніма та ін. Виникла необхідність розширення переліку актів цивільного стану, встановлених діючим законодавством.

Проте сьогодні не існує єдиного підходу до вирішення зазначеної проблематики, що зумовлює необхідність її аналізу на рівні дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана із науковими темами Західноукраїнського національного університету, зокрема з темою науково-дослідної роботи

кафедри адміністративного права та судочинства «Захист прав людини в публічних правовідносинах» (номер державної реєстрації – 0122U201353).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є визначення теоретико-методологічних засад та практичних особливостей адміністративно-правового регулювання процедури державної реєстрації актів цивільного стану та розробка практичних рекомендацій щодо впровадження відповідних змін до діючого законодавства, з метою вдосконалення адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану в Україні.

Відповідно до поставленої мети в дисертації передбачається вирішення таких завдань:

- дослідити історію розвитку законодавства, що регламентує реєстрацію актів цивільного стану;
- охарактеризувати тенденції сучасної доктрини адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану;
- визначити особливості правового статусу органів державної реєстрації актів цивільного стану як суб'єктів адміністративних правовідносин;
- здійснити комплексне дослідження поняття та видів процедур державної реєстрації актів цивільного стану;
- надати оцінку результативності процедури державної реєстрації народження та смерті особи;
- здійснити моделювання правової процедури визначення походження дитини;
- виокремити особливості державної реєстрації шлюбу як підстави створення сім'ї;
- проаналізувати міжнародну практику правового забезпечення реєстрації актів цивільного стану;
- розробити практичні рекомендації щодо удосконалення законодавства про державну реєстрацію актів цивільного стану.

Об'єктом дослідження виступають адміністративно-правові відносини, що виникають у процесі державної реєстрації актів цивільного стану.

Предмет дослідження є норми адміністративного законодавства України, міжнародно-правові акти, що регламентують порядок державної реєстрації актів цивільного стану, наукові праці за тематикою дисертаційного дослідження, дані соціологічних досліджень, матеріали судової практики у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Методи дослідження. В основу дисертаційної роботи покладені фундаментальні положення адміністративно-правової науки, наукові розробки з проблематики державної реєстрації актів цивільного стану. Дослідження спирається також на здобутки суміжних наукових галузей, зокрема, державного управління, економіки, соціології.

У роботі активно використовуються загальнонаукові методи пізнання, зокрема, метод системного аналізу, який дозволив дослідити складові елементи системи державної реєстрації актів цивільного стану, а також правовий статус органів державної реєстрації актів цивільного стану, як суб'єктів адміністративних правовідносин (*підрозділи 1.2., 1.3.*). Застосування методології системного аналізу надало можливість проаналізувати організаційно-правові основи діяльності суб'єктів у системі державної реєстрації актів цивільного стану, їх функціональні ознаки та характеристики, а також визначити загальні тенденції реформування процедури державної реєстрації актів цивільного стану (*підрозділи 2.1., 2.2.*). Метод системно-функціонального та структурно-функціонального аналізу сприяв систематизації складових системи надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, а також здійсненні комплексного дослідження поняття та видів процедур державної реєстрації актів цивільного стану (*підрозділ 2.1.*). Метод документального аналізу використано для вивчення особливостей нормативно-правових актів, що регламентують процес державної реєстрації актів цивільного стану

(підрозділи 1.2., 1.3.). Метод компаративістського аналізу дозволив проаналізувати міжнародний досвід правового забезпечення реєстрації актів цивільного стану та сформулювати відповідні пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства (підрозділи 3.1., 3.2.). Метод спостереження дозволив вивчити причини, що дестабілізують систему державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану, а також шляхи її стабілізації (підрозділи 3.1. і 3.2.).

Нормативною базою дослідження є Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України: «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про адміністративну процедуру», «Про державну службу», інші нормативно-правові акти України щодо державної реєстрації актів цивільного стану, а також законодавство зарубіжних країн.

Науково-теоретичною основою дисертаційного дослідження стали праці таких відомих учених-правознавців у галузі адміністративного права, як: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Д. М. Бахрах, С. В. Банах, В. М. Бевзенко, І. В. Бойко, Ю. П. Битяк, Н. С. Бутрин-Бока, І. П. Голосніченко, Р. В. Гречанюк, Т. О. Карабін, Р. А. Калюжний, С. В. Ківалов, Т. О. Коломієць, О. М. Коропатов, В. К. Колпаков, Є. О. Легеза, О. І. Миколенко, Р. С. Мельник, Н. Р. Нижник, Н. М. Неумивайченко, М. П. Орзіх, Ю. М. Оборотов, А. Ю. Осадчий, Г. М. Писаренко, І. М. Пахомов, А. А. Пухтецька, О. В. Розгон, С. Г. Стеценко, В. П. Тимошук, Н. Є. Хлібороб, О. Р. Шевчук, А. М. Школик, A. Husby, J. Wohlfahrt, G. Melbye, M. Rasha, C. Brolan, E. Gouda, H. N. AbouZahr, A. Lopez, D. Dudley, K. Allison, J. Baptista, O. Goundiam, L. Mälksoo, Kerikmäe, Tanel, Joamets, Kristi, Pleps J. Rodiņa A. Berkmanas Tomas, P. A. Santos, N. Cordeiro, V. Martins, C. Gonçalves та ін.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає у вирішенні актуальних наукових завдань, зокрема обґрунтуванні системи наукових положень та практико орієнтованих рекомендацій щодо

удосконалення адміністративно-правового регулювання процедури державної реєстрації актів цивільного стану в Україні.

До основних результатів що містять елементи наукової новизни належать:

уперше:

- запропоновано впровадження інституту адміністративно-правового супроводу державної реєстрації актів цивільного стану, як комплексного міжгалузевого інституту;

- визначено, що адміністративно-правовий супровід – це процес встановлення наукових засад, принципів та механізмів конкретного керуючого впливу, а також правових засад, правил, форм, методів та прийомів, що визначають порядок та процесуальні засади державно-управлінської діяльності та її результативності;

- сформульовано авторське визначення поняття «адміністративна процедура реєстрації актів цивільного стану», під якою вбачається сукупність адміністративно-процесуальних дій, що забезпечують вирішення індивідуальних реєстраційних справ щодо дій та подій у житті людини, які впливають на виникнення, зміну або припинення її прав та обов'язків, здійснюються уповноваженими органами у сфері виконавчої діяльності, що виражається у санкціонуванні, офіційному визнанні за певними суб'єктами прав та правового статусу;

удосконалено:

- науковий підхід щодо виокремлення ознак адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, зокрема такі як: реалізація компетенції відповідного виконавчого органу державної влади; розгляд та вирішення індивідуальних адміністративних справ у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; прийняття актів цивільного стану, що передбачає видачу відповідних свідоцтв про державну реєстрацію;

- положення про те, що адміністративні процедури реєстрації актів цивільного стану є неюрисдикційними, тобто такими, що носять позитивний

характер, ініціюються заявником шляхом подання заяви встановленого зразка до відповідного адміністративного органу;

- обґрунтування змісту презумпцій батьківства та материнства та особливості їх правозастосування у чинному міжнародному та вітчизняному законодавстві, а також процедуру спростування таких презумпцій;

- розуміння про те, що законодавством закріплено позасудовий порядок встановлення факту народження та смерті на тимчасово окупованих територіях, який передбачає, що заяви про реєстрацію повинні прийматися до розгляду органами ДРАЦС за наявності у заявників документів, що є підтвердженням цих юридичних фактів, навіть, якщо ці документи видані окупаційною владою. У разі відмови органу ДРАЦС здійснити державну реєстрацію зазначених актів цивільного стану така відмова повинна розцінюватися, як бездіяльність органу влади та може бути оскаржена в порядку адміністративного судочинства;

дістали подальшого розвитку:

- дослідження державної реєстрації народження, що є заявною адміністративною процедурою з визначеним терміном її здійснення – не пізніше одного місяця з дня народження дитини. За загальним правилом державна реєстрація народження проводиться органами ДРАЦС за місцем народження дитини або за місцем проживання її батьків чи одного з них, проте під час воєнного стану запроваджена повна екстериторіальність, що передбачає можливість звернення до будь-якого органу в системі органів ДРАЦС;

- доктринальні підходи щодо впровадження у діючому законодавстві принципу екстериторіальності, що полягає у можливості подання заяв про реєстрацію актів цивільного стану, а також заяв про поновлення або анулювання актових записів цивільного стану до будь-якого суб'єкта надання зазначених послуг на території України за бажанням заявника.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації запропоновані напрями вдосконалення чинного законодавства у

сфері державної реєстрації актів цивільного стану, що відповідно надалі надасть змогу підвищити ефективність зазначених адміністративних процедур.

Обґрунтовані у дисертаційному дослідженні наукові висновки та пропозиції може бути використано у:

- *нормотворчій діяльності* – для удосконалення механізму адміністративно-правового забезпечення процедури державної реєстрації актів цивільного стану;

- *науково-дослідній сфері* – як теоретико-методологічне підґрунтя для подальших наукових досліджень базових елементів механізму адміністративно-правового забезпечення державної реєстрації актів цивільного стану;

- *правозастосовній діяльності* органів державної влади та місцевого самоврядування – для вирішення спорів у сфері захисту прав та законних інтересів громадян під час державної реєстрації актів цивільного стану;

- *освітньому процесі* – викладання дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Адміністративно-процедурне право», «Сімейне право», також для підготовки підручників, навчально-методичних посібників, нових навчальних курсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана авторкою самостійно, усі наукові результати, а також науково-практичні рекомендації були отримані на базі особистих наукових досліджень, у тому числі у складі робочих груп та колективу співавторів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження висвітлено в доповідях на науково-практичних конференціях і семінарах, а саме: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «П'ятдесят перші економіко-правові дискусії» (Львів, 27 жовтня 2020 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 16-17 квітня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній

конференції «National security in modern world. Legal, technological and social communication aspects» (Еїк, 2021 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Російсько-українська війна: право, безпека, світ» (Тернопіль, 29 квітня 2022 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний довід» (Тернопіль, 28 квітня 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічна служба і адміністративне судочинство: проблеми та перспективи» (Тернопіль, 12 травня 2023 р.); XX Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (Тернопіль, 19 травня 2023 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладені у 15 наукових працях, з яких: 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – у закордонному виданні, 7 праць апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 293 сторінки, з яких 233 сторінки основного тексту. У роботі наведено 6 додатків. Список використаних джерел містить 274 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

1.1. Історія розвитку законодавства, що регламентує реєстрацію актів цивільного стану в Україні

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина, дотримання конституційних норм та гарантій є основною ознакою правової та демократичної держави. Україна, взявши курс на євроінтеграцію, має своїм основним завданням встановити прозорі та інклюзивні правила взаємодії органів державної влади та фізичних і юридичних осіб. Швидкий розвиток і реформування системи органів публічного адміністрування вимагає обов'язкового формування нормативно-правової бази із законодавчо визначеними адміністративними процедурами в процесі такої взаємодії.

Важливе місце в системі органів публічного управління займають саме органи реєстрації актів цивільного стану, оскільки їхня діяльність спрямована на реалізацію громадянами тих прав, що безпосередньо пов'язані з їх правовим статусом як учасників публічно-правових відносин. Метою здійснення державної реєстрації актів цивільного стану є офіційне визнання та підтвердження державою дій та подій, з якими пов'язані виникнення, зміна та припинення правовідносин між фізичними особами та державою. Такими юридичними фактами є народження фізичної особи, шлюб, розірвання шлюбу, смерть.

Особливістю актів цивільного стану є обов'язковість їх державної реєстрації. Лише тоді фізична особа наділяється відповідною адміністративною правосуб'єктністю. Сам термін «реєстрація» в тлумачному словнику української мови пояснюється «як взяття на облік, внесення до списку або книги певних даних, записів про певні факти» [112]. Державною вважається реєстрація, де за обов'язкової участі органу влади відбувається

письмове засвідчення даних про певні факти, які мали місце, і внаслідок яких інший учасник цих правовідносин наділяється певною правосуб'єктністю.

Відповідно до Великого енциклопедичного юридичного словника «...державна реєстрація – це письмовий запис або фіксація іншим чином фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їх державного обліку та контролю, засвідчення дійсності і надання їм законного статусу...» [40, с. 358]. Така реєстрація знаходить своє юридичне втілення в актах цивільного стану. Адміністративні послуги у сфері реєстрації актів цивільного стану повинні відбуватися за чітко визначеною адміністративною процедурою, що передбачена законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами.

У зв'язку із цим особливості провадження у сфері реєстрації актів цивільного стану потребують нових теоретичних пошуків.

Правова природа актів цивільного стану та відповідних адміністративних процедур є складною, оскільки для інституту реєстрації актів цивільного стану характерним є те, що відносини, які виникають в цій сфері можуть належати як до галузі сімейного, цивільного права, так і до адміністративного права. Незважаючи на це, зміст та правова природа державної реєстрації актів цивільного стану, як форма реалізації повноважень органів виконавчої влади, досі не стала предметом детального дослідження у адміністративно-правовій літературі, адже розглядається сьогодні більше в сімейному та цивільному законодавстві, ніж в адміністративному.

До сьогодні немає єдиного підходу у цьому питанні, відтак виникає необхідність наукового дослідження адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану.

Найбільш важливим як із теоретичної, так і з практичної точки зору, є визначення та аналіз особливостей адміністративної процедури у сфері державної реєстрації актів цивільного стану. Для цього необхідно здійснити історико-правовий аналіз законодавства, що регламентує відносини щодо

державної реєстрації актів цивільного стану, виділивши основні періоди та етапи його розвитку. Це дасть можливість врахувати тенденції розвитку та проаналізувати усталені традиції та набуту практику, що мали місце в процесі реформування інституту державної реєстрації актів цивільного стану.

Досліджуючи проблематику адміністративно-правового регулювання процедури реєстрації актів цивільного стану, ми перебуваємо у парадигмі концепції сервісної держави.

Ідея сервісної держави датується ще VI століттям, коли у міжнародній політико-правовій доктрині починає формуватися теза про те, що сутність та причини створення держави насамперед пов'язані, із необхідністю служіння народу [212, с. 22]. Концепція сервісної держави полягає у тому, що призначення держави та основною вимогою до ефективності державного механізму має стати зручність користування адміністративними послугами, які держава надає своїм громадянам.

Реєстрація актів цивільного стану в минулі історичні епохи і до XX століття була прерогативою лише представників церкви, а не державних органів. Всі процедурні моменти щодо реєстрації в основному здійснювалися священиками, записи велися в метричних книгах. Хоча ще до прийняття християнства, певні риси, притаманні інституту реєстрації актів цивільного стану, можна відшукати в римських законах за часів існування Римської імперії. Вже тоді акти цивільного стану розумілися, як елемент правового статусу фізичної особи, що визначався її походженням та родинними зв'язками.

Римські закони не встановлювали жодного письмового акту, яким би засвідчувався вступ осіб у законний шлюб, проте для одруження існували певні умови, яких мали дотримуватися, а саме: взаємна згода партнерів, стан статевої зрілості (для чоловіків – 14 років, для жінок – 12 років) та фізичної спроможності подружжя. Законним шлюбом визнавався союз, укладений чоловіком та жінкою одного правового статусу та за наявності двох обов'язкових елементів – спільне проживання та подружнє кохання. Для

індивідуалізації особи, як члена суспільства, та визначення її походження слугувало ім'я. Батьківська влада виникала щодо дітей, народжених у законному римському шлюбі, або якщо батько визнавав своє батьківство.

Норми, що впроваджувалися римським правом, стали передумовами створення інституту актів цивільного стану в багатьох країнах Європи, а також і в Україні.

Становлення інституту реєстрації актів цивільного стану на території України відбувалося основним чином під впливом інших держав – Республіки Польщі, Російської імперії, Румунії, Австро-Угорщини, СРСР, оскільки українські землі в різні історичні часи входили до їх складу. Через це часто на нашій території поширювалося законодавство відповідних держав.

Першим етапом становлення реєстрації актів цивільного стану в Україні більшість науковців вважають період Київської Русі. Сімейні відносини в той час формувалися здебільшого на основі звичаєвого права, княжого законодавства, язичницьких обрядах та народних звичаях. Згодом укладення шлюбу відбувалося лише при посередництві церкви і державою визнавалися лише шлюби, освячені згідно з релігійними звичаями.

Прийняття християнства сприяло розвитку сімейних відносин відповідно до візантійського канонічного права [138, с. 166]. Однак в церковній практиці Київської Русі мало місце відхилення від візантійського законодавства. Це стосувалося питань укладення шлюбу та розлучення, які врегульовувалися Статутом князя Ярослава [259].

Починаючи з X століття значний вплив на формування морально-етичних норм суспільного життя мало прийняття християнства. Це знайшло своє відображення і в новій правовій системі. Згодом укладення шлюбу відбувалося лише при посередництві церкви і державою визнавалися лише шлюби, освячені згідно з релігійними звичаями.

Згодом Галицько-Волинське князівство перейняло культурні та правові традиції Київської Русі. Сімейні відносини врегульовувалися нормами

звичаєвого і церковного права, які сформувалися й функціонували до XIV ст. [135, с. 11].

З прийняттям Литовських Статутів можна відстежити певні зміни в регулюванні сімейних, цивільних та адміністративних правовідносин. З XVI ст. у Великому князівстві Литовському і на території українських земель було узаконено церковний шлюб. Законодавством було визначено, що шлюб укладається в кілька етапів, а саме: оглядини, сватання, заручини, вінчання, весілля. Впроваджувалося укладання шлюбних договорів, які згідно з Литовськими статутами називали «інтерцизою». Після їх складання всі відомості повинні були записуватися в городських книгах [192, с. 344].

Литовськими статутами було врегульовано також питання розірвання шлюбу. Воно відбувалося як з дозволу церкви, так і без нього. Все залежало від того, чи особи уклали шлюб за звичаєвим правом, чи за церковним. Відповідно за розлученням вони могли звертатися до державного суду, або ж якщо були повінчані, то до церковного. Для того, аби розлучення вважалося законним, державний або церковний суд чи посадова особа місцевого органу державної влади повинні були отримати взаємну згоду подружжя, що вони хочуть припинити свій шлюб і погоджуються надати один одному свободу укладати новий шлюб. Згідно з Литовським статутом 1566 р. і Литовським статутом 1588 р., якщо взаємної згоди не було, то процедура розлучення могла здійснюватися лише церковним судом [192, с. 358].

Таким чином, можна зробити висновок, що в Литовських статутах містилися перші процедурні норми, що стосувалися порядку укладення та розірвання шлюбу.

Важливою датою в історії реєстрації актів цивільного стану є запровадження системи метричних книг у 1722 році. До 1917-го року реєстрація народження, смерті та шлюбу здійснювалася виключно священнослужителями у таких церковних книгах. По-суті метрична книга – це такий собі прототип сучасної Книги актових записів, що ведуться відділами державної реєстрації актів цивільного стану. До сьогодні більшість

з них зберігаються в обласних та центральних історичних архівах у Львові та Києві.

Метричні книги велися священиками при церквах і були основним документом реєстрації в той час. Для православного, католицького і лютеранського населення їх вели священнослужителі відповідних церков, а для євреїв – рабини. Таких книг було три – про народження, про смерть та про шлюб і вони велися у двох примірниках, один з яких зберігався в церкві, а інший в архіві консисторії. В той час священик був наділений правами державного чиновника, якому держава делегувала обов'язок вести облік парафіян церкви та фіксувати зміни їх правового статусу, що пов'язані з їх цивільним станом. Юридичну силу мали документи, які видавалися лише на основі консисторського примірника.

До 50-х років XIX століття в парафіяльних метричних книгах містилась інформація про всі види реєстрації, а згодом щодо кожного виду реєстрації була окрема книга. Для прикладу, в метричних книгах про народження містилася наступна інформація: порядковий номер запису; рік, день і місяць народження дитини; дата хрещення; адреса народження дитини; її ім'я та віровизнання; відмітка про народження у шлюбі чи поза ним; записи про батьків дитини та хрещених батьків. В книгах про шлюб потрібно було зазначати ім'я, прізвище, місце проживання, віросповідання нареченого і нареченої, їх вік одруження, дата вінчання, а також, в обов'язковому порядку, – прізвища та імена свідків. Щодо метричних книг про смерть, то в них зазначалося ім'я та прізвище, місце проживання і вік померлого, дата і причина смерті, місце поховання.

Метричні книги служили для потреб держави, тому з часом в парафіях і консисторіях їх наявність стала обов'язковою [122, с. 12].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, про що на першому етапі розвитку реєстрацію актів цивільного стану здійснювали не державні органи чи їх посадові особи, а представники церкви. Хоча й мала місце поступова формалізація умов та процедури укладання шлюбів.

Наступним етапом розвитку законодавства в сфері державної реєстрації актів цивільного стану прийнято вважати період після Жовтневої революції 1917 року. У цей період повноваження щодо реєстрації народження, смерті, шлюбу та розірвання шлюбу перейшли від церкви до цивільної влади.

Важливими законодавчими актами, що поклали початок становлення цього етапу, є Декрети Ради Народних Комісарів Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про організацію відділу актових записів громадянського стану», «Про розлучення» та «Про громадянський шлюб та про ведення книг актів громадянського стану».

Декрет «Про організацію відділів записів актів громадянського стану» та Декрет «Про громадянський шлюб та про ведення книг актів громадянського стану» було прийнято 20 лютого 1919 р. Цими документами передбачалося запровадження цивільної форми шлюбу, який відтепер повинен був реєструватися в державних органах реєстрації – відділах записів шлюбу і народжень при міських управах (районних, повітових чи волосних земських). Туди ж потрібно було звертатися громадянам для реєстрації факту народження дитини чи клопотатися для складання акту про смерть. Декретом було відмінено церковну форму шлюбів, реєстрація яких здійснювалась відповідно до церковних статутів, та відмежовано церковний шлюб від цивільного, передаючи державі регулятивну та контрольну функцію шлюбних відносин.

Декрет про громадянський шлюб проголосив утворення в УРСР органів Запису актів громадянського стану (ЗАГС) як окремих структурних елементів механізму держави. Щодо церковного шлюбу, то це відтепер визнавалося «особистою справою тих осіб, які вступають в шлюб» і вінчання ставало можливим лише після державної реєстрації шлюбу в органах ЗАГСу. Таким чином проводилося відокремлення церкви від держави [123, с. 396].

Важливими нововведеннями, які запроваджували Декрети 1919 року було визначення умов вступу в шлюб, відміна релігійних обмежень, таких як

заборона особам православної віри вступати в шлюб з нехристиянами, рівність подружжя при виборі прізвища тощо. Крім того, було встановлено порядок встановлення батьківства в суді та стягнення аліментів з особи, визнаної батьком. Було закріплено принцип моногамії, тобто одношлюбності, який є одним з основних принципів сімейного права і в наш час [36, с. 160].

Однак в контексті даного дослідження варто зупинитися на тому, що даним документом вперше на законодавчому рівні було закріплено процедуру державної реєстрації в органах реєстрації.

20 лютого 1919 р. був прийнятий також Декрет УРСР «Про розлучення», яким дозволялася свобода розлучення і анулювалася церковна процедура розлучення. Шлюб можна було розірвати за заявою одного або обох із подружжя. Заяви про реєстрацію потрібно було подавати в місцеві органи реєстрації, але в той час вони не всюди були організовані, тому часто із заявами зверталися в народні суди.

На той час на території УРСР створювалися окружні повітові, районні, волосні підвідділи органів ЗАГС. Однак, урядовий декрет 1919 р. не передбачав створення сільських підвідділів ЗАГС. Тому сільське населення повинно було звертатися у волосні центри.

У 1920 році було запроваджено інститут сільських уповноважених волосних підвідділів у селах, де знаходилися церкви. Проте їм надавалося право реєструвати лише народження і смерть. Для реєстрації шлюбу чи розлучення жителям необхідно було звертатися до волосних підвідділів [83].

У 1923 році відбулася адміністративно-територіальна реформа, яка передбачала ліквідацію волосних підвідділів ЗАГС і припинення діяльності сільських уповноважених. В 1924 р. були створені підвідділи ЗАГС при сільських радах, які отримали вже повноваження щодо реєстрації народження, смерті, шлюбу та розлучення.

Органи ЗАГС вважалися відомством, що зберігає дуже важливу інформацію щодо обліку населення, і тому в 1934 р. його включили до

структури Народного комісаріату внутрішніх справ, а відділи стали називатися як бюро. І лише в жовтні 1956 року органи ЗАГС були виведені з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ та знову повернулися в підпорядкування органів місцевого самоврядування [81, с. 570].

Перша спроба кодифікації законодавства щодо шлюбно-сімейних відносин була у 1919 році, коли уклали «Кодекс законів про акти громадянського стану, про сім'ю та опіку». В його основу були покладені принципи перших декретів «Про шлюб» та «Про розлучення».

Цим Кодексом регламентувався порядок ведення записів різних актів громадянського стану, визначалися основні умови та принципи шлюбу, підстави визнання шлюбу недійсним. Варто відмітити, що умови одруження та розлучення значно спростилися. Для укладення шлюбу достатньо було досягнути шлюбного віку: 18 років – для чоловіків та 16 років – для жінок, а також факт їх взаємної згоди. Порядок розлучення був спрощений, і за наявності заяви обох з подружжя запис про розлучення в РАГС проводився зразу ж. Якщо ж мала місце одностороння заява, то процедура розлучення проводилася лише за умови подання зацікавленим з подружжя підтвердження про трикратну публікацію про розлучення в місцевому виданні «Ізвестія» [185, с. 90].

Кодекс 1919 року запроваджував інститут позбавлення батьківських прав. Однак даний документ так і не набрав чинності в зв'язку з громадянською війною того часу.

В 1926 році в УРСР все ж таки з'являється «Кодекс законів про шлюб, родину, опіку і про акти громадянського стану УРСР», яким передбачалося, що юридичні наслідки породжують тільки ті акти цивільного стану, які здійснювалися органами державної влади через відповідні відділи записів актів громадянського стану. Кодексом закріплювалася рівність чоловіка й жінки, рівні права між шлюбними та позашлюбними дітьми, легка процедура розірвання шлюбу та остаточне виключення впливу церкви, що були започатковані Декретами 1919 року.

В липні 1934 р. органи ЗАГС було включено до структури Народного комісаріату внутрішніх справ як інституцію, яка зберігає найважливішу інформацію про поточний облік населення. З того відділи отримують назву «бюро». Всі співробітники мали отримати міліцейські чини, а начальники відділів стали лейтенантами [83].

З 1935 р. органи ЗАГС почали реєструвати актові записи про усиновлення.

У 1944 р. радянською владою видаються укази, що забороняють встановлення батьківства щодо дітей народжених поза шлюбом. Шлюб визнавався існуючим лише у випадку його реєстрації та не допускалося визнання фактичних шлюбних відносин. Процедура розлучення також ускладнювалася, оскільки шлюб розривався лише, якщо судом було визнано необхідність його припинення.

25 жовтня 1956 року органи ЗАГС були виведені із системи органів Міністерства внутрішніх справ та передані в підпорядкування органів місцевого самоврядування.

У 1969 році для виконання положень Ради Міністрів СРСР від 2 червня 1969 р. № 410 «Про затвердження Основних положень, що визначають порядок зміни записів актів громадянського стану, порядок та строки зберігання актових книг, і форм книг реєстрації актів громадянського стану», виконками обласних, Київської і Севастопольської міських рад зобов'язали виготовити книги реєстрації актів громадянського стану, а всі відділи забезпечити бланками відповідних свідоцтв про реєстрацію. Таким чином, здійснювалося впорядкування та облік актових записів.

З 1969 р. запис актів громадянського стану в містах і районних центрах став проводитися в цивільних бюро, а в сільських населених пунктах – виконавчими комітетами сільських Рад.

Варто відмітити, що така процедура існувала до ухвалення Закону України «Про органи реєстрації актів громадянського стану» у 1993 році.

З 1 лютого 1970 року на території УРСР набув чинності «Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР» [89], який діяв і в часи незалежної України аж до прийняття нового Сімейного Кодексу України 2002 року. Розділ V Кодексу містив главу «Акти громадянського стану», особливістю якої було те, що вона зберігала чинність до прийняття Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 2010 року та в частині, що не суперечила новому Сімейному кодексу України.

Нормами Кодексу було встановлено, що акти громадянського стану (а саме: народження, смерть, встановлення батьківства, одруження, розірвання шлюбу, зміни прізвища, імені та по-батькові) реєструються в обласних і районних центрах і містах відділами реєстрації актів громадянського стану виконавчих комітетів районних, районних у містах Рад народних депутатів, а в сільській місцевості – виконавчими комітетами селищних і сільських Рад народних депутатів. Тоді вони мали назву «органи запису актів громадянського стану».

Після внесення змін до Кодексу з 2000 року вони стали називатися «органами реєстрації актів громадянського стану» та було встановлено, що «акти громадянського стану реєструються у відділах реєстрації актів громадянського стану районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції, у виконавчих органах сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад, у консульських установах та дипломатичних представництвах України. Також визначалась їх компетенція та порядок такої реєстрації.

Відповідно до ст. 6 Кодексу визнавався тільки шлюб, укладений у державних органах реєстрації актів громадянського стану. Релігійний обряд шлюбу, так само, як і інші релігійні обряди, не мав правового значення і вважався особистою справою громадян.

Кодексом регламентовано норму про те, що шлюб укладається урочисто і лише за взаємною згодою осіб, які одружуються. Шлюбний вік для чоловіків – 18 років, для жінок – 17 років. Кодекс дозволяв припинення

шлюбу в органах РАГС при взаємній згоді подружжя та відсутності неповнолітніх дітей. У інших випадках потрібно було звертатися до суду. Заборонялося розпочинати справу про розірвання шлюбу під час вагітності дружини без її згоди і впродовж року після народження дитини. Також містилися норми про недійсність шлюбу.

Розділом «Сім'я» регламентувалися питання визнання батьківства та походження дітей, виплат аліментів, усиновлення та удочеріння, встановлення опіки та піклування та інші [89].

Підзаконним нормативно-правовим актом, що встановлював основні процедурні моменти державної реєстрації актів громадянського стану, була Інструкція про порядок реєстрації актів громадянського стану, затверджена Наказом Міністерства юстиції від 29.12.1984 року [82]. Документ зі змінами та доповненнями був чинним до прийняття нових Правил державної реєстрації актів цивільного стану 2000 року.

Таким чином, нормативні акти УРСР, видані в той час, стали першими офіційними документами, які закріплювали головні принципи функціонування інститутів сімейного та адміністративного права і стали підґрунтям для прийняття нормативних актів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в Україні. В ході прийняття цих законодавчих актів виявлялися особливості розвитку українського законодавства протягом всього радянського періоду, адже здебільшого воно формувалося шляхом запозичення та уніфікації норм загальносоюзного права, однак з певними відмінностями, які краще характеризували українських законотворців.

Наступним третім етапом розвитку законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану стали роки становлення та розвитку незалежної України. Даний етап включає в себе кілька періодів, які пов'язані з прийняттям основоположних нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини в сфері надання послуг щодо державної реєстрації актів цивільного стану.

Так початком першого періоду вважаємо прийняття Закону України «Про органи реєстрації актів громадянського стану» від 24 грудня 1993 р, [171] яким встановлювалися організаційно – правові основи діяльності органів реєстрації актів громадянського стану. Зазначений Закон був першим нормативно-правовим актом незалежної України, який визначав органи реєстрації актів громадянського стану, як різновид органів виконавчої влади, що забезпечували надання громадянам та іншим фізичним особам адміністративних послуг щодо реєстрації народження, смерті, шлюбу та розірвання шлюбу, встановлення батьківства та зміни імені.

Постановою КМУ від 30.09.1998 р. № 592 було утворено обласні, Київське та Севастопольське міські, районні, районні у містах, управління юстиції, у якості самостійних органів виконавчої влади, які підпорядковуються Міністерству юстиції України та є його територіальними органами [176]. Крім того, з 1 січня 1999 року почали діяти районні управління юстиції, які були утворені в областях.

Отож, повноваження щодо реєстрації були покладені на відділи реєстрації актів громадянського стану у структурі управління юстиції, а в сільській місцевості – на виконавчі комітети сільських та селищних рад.

Вперше Законом були прописані вимоги щодо осіб, які можуть обіймати посаду керівника чи спеціаліста відділу реєстрації актів громадянського стану, серед яких є обов'язкова наявність громадянства України, вища юридична освіта та рекомендація кваліфікаційної комісії. Всі акти громадянського стану, що підлягають реєстрації, мали провадитися в книгах спеціального зразка, що відповідно до закону є єдиними доказами юридичних фактів, засвідчених у них. Книги велися у двох примірниках, перші з яких повинні були зберігатися в архівах відділів державної реєстрації актів громадянського стану за місцем їх реєстрації, а другі – в архівах відповідних відділів управлінь юстиції.

З розвитком законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану сам термін «акт цивільного стану» вживався не завжди і до

сьогодні ведуться наукові дискусії пов'язані з цим. Термін «акт цивільного стану» мав місце у нормативно-правових актах до 1919 р. Але з прийняттям Декрету Ради Народних Комісарів УРСР «Про організацію відділів реєстрації актів громадянського стану», а також Декрету «Про громадянський шлюб та про ведення книг актів громадянського стану» почали вживати термін «акти громадянського стану». Так само законодавець прописує його і в Законі 1993 року, вживаючи термін «акти громадянського стану».

У Законі України «Про органи реєстрації актів громадянського стану», законодавець термін «акти громадянського стану» визначає як: «...засвідчені державою факти народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу, встановлення батьківства, переміни прізвища, імені, по батькові. Вони є юридичними фактами, з якими закон пов'язує виникнення, зміну або припинення відповідних прав та обов'язків...» [171].

Другий період розвитку законодавства незалежної України пов'язаний з прийняттям Сімейного Кодексу України від 10.01.2002 року [187]. Відділи реєстрації актів громадянського стану були перейменовані у відділи реєстрації актів цивільного стану згідно з Наказом МЮ України №21/5 від 25.01.2007 р. «Про реформування органів юстиції» [175].

Тому до терміну «акти цивільного стану», законодавець знову повернувся в Сімейному кодексі України [187] і в Законі України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.08.2010 року № 2398-VI. Відповідно до ст. 2 цього Закону: «...актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків...» [150].

На сьогодні діючим законодавчим актом, який визначає основні положення державної реєстрації актів цивільного стану є вищезгаданий Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». Відповідно до ст. 1 Закону, ним регулюються відносини: «...пов'язані з проведенням державної реєстрації актів цивільного стану, внесенням до

актових записів цивільного стану змін, їх поновленням і анулюванням...» [150]. Також Законом визначається система органів державної реєстрації актів цивільного стану, порядок здійснення такої реєстрації, закріплюються місце, строки, її основні засади.

Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» узагальнив законодавчу практику, що мала місце у всіх попередніх кодексах та нормативно-правових актах, враховуючи всі необхідні зміни та потреби сучасного суспільства в сфері державної реєстрації.

Важливими його нововведеннями стали норми про ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: «...Державний реєстр актів цивільного стану громадян – це державна електронна інформаційна система, яка містить відомості про акти цивільного стану, зміни, що вносяться до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання та відомості про видачу свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану і про видачу витягів з нього...» [150].

Станом на сьогодні відомості про народження фізичної особи, її походження, зміну імені, укладення шлюбу, розірвання шлюбу та смерть повинні бути внесені в Державний реєстр актів цивільного стану громадян шляхом складання актового запису в електронному вигляді. Відомості, що по'язані з усиновленням, його скасуванням чи визнання недійсним, а також позбавлення чи поновлення батьківських прав також вносяться до Державного реєстру на підставі рішення суду.

Усі відділи реєстрації актів цивільного стану взаємодіють з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики, з банками та іншими фінансовими установами, з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної фінансової та бюджетної політики, Бюро економічної безпеки України, і в межах визначених відповідними законодавчими актами повинні надавати необхідну їм інформацію про фізичних осіб, що міститься в Державному реєстрі актів цивільного стану громадян.

Суттєві зміни після 2010 року були пов'язані з процедурою розірвання шлюбу за рішенням суду, оскільки Законом визначалося, що рішення суду є остаточним документом, який засвідчує факт розірвання шлюбу, а тому особам, які розлучилися, не потрібно додатково реєструвати розірвання шлюбу в відділах ДРАЦС. Усі рішення суду, які набрали законної сили, надсилаються відповідними судами до органу ДРАЦС за місцем ухвалення такого рішення для проставлення відмітки в актовому записі про реєстрацію шлюбу і внесення змін в Реєстрі. Свідоцтво про розірвання шлюбу в такому випадку не видається і жодних відміток в паспортах осіб не проставляється.

Також було вдосконалено порядок розірвання шлюбу щодо категорії осіб, які засуджені до позбавлення волі. Раніше такі особи не мали права бути ініціаторами щодо розірвання шлюбу в органах ДРАЦС, а пріоритет завжди надавався другому з подружжя. Тепер згідно із Законом такі особи можуть розірвати шлюб на загальних підставах як в судовому порядку, так і в органах ДРАЦС. Крім того особи, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, можуть звернутися із заявою про розірвання шлюбу за участю представника.

Варто також відмітити, що з часу прийняття вищезгаданого Закону і станом на сьогодні до нього вносилися зміни та доповнення, що продиктовані динамічністю та розвитком суспільних відносин, можливістю надання адміністративних послуг он-лайн, впровадженням нових пілотних проєктів, розширенням повноважень дипломатичних та консульських установ, децентралізацією та воєнним станом. Вважаємо всі ці зміни цілком виправданими і погоджуємося з думкою О. Погребняк, що даний: «...законодавчий акт є нормативно-правовим актом європейського рівня, який не тільки уніфікував у собі питання діяльності органів державної реєстрації актів цивільного стану, але й став кроком, що максимально наблизив діяльність цих органів до забезпечення потреб пересічних громадян, реалізації їх прав та законних інтересів...» [130, с. 87].

Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.08.2010 року є нормативною основою правового регулювання відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану. Однак, досліджуючи законодавство щодо реєстрації актів цивільного стану, найперше маємо відзначити, що всі закони в Україні приймаються у відповідності до Конституції та повинні відповідати її нормам і приписам. Конституція України проголошує основні права та свободи громадян, а держава в особі органів державної влади зобов'язана забезпечувати їх захист та належне виконання.

Органи реєстрації актів цивільного стану як органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані діяти лише на підставі та в межах тих повноважень, які передбачені Конституцією та іншими законами. Конституцією як основним законом держави надається можливість громадянам направляти індивідуальні й колективні письмові звернення або ж особисто звертатися до органів державної влади та їхніх посадових чи службових осіб в разі, якщо вони вважають, що їх права та законні інтереси порушені. Крім того, ст. 55 Конституції України: «...гарантується право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних органів та органів місцевого самоврядування і їх посадових та службових осіб до суду...» [94].

Реєстрація актів цивільного стану регламентує правовідносини, що виникають у зв'язку настанням таких юридичних фактів як народження дитини, одруження чи смерть. У науці цивільного права ці відносини часто визнавалися цивільно-правовими, відтак і відповідні акти як акти цивільного стану. Однак, враховуючи, що реєстрація актів цивільного стану здійснюється в основному органами юстиції, то вона може розглядатися як функція державного управління, що спрямована на реалізацію громадянами своїх основоположних прав та свобод, а відносини, які виникають в цьому випадку є адміністративно-правовими [213].

Третій період розвитку законодавства в сфері державної реєстрації ми пов'язуємо з ухваленням Закону України «Про адміністративну процедуру»,

який на сьогодні є основоположним актом: «... що регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів...» [143]. Зазначений закон було прийнято 17.02.2022 року і він є одним із тих законів, що визначає підстави і повноваження процедурного характеру, а також спосіб реалізації таких повноважень, а також регламентує особливості загальної адміністративної процедури в сфері державної реєстрації, що також застосовується і в сфері реєстрації актів цивільного стану [143].

Тому вважаємо прийняття Закон України «Про адміністративну процедуру» важливим періодом сучасного розвитку законодавства в сфері державної реєстрації актів цивільного стану, оскільки послуги щодо реєстрації актів цивільного стану є різновидом адміністративних послуг, а тому всі відносини, що виникають з приводу їх надання та отримання підпадають під предмет регулювання цього законодавчого акту.

Як згадувалося вище, інститут реєстрації актів цивільного стану зачіпає також цивільно-правові та сімейно-правові відносини. Тому, досліджуючи систему джерел законодавства, що стосуються державної реєстрації актів цивільного стану, слід відзначити важливу роль Цивільного та Сімейного кодексів України. Ці кодифіковані акти містять положення щодо регламентації норм, які розкривають суть актів цивільного стану, як правової категорії. Також Цивільним Кодексом України визначається, що: «...народження фізичної особи та її походження, усиновлення, позбавлення та поновлення батьківських прав, шлюб, розірвання шлюбу, зміна імені, смерть підлягають обов'язковому внесенню до Державного реєстру актів цивільного стану громадян в органах юстиції у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України...» [198].

Сімейний кодекс України був прийнятий 10.01.2002 року. Відповідно до ст. 1 він визначив «засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів» [187]. Кодексом встановлено порядок державної реєстрації шлюбу та порядок його припинення, а також визначення походження дитини і процедуру визнання батьківства.

Окрім цих законодавчих актів у системі джерел права, що регламентують відносини у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, важливу роль відіграють підзаконні нормативні акти, які деталізують безпосередній порядок реєстрації, внесення відомостей в Державний реєстр, ведення книг актових записів, порядок поновлення та анулювання актових записів.

Базовим підзаконним нормативно-правовим актом можна вважати «Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні», затверджені наказом Міністерства юстиції України № 52/5 від 18.10.2000 р. [163]. З прийняттям цього документу втратила чинність попередня Інструкція про порядок державної реєстрації актів громадянського стану в Україні, однак багато положень залишилися без змін.

Постановою Кабінету Міністрів України від 10.11.2010 № 1025 «Про затвердження зразків актових записів цивільного стану, зразків бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану» передбачено єдиний порядок ведення книг актових записів, а також заповнення бланків відповідних свідоцтв [159].

На сьогодні в період розвитку комп'ютерних технологій більшість інформації, що стосується прав фізичних та юридичних осіб, власності, нерухомого майна зберігається в Державних реєстрах. У сфері реєстрації актів цивільного стану діє Державний реєстр актів цивільного стану. Діючими нормативно-правовими актами, що впорядковують його ведення є Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 р. № 1064 «Про

затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян» [162].

Наразі активно впроваджується електронне урядування з метою використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності, відкритості та прозорості діяльності державного управління та надання громадянам можливості отримувати електронні адміністративні послуги [104, с. 81]. В зв'язку з цим Кабінетом міністрів України в 2015 році було запроваджено пілотний проект про подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану із застосуванням функціоналу мережі інтернет Інтернет. Було затверджено порядок застосування веб-порталу «Звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану», завдяки якому фізичні особи отримали можливість подавати заяви до відділів державної реєстрації актів цивільного стану із накладенням електронних підписів або ж формувати свої звернення через мережу Інтернет з використанням веб-порталу.

Створення єдиної ідентифікаційної бази даних, що містить відомості про всі зареєстровані акти цивільного стану, а також розвиток електронного урядування відповідає обраному Україною курсу на євроінтеграцію та позитивно впливає на підвищення її рейтингу на міжнародній арені.

Таким чином, проведений аналіз розвитку законодавства дає можливість виділити такі етапи: початковий, радянський, сучасний.

Початковий етап бере свій початок з часів Київської Русі. Сімейні відносини того часу врегульовувалися нормами звичаєвого і церковного права. На першому етапі розвитку реєстрації актів цивільного стану дії, пов'язані з такою реєстрацією, здійснювали не державні органи чи їх посадові особи, а представники церкви. Основним документом реєстрації шлюбу, народження та смерті були метричні книги.

У радянський період, який започаткував другий етап розвитку законодавства про реєстрацію актів цивільного стану, створено спеціальні органи реєстрації актів цивільного стану – органи записів актів

громадянського стану та закріплено перелік актів цивільного стану, що підлягають обов'язковій державній реєстрації. Кодекси та Закони радянського періоду, що діяли на території УРСР, стали першими офіційними документами, які закріплювали головні принципи функціонування інститутів сімейного права і стали основою для прийняття нормативно-правових актів, що регламентують державну реєстрацію актів цивільного стану в Україні.

Третім сучасним етапом, що регламентує розвиток законодавства про реєстрацію актів цивільного стану, вважається час після проголошення Незалежності України. На цьому етапі можна виділити три періоди: період становлення законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану та прийняття базових законів та положень. Другий період знаменується прийняттям Сімейного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», а також нормативно-правових актів уряду та Міністерства юстиції, які на сьогодні є нормативною базою правового регулювання відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Початком нового третього періоду сучасного етапу розвитку законодавства у сфері надання адміністративних послуг, зокрема і в сфері реєстрації актів цивільного стану, який триває і зараз, стало прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 року, оскільки цей нормативно-правовий акт суттєво міняє підхід до процедури надання адміністративних послуг в Україні та взаємодії органів публічного адміністрування з фізичними та юридичними особами в її процесі. В основі цих правовідносин лежать принципи, які покладені збалансувати приватні та публічні інтереси, закріпивши загальні й інклюзивні правила взаємодії держави через адміністративні органи з фізичними та юридичними особами.

Закон України «Про адміністративну процедуру» є одним із законів, що визначає підстави і повноваження процедурного характеру, та спосіб реалізації повноважень учасників цих проваджень. Норми цього закону є

нормами загальної дії і можуть бути конкретизовані іншими нормативно-правовими актами, зокрема і в сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

1.2. Тенденції сучасної доктрини адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану

Реалізація проголошеного Конституцією України курсу на забезпечення пріоритету прав і свобод людини вимагає створення ефективних механізмів їх реалізації та захисту та визначає найважливіші напрями трансформації державного механізму. Із проголошенням України соціальною державою суспільство переживає суттєві трансформації, які зумовлені переходом від «принципу рівності можливостей» до «принципу рівності результатів».

Створення умов для реалізації прав і свобод людини, передбачених Конституцією України, вимагає активної участі соціуму у соціальних та економічних процесах, що і зумовлює потребу у системному оновленні правових механізмів, що опосередковують організаційно-владний вплив на інституції громадянського суспільства. Адміністративно-правова реформа, проведена в умовах трансформації політичної та економічної системи, не може бути зведена виключно до оптимізації та адаптації існуючих правових механізмів публічного управління до нових соціальних умов. Адже в її основі лежать принципово нові підходи до формування системи відносин органів державної влади та людини заснованої на необхідності забезпечення балансу приватного та публічного інтересу.

Різке скорочення суспільних відносин, які допускають можливість застосування прямих адміністративних методів впливу, призвело до появи нових форм та методів державного управління. В умовах структурного та функціонального реформування системи органів виконавчої влади особливої

актуальності набуває одна із форм її реалізації – державна реєстрація актів цивільного стану.

Незважаючи на це, зміст та правова природа державної реєстрації актів цивільного стану, як форма реалізації повноважень органів виконавчої влади, досі не стала предметом детального наукового дослідження у адміністративно-правовій літературі, адже розглядається сьогодні більше в сімейному та цивільному законодавстві, аніж в адміністративному. У зв'язку із цим особливості провадження у сфері реєстрації актів цивільного стану потребують нових теоретичних пошуків.

Досліджуючи проблематику адміністративно-правового регулювання процедури реєстрації актів цивільного стану, ми перебуваємо у парадигмі концепції сервісної держави. Адже у період, коли в Україні триває повномасштабна війна, ми не можемо створити внутрішню війну держави і людини. Усі зусилля органів державної влади, органів місцевого самоврядування, зокрема і тих, які наділені повноваженнями щодо реєстрації актів цивільного стану, повинні бути спрямовані насамперед на захист прав і свобод людини, на спрощення і здешевлення процедур, на можливість захисту своїх прав та законних інтересів для громадян навіть на тимчасово окупованих територіях та територіях, де проходять активні бойові дії. Тому сьогодні, досліджуючи процес державної реєстрації актів цивільного стану, ми говоримо про максимальну децентралізацію, про можливість використання диспозитивних методів правового регулювання у публічно-правових відносинах, що пов'язані із державною реєстрацією актів цивільного стану. Концепція сервісної держави – це основа нашого бачення реформування процедури державної реєстрації актів цивільного стану.

Ідея сервісної держави датується ще VI століттям, коли у міжнародній політико-правовій доктрині починає формуватися теза про те, що сутність та причини створення держави насамперед пов'язані із необхідністю служіння народу [212, с. 22]. Концепція сервісної держави полягає у тому, що призначення держави та основною вимогою до ефективності державного

механізму має стати зручність користування адміністративними послугами, які держава надає своїм громадянам.

Ментух Н. стверджує, що до кінця ХХ ст., якщо не брати до уваги функції місцевого самоврядування, держава була здебільшого монополістом у виконанні більшості публічних функцій [251, с. 76]. Лише сьогодні ця функціональна модель надання послуг почала перетворюватися на модель обслуговування. Як зазначає Денег В., неефективність державних послуг майже скрізь у світі є результатом неефективності держави, як організаційної форми суспільного життя. Переважну більшість державних функцій можуть виконувати сторонні незалежні компанії, включаючи сертифікацію, оцінку якості, видачу документів тощо [222, с. 18].

Радіч В. кажує, що це створює можливість для громадян обрати ту форму сервісу, за допомогою якої він бажає отримати адміністративні послуги, які надають органи державної влади та органи місцевого самоврядування [254, с.207]. Шевчук О. наголошує, що формування моделі сервісної держави, яка надає послуги своїм громадянам, пов'язано із зміною ціннісних орієнтирів у суспільстві, а також розуміння того, що держава створена для людини, а не людина створена для держави. Крім того, сучасні технології та відкриті стандарти сприяють розвитку цієї моделі, що дає змогу забезпечити перетворення держави на сервісну організацію, яка надає послуги людям (громадянам) та бізнесу [264, с. 72].

У свою чергу вважаємо, що для України зміна спрямованості діяльності держави вимагатиме суттєвого переосмислення засад діяльності, а також необхідності існування багатьох органів державної влади, ставлення державних службовців до громадян, залучення приватної ініціативи, а не збереження державної монополії на виконання окремих функцій держави [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. В Україні відбулися деякі зміни в пріоритетах, зокрема залучення приватної ініціативи, а не збереження державної монополії [16, с. 216].

Розглядаючи трансформацію України в сервісно-орієнтовану державу, ми не можемо не враховувати досвід великих європейських країн, таких як Велика Британія, Франція та Німеччина, оскільки нинішня мета національного політичного життя у більшості сфер життя суспільства – трансформувати до європейських стандартів [35,с. 280].

Як зазначає Буханевич О. М., в адміністративному праві розвинених європейських країн, таких як Франція та Сполучене Королівство, правова система, яка регулює послуги, є досить стандартизованою та діє протягом багатьох століть. Адміністративні послуги точно відображають позицію, яку займає демократична держава у відносинах між державою та її громадянами. Успіх державних органів, підприємств та організацій, які надають послуги громадянам, все більше залежить від розвитку додаткових функцій і нетрадиційних видів послуг для підвищення ефективності та прискорення результатів [34].

У демократичному суспільстві – це функції, які добровільно делеговані органам державної влади громадянським суспільством, представники якого фінансують і контролюють їх виконання, шляхом використання різноманітних механізмів реалізації прямої та безпосередньої демократії на різних рівнях суспільного життя від загальнодержавного до регіонального. Загальна система, за якою європейська спільнота оцінює ефективність країн у наданні послуг, дуже проста: клієнти задоволені, що означає, що система функціонує належним чином і ефективно [20, с. 44].

З огляду на динамічний розвиток адміністративного законодавства, а також швидкі темпи реформування та розвитку адміністративного права ряд наукових положень уже втратили свою актуальність. Цілком обґрунтовано можемо говорити про те, чи сьогодні важливим стає фундаментальне та системне дослідження теоретичних та практичних проблем, які пов'язані із адміністративно-правовим супроводом державної реєстрації актів цивільного стану на основі сучасних тенденцій адміністративно-правового регулювання.

Зазначимо насамперед той факт, що ми іменуємо акти «цивільними» і це зовсім не означає їхню цивільно-правову приналежність та передбачає не канонічний, а загальнодержавний порядок реєстрації актів в органах реєстрації актів цивільного стану, які спеціально сформовані для зазначених цілей. Акти цивільного стану, порядок державної реєстрації яких проводиться на підставі законодавства України про адміністративні процедури, значною мірою пов'язані із цивільними та сімейними правовідносинами, зокрема із фактом народження особи, її походження, шлюбом, розірванням шлюбу, а у випадку, передбаченому законодавством, також зміною імені та смертю особи. Державна реєстрація актів цивільного стану, зокрема щодо народження або смерті особи, має комплексний міжгалузевий характер. Так з позиції сімейного права, факт народження дитини зумовлює виникнення її сімейної правоздатності та можливість набуття особою сімейно-правового статусу в окремих видах сімейних правовідносин. Водночас смерть припиняє усі види сімейно-правових відносин. Тому у положеннях Сімейного кодексу України багато правових норм, які регламентують порядок оформлення актів цивільного стану [187].

Відтак, досліджуючи механізм адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану, ми не можемо ігнорувати комплексний характер цих правовідносин, а також роль норм інших (в тому числі приватно-правових) галузей права у регулюванні зазначених правовідносин. Вирішення зазначеної проблематики бачимо у виокремленні окремого міжгалузевого комплексного правового інституту «адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану».

Щоб розкрити сутність інституту адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану, необхідно усвідомити поняття «адміністративного супроводу» взагалі. Категорія адміністративно-правового супроводу не знайшла належного відображення у вітчизняній науковій літературі, тому ми використовуємо результат наукових пошуків зарубіжних авторів. Так, з позицій Abel R. L. та ін., адміністративно-правовий супровід є

«єдністю соціологічного, нормативного та практичного аспектів». Він розпочинається тоді, коли з метою відповідності вимогам закону назріває суспільна потреба в упорядкуванні взаємозв'язків і взаємодії людей, причому певним чином і в певному напрямку [208]. Мається на увазі не будь-яка авторитетна суб'єктивна ідея, а те, що формується у свідомості мас, як необхідне, потрібне, актуальне, надзвичайно важливе для їх подальшого життя. Тобто правовий супровід є прогностичним в соціологічному сенсі, вказуючи на здатність людей «конструювати» своє майбутнє життя.

Основою правового супроводу є законодавча техніка, тобто розробка та впровадження норм (правил) поведінки людей. Такі норми сприймаються у суспільстві по-різному, що залежить від їх цілей та змісту; часом вони обмежують свободу, окреслюючи її межі, але здебільшого є порадою, допомогою людям у впорядкуванні їхніх взаємин. Положення деяких галузей права, наприклад сімейного, трудового, житлового тощо, не передбачають суворих обмежень і санкцій, а лише встановлюють модель поведінки в суспільстві.

Інакше правовий супровід – це вимога держави, необхідна для упорядкування суспільного життя. Саме тому зазначені вимоги мають бути соціально обумовлені, системно організовані та практично реалізовані. Правовий супровід у різних сферах суспільного життя завжди має свої особливості, які слід враховувати під час проведення аналітичних досліджень.

На основі проведеного аналізу визначимо особливості адміністративно-правового супроводу. Під адміністративно-правовим супроводом, на думку Ardill N. розуміється процес впливу органів державної влади на суспільні відносини, шляхом застосування юридичних норм, зокрема:

«...розробка та реалізація політики виражається в державних програмах загальнодержавного та регіонального масштабів (приватизації, монополізації, інвестиційна, житлова, енергетична);

встановлення та ефективного проведення в життя правових та організаційних засад господарського життя (державне стимулювання підприємництва, забезпечення рівноправності всіх форм власності, захист прав власника, охорона прав споживача, припинення монополізму та не сумлінної конкуренції);

управління підприємствами та установами державного сектора;

регулювання функціонування різних об'єктів недержавного сектора;

координація функціонування націоналізованого та денаціоналізованого секторів господарського соціально-культурного та адміністративно-політичного будівництва;

забезпечення реалізації прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб у сфері державного управління;

здійснення державного контролю та нагляду за роботою керованої та регульованої сфер...» [210, с. 8].

Механізм адміністративно-правового супроводу – це сукупність правових засобів, процесів і станів, що настають у вольових суспільних відносинах у галузі державного управління внаслідок впливу адміністративно-правових норм.

«Механізм адміністративно-правового супроводу» – це категорія, вироблена наукою адміністративного права, для демонстрації правових норм в їх перманентному розвитку, виявлення закономірностей їх реалізації, підвищення ефективності правового регулювання в цілому.

До структури цього механізму, на думку Lemke S. належать такі елементи:

- «норми адміністративного права та його принципи, об'єктивно виражені у законах та підзаконних нормативних актах;
- акти тлумачення норм адміністративного права, які видаються уповноваженими на те органами;
- акти застосування норм адміністративного права;
- адміністративно-правові відносини;

- правосвідомість, юридичні факти, законність...» [244].

Кожен елемент механізму адміністративно-правового супроводу виконує специфічну роль у регулюванні поведінки людей і громадських відносин, що формуються на його основі. Отже, ці елементи механізму виступають одночасно і як юридичні засоби адміністративно-правового супроводу. При цьому адміністративно-правові засоби включаються до процесу регулювання у певній послідовності.

Таким чином, адміністративно-правовий супровід – це процес послідовного ефективного використання адміністративно-правових засобів для досягнення цілей правового регулювання поведінки учасників суспільних відносин.

Адміністративно-правовий супровід управлінських суспільних відносин може мати різне цільове навантаження та, відповідно, і різні форми свого вираження. Тому можемо говорити про три найважливіших прояви регулятивної функції адміністративного права.

У повній відповідності до ролі виконавчої влади у державно-владному механізмі з достатньою мірою чіткості проявляється правовиконавча функція адміністративного права. Головний зміст адміністративно-правового супроводу знаходить своє вираження у забезпеченні властивими йому засобами проведення у життя (виконання) вимог чинного законодавства.

У процесі адміністративно-правового супроводу здійснюються також правоохоронні функції, метою яких є забезпечення дотримання та захисту законних прав та інтересів учасників адміністративно-правових відносин. Необхідно ще раз підкреслити, що для здійснення широких контрольних наглядних повноважень і застосування заходів адміністративного примусу, адміністративні органи та їх посадові особи фактично здійснюють правову охорону багатьох суспільних відносин, що регулюються іншими галузями права.

Предмет адміністративно-правового супроводу, на думку Lilly Y., це особливий правовий стан, пов'язаний з регламентацією діяльності установи

та функціонування організаційних структур, спеціальні методи впливу на контрольовані об'єкти, пов'язані з ними адміністративні процедури, наглядові та захисні спеціальні правові режими, у межах яких державна адміністрація здійснює забезпечення реалізації установчої та внутрішньо-організаційної діяльності апарату державної влади, застосування механізму взаємодії особи та держави, а також виконання функцій щодо забезпечення безпеки [247, с. 134].

Визначивши суть предмета адміністративно-правового супроводу, зазначимо, що він має різноаспектний характер. І це цілком зумовлено суспільно-політичним значенням управлінської діяльності держави. Навіть за сучасних умов розвитку ринкових відносин управлінська діяльність держави охоплює найширший спектр суспільних відносин у сферах економічного та соціального життя. Нові явища (економічні реформи, створення інститутів приватної власності, приватизація тощо) не виникають спонтанно. Вони вимагають не лише державної підтримки та захисту, а й регулювання. У результаті було збережено офіційну роль держави, як суб'єкта соціального управління, що знаходить своє вираження, зокрема, у розширенні та модифікації механізмів адміністративно-правового регулювання.

Незважаючи на певні розбіжності теоретичних положень, у більшості адміністративно-правових досліджень зазначається, що адміністративне право має свій особливий регулятивний підхід, який проявляється у підпорядкованості з боку суб'єктів, щодо яких реалізуються управлінські функції органів публічного управління.

Традиційно в адміністративно-правових дослідженнях протиставляються суб'єкти та об'єкти управління, що характерно для правовідносин типу «влада-підпорядкування». Проте функції керуючої (домінуючої) і керованої (підпорядкованої) систем не можна розглядати виключно як суб'єкт-об'єктні дії. Державне управління та керівництво діяльності особливого роду, їх юридичні засоби та правові форми

встановлюються та реалізуються через систему специфічних механізмів мислення та поведінки.

У викладених ознаках способу адміністративно-правового регулювання чітко зазначено, що підпорядкування притаманно для державно-управлінських (і якщо бути точнішим для державно-керівних) відносин. Діяльність державної адміністрації, що охоплює зокрема виконавчо-владний вплив, не обмежена лише керівним впливом, що зазначено у роботах Sherr A. [263].

Для методів адміністративно-правового супроводу характерні такі риси, як переважання розпоряджень, виключення юридичної рівності суб'єктів відносин, де одному надається певний обсяг владних повноважень, щодо управління іншим. Як наслідок, превалює односторонність волевиявлення одного із учасників правовідносин; далі – наявність офіційних інстанцій, уповноважених в односторонньому порядку вирішувати різні питання, незалежно від того, із чиєї ініціативи вони виникають. Адміністративно-правові відносини – це владні відносини, а метод їх регулювання поєднує способи підпорядкування одного суб'єкта іншому і є методом командного типу.

Таким чином, перша та основна риса адміністративно-правового впливу полягає в обов'язковому інституційному правозабезпеченні публічних інтересів необмеженого кола суб'єктів, адже людська історія демонструє та підтверджує той факт, що краще користуватися обмеженою системою суб'єктивних прав, ніж бачити, як твоє безмежне коло суб'єктивних потреб зневажається свавіллям сусідів та деспотичною владою. Приписи виступають лише засобом прояву названої характеристики у відносних правовідносинах, оскільки, вступивши в них, зацікавлена особа не може на власний розсуд реалізувати обов'язки та права, а діє під керівництвом представників державної адміністрації.

Поява особливого інституційного формування, що здійснює державне управління та керівництво на користь інших осіб, свідчить про наявність функціональної та юридичної нерівності суб'єктів адміністративного права.

Адміністративний супровід – інструмент універсальний, який використовується органами управління всіх гілок влади та їх структурними підрозділами, стосується всіх державних службовців. При цьому здійснюється за допомогою різних правових форм – положень, статутів, інструкцій, порядків, правил, настанов, рекомендацій. У цьому різноманітті необхідно розібратися, вивчити накопичений досвід, зробити відповідні наукові висновки.

Акти адміністративного супроводу, на думку Smith R. дозволяють не тільки оптимізувати управлінську діяльність, а й зробити державний апарат більш відкритим, підвищити його ефективність, встановити строгий контроль якості управлінського процесу, підвищити персональну відповідальність виконавців, що, у свою чергу, допомагає ввести управлінський процес у жорсткіші процесуальні рамки, встановити зрозумілий алгоритм адміністративних дій, зробити доступними критерії та показники оцінки якості службової діяльності [265].

Отже, адміністративно-правовий супровід – це процес визначення наукових засад, принципів та механізмів конкретного керуючого впливу, процес встановлення правових засад, правил, форм, методів та прийомів, що визначають порядок та процесуальні засади державно-управлінської діяльності та її результативності. Це спосіб організації правового регулювання за допомогою закріплення норм, що встановлюють детальний та поетапний порядок діяльності органів державної влади та державних службовців у процесі реалізації їх владних повноважень.

Вважаємо, що адміністративно-правовий супровід характеризується такими особливостями:

- наявність спеціального суб'єкта, наділеного виконавчо-розпорядчими повноваженнями;

- спеціальний предмет адміністративно-правового регулювання;
- наявність спеціальних юридичних засобів, що впливають на захист суспільних відносин, що регулюються іншими галузями права;
- наявність адміністративно-правового регулювання у діяльності органів законодавчої влади, судової системи, прокуратури;
- у рамках адміністративно-правового супроводу передбачається можливість делегування повноважень;
- методи адміністративно-правового супроводу.

Досліджуючи адміністративно-правовий супровід державної реєстрації актів цивільного стану, зазначимо, що державна реєстрація виконує ряд важливих функцій, зокрема, охорону інтересу як приватного (йдеться насамперед про інтерес громадян, які є безпосередніми учасниками зазначених правовідносин), а також інтересу органів державної влади. Реєстрація актів цивільного стану запроваджується з метою охорони майнових та особистих немайнових прав громадян в інтересах органів державної влади, що зумовлює належність адміністративної процедури реєстрації актів цивільного стану до сфери правового регулювання адміністративного права [99, с. 63].

Зазначена функція реалізується через систему уповноважених органів державної влади. Державна реєстрація актів цивільного стану здійснюється шляхом складення відповідного актового запису, на підставі якого буде видано свідоцтво про державну реєстрацію актів цивільного стану.

Варто зазначити, що акти цивільного стану мають безпосередній зв'язок із діями та подіями, які мають місце в житті особи, враховуючи той факт, що вони впливають на виникнення зміну або припинення прав та обов'язків особи. Зазначені дії та події варто розглядати як юридичні факти. Упродовж усього існування особи (довгострокового перебування у певному стані, наприклад, тривалому використанні певного імені або прізвища, перебування у стані шлюбу) такі дії та події також окреслюють правовий стан громадянина.

Початковим етапом дослідження дій та подій, що виникли в результаті реалізації актів цивільного стану, як особливих юридичних фактів, став кінець XIX початок XX століття, коли предметом наукового дослідження стали правові передумови реєстрації народження, одруження та смерті особи [206].

На думку О. Буханевич, на даному етапі відсутнє однакоє тлумачення терміну «цивільний стан», що зумовлює підміну понять «записи актів цивільного стану», «акти цивільного стану», «реєстрація актів цивільного стану». Вчений зазначає, що необхідно відокремлювати акти цивільного стану, а саме: дії громадян та події, які впливають на процес виникнення, зміни або припинення їх прав та обов'язків, а також акти, які характеризують правовий стан особи, тобто акти громадянського стану від інших юридичних фактів, які зумовлюють виникнення цивільних правовідносин. При цьому під реєстрацією актів цивільного стану вчений пропонує розуміти юридично значущу дію органу публічної влади, органу державної виконавчої влади або місцевого самоврядування, спрямовані на реєстрацію акту цивільного стану. [32, с. 128].

Таким чином, відповідні документи є матеріальним носієм інформації про дії та події, які потребують посвідчення відповідного органу державної влади. О. Буханевич підтверджує необхідність доповнення переліку актів, які підлягають реєстрації в органі ДРАЦС, як-от визнання громадянина недієздатним чи обмежено дієздатним, зміна статі громадянина тощо [32, с.129].

Проте зазначена позиція поки не знайшла відгуку на рівні суб'єктів законодавчої ініціативи, адже, якщо розглядати акти цивільного стану у якості юридичних фактів, то варто зазначити, що вони зумовлюють різні праві наслідки, які, в свою чергу, пов'язані із різними галузями права. Відповідно можемо виділити серед них акти, що супроводжують виникнення цивільного стану (наприклад народження особи), акти, що зумовлюють зміну цивільного стану (укладення шлюбу, розірвання шлюбу, встановлення

батьківства, визнання громадянина недієздатним або обмежено дієздатним, зміна імені, статі), а також інші акти, які зумовлюють виникнення окремого цивільного стану, наприклад смерть громадянина [206]. І. Гончарова досліджує також юридичні стани у системі юридичних фактів і у своїх наукових працях пояснює спільні та відмінні риси [53, с.85].

Є. Легеза зазначає, що категорія «правовий стан особи» є близькою проте не тотожною категорії «правовий статус особи» або «правове становище особи», що часто зустрічається у науковій літературі. Науковець обґрунтовує, що правове становище – це найбільш широка за обсягом категорія, яка включає у себе усі явища, які характеризують суб'єкта правовідносин. Водночас він вважає, що правовий статус, це основа правового становища, а також іншим великим структурним елементом правового становища особистості. Відмінність між ними науковець обґрунтовує за обсягом, зокрема правове становище – це загальна категорія, а правовий статус – це частина [115, с. 42].

З огляду на вище зазначене приходимо до висновку, що цивільний стан – це один із видів правового стану особи. О. Скакун зазначає, що правовий стан особистості становить собою сукупність правових характеристик людини, які мають структурний системний або локальний характер, що реалізується у формі прав та обов'язків особи. Дослідниця зазначає, що правовий стан особистості – це сукупність прав та обов'язків людини, що залежать від позиції особи в регламентованій законодавством сфері суспільного життя та реалізується у тривалих правовідносинах [188, с. 227].

На думку О. Буханевича, цивільний стан – це правова характеристика фізичної особи, що відображає її цивільно-правове, сімейно-правове та адміністративно-правове положення і дає змогу індивідуалізувати правове положення громадянина внаслідок настання юридично значущих фактів, а також в процесі реалізації прав і обов'язків, передбачених законодавством [32, с.130].

Обґрунтування наведеного категоріального зв'язку ми знаходимо у міжгалузевих комплексних дослідженнях, де прямо або опосередковано проводиться обґрунтування того, що певні акти цивільного стану дають можливість індивідуалізувати певну фізичну особу, як суб'єкта комплексних правовідносин, серед інших фізичних осіб. Це положення актуальне і для конституційного права, і для сімейно-правових, і навіть для кримінально-правових правовідносин.

Індивідуалізацією може вважатися будь-яка ознака фізичної особи, якій об'єктивне право надає юридичне значення, а як засіб індивідуалізації – правові засоби, що закріплюють такі ознаки в правопорядку. До них належать, по-перше, громадянство, по-друге, особисті немайнові права. Цивілізована держава надає громадянам формальну індивідуалізацію, а особисті немайнові права — соціальну індивідуалізацію. До засобів формальної індивідуалізації громадянина слід віднести: ім'я (особа, яка «називається»), місце проживання (ідентичність наявності певного місця проживання, статус проживання в певному місці), стать (гендерна атрибуція), вік (статус вікової атрибуції), місце народження (статус народження людини на певній території), зовнішність (статус приналежності до певного набору ознак зорового сприйняття).

Засобами правосуб'єктної індивідуалізації особи є такі цивільні стани як ім'я або псевдонім, вік (стан вікової належності, стан здоров'я), місце проживання, стан громадянства, стан споріднення стан, статевої належності.

Підсумовуючи, зазначимо, що правова категорія «акти цивільного стану» має комплексний багатоаспектний характер, а правові норми, які регламентують порядок адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану, а також правові наслідки пов'язані із ним, включають, окрім адміністративно-правових норм, норми інших галузей права.

Правовідносини, які виникають у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, забезпечують реалізацію насамперед приватних інтересів

громадян. Водночас держава реєструє цивільний стан з метою захисту майнових, особистих немайнових прав та національних інтересів громадян. Тому держава безпосередньо зацікавлена у функціонуванні системи реєстрації актів цивільного стану та її вдосконаленні, з урахуванням досягнення завдань сучасної державної політики. Адміністративні процедури реєстрації актів цивільного стану мають «активний» характер. Правовідносини між органами державної влади та громадянами у сфері реєстрації громадянства принципово не виникають у правовому конфлікті, а належать до державних послуг, що надаються органами управління. Змістом цих правовідносин є потреба здійснення або реалізації громадянами своїх прав [4, с. 66].

Таким чином, адміністративні процедури реєстрації актів цивільного стану покликані підвищити ефективність і можливість кожного громадянина побачити результати послуг, які надає держава під час реєстрації актів цивільного стану.

Провівши детальний аналіз системи нормативно-правового забезпечення процедури адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану, необхідно окреслити інституційне положення зазначеної системи правових норм у правовій системі України. Цілком очевидно, що процедура реєстрації актів цивільного стану не може бути регламентованою виключно положеннями адміністративного законодавства, адже процес народження людини, реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною має безпосередній зв'язок із розвитком цивільних, сімейних, кримінальних правовідносин. Очевидним є той факт, що предметом дослідження даної дисертації має стати належність правових норм, які регламентують правовий супровід реєстрації актів цивільного стану до комплексного міжгалузевого правового інституту.

Кожен інститут у системі права не повинен обов'язково належати лише до будь-якої певної галузі права. Багато з них складається з норм різних галузей. Левицька Н. О. виділяє існування міжгалузевих інститутів права,

серед яких справедливо називає інститут державної реєстрації актів цивільного стану. Міжгалузевий інститут права, на думку автора, «призваний регулювати відносини, які належать одночасно до кількох галузей права». [114, с. 22]. Подцерковний О. П. вважає, що систему правових норм, що містять у собі норми різних галузей права, які регламентують систему однорідних суспільних правовідносин, може бути визнано міжгалузевим комплексним інститутом. Як приклад, автор розглядає інститут прав людини. [134, с. 193].

Комплексний правовий інститут – це специфічне правове явище, що містить норми двох і більше галузей права. Існування комплексних правових інститутів викликане існуванням споріднених, проміжних суспільних відносин, а отже, необхідністю тісного контакту між галузями права, їхнього взаємозв'язку, для правового регулювання близьких за характером відносин. Комплексні правові інститути мають у частині предмета, методу та механізму правового регулювання риси, властивими декільком галузям права. Проте визначальним для комплексного інституту права є те, що норми інших галузей права конкретизуються відповідно до специфіки предмета галузі та діють лише в її межах.

До галузей та підгалузей права, які «виросли» з міжгалузевих інститутів можна віднести: житлове право, авторське право, митне право, спадкове право, водне право, виборче право, космічне право та деякі інші галузі.

Основу розвитку комплексного правового інституту було закладено Драгомерецьким М. М., який зазначав, що розподіл права на галузі зовсім не означає, що між ними існує «межа», яка розділила б галузі на ізольовані одна від одної сфери. У зв'язку з цим Драгомерецький М. М. вводить поняття змішаного інституту, визначаючи його як інститут цієї галузі, який включає елементи іншого методу правового регулювання [70, с.111].

Таким чином, виділення у структурі права змішаних інститутів підготувало ґрунт для ширшого розуміння терміну «правовий інститут» та

формування таких термінів, як «міжгалузевий» та «комплексний» інститут. Комплексні правові інститути поділяють на комплексні галузеві (внутрішньогалузеві) та комплексні міжгалузеві (прикордонні та функціональні). Найбільш великі комплексні (міжгалузеві) інститути знаходять своє вираження у відповідній комплексній галузі законодавства [262, с. 295].

Добробог Л. М. вважає, що комплексні правові інститути стосуються формування комплексних галузей права [68]. Комплексний правовий інститут може бути використаний при формуванні комплексної галузі права, де він виступатиме, як один із можливих варіантів зародження такої галузі права. Тобто, комплексна галузь права спочатку існує у формі комплексного інституту і має перспективу перетворення на комплексну галузь права.

Перетворення групи взаємопов'язаних інститутів на нову галузь права можливе лише тоді, коли ці інститути набувають певної «критичної маси», після досягнення якої в них з'являється необхідна сума нових властивостей, що стосуються предмета, методу, принципів та механізму правового регулювання.

Предметом регулювання функціонального міжгалузевого інституту адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану є суспільні відносини, які хоч і відрізняються за видом юридичних фактів, зумовлюють їх виникнення, проте мають ряд спільних елементів. Наявність різноманітних правовідносин у суспільстві, що породжуються знаковими подіями у житті людини (народження, смерть, укладення шлюбу), закономірно зумовлює появу певного правового механізму захисту прав та законних інтересів, які знаходять своє законодавче закріплення у нормативних актах, що є джерелом різних галузей права. У правовідносин із реєстрації актів цивільного стану є багато спільного, і логічно необхідно розглядати їх як відносини одного типу. Ці відносини генетично є основою формування в системі права міжгалузевого інституту адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану.

До одноманітних методів регулювання зазначених відносин належать: відновлювальний (захисний), імперативний та диспозитивний. Є й характерні для цього інституту принципи: пріоритету прав й свободи людини і громадянина; законності; верховенства права; рівності громадян перед законом; демократизму правотворчості та реалізації права; взаємної відповідальності держави та людини; гуманізму та справедливості у взаєминах між державою та людиною; охорони державних та громадських інтересів, прав і свобод громадянина; повноти і своєчасності реєстраційних дій; матеріальної істини під час здійснення реєстрації актів цивільного стану; здійснення реєстраційних дій державною мовою; захист права на нерозголошення персональних даних у процедурах реєстрації актів цивільного стану тощо. При цьому перелічені критерії притаманні всім структурним елементам міжгалузевого інституту адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану.

Комплексний характер міжгалузевого інституту адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану полягає у наявності спільних цілей, функцій, принципів, видів актів цивільного стану, загальних заходів, що становлять їх зміст, незалежно від галузевого предмета регулювання, а також у тісній взаємодії міжгалузевих інститутів у приватному та публічному праві, у нерозривній єдності двох підсистем права – матеріального та процесуального права, що забезпечують дію органів, які здійснюють реєстрацію актів цивільного стану, як охоронного інституту в механізмі правового регулювання громадських відносин.

Міжгалузевий інститут адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану серед охоронних інститутів права займає особливе місце та відіграє специфічну роль у механізмі правового регулювання. Він не тільки охороняє специфічним для них способом регулятивні норми та відповідні їм правові відносини, а й гарантує чи підстраховує дії інших охоронних правових інститутів.

Отже, питання про зміст адміністративного супроводу реєстрації актів цивільного має ключове значення для захисту особистих немайнових та майнових прав громадян, а вони безпосередньо пов'язані із виникненням, зміною, та припиненням найважливіших прав та законних інтересів особи, зокрема у сфері публічного адміністрування. Вважаємо, що законодавство про адміністративно-правовий супровід реєстрації актів цивільного стану становить собою комплексний міжгалузевий інститут законодавства, що об'єднує адміністративно-правові, сімейно-правові, цивільно-праві нормативні акти, спрямовані на охорону та захист майнових та особистих немайнових прав та законних інтересів громадян, а також публічних інтересів держави. Держава має безпосередній інтерес у забезпеченні функціонування системи органів реєстрації актів цивільного стану, її вдосконаленні, із врахуванням необхідності досягнення цілей сучасної політики держави.

У зв'язку з цим можемо зробити висновок про те, що законодавство про адміністративний супровід державної реєстрації актів цивільного стану становить собою комплексний міжгалузевий інститут законодавства, що поєднує цивільно-правові, сімейно-правові, адміністративно-правові та кримінально-правові нормативно-правові акти, спрямовані на захист, охорону майнових та особистих немайнових прав, а також публічного інтересу держави.

В основі системи адміністративно-правового супроводу реєстрації актів цивільного стану є адміністративна процедура реєстрації актів цивільного стану, яка є сукупністю адміністративна процедурних дій, що забезпечують порядок вирішення індивідуальних реєстраційних справ щодо дій та подій, які мають місце в житті людини та знаходять вираження у санкціонуванні та офіційному визнанні за певними суб'єктами індивідуального правового статусу.

Адміністративна процедура реєстрації актів цивільного стану має «позитивний характер». Правовідносини, що виникають між виконавчими

органами державної влади у сфері реєстрації актів цивільного стану, з одного боку, та між громадянами – з іншого, принципово не мають колізійного характеру, а характеризуються як адміністративна послуга, що надається органом виконавчої влади. Змістом цих правовідносин є потреби громадян у здійсненні чи реалізації своїх прав.

Таким чином, можна сказати, що адміністративні процедури реєстрації актів цивільного стану підвищують ефективність і дають можливість кожному громадянину побачити результати надання державної послуги під час реєстрації актів цивільного стану.

1.3. Органи державної реєстрації актів цивільного стану як суб'єкти адміністративних правовідносин

Розбудова правової держави та впровадження євроінтеграційних реформ неможливі без вдосконалення діяльності органів публічного управління та забезпечення якісного механізму взаємодії державних органів та громадян щодо реалізації останніми їх прав та свобод. В процесі такої взаємодії визначальним засобом є здійснення посадовими особами завдань та функцій держави в межах своєї компетенції, а також розвиток системи адміністративних послуг з метою формування сервісної концепції держави, згідно з якою громадяни отримують можливість вибору цих послуг на свій розсуд.

Враховуючи виклики сьогодення, які пов'язані з воєнним станом, важливим є процес вдосконалення та оптимізації роботи всіх державних структур та повноважень органів публічного адміністрування, особливо під час надання адміністративних послуг на тимчасово окупованих територіях, а також там, де ведуться активні бойові дії. Виняткову увагу необхідно звернути й на забезпечення можливості отримання громадянами України адміністративних послуг за кордоном.

Серед органів публічного управління, які є суб'єктами надання адміністративних послуг, важливе місце відводиться органам реєстрації актів цивільного стану, оскільки їхнє функціонування безпосередньо пов'язано з реалізацією фізичними особами їх особистих майнових і немайнових прав у відповідності із законодавчо встановленими нормами та процедурами. Тому належним чином має функціонувати багаторівнева система органів реєстрації актів цивільного стану, де громадяни, а також іноземці чи особи без громадянства, можуть отримати вищезазначені послуги, звертаючись особисто або ж використовуючи електронні технології.

Таким чином, доцільним є визначення адміністративно-правового статусу органів реєстрації актів цивільного стану, а також тих суб'єктів, які уповноважені здійснювати окремі реєстраційні дії щодо державної реєстрації актів цивільного стану, з метою аналізу їх повноважень, вивчення проблем при наданні ними адміністративних послуг та вироблення загальних рекомендацій щодо побудови системи цих органів на засадах багаторівневості, а також з врахуванням особливостей воєнного часу.

Державна реєстрація актів цивільного стану є різновидом адміністративно-правових відносин, які виникають в сфері управлінської діяльності держави та полягає в офіційному визнанні юридичних фактів щодо фізичних осіб та видачі суб'єктам звернення відповідного адміністративного акту.

В теорії адміністративного права існують різні підходи щодо визначення адміністративно-правових відносин, однак виділяють два основних. Згідно з першим підходом, який підтримують Harbitz M. and Boekle-Giuffrida V. для адміністративних правовідносин, що виникають в сфері публічного адміністрування, обов'язковою є наявність як основного суб'єкта органу державного управління [231]. Такі відносини не мають юридичної рівності сторін, а являються вертикальними відносинами влади-підпорядкування.

Згідно з другим підходом адміністративні правовідносини виникають між усіма суб'єктами у сфері державного управління в будь-якому їх поєднанні, але в залежності від того, як співвідносяться права та обов'язки суб'єктів, вони можуть поділятися на рівноправні відносини та відносини влади-підпорядкування [228].

Як вже зазначалось нами раніше, зміст адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану має ключове значення для захисту особистих немайнових та майнових прав громадян, а вони безпосередньо пов'язані із виникненням, зміною, та припиненням найважливіших прав та законних інтересів особи, зокрема у сфері публічного адміністрування. Таким чином, адміністративно-правові відносини щодо державної реєстрації актів цивільного стану хоч і виникають з приводу встановлення, зміни чи припинення правосуб'єктності осіб та впливають на особисті та майнові права та обов'язки, однак в той же час спрямовані на виконання завдань та реалізацію функцій управління органами виконавчої влади, а також виконавчими органами місцевого самоврядування з метою задоволення як публічних, так і індивідуальних інтересів суб'єктів таких правовідносин.

Водночас держава реєструє цивільний стан з метою захисту майнових, особистих немайнових прав та національних інтересів громадян. Тому держава безпосередньо зацікавлена у функціонуванні системи реєстрації актів цивільного стану та її вдосконаленні. Правовідносини щодо державної реєстрації актів цивільного стану зазвичай характеризуються тим, що їх учасники мають право вимагати один від одного такої поведінки, яка передбачена адміністративно-правовою нормою та виникають без обов'язкової згоди чи бажання «владної» сторони, а за ініціативи фізичної особи.

Обов'язковою стороною адміністративно-правових відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану є суб'єкт з державно-владними

повноваженнями – орган державної реєстрації актів цивільного стану, що представляє державно-правовий інтерес та діє від імені держави [5].

Отримання відповідного документа щодо державної реєстрації актів цивільного стану є важливим для фізичних осіб, оскільки лише так вони можуть підтвердити свій правовий статус або ж виникнення, зміну чи припинення певних прав та обов'язків. Хоча й державна реєстрація безпосередньо не регулює отримання ними цих прав, однак при отриманні документів, що засвідчують державну реєстрацію актів цивільного стану, для громадян та інших фізичних осіб створюються умови для їх забезпечення та реалізації.

Тому розкриття й аналіз поняття «суб'єкт адміністративно-правових відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану» дає нам можливість визначити сутність і значення цих правовідносин, а визначення компетенції органів реєстрації актів цивільного стану та їх місця й ролі в системі органів виконавчої влади, а також порядок регулювання їх професійної діяльності яскраво розкриває суть адміністративно-правового регулювання та має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення їх роботи і проведення якісних реформ у сфері надання адміністративних послуг громадянам.

Перш ніж перейти до характеристики адміністративно-правового статусу суб'єктів державної реєстрації актів цивільного стану, слід з'ясувати загальне поняття суб'єкта адміністративно-правових відносин.

В теорії права суб'єкт – це фізична або юридична особа, яка за законом наділена здатністю мати і здійснювати безпосередньо або через представника певні права та юридичні обов'язки. Така властивість по-іншому визначається як правосуб'єктність [2, с.45].

Більшість науковців до складу правосуб'єктності, відносять право- та дієздатність, а також вважають правовий статус складовою частиною правосуб'єктності. М. В. Костів прямо зазначає, що до складу правосуб'єктності входять права та обов'язки [95, с. 55].

Також поширена думка, що до складу поняття «правосуб'єктність» включається і деліктоздатність, яка в науці визначається, як здатність нести юридичну відповідальність за порушення норм права [5, с. 339].

Якщо мова йде про адміністративні правовідносини, то зазвичай замість правового статусу вживають термін «компетенція». В той же час адміністративна правосуб'єктність визначається з вказівкою на адміністративний або управлінський характер прав та обов'язків суб'єкта [22, с. 66]. Що стосується органів публічного адміністрування, то їм властива наявність управлінської правосуб'єктності. А при вступі суб'єкта у відносини з приводу отримання адміністративних послуг, зокрема послуг щодо реєстрації актів цивільного стану, то правильно буде говорити про адміністративний характер прав та обов'язків суб'єктів таких правовідносин.

Отож суб'єктом адміністративно-правових відносин зазвичай виступає конкретно визначений учасник (суб'єкт адміністративного права), що наділений суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, передбаченими адміністративно-правовими нормами, які він реалізує під час надання чи отримання адміністративних послуг і/або здійснення виконавчо-розпорядчої чи управлінської діяльності [55, с.172].

Правосуб'єктність певного органу держави є складаним явищем у порівнянні з правосуб'єктністю фізичних осіб, оскільки включає чітко передбачені нормативними актами повноваження і компетенцію органу, а також порядок та мету його створення, цілі й функції, які закріплюються за ним, та організаційну і структурну характеристику його побудови.

Виходячи з цього, кожному виду органу влади наданий власний обсяг компетенції та певні напрями й форми її реалізації, що здійснюється під час практичного виконання завдань та функцій, які покладені на них компетенційними актами. Так, В. Б. Авер'янов вказує на те, що «...компетенція органів виконавчої влади – це юридичне відображення (опосередкування) покладених на них функцій у спеціальних, так званих компетенційних або статутних нормативно-правових актах шляхом

закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав і обов'язків, тобто державно-владних повноважень...» [8, с. 343].

Систему органів державної реєстрації актів цивільного стану згідно із Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» складають:

«...1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації актів цивільного стану;

2) відділи державної реєстрації актів цивільного стану Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, районних, районних у містах, міських, міськрайонних управлінь юстиції (далі – відділи державної реєстрації актів цивільного стану);

3) виконавчі органи сільських, селищних і міських рад.

Державну реєстрацію актів цивільного стану громадян України, які проживають або тимчасово перебувають за кордоном, проводять дипломатичні представництва і консульські установи України...» [150].

Щодо визначення поняття органу виконавчої влади в більшості науковців не має суттєвих розбіжностей. Поширеним серед науковців є твердження про те, що вони є самостійним видом органів державної влади, які на основі конституційного принципу поділу влади, своїм головним призначенням мають здійснення повноважень однієї із гілок державної влади – виконавчої. Погоджуємося з думкою Битяка Ю. П., який під органом державної виконавчої влади розглядає складову частину державного апарату, що має власну організаційну структуру, штат державних службовців, територіальну компетенцію утворюється в установленому законом порядку та реалізує свої повноваження у економічній, соціально-культурній, політичній сфері суспільного життя від імені та за дорученням держави [9, с. 332].

Органи виконавчої влади утворюють певну систему, яка структурує їх на певні організаційно-правові рівні. Вищим органом виконавчої влади в цій

системі є Кабінет Міністрів України, який відповідно до ст. 116 Конституції України [94] та ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [166] здійснює виконавчу владу безпосередньо або через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, контролює та координує діяльність цих органів» [166].

«...Кабінетом Міністрів України координуються центральні органи виконавчої влади, до яких відносяться міністерства, державні служби, державні агентства, державні інспекції та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом...» [166].

Згідно з Положенням «Про міністерство юстиції», яке затверджено Постановою КМУ від 2 липня 2014 р. № 228: «...головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, зокрема в сфері державної реєстрації актів цивільного стану, є Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст)...» [161].

Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.08.2010 року визначено «...компетенцію центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації актів цивільного стану...» [150]. Відповідно до ст. 5 Закону «...центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації актів цивільного стану координує та контролює діяльність відділів державної реєстрації актів цивільного стану; забезпечує створення, ведення та функціонування Державного реєстру актів цивільного стану громадян; надає практичну і методичну допомогу консульським установам та дипломатичним представництвам України за кордоном...щодо державної реєстрації актів цивільного стану; здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом та іншими актами законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану...» [150].

Для забезпечення виконання завдань, покладених на Мін'юст щодо реалізації державної політики у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, в структурі міністерства функціонує Департамент державної реєстрації, в якому діє Управління у сфері державної реєстрації актів цивільного стану та проставлення апостиля.

Черненко Л. М. класифікує функції Міністерства юстиції, пов'язані з державною реєстрацією актів цивільного стану на загальні і спеціальні. Загальні функції виконуються Міністерством юстиції з метою реалізації завдань щодо державної реєстрації актів цивільного стану, а також для виконання інших завдань, покладених на зазначений орган виконавчої влади. Міністерство, реалізуючи загальні функції, виконує повноваження, що пов'язані із сферою державної реєстрації актів цивільного стану: разом з міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, науково-дослідними установами та інститутами готує пропозиції щодо проведення правової реформи у сфері реєстрації актів цивільного стану, проекти внесення змін до законодавства України про державну реєстрацію цивільного стану із їх науковим обґрунтуванням та врахуванням кращого світового досвіду; проводить правову експертизу на предмет відповідності положенням Конституції та законодавства України, а також вимогам законодавчої техніки проектів законів та інших підзаконних актів, які регламентують державну реєстрацію актів цивільного стану та подаються на розгляд Верховної Ради, Кабінету Міністрів, Президента України, а також нормативних актів Верховної Ради АРК; розробляє з власної ініціативи та за дорученням КМУ проекти законів та інших нормативних актів, що стосуються державної реєстрації актів цивільного стану; готують висновки щодо відповідності *acquis communautaire* нормативно-правових актів, які регламентують державну реєстрацію актів цивільного стану у правовідносинах з іноземними державами, зокрема державами-членами ЄС; готує зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, під час їх підготовки для подання на підпис Президентіві України;

розробляє пропозиції щодо внесення змін до законодавства України з питань державної реєстрації актів цивільного стану та подає їх на розгляд Кабінету Міністрів установленому законом порядку; проводить роз'яснення положення діючого законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану органам державної влади, підприємствам, установам, організаціям, готує правові висновки та узагальнення адміністративної практики із відповідних питань [50].

Реалізацію спеціальних функцій Мін'юсту, які стосуються лише сфери державної реєстрації актів цивільного стану, покладено на Департамент державної реєстрації та відповідне Управління. Проаналізувавши Положення «Про міністерство юстиції» та Положення «Про Департамент державної реєстрації Міністерства юстиції України», затверджене наказом Міністерства юстиції України від 14 лютого 2022 року № 491/5, можна виділити такі спеціальні функції Мінюсту, щодо «...державної реєстрації актів цивільного стану: проводить у межах повноважень роботу, пов'язану із забезпеченням бланками свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану органів державної реєстрації актів цивільного стану; узагальнює звітність про діяльність органів державної реєстрації актів цивільного стану України; вживає заходів для розміщення інформації щодо анульованих свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану на офіційному веб-сайті Міністерства; здійснює відповідно до законодавства державний контроль за виконанням виконавчими органами сільських, селищних, міських рад делегованих повноважень з питань державної реєстрації актів цивільного стану; надає практичну і методичну допомогу консульським установам та дипломатичним представництвам України за кордоном щодо державної реєстрації актів цивільного стану... забезпечує виконання міжнародних договорів про правову допомогу та правові відносини у цивільних та сімейних справах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, в частині витребування за кордоном документів про реєстрацію актів цивільного стану та виконання прохань про надання правової допомоги

з питань, що належать до компетенції органів державної реєстрації актів цивільного стану, а також подання у межах повноважень, передбачених законом, інших документів, що стосуються особистих або майнових прав та інтересів фізичних чи юридичних осіб...» [136].

Органами, які безпосередньо проводять державну реєстрацію актів цивільного стану, є відділи державної реєстрації актів цивільного стану міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції, а також виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.

Відділи ДРАЦС займають провідне місце в системі органів державної реєстрації актів цивільного стану, так як згідно із ст. 6 Закону: «...відділи державної реєстрації актів цивільного стану проводять державну реєстрацію народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті, вносять зміни до актових записів цивільного стану, поновлюють та анулюють їх; формують Державний реєстр актів цивільного стану громадян, ведуть його, зберігають архівний фонд; здійснюють відповідно до законодавства інші повноваження» [150].

Організаційно-структурний блок адміністративно-правового статусу відділів ДРАЦС визначає Типове положення про відділи державної реєстрації актів цивільного стану міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України. Відповідно до п. 1 вказаного документа: «...центральний відділ реєстрації актів цивільного стану та відділи державної реєстрації актів цивільного стану в областях Управління державної реєстрації міжрегіонального управління Міністерства юстиції України (далі – Відділ Управління державної реєстрації) є структурними підрозділами Управління державної реєстрації міжрегіонального управління Міністерства юстиції України та підпорядковуються йому... Відділи державної реєстрації актів цивільного стану міжрегіонального управління Міністерства юстиції України є структурними підрозділами міжрегіонального управління Міністерства юстиції України та підпорядковуються Управлінню державної реєстрації міжрегіонального управління Міністерства юстиції України через Відділ

Управління державної реєстрації...» [164]. Створення, реорганізація та ліквідація Відділу Управління державної реєстрації та Відділу відбуваються за наказом Міністерства юстиції України.

Відповідно до Типового положення складаються відповідні положення про Управління державної реєстрації та Відділи, що діють при міжрегіональних управліннях юстиції. Даний нормативний акт передбачає компетенцію та основні завдання, які покладені на відділи та їх керівників. Так, серед основних завдань Відділу Управління державної реєстрації можна виділити такі: «участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; організація роботи з проведення державної реєстрації актів цивільного стану; організаційне і методичне забезпечення та координація діяльності Відділів, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад з питань державної реєстрації актів цивільного стану; контроль за діяльністю Відділу; контроль за діяльністю виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; повторна видача свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану, розгляд питань щодо внесення змін до актових записів цивільного стану, а також їх анулювання; збереження архівного фонду; формування Державного реєстру актів цивільного стану громадян» [164].

Таким чином, проаналізувавши Типове положення, можемо дійти висновку, що Відділи Управління державної реєстрації здійснюють внутрішньо управлінські, забезпечувальні та контрольно-наглядові функції. У свою чергу, внутрішньо управлінські функції в залежності від їх змісту можна поділити на організаційні, координаційні, облікові та кадрові.

Варто відмітити, що саме Відділи Управління державної реєстрації забезпечують належне зберігання книг державної реєстрації актів цивільного стану та метричних книг і зберігають другі примірники актових записів цивільного стану, а також передають їх на зберігання до архівних установ в порядку, встановленому законодавством.

Покладення законодавцем цих повноважень на Відділи Управління державної реєстрації свідчить про спеціальний правовий статус цих органів, які є своєрідним інструментом здійснення публічних справ та реалізують в основному функції органу управління і контролю, але в той же час мають право надавати адміністративні послуги громадянам, таким чином виступаючи суб'єктом адміністративно-правових відносин щодо державної реєстрації актів цивільного стану.

Протягом всього періоду незалежності України система органів ДРАЦС неодноразово реформувалась. Приймалися нові нормативно-правові акти, відповідно до яких змінювалися структурні підрозділи територіальних органів юстиції, яким здійснювався адміністративно-правовий супровід діяльності в сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Президентом України було видано Указ «Про оптимізацію системи центральних органів влади» від 09.12.2010 р. № 1085/2010, згідно з яким була створена Державна реєстраційна служба України, на яку покладалися функції у сфері реєстрації. 23.06.2011 р. наказом Міністерства юстиції України № 1707/5 було затверджено Положення про територіальні органи Міністерства юстиції України, яким визначалися та закріплювалися повноваження структурних підрозділів управлінь юстиції.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. № 17 «Питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» Державну реєстраційну службу України було ліквідовано, а функції з реалізації державної політики з питань ДРАЦС покладено на Міністерство юстиції. Наказами Міністерства юстиції № 115/5 «Деякі питання діяльності територіальних органів Міністерства юстиції України» та № 139/5 «Про затвердження переліку головних територіальних управлінь юстиції» Головні управління юстиції в областях було перейменовано на Головні територіальні управління юстиції у відповідній області.

На цьому реформи не закінчилися і вже у 2016 році відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 01.03.2016р. № 572/5 проводиться

ліквідація міських, міськрайонних, міжрайонних, районних управлінь юстиції у всіх областях, а відділи державної виконавчої служби та відділи ДРАЦС з того часу числяться в структурі Головного територіального управління юстиції у кожній області.

Наступна реформа відбулась в 2019 році відповідно до Постанови КМУ від 09.10.2019 року № 870 «Деякі питання територіальних органів Міністерства юстиції», територіальні управління юстиції було ліквідовано, натомість було утворено вісім міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції, які об'єднували по кілька областей з центрами у відповідних містах. Відділи ДРАЦС числяться в їх структурі.

На сьогодні в структурі Міністерства юстиції України відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 року, № 912 «Про реорганізацію міжрегіональних територіальних органів Міністерства юстиції» було реорганізовано вісім існуючих міжрегіональних управлінь юстиції шляхом об'єднання у чотири: Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції, Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Одеса), Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції та Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ) [174].

Вважаємо, така тенденція до постійної реорганізації відділів негативно впливала на надання якісних послуг в сфері державної реєстрації актів цивільного стану, оскільки постійні перейменування відділів, скорочення чисельності працівників, зміна установчих документів та посадових інструкцій утруднювала якісне та ефективне надання послуг з державної реєстрації актів цивільного стану.

Безпосередню відповідальність за забезпечення проведення державної реєстрації актів цивільного стану з дотриманням вимог законодавства та видачу свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану займаються Відділи державної реєстрації актів цивільного стану. На них також покладається ведення Національного архівного фонду реєстрації актів

цивільного стану, а також внесення до Реєстру відомостей про народження фізичної особи, її походження, усиновлення, поновлення та позбавлення батьківських прав, укладення шлюбу, розірвання шлюбу, зміну імені, реєстрацію смерті, а також про внесені зміни до актових записів цивільного стану, їх анулювання та поновлення. Відділи повторно видають свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану, а також витяги з Реєстру. Після прийняття заяви про державну реєстрацію шлюбу буде видано направлення на медичне обстеження на основі бажання нареченого і нареченої.

Також Відділи взаємодіють з органами місцевого самоврядування, оскільки мають право перевіряти дотримання законодавства, приймати звіти та надавати методичну допомогу виконавчим органами сільських, селищних, міських рад при проведенні державної реєстрації актів цивільного стану. Також забезпечують їх бланками актових записів цивільного стану і бланками свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану.

Варто звернути увагу на те, що Типове положення про відділи державної реєстрації актів цивільного стану, будучи на сьогодні єдиним нормативно-правовим актом, який містить норми щодо компетенції Управління та Відділу державної реєстрації, доволі хаотично розкриває їх повноваження. На нашу думку, доцільно було б систематизувати їх за напрямками діяльності та функціями, що вони виконують, а також за суб'єктами правовідносин, з якими вони взаємодіють. На сьогодні, враховуючи процеси децентралізації, варто було б більш детально прописати взаємні права та обов'язки цих органів у відносинах з виконавчими органами відповідних рад та територіальних громад, а також з громадянами, які є отримувачами адміністративних послуг щодо державної реєстрації актів цивільного стану.

Особливо актуальним в наш час є взаємодія Відділів з Центрами надання адміністративних послуг, які на даний час уповноважені на прийняття заяв щодо державної реєстрації актів цивільного стану, повторну

видачу свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану та витягів із Державного реєстру актів цивільного стану. Тому вважаємо за доцільне прописати відповідні норми щодо такої взаємодії в Типовому положенні про відділи державної реєстрації актів цивільного стану.

Як вже згадувалося вище, до органів державної реєстрації актів цивільного стану законодавець відносить виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, які діють на основі делегованих повноважень. На практиці дуже часто це не повноцінні виконавчі органи, а тільки уповноважені особи. Вони проводять лише державну реєстрацію народження особи, її походження, реєстрацію шлюбу та смерті, не маючи права на реєстрацію розірвання шлюбу, зміни імені та не можуть приймати і розглядати заяви громадян про поновлення, внесення змін, доповнень, а також анулювання актових записів і не видають повторно свідоцтв, оригінал якого було вкрадено, загублено, або ж свідоцтв у випадку внесення змін до актового запису або його поновлення.

Таким чином, бачимо, що законодавець обмежив виконавчі комітети відповідних рад в обсягу компетенції, порівняно з відділами державної реєстрації актів цивільного стану міжрегіональних управлінь Мін'юсту, при цьому називаючи їх органами державної реєстрації актів цивільного стану, які проводять державну реєстрацію. Через це серед науковців-адміністративістів точиться дискусія щодо цього питання. Так, Голосніченко І. П. та Черненко Л. М. пропонують вважати їх органами, які «уповноважені на виконання реєстрації актів цивільного стану». Авторами наводиться ряд аргументів, що доводять їх позицію. Насамперед, вони звертають увагу на те, що «...виконання функції державної реєстрації актів цивільного стану в обсязі повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад займають лише невелику частину, а навантаження, що становить виконання таких функцій серед інших, не перевищує 20 відсотків їхньої повсякденної роботи... Повноваження виконавчих органів рад не передбачають виконання власних функцій державної реєстрації актів цивільного стану, вони

виконуються ними як делеговані повноваження... Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що делеговані повноваження – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад [169]. У разі делегування повноважень щодо реалізації функції державної реєстрації актів цивільного стану суб'єктом делегування є держава, адже ці повноваження вона делегує законом» [50].

Вагомим аргументом автори вважають те, що «...державна реєстрація актів цивільного стану є прямою функцією держави. Серед принципів діяльності ОДРАЦС закон називає, захист прав і законних інтересів громадян та держави, про місцеве самоврядування не згадується, а органи місцевого самоврядування відокремлені від держави, не входять в систему органів державної влади» [50].

Проаналізувавши дані аргументи, погоджуємося з тим, що виконавчі комітети органи сільських, селищних, міських рад, по-суті, є органами, які уповноважені на виконання державної реєстрації актів цивільного стану. Однак в контексті нашого наукового дослідження це не позбавляє їх статусу суб'єкта адміністративно-правових відносин щодо державної реєстрації актів цивільного стану. Ними надаються адміністративні послуги в межах свої територіальних одиниць.

Варто відмітити, що сучасні темпи розвитку місцевого самоврядування і реформа в сфері децентралізації вимагають інтеграції послуг ДРАЦС в центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП). Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.05.2014 № 523 (зі змінами) державна реєстрація актів цивільного стану (без деталізації самих послуг) внесена до Переліку адміністративних послуг органів виконавчої влади, які надаються через ЦНАП.

На сьогодні мають місце такі механізми організації надання послуг ДРАЦС через ЦНАП: 1) у колишніх містах обласного значення – на основі узгодженого рішення. «Узгоджене рішення» – це абстрактне визначення домовленості між територіальним органом Міністерства юстиції України та органом місцевого самоврядування, яким може бути договір, угода, меморандум, тощо. Воно укладається щодо адміністративних послуг, які надаються через ЦНАП відділами ДРАЦС. Такі послуги можуть надаватися через адміністраторів ЦНАП або ж суб'єктами надання адміністративних послуг шляхом розміщення робочих місць працівників відділу ДРАЦС у ЦНАП.

2) в інших територіальних громадах – інтеграція адміністративних послуг (державна реєстрація народження особи, її походження, реєстрація шлюбу та смерті особи) на підставі власного рішення. Важливо, щоб до цього зазначені повноваження вже реалізувалися ОМС. Якщо сільські, селищні, міські ради вже надавали раніше послуги ДРАЦС, то вони можуть це робити через ЦНАП, розмістивши там своїх секретарів чи спеціалістів з відповідними повноваженнями або ж можуть наділити цими повноваженнями адміністраторів ЦНАП. У випадку утворення ЦНАП як структурного підрозділу місцевої ради, в Положенні про ЦНАП повинно бути вказано, що він є органом реєстрації [103, с. 967].

В зв'язку з реформами в сфері місцевого самоврядування та в процесі об'єднання територіальних громад виник інститут старости. Відтак сільська, селищна, міська рада об'єднаної територіальної громади може видати рішення, яке уповноважить її виконавчий орган чи структурний підрозділ та посадову особу місцевого самоврядування (зокрема старосту) здійснювати повноваження щодо державної реєстрації актів цивільного стану. Таким чином, староста також може вважатися суб'єктом, який уповноважений на виконання державної реєстрації актів цивільного стану.

Нами проаналізовано порядок надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, шляхом звернення до

ЦНАП. Так, Правилами державної реєстрації актів цивільного стану, затверджених наказом Мін'юсту від 18.10.2000, № 52/5 визначено алгоритм дій адміністратора ЦНАП у разі отримання такої заяви, а саме: «адміністратор ЦНАП реєструє відповідну заяву, встановлює особу, перевіряє наявність усіх необхідних документів. У ЦНАП з використанням програмного забезпечення формується виписка, яка підписується заявником та вноситься адміністратором до системи. Документи в паперовому вигляді подаються до відділу ДРАЦС у день звернення, або не пізніше наступного робочого дня, якщо вони надходять у неробочий час відділу. Відділ ДРАЦС невідкладно обліковує заяву у відповідному журналі здійснюючи відмітку про те, що заява надійшла через ЦНАП.

Результат послуги або відмова у її наданні видаються також адміністратором, або іншою уповноваженою на це особою, яка отримала документи з органу ДРАЦС на підставі акту прийому-передачі» [163].

ЦНАП забезпечує передачу заяв, а також документів, необхідних для реєстрації актів цивільного стану, видачі свідоцтв про державну реєстрацію акта цивільного стану повторно та витягів з Державного реєстру актів цивільного стану, до відділу ДРАЦС в межах відповідного регіону. Правилами ДРАЦС також передбачено, що видача відповідного свідоцтва, витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян, видача свідоцтв повторно проводиться відділом ДРАЦС.

Отже, законодавець передбачив механізм інтеграції послуг ДРАЦС через ЦНАП. Однак на практиці надання послуг через ЦНАП є більш затратним в часовому еквіваленті, оскільки передбачає більш тривале очікування результату звернення. Можливим вирішенням цієї проблеми могло б бути розміщення відділів ДРАЦС в одному приміщенні з ЦНАП та надання доступу й підключення до Державного реєстру актів цивільного стану ЦНАП та ОМС [105, с.113].

Відповідно до положень частини другої статті 4 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» на дипломатичні

представництва та консульські установи покладається адміністративне забезпечення державної реєстрації актів цивільного стану громадян України, які проживають або тимчасово проживають за кордоном. Відомості, зазначені в актових записах цивільного стану, складених у паперовій та електронній формі дипломатичними представництвами та консульськими установами України, у тому числі відомості про народження, вносяться до Державного реєстру актів цивільного стану Центральним відділом державної реєстрації актів цивільного стану Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції на протязі семи робочих днів з моменту надходження першого примірника актового запису.

Постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2023 року № 66 «Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану» визначено: «...в умовах воєнного стану до набрання чинності законом щодо врегулювання відносин з проведення державної реєстрації актів цивільного стану закордонними дипломатичними установами України визначені Міністерством закордонних справ закордонні дипломатичні установи України...» [152]. Перелік закордонних дипломатичних установ, які здійснюють надання послуг з державної реєстрації актів цивільного стану, визначає Міністерство закордонних справ, і на даний час такими визначено: посольства України в Республіці Польща, Грузії, Турецькій Республіці, Республіці Казахстан, Федеративній Республіці Німеччина; генеральні консульства України в Любліні, Вроцлаві, Кракові Республіки Польща, Мюнхені, Гамбурзі, Дюссельдорфі, Франкфурті-на-Майні, Федеративної Республіки Німеччина, консульство України в Гданську Республіки Польща, а також Анталії Турецької Республіки [204].

Дипломатичні установи України надають такі адміністративні послуги щодо державної реєстрації актів цивільного стану: державна реєстрація актів громадянства, внесення змін до записів про акти цивільного стану, оновлення та анулювання записів, переоформлення свідоцтв про державну реєстрацію

актів цивільного стану та видача витягів з Державного реєстру актів цивільного стану.

Таким чином, Урядом були надані їм повноваження щодо доступу і використання Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Крім того дипломатичні представництва можуть надавати послуги у сфері державної реєстрації актів цивільного стану громадянам України незалежно від місця їх проживання чи перебування.

Нормативно-правовими актами, що врегульовують адміністративно-правові відносини щодо особливостей проведення державної реєстрації актів цивільного стану консульськими установами України є Консульський статут [167] та Інструкція про порядок реєстрації актів громадянського стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України [160], яку затверджує центральний орган виконавчої влади який реалізує державну політику у сфері зовнішніх відносин України за погодженням із Міністерством юстиції.

Відповідно до Консульського статуту України до консульських установ належать Генеральне консульство, консульство, віце-консульство, консульська установа, консульський відділ дипломатичного представництва України. Безпосередню реєстрацію актів громадянства громадян України здійснюють консульські посадові особи – консули. Консул уповноважений приймати та розглядати заяви громадян України, які проживають у своєму консульському окрузі та зареєстрували акти цивільного стану в Україні, про внесення змін та виправлень у записи актів цивільного стану, а також щодо поновлення втрачених записів актів цивільного стану за заявою громадян України, які проживають у його консульському окрузі.

За надані адміністративні послуги щодо реєстрації актів цивільного стану консул уповноважений стягувати консульський збір. Реєстрація народження, смерті, а також видача первинних свідоцтв про реєстрацію цих актів цивільного стану провадиться без стягнення консульського збору.

Отже, проаналізувавши вищенаведену систему органів державної реєстрації актів цивільного стану, а також їх компетенцію, приходимо до висновку про те, що усі вони є суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, проте наділені різним обсягом повноважень, передбачених Конституцією України, законами, указами Президента та постановами Кабінету Міністрів України, а також відповідними відомчими актами Міністерства юстиції. Їх об'єднує спільна мета та призначення – забезпечення прав і свобод громадян та їх можливостей в системі державної реєстрації актів цивільного стану. Для цих органів характерний спеціальний правовий статус, що врегульовується спеціальними нормами, які складають правовий інститут реєстрації актів цивільного стану.

Проте, варто відмітити, що на сьогодні деякі науковці пропонують запровадити концепцію «багаторівневого врядування», як один з найбільш вагомих напрямків розвитку публічного управління. Така концепція передбачає необхідність побудови такої системи органів, яка б включала міжрівневу взаємодію кількох суб'єктів, компетенції яких могли б взаємно перетинатися [209].

Автори «багаторівневого врядування» пропонують створення мережі взаємодій, яка охоплює різні рівні: національний, регіональний, місцевий, а також локальний. Завдяки зазначеному виникає спільна відповідальність за їх прийняття та реалізацію суспільних рішень [207].

Зважаючи на концепцію «багаторівневого управління» науковці С. Саханенко та М. Ющенко пропонують передати повноваження територіальним органам ДМС України, які стосуються розгляду заяв та державної реєстрації актів цивільного стану про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові). Автори зазначають, що «при передачі цих повноважень до органів ДМС, строк розгляду заяви можливо скоротити до одного місяця та швидко, зручно, в одній установі подати заяву, здійснити необхідну перевірку та отримати свідоцтво про зміну імені і саме головне, в

цій же установі подати заяву на отримання документу посвідчуючи особу громадянина України на нове ім'я (громадяни України за запропонованою процедурою будуть мати можливість на протязі двох місяців вирішити питання щодо зміни імені (один місяць) та отримання паспорту громадянина України (один місяць)» [181].

Проте вважаємо, що такі законодавчі зміни втілювати на практиці потрібно дуже виважено, оскільки дана адміністративна процедура є складною і передбачає проходження певних, встановлених законом етапів та перевірок, які вимагають повного доступу до Державного Реєстру актів цивільного стану та доступу до архівів відділів державної реєстрації актів цивільного стану.

Щодо скорочення строку розгляду такої категорії справ, то вважаємо цю пропозицію слушною, проте її реалізація є можливою лише у випадку якісної і ефективної співпраці з органами внутрішніх справ (далі – ОВС), які надають висновок про можливість зміни імені. На даний час термін розгляду матеріалів справи в ОВС становить один місяць. Зважаючи на обсяги роботи ОВС, вбачаємо таку реалізацію на практиці проблематичною, оскільки часто спостерігається значна завантаженість працівників ОВС.

Тому реалізація на практиці запропонованих змін може не дати очікуваного позитивного результату. Однак, за умови якісно розробленої процедури такої реєстрації, для початку можна було б запровадити пілотний проект державної реєстрації зміни імені органами ДМС, щоб зрозуміти всі ризики та переваги таких нововведень на практиці.

Однак, пропонуємо все таки органи ДМС включити в коло суб'єктів, що уповноважені здійснювати певні реєстраційні дії в сфері державної реєстрації актів цивільного стану, зокрема щодо державної реєстрації зміни статі. На сьогодні вбачаємо потребу у створенні нової форми інформації про цивільний стан, призначеної для гендерних змін. Тому пропонуємо надати повноваження щодо такої реєстрації територіальним органам Державної міграційної служби, створивши в їхній структурі спеціальний сектор

реєстрації зміни статі. Детальніше про саму адміністративну процедуру та запропоновані нами зміни ми розглянемо в наступних розділах цього наукового дослідження.

Суб'єктом, якого на нашу думку також варто наділити окремими повноваженнями у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, ми вважаємо нотаріуса. Це питання вже кілька років є дискусійним як серед науковців, так і серед практиків. Однак, з метою утвердження принципів сервісної держави та забезпечення захисту прав фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг, вважаємо такі зміни доречними. Відтак, послуги в сфері державної реєстрації актів цивільного стану зможуть надаватися не тільки органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, але й нотаріусами, що забезпечить можливість вибору громадянами, в якому органі йому отримати відповідні послуги. В зв'язку з цим має бути закріплено принцип екстериторіальності, який передбачає, що державна реєстрація актів цивільного стану проводиться будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою особи.

Детальніше питання щодо повноважень нотаріуса в сфері реєстрації актів цивільного стану буде розглянуто нами у наступних розділах дисертації.

Отже, відповідно до моделі багаторівневої системи органів державної влади, до суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану належать:

- на загальнодержавному рівні: Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, закордонні дипломатичні установи (консульства та посольства), Державна міграційна служба України;
- на рівні регіонів: міжрегіональні управління юстиції; територіальні органи Державної міграційної служби України;
- на місцевому рівні: виконавчі органи сільських, селищних та міських рад; ЦНАП.;
- на локальному рівні: старости; нотаріуси.

Висновки до Розділу 1

В розділі 1 дисертації здійснено дослідження теоретичних і правових засад становлення та тенденцій розвитку інституту адміністративно-правового регулювання реєстрації актів цивільного стану на основі історичного аналізу актів законодавства, що діяли з часів Київської Русі та по сьогодні.

Проаналізовано основні законодавчі документи в сфері реєстрації актів цивільного стану та виділено три етапи розвитку законодавства в сфері реєстрації актів цивільного стану: 1) початковий; 2) радянський; 3) сучасний.

На першому етапі дії, пов'язані з такою реєстрацією, здійснювали не державні органи чи їх посадові особи, а представники церкви. Основним документом реєстрації шлюбу, народження та смерті були метричні книги.

Другий етап розвитку законодавства про реєстрацію актів цивільного стану включав у себе радянський період починаючи з 1917 року по 1991 роки. В цей час було створено перші органи реєстрації актів цивільного стану – органи записів актів громадянського стану та закріплено перелік актів цивільного стану, які підлягали обов'язковій державній реєстрації. Кодекси та Закони радянського періоду, що діяли на території УРСР, стали першими офіційними документами, які закріплювали головні принципи функціонування інститутів сімейного права і послужили основою для прийняття нормативно-правових актів, що регламентували державну реєстрацію актів цивільного стану в Україні.

Третім етапом, що констатує розвиток законодавства про реєстрацію актів цивільного стану запропоновано вважати роки після проголошення незалежності України і до сьогодні. Він включає в себе 3 періоди: перший період – становлення законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану та прийняття базових законів та положень; другий період – прийняття Сімейного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», а також нормативно-правових актів

уряду та Міністерства юстиції, які до сьогодні є нормативною базою правового регулювання відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; третій період – сучасний етап розвитку законодавства у сфері надання адміністративних послуг, зокрема і в сфері реєстрації актів цивільного стану, що розпочався з набранням чинності Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 року.

Проведено аналіз правового становища суб'єктів, які здійснюють державну реєстрацію актів цивільного стану. Сюди відносяться центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; відділи державної реєстрації актів цивільного стану; виконавчі органи сільських, селищних і міських рад. Державну реєстрацію актів цивільного стану громадян України, які проживають або тимчасово перебувають за кордоном, проводять дипломатичні представництва і консульські установи України.

Встановлено, що відповідно до моделі багаторівневої системи органів державної влади до суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану належать:

- на загальнодержавному рівні: Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, закордонні дипломатичні установи (консульства та посольства), Державна міграційна служба України;
- на рівні регіонів: міжрегіональні управління юстиції; територіальні органи Державної міграційної служби України;
- на місцевому рівні: виконавчі органи сільських, селищних та міських рад; ЦНАП;
- на локальному рівні: старости; нотаріуси.

З метою утвердження принципів сервісної держави та забезпечення впровадження євроінтеграційних процесів у сфері надання адміністративних послуг щодо державної реєстрації актів цивільного стану, обґрунтовано необхідність надання повноважень органам Державної міграційної служби в

питанні державної реєстрації зміни статі, а також запровадження пілотного проекту щодо реєстрації зміни імені органами ДМС.

Аргументовано необхідність надання повноважень щодо реєстрації шлюбу та розірвання шлюбу нотаріусам.

Запропоновано впровадження інституту адміністративно-правового супроводу державної реєстрації актів цивільного стану як комплексного міжгалузевого інституту. При цьому визначено, що адміністративно-правовий супровід – це процес встановлення наукових засад, принципів та механізмів конкретного керуючого впливу, а також правових засад, правил, форм, методів та прийомів, що визначають порядок та процесуальні засади державно-управлінської діяльності та її результативності. Це спосіб організації правового регулювання за допомогою закріплення норм, що встановлюють детальний та поетапний порядок діяльності органів державної влади та державних службовців у процесі реалізації їх владних повноважень.

Встановлено, що засобами правосуб'єктної індивідуалізації особи є такі цивільні стани як ім'я або псевдонім, вік (стан вікової належності, стан здоров'я), місце проживання, стан громадянства, стан споріднення стан, статевої належності.

Отже, правова категорія «акти цивільного стану» має комплексний багатоаспектний характер, а правові норми, які регламентують порядок адміністративного супроводу державної реєстрації актів цивільного стану, а також правові наслідки, пов'язані із ним, включають, окрім адміністративно-правових норм, норми інших галузей права.

У зв'язку з цим законодавство про адміністративний супровід державної реєстрації актів цивільного стану становить собою комплексний міжгалузевий інститут законодавства, що поєднує цивільно-правові, сімейно-правові адміністративно-правові та кримінально-правові нормативні акти, спрямовані на захист, охорону майнових та особистих немайнових прав, а також публічного інтересу держави.

РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ

2.1. Поняття та види процедур державної реєстрації актів цивільного стану

На сучасному етапі розвитку суспільства важливою складовою взаємодії держави з іншими суб'єктами правових відносин є ефективна організація надання адміністративних послуг, які стосуються різних аспектів суспільного життя, включаючи здоров'я, освіту, екологію, економіку, податки, транспорт тощо. Раціональне та справедливе вирішення адміністративних питань сприяє забезпеченню прав і свобод громадян, сприяє розвитку бізнесу, підтримує дотримання екологічних та гігієнічних норм, забезпечує додержання законності в усіх сферах діяльності.

Тому особливо актуальним у контексті модернізації адміністративного середовища в Україні, що відбувається відповідно до європейських стандартів та вимог, нормативно необхідно врегулювати процедуру надання управлінських послуг. Україна, як країна, що прагне до інтеграції з Європейським Союзом, вдосконалює свої правові норми та процедури, щоб відповідати міжнародним стандартам. Відтак, правове регулювання адміністративної процедури має сприяти створенню сприятливого інвестиційного клімату, забезпеченню прав громадян, підтриманню рівного доступу до адміністративних послуг та можливості ефективного захисту в судовому порядку.

З огляду на те, що адміністративні процедури охоплюють широкий спектр сфер, а також мають вагомую роль у реалізації особистих, громадянських, соціально-економічних прав, правильне та справедливе їх проведення стає важливим аспектом для розвитку сучасної України.

Державна реєстрація актів цивільного стану є тією сферою управління, яка завжди займала провідне становище в галузі публічного адміністрування,

оскільки кожна фізична особа в своєму житті зверталася до органів ДРАЦС з метою реєстрації народження, шлюбу, смерті тощо. Тому врегулювання процедурного аспекту в цій сфері є важливою складовою втілення мети адміністративної реформи, яка передбачає побудову такої системи державного управління, що своїм головним пріоритетом має належне функціонування органів виконавчої влади та місцевого самоврядування для забезпечення, в першу чергу, потреб і запитів громадян та надання якісних адміністративних послуг. Для того, щоб досягнути поставленої мети, найголовнішим завданням, що стояло перед законодавцем, було чітке визначення та нормативне закріплення адміністративної процедури, яка б врегульовувала діяльність уповноважених суб'єктів щодо забезпечення та захисту прав та законних інтересів громадян, оскільки їх основним призначенням є вирішення адміністративних справ та прийняття адміністративних актів.

Перш ніж визначити поняття адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, слід з'ясувати ознаки та особливості адміністративної процедури в цілому та її співвідношення із адміністративним процесом.

Сам термін «процедура», згідно з Академічним тлумачним словником, означає: «...офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь...» [189]. Зазвичай під процедурою вбачається певна сукупність дій, які виражають певний процес чи стадію якоїсь діяльності.

Якщо йдеться про правову процедуру, то це, як правило, порядок дій або регулювання певних суспільних відносин, що регламентований юридичним нормами. Для правової процедури характерним є обслуговуючий характер щодо правовідносин, для реалізації яких вона передбачена. Норми, що визначають процедурну діяльність, передбачені нормативно-правовими актами і надають правовій процедурі законності та юридичної сили. Окрім того виникнення основної норми спричиняє синхронну появу процедурної

норми, що забезпечує нерозривний зв'язок правотворчості та правозастосування.

У правовій науці термін «адміністративна процедура» не має єдиного розуміння, оскільки розвиток вітчизняного адміністративно-процесуального права довгий час формувався під впливом радянської адміністративно-правової доктрини, в якій переважали кардинально різні погляди щодо визначення і співвідношення понять «процедури» та «процесу». Одні вчені Harbitz M. and Boekle-Giuffrida B. розглядали процедуру як особливий нормативний порядок здійснення юридичної діяльності. [231] Інша група вчених вважали, що це форма правового регулювання діяльності відповідних органів влади, яка за наявності певних умов може переходити у форму процесу [51, с. 27].

Важливим аспектом законодавчого розвитку в країнах демократичного типу, зокрема у сфері адміністративного права, є спрямованість на гарантування прав та інтересів громадян у контексті відносин між державою та її органами. Це досягається шляхом точної регламентації процедурної сторони даних відносин. Зазначене гарантує, що службовці адміністрації діють у межах встановленого порядку, забезпечуючи рівність перед законом. Крім того, існування законодавчо визначеної процедури є фундаментом для забезпечення контролю за законністю дій владних органів, включаючи судовий контроль.

Однак, рівень деталізації адміністративних процедур виявляється складним питанням, як зауважує німецький адміністративіст О. Люхтергандт. У Європі постійно обговорюється, чи не призводить надмірна деталізація до зниження ефективності та професійної якості адміністративної процедури. Інша думка представлена Е. Шмідт-Ассманом, який стверджує, що надмірне закріплення нормативами може завдати шкоду самому праву. Він підкреслює, що правова держава, як символ обмеженості та поміркованості, вимагає розумного використання ресурсів права і дотримання здорової міри [201, с.112].

Слід відзначити, що більшість держав-членів ЄС використовують три основні моделі систематизації адміністративно-процедурного права: а) системні та докладно розроблені процедурні норми з «кодексами» та багатотомними актами, подібно до підходу в Німеччині; б) адміністративне право, зосереджене на загальних принципах, які містяться в актах невеликого обсягу, як це реалізовано в Італії, хоча ці моделі поступово втрачають актуальність через зайву деталізацію і розширення норм; с) адміністративне законодавство, що стосується лише окремих аспектів процедури, як доступу до документів, участі, слухань, існує без рамкового законодавства, цей підхід вживається у Франції та Великобританії, при цьому Великобританія використовує менш пряме регулювання у порівнянні з Францією [249, с. 12]. Додатково до цих моделей, можна спостерігати різноманітні підходи в державах-членах, особливо в тих, що приєдналися до ЄС нещодавно.

Звернувшись до зарубіжного досвіду використання терміну «адміністративна процедура», бачимо різні підходи до її визначення. Так, для прикладу, як зазначає Collet V. у Франції при визначенні порядку вирішення спорів в органах адміністративної юстиції, зазвичай вживається термін «адміністративно-спірна процедура» [221]. Термін «процедура» у французькому законодавстві визначає порядок діяльності як органів публічної адміністрації, так і адміністративних судів [219].

У Сполучених Штатах Америки порядок прийняття рішень публічною адміністрацією закріплено Актом про адміністративну процедуру, який був прийнятий ще у 1946 р. і в багатьох штатах його продубльовано. Але часто в американських підручниках з адміністративного права [271], а також в науковій літературі використовується переважно термін «адміністративний процес» [216]. Відтак, бачимо ототожнення цих термінів і вживання їх, як синонімів.

Чітко розділені поняття «адміністративна процедура» та «адміністративний процес» у Німеччині. Порядок прийняття адміністративних актів публічною адміністрацією або ж укладення

адміністративних договорів відноситься до сфери регулювання адміністративно-процедурних норм. Що ж стосується адміністративно-процесуальних норм, то сфера їх застосування – це вирішення публічно-правових спорів в адміністративних судах [203, с. 85].

Діяльність публічної адміністрації у Польщі регулює Кодекс адміністративного провадження, який було прийнято ще у 1960 р. Відповідно, польське законодавство оперує такими термінами як «адміністративне провадження», якщо вирішуються справи, пов'язані з діяльністю органів публічного адміністрування, або же «судово-адміністративне провадження», коли мова йде про порядок розгляду спорів адміністративними судами [253 с. 67].

Таким чином, можемо зробити висновок, що у багатьох державах для визначення порядку функціонування органів публічного адміністрування та судів, що розглядають публічно-правові спори, використовують різні за своїм значенням поняття. При цьому такі відмінності мають місце як між країнами різних правових систем, так і в межах континентальної правової системи, до якої відноситься й Україна.

В науці адміністративного права поняття «адміністративна процедура» визначається залежно від того, прихильниками якого із підходів до визначення зазначеної категорії є науковці. На сьогодні існує три концепції визначення адміністративного процесу: вузька (юрисдикційна), широка (управлінська), а також судова.

Відповідно до першого підходу адміністративний процес розглядається виключно як форма правосуддя, тобто судовий розгляд публічно-правових спорів, які відносяться до компетенції адміністративних судів.

«Вузьке» розуміння адміністративного процесу обмежує його суто юрисдикційною діяльністю органів публічної адміністрації. Його основою є наявність спору (конфлікту) між учасниками адміністративних правовідносин. Відтак, адміністративний процес являє собою: «...урегульований нормами адміністративно-процесуального права порядок

провадження у справах про адміністративні правопорушення та застосування до правопорушника адміністративних стягнень, а також як розгляд справ щодо застосування заходів адміністративного примусу...» [116, с. 237].

У широкому (управлінському) розумінні адміністративний процес розглядається як регламентований нормами процесуального права порядок розгляду індивідуально-визначених справ у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності органів державної влади, а саме: пов'язаних із розглядом справ позитивного характеру; справи конфліктного, юрисдикційного змісту, які зазвичай виникають із спорів між учасниками управлінських відносин; справи, що стосуються реалізації прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [48, с. 164].

Саме в межах «широкого» розуміння адміністративного процесу стало можливим виокремлення самостійного інституту адміністративної процедури.

Значний вплив на формування концепції адміністративної процедури як законодавчо встановленого порядку діяльності органів публічної адміністрації, мала німецька доктрина адміністративного права, згідно з якою сфера застосування адміністративно-процедурних норм – це переважно порядок прийняття адміністративних актів та укладення адміністративних договорів органами публічного адміністрування. Натомість сфера застосування адміністративно-процесуальних норм – це порядок вирішення адміністративними судами публічно-правових спорів. Таким чином, співвідношення між адміністративною процедурою та адміністративним процесом визначають два чинники – їх повне розмежування й функціональний взаємозв'язок між ними.

Згідно з принципом розмежування, на думку німецького науковця Ебергарда Шмідт-Ассмана, процес та процедура є чітко відокремлені один від одного заходами, які в той же час покладають на сторін із правничими повноваженнями власні завдання та ролі, але із різними рівнями відповідальності. Науковець пояснює це так, що «...органи публічної

адміністрації в усіх процедурах, навіть у тих, де вони в багатополюсних правових відносинах виконують завдання із владнання суперечностей між протилежними приватними інтересами, залишаються зв'язаними публічними інтересами, передбаченими у відповідних спеціальних законах, і в такому разі ніколи не можуть бути повністю нейтральною інстанцією. На противагу цьому суд має на меті лише забезпечення дотримання права» [79, с. 432].

З іншого боку вчений зазначає, що між адміністративною процедурою та судовим провадженням завжди існує функціональний взаємозв'язок. Відтак, ним дається таке визначення адміністративної процедури як планово-структурованого заходу у сфері відповідальності носія публічної адміністрації з отримання й опрацювання інформації. Науковець до адміністративних процедур відносить процедуру прийняття рішень, процедуру надання послуг та процедуру кооперативного врівноваження інтересів [79, с.433].

У вітчизняній адміністративно-правовій доктрині переважає точка зору, що адміністративні процедури – це процедурний порядок розгляду адміністративних справ органами виконавчої влади [126, с.185].

Схожу позицію висловлює В. П. Тимошук про те, що адміністративні процедури — це передбачені законом процедури розгляду та вирішення адміністративними органами індивідуальних адміністративних справ для вчинення адміністративних дій або укладення адміністративних договорів [191, с. 211]. Р. Куйбіда та В. Шишкін до ознак адміністративної процедури також відносять публічність та індивідуальний характер [127, с. 122].

С. Г. Братель підкреслює, що адміністративна процедура є формою, яка регулюється адміністративно-процедурними нормами, визначаючи послідовний порядок дій суб'єктів адміністративної процедури та інших учасників [202, с. 102]. За визначенням О. М. Буханевич, адміністративна процедура – це «порядок розгляду та вирішення індивідуальних справ адміністративними органами, пов'язаних із зверненнями фізичних та

юридичних осіб з метою захисту їхніх прав, свобод та законних інтересів» [34, с. 122].

А. Школик до поняття адміністративної процедури відносить порядок вчинення дій органами публічної адміністрації, закріплений нормами адміністративного права [202, с. 123].

На думку В. Бевзенко адміністративні процедури – це послідовні та цілеспрямовані дії суб'єктів владних повноважень (суб'єктів публічної адміністрації) щодо реалізації суб'єктивних прав, свобод та виконання юридичних обов'язків, передбачених спеціальними правовими актами (кодексами, законами, постановами, розпорядженнями), покладеними на державні органи, органи місцевого самоврядування [7, с. 7].

О. С. Лагода вважає, що адміністративні процедури визначаються як процедури, передбачені законом для адміністративних органів та органів місцевого самоврядування щодо розгляду та вирішення окремих справ, які в кінцевому підсумку завершуються прийняттям адміністративних актів або підписанням адміністративних договорів [113, с. 4].

Н. Писаренко описує адміністративну процедуру як діяльність органів влади, яка має наслідки назовні та спрямована на створення передумов, підготовку та прийняття адміністративного акта або укладення публічно-правового договору [128, с. 39].

На те, що адміністративна процедура має «позитивний» характер звертає увагу Н. Л. Губерська зазначаючи, що адміністративна процедура – це встановлений нормативно-правовими актами порядок послідовних дій органів публічної адміністрації, які спрямовані на прийняття владних рішень та реалізацію повноважень, які не пов'язані з розглядом спорів або застосуванням заходів примусу [60].

Варто відмітити визначення адміністративної процедури В. В. Галуньком, який пояснює її як встановлений законом порядок розгляду і вирішення індивідуальних адміністративних справ органами державного управління з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних

і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства і держави [3, с. 145].

Ключовим моментом, на який звертають увагу усі автори цих визначень є те, що адміністративна процедура – це певний порядок дій, який закріплено в нормативно-правових актах, тому ознакою адміністративної процедури є її правовий характер. Суб'єктами вчинення цих дій є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Звідси можемо виокремити владний характер адміністративних процедур, оскільки приписи суб'єктів публічного управління є обов'язковими для виконання, хоча й одночасно вони можуть регламентувати і поведінку приватних осіб.

Заслуговує уваги наукова позиція І. Бойко та Д. Лученка, які виділяють широке й вузьке розуміння адміністративної процедури. У широкому розумінні до адміністративної процедури вони відносять «всі закріплені у відповідних джерелах права норми, що встановлюють порядок прийняття будь-яких рішень і вчинення інших дій суб'єктами публічного управління». У вузькому розумінні адміністративна процедура включає: «...лише правові норми щодо прийняття суб'єктами публічного управління індивідуальних рішень, що мають зовнішнє спрямування, пов'язаних із наданням прав приватним особам або покладенням на них обов'язків...» [25, с. 114].

І. В. Бойко також звертає увагу на те, що змістовно поняття «адміністративна процедура» наповнено двома термінами. По-перше, «процедура» – як порядок дій. По-друге, «адміністративна», що пояснюється як діяльність пов'язана з управлінням, й водночас така, що покликана служити. Цим авторка пояснює виникнення в адміністративному праві двох типів правовідносин у сфері публічного управління: управлінські правовідносини, що виникають за ініціативою суб'єктів владних повноважень, а на приватних осіб здебільшого покладається виконання обов'язків; та сервісні правовідносини з публічною адміністрацією, в яких приватні особи реалізують більшість своїх прав через отримання адміністративних послуг. З огляду на це нею пропонується таке визначення

адміністративної процедури як структурованого, нормативно закріпленого порядку здійснення адміністративних дій, спрямованих на вирішення конкретних справ у сфері державного управління (у тому числі укладення адміністративно-правових договорів) [25, с. 117].

Адміністративна процедура застосовується для вирішення конкретної адміністративної справи суб'єктом владних повноважень та для досягнення конкретного результату – прийняття адміністративного акта з метою забезпечення ефективної реалізації прав приватних осіб. Її особливістю є те, що адміністративна процедура зазвичай має безспірний характер, адже завдяки їй вирішуються в основному позитивні управлінські справи.

Ознаки адміністративних процедур виокремлює у своєму дослідженні Н. В. Галіцина, зокрема вчена зазначає що:

1) адміністративні процедури застосовуються у публічній сфері, оскільки саме завдяки їм управлінській діяльності органів публічного адміністрування надається правова форма та врегульовуються як внутрішньо-організаційні прояви повноважень органів влади, так і повноваження щодо прийняття рішень в індивідуальних справах, що є важливим для приватних осіб під час реалізації їхніх прав та законних інтересів;

2) адміністративні процедури регламентують порядок реалізації правозастосовної діяльності, в процесі якої видаються акти, що мають в основному організаційний характер, але, які закріплюють порядок дій і прийняття рішень компетентними органами та посадовими особами у конкретних життєвих ситуаціях;

3) адміністративні процедури охоплюють «позитивну» управлінську діяльність, тобто систему повноважень, що спрямовані на створення умов для ефективної реалізації прав і законних інтересів громадян і організацій, але не включає в себе порядок вирішення суперечок та розгляду скарг осіб на дії і рішення органів публічного адміністрування та не пов'язані із застосуванням примусових заходів;

4) адміністративні процедури встановлюють нормативний порядок діяльності уповноважених органів влади й усіх зацікавлених осіб з метою підвищення ефективності та якості їх роботи і забезпечення якісного виконання органами публічної адміністрації покладених на них завдань;

5) особливий суб'єктний склад адміністративних процедур, де однією із сторін обов'язково повинен бути орган державної влади або посадова особа із владними повноваженнями;

б) адміністративні процедури регламентуються адміністративно-процесуальними нормами, які визначають застосування матеріальних норм адміністративного та інших галузей права та регулюють діяльність уповноважених органів та посадових осіб, маючи при цьому обслуговуючий характер.

Підсумовуючи вище викладене, авторка робить висновок про те, що «під категорією адміністративної процедури слід розуміти встановлені законодавством правила, порядок та умови (зразок) вчинення процесуальних дій щодо розгляду, розв'язання і вирішення конкретної адміністративної справи у сфері публічного управління» [48, с. 175].

Таким чином, ми погоджуємося з думкою більшості науковців про необхідність виокремлення окремого інституту адміністративної процедури, який займає самостійне місце в адміністративно-процесуальній діяльності та не являється тотожним поняттям з адміністративним процесом.

Якщо аналізувати таку правову категорію як «адміністративний процес» в контексті його співвідношення з «адміністративною процедурою», то варто звернути увагу на позицію О. В. Кузьменко, яка вказує на те, що адміністративний процес потрібно розглядати як діяльність владних суб'єктів зі здійснення правової регламентації суспільних правовідносин та реалізації права, а адміністративна процедура – як формалізована форма такої діяльності. Процедура передбачає порядок вчинення суб'єктом правовідносин дій, що мають юридичне значення, а в сукупності становить адміністративний процес.

Вчена розглядає адміністративний процес як вид юридичного процесу, який має складну структуру та його можна розглядати і по вертикалі, і по горизонталі. Відтак саме «горизонтальним» процесом є сукупність проваджень, комплекси взаємозалежних і взаємообумовлених процесуальних дій [111, с. 26].

Окрім того процес наділений часовою динамікою, безперервним рухом, послідовністю. Він може переходити з одного стану до іншого. Натомість процедурі ці ознаки не характерні, оскільки її можна визначити як дискретність такого руху.

Схожу думку висловлює Т. О. Коломоєць, зазначаючи, що процедура становить тільки процесуальні етапи, та не являється діяльністю чи рухом, а є Порядок здійснення та правового регулювання суспільних відносин і правозастосування регулюється правовими нормами. «Процедури – це віхи в часовому масштабі, з яких починається розвиток, прогрес або регрес явища» [6, с. 223].

Протилежну думку висловлює О. І. Миколенко, заперечуючи, що адміністративна процедура являється статичним явищем. Науковець вказує на те, що динаміка процедури має певний алгоритм, а поняття «процедури» він вбачає як послідовність дій, які об'єднані спільною метою [121, с. 44].

Ряд науковців (А. Комзюк, Р. Мельник, В. Бевзенко) здійснили порівняльний аналіз адміністративного процесу й адміністративної процедури та виділили їхні спільні та відмінні ознаки. До спільних ознак відносять такі:

- спільна процесуальна природа, яка проявляється в діяльності органів державної влади;
- вони є різновидом юридичного процесу для якого властиві стадійність та наявність окремих проваджень;
- їх основною метою є сприяння фізичним особам у реалізації їх прав, свобод і законних інтересів;

- такі форми реалізації адміністративно-правових норм, як виконання, використання та застосування отримали свій прояв у їх межах.

В той же час відмінностями можна вважати те, що: вони є процесуальним вираженням діяльності органів різних гілок влади; специфіка суб'єктного складу адміністративного процесу – наявність адміністративного суду; різними є підсумкові рішення (за правовою природою); фіксація засад процесу лише в Кодексі адміністративного судочинства України, а процедур – у різних нормативно-правових актах; конфліктність адміністративного процесу й конфліктно-безконфліктна сутність адміністративної процедури [91, с. 54].

Аналізуючи позиції вчених-адміністративістів, слід звернути увагу на те, що деякими науковцями ототожнюються поняття «процес» та «процедура». Зокрема, ними висловлюється думка про те, що і процес, і процедура визначають порядок діяльності певних органів по застосуванню норм матеріального права. Саме ця обставина робить їх спорідненими явищами і вказується на те, що процес є по-суті рівнозначним процедурі. А будь-яку процедуру здійснення юридично значимих дій потрібно визнавати юридичним процесом, оскільки вона являється юридичною формою вираження суспільних відносин щодо застосування матеріальних норм права.

Однак вважаємо таку позицію не виправданою, оскільки неправомірно обмежувати функцію процесуальних правовідносин лише необхідністю реалізовувати норми матеріального права. Їхнє призначення полягає в усуненні яких-небудь перешкод регулювальної дії права. Процесуальні правовідносини можуть існувати самостійно і є важливим засобом забезпечення дотримання правових норм.

У контексті даного науково дослідження, з метою з'ясування поняття адміністративної процедури, крім теоретичних напрацювань необхідно проаналізувати також процес нормативного закріплення досліджуваної категорії.

На сьогодні маємо законодавче визначення «адміністративної процедури», яке міститься в Законі України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. № 2073-IX. У площині розвитку адміністративного права ухвалення вищезгаданого закону є надзвичайно важливим, оскільки він встановлює правила взаємодії держави в особі органів публічного адміністрування з фізичними та юридичними особами і тим самим наближує вітчизняне законодавство до правової і політичної культури країн ЄС. Закон дає визначення основних термінів та понять, з приводу яких довго дискутували вчені-адміністративісти. Багато з них мають як теоретичне, так і практичне значення.

Довгий час на етапі розробки цього закону він мав назву «Проект Адміністративно-процедурного кодексу», в якому поняття адміністративної процедури розкривалося, як визначений законодавством порядок адміністративного провадження. Однак така дефініція не розкривала правової природи процедури, а натомість ще більше заплутувала. Тому автори законопроекту відмовилися від такого визначення, наголошуючи на тому, що не можна провадження вважати більш широкою правовою категорією, ніж процедура.

Таким чином, відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» [143], «адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення справи»[143].

Як бачимо, законодавець наголошує на тому, що для вирішення адміністративної справи законом має бути встановлено певну послідовність дій і рішень, що вважається порядком. Він може бути розміщений або в одному загальному нормативному акті (наприклад, таким є Закон України «Про адміністративну процедуру»), або в кількох нормативно-правових актах. Це залежить від того, чи вимагаються особливості для вирішення адміністративної справи. В тому випадку, якщо специфіка справи потребує певних специфічних дій, то такі особливості повинні врегульовуватися спеціальним законодавчим актом.

Отже, розглянувши теоретичні напрацювання вчених-адміністративістів, можна дійти висновку, що більшість з них сходяться на тій думці, що адміністративна процедура завжди пов'язана з діяльністю органів публічного адміністрування та є нормативно встановленою моделлю вирішення справ адміністративними органами (органами державної влади, місцевого самоврядування та їх посадовими особами). Що стосується процедури державної реєстрації актів цивільного стану, то вона є безпосередньо видом адміністративних процедур, яка реалізується цими суб'єктами владних повноважень, маючи при цьому певні особливості, що стосуються її змісту, порядку здійснення та складу її учасників.

Тому на основі вище проаналізованих особливостей адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану, можемо запропонувати власну дефініцію адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, визначивши її як сукупність адміністративно-процедурних актів, які забезпечують вирішення індивідуальних реєстраційних справ щодо індивідуалізації дій та подій у житті фізичної особи, які впливають на виникнення, зміну чи припинення її прав та обов'язків, що здійснюється уповноваженими органами, шляхом офіційного визнання правового статусу окремих суб'єктів.

Адміністративні процедури державної реєстрації актів цивільного стану покликані підвищити ефективність і можливість кожного громадянина побачити результати послуг, які надає держава під час реєстрації актів цивільного стану.

Ознаками адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану є: здійснення повноважень відповідними органами державної влади; вирішення і розгляд індивідуальних адміністративних справ у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; ухвалення рішення про державну реєстрацію актів цивільного стану.

До принципів процедур здійснення державної реєстрації актів цивільного стану можемо віднести:

- принцип пріоритету права і свободи людини і громадянина;
- принцип демократизму правотворчості та реалізації права;
- принцип взаємної відповідальності держави та людини;
- принцип гуманізму та справедливості у взаєминах між державою та людиною;
- законності;
- принцип верховенства права;
- принцип охорони державних та громадських інтересів, прав і свобод громадян;
- принцип рівності громадян перед законом;
- принцип повноти і своєчасності реєстраційних дій;
- принцип матеріальної істини під час здійснення реєстрації актів цивільного стану;
- принцип здійснення реєстраційних дій державною мовою;
- принцип забезпечення дотримання права особи на нерозголошення конфіденційної інформації у процедурі реєстрації актів цивільного стану.

Адміністративна процедура реєстрації актів цивільного стану здійснюється з метою підтвердження органами державної реєстрації актів цивільного стану правового статусу суб'єктів, наділення їх правами або обов'язками, а також фіксації юридичних фактів, які здійснюються в процесі розгляду та вирішення адміністративного звернення, в результаті якого вносяться відомості до Державного реєстру та видається відповідний адміністративний акт.

Варто звернути увагу на те, що вчинення процедурної дії та прийняття процедурного рішення, є важливим етапом розгляду справи, але ними справа не вирішується по суті. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону «адміністративний акт – рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та

спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб)»[143].

Що стосується адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, то таким адміністративним актом буде внесення відомостей в Державний реєстр актів цивільного стану та складання відповідного актового запису, видання відповідного свідоцтва або витягу з Реєстру або ж відмова у такому виданні.

Аналізуючи документи Європейської комісії, Ради Європи та Європейського суду з прав людини, використання терміну «адміністративний акт» найчастіше стосується саме індивідуальних рішень щодо конкретної особи, які приймаються під час здійснення публічного адміністрування, та, які мають зазвичай характер прямої дії, що проявляється в правомірному або неправомірному впливі на права, свободи та інтереси приватних осіб. Особливістю адміністративного акту є його спрямованість на набуття, зміну чи припинення прав та обов'язків осіб, що відрізняє його від інших офіційних документів (наприклад, довідок), які не спричиняють таких юридичних наслідків [139].

На практиці кожна адміністративна процедура знаходить своє втілення та реалізацію через адміністративне провадження. Відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» ним є «...сукупність процедурних дій, що вчиняються адміністративним органом, і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення справи, що завершується прийняттям і, в необхідних випадках, виконанням адміністративного акта...» [143]. Отже, адміністративне провадження – це вже конкретна діяльність уповноважених суб'єктів на стадії розгляду та вирішення адміністративної справи. І за загальним правилом такими суб'єктами вважаються адміністративні органи.

Однак, виходячи із специфіки адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, варто звернути увагу на те, що й інші учасники цієї процедури характеризуються активною позицією. Тому слід виокремлювати чіткий алгоритм реалізації адміністративної процедури

державної реєстрації актів цивільного стану, що надасть можливість з'ясувати повноваження не лише адміністративного органу, але також й інших учасників адміністративного провадження.

Оскільки, діяльність органів публічного адміністрування має вплив на широке коло суспільних відносин у різних галузях управління, то, відповідно, має місце багаточисельність видів адміністративних процедур. Тому в науці адміністративного права існують різноманітні критерії для їх класифікації, розподілені за широким колом характерних ознак. Такий розподіл має важливе практичне значення, оскільки дає можливість диференціювати порядок вирішення різних адміністративних справ, враховуючи специфічний статус їх учасників та особливості їх повноважень на кожному етапі розгляду конкретної справи.

Що стосується класифікації адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану, то вона здійснюється за тими ж загальними критеріями, які виділяються науковцями для усіх адміністративних процедур, однак з урахуванням специфіки суб'єктного складу, а також видів актів цивільного стану, передбачених законодавством. Тому перед тим, як здійснити класифікацію процедур державної реєстрації актів цивільного стану, необхідно виокремити загальні види адміністративних процедур.

В адміністративному праві більшості європейських країн часто критеріями класифікації адміністративних процедур науковці вважають наявність чи відсутність конфлікту, що має місце у відносинах між адміністративним органом і приватною особою [202, с. 34]. Відповідно до цього критерію адміністративні процедури діляться на безконфліктні (неповозні) й конфліктні (повозні). Повозною адміністративною процедурою є порядок розгляду та вирішення адміністративним органом спору, або ж адміністративне оскарження. Тоді як неповозною вважається така процедура, в якій не передбачається юрисдикційний порядок розв'язання адміністративних справ.

За схожим підходом до класифікації залежно від характеру адміністративної справи адміністративні процедури поділяються на юрисдикційні та неюрисдикційні. Такий критерій вважається найпоширенішим в правовій доктрині сучасності.

Зазвичай на вирішення справ про адміністративні правопорушення спрямовані юрисдикційні адміністративні процедури. Під час такої процедури відбувається безпосереднє вирішення юридичних справ та винесення рішень адміністративних органів щодо застосування передбачених законом санкцій, а також вчинення дій щодо відновлення порушеного права. До юрисдикційних процедур можна віднести: процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення, порядок оскарження адміністративними судами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, порядок розгляду скарг громадян тощо.

Що стосується неюрисдикційних адміністративних процедур, то на думку Н. В. Галіцини: «...неюрисдикційні провадження спрямовані на вирішення справ стосовно відносин позитивного характеру, що виникають у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів. Їх перелік значно ширший порівняно з юрисдикційними провадженнями, що зумовлено специфікою управлінської діяльності в різних сферах життя суспільства, розмаїттям і спеціалізацією їх суб'єктів і повноважень останніх...» [48, с. 164].

До видів неюрисдикційних адміністративних процедур С. Г. Стеценко відносить такі як: нормотворчі процедури, які передбачають порядок діяльності уповноважених органів або їх посадових осіб в процесі підготовки та ухвалення правових актів; установчі процедури, які передбачають порядок діяльності відповідних адміністративних органів щодо створення, реорганізації або ліквідації підприємств, установ, та інших інституцій; правозастосовні процедури – процедури в процесі вирішення уповноваженими на те особами адміністративних справ із застосуванням норм адміністративного права; реєстраційні процедури – які передбачають

порядок діяльності уповноважених органів або їх посадових осіб щодо офіційного визнання законності відповідних дій чи нормативно-правових актів; атестаційні процедури – які передбачають порядок діяльності уповноважених органів або їх посадових осіб щодо визначення відповідності об'єктів атестації певним вимогам, які є необхідними для функціонування у визначеній сфері; контрольно-наглядові процедури – процедури, щодо порядку діяльності уповноважених органів чи їх посадових осіб для здійснення контролю та нагляду у сфері публічного управління [190, с. 506].

Другим найбільш поширеним критерієм класифікації адміністративних процедур вважається їх поділ за видом діяльності адміністративних органів, відповідно до якого процедури умовно поділяють на внутрішньоспрямовані та зовнішньоспрямовані. Перші процедури здійснюються без залучення приватних осіб у межах системи органів публічного адміністрування. А щодо другого виду, то такі процедури відбуваються за участі як адміністративного органу, так і приватної особи [113].

У свою чергу зовнішньоспрямована адміністративна процедура залежно від суб'єкта, який став її ініціатором, поділяється на таку, що ініціюється приватними особами (заявна), й таку, що ініціюються суб'єктами публічного управління (втручальна). Для заявної процедури характерним є те, що для її початку необхідним є подання заяви приватною особою до адміністративного органу з питань реалізації права, що належить такій особі або ж із скаргою щодо порушення її прав рішеннями чи вчиненими діями або бездіяльністю владних суб'єктів. Нормативне закріплення заявних адміністративних процедур знаходиться в Законі України «Про звернення громадян», відповідно до якого такі процедури поділяються на: 1) звернення із заявами щодо надання адміністративних послуг; 2) звернення з зауваженнями та пропозиціями; 3) звернення зі скаргами на дії або бездіяльність адміністративних органів. Втручальна процедура передбачає прийняття рішення або здійснення діянь адміністративним органом, які

зумовлені реалізацією ним передбачених законодавством владних управлінських повноважень.

Часто втручальні процедури розподіляють за характером наслідків, що настають для приватної особи на позитивні – тобто такі, що не мають обмежувального для неї характеру, та негативні, які в свою чергу можуть обмежувати особу у певних її правах [15].

За порядком здійснення (рівнем врегульованості) адміністративні процедури поділяються на звичайні та спрощені. В багатьох наукових джерелах їх ще називають формальні або неформальні. Формальна процедура характеризується наявністю всіх загальних структурних елементів: стадій, етапів, дій, які є законодавчо визначеними та їх дотримання є необхідною умовою законності прийняття рішення адміністративним органом. Натомість спрощена процедура дозволяє приймати рішення в адміністративній справі у спосіб, що характеризується незначною кількістю процесуальних складових [25, с. 117].

Важливі як на теоретичному, так і на практичному рівні критерії для класифікації наводить С. Г. Стеценко. Так науковець пропонує залежно від складності здійснення адміністративної процедури виділяти: «а) прості адміністративні процедури, що полягають у вчиненні суб'єктом публічного адміністрування певних одноразових дій, які дозволяють завершити процедуру й ухвалити адміністративний акт; б) складні адміністративні процедури, які потребують здійснення складних нелінійних дій із можливим залученням спеціалістів, експертів, перекладачів тощо й іншого додаткового аналізування обставин справи адміністративного характеру».

Також важливим критерієм на думку науковця є поділ адміністративних процедур – одноособові та конкурсні процедури. А в залежності від змісту адміністративні процедури бувають: дозвільні, реєстраційні, інспекційні, акредитаційні, екзаменаційні, ліцензійні тощо [190, с. 445].

Таким чином, можемо зробити висновок, що більшість вчених-адміністративістів основними критеріями поділу адміністративних процедур вважають характер адміністративної справи (наявність конфлікту); вид діяльності адміністративних органів; суб'єкт ініціативи у адміністративно-процедурних відносинах; характер наслідків, які настають для суб'єктів адміністративних правовідносин; порядок здійснення адміністративної процедури (рівень врегульованості); рівень складності адміністративної процедури; функціональне призначення адміністративної процедури.

Що стосується класифікації адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану, то в цілому їх можна диференціювати за схожими критеріями, однак з врахуванням особливостей надання адміністративних послуг, що стосуються державної реєстрації актів цивільного стану.

Враховуючи те, що актами цивільного стану є юридичні факти (події або дії), що спричиняють виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків, адміністративні процедури органів реєстрації актів цивільного стану можна класифікувати за критерієм вольової ознаки, поділяючи їх на умовні та безумовні. Що стосується умовних адміністративних процедур, то вони реалізуються лише за наявності на те волі (волевиявлення) учасників процедури. Сюди належать: процедура укладення шлюбу та розірвання шлюбу, процедура усиновлення, встановлення батьківства, процедура зміни імені. Натомість безумовними є такі процедури, що реалізуються з настанням подій, які відбуваються незалежно від волі їх учасників та від причин їхнього виникнення. Такими адміністративними процедурами є процедура реєстрації народження та смерті особи [87].

Якщо брати за основу поділу критерій складності здійснення адміністративної процедури або ж рівень її врегульованості, то адміністративні процедури державної реєстрації актів цивільного стану поділяються на звичайні та особливі (спрощені). Більшість адміністративних процедур в цій галузі є звичайними, тобто такими, що відбуваються за

встановленим законом порядком та правилами, які є загальними для всіх учасників такого адміністративного провадження. Строки розгляду та вирішення таких адміністративних справ є чітко визначеними і не передбачають жодних винятків. Сюди можемо віднести адміністративну процедуру державної реєстрації зміни імені, розірвання шлюбу, встановлення батьківства.

При здійсненні спрощеної адміністративної процедури має місце особливий порядок її проведення, що зазвичай характеризується спрощенням певних процедурних вимог та їх мінімізацією. Найчастіше це стосується скорочення строків або стадій розгляду справи. Для прикладу, така процедура може мати місце під час державної реєстрації шлюбу у разі вагітності нареченої або, якщо існує безпосередня загроза для життя нареченого чи нареченої. Окрім того, спрощена реєстрація шлюбу передбачена в умовах воєнного стану в Україні при укладені шлюбів з військовослужбовцями. Так само діє особливий порядок реєстрації смерті та народження в умовах воєнного стану.

Термін прийняття рішення у конкретній адміністративній справі щодо державної реєстрації актів цивільного стану також є важливим критерієм поділу таких адміністративних процедур, відтак їх класифікують на негайні та строкові. До негайних, тобто таких, що повинні бути реалізовані у день звернення заявника, відносяться адміністративні процедури реєстрації народження та смерті особи. А що стосується строкових адміністративних процедур, то законом передбачено певний термін для розгляду і вирішення адміністративної справи та видачі адміністративного акту. Сюди можемо віднести адміністративні процедури державної реєстрації шлюбу, зміни імені, встановлення батьківства.

За кількістю суб'єктів, щодо яких реалізується адміністративна процедура державної реєстрації актів цивільного стану, такі процедури можна поділити на односторонні та двосторонні [129, с. 131]. До односторонніх процедур, тобто таких, що стосуються персонально

конкретної особи можна віднести адміністративну процедуру реєстрації народження особи та зміну імені. Що ж стосується двосторонніх процедур, то їх учасниками зазвичай виступають двоє і більше суб'єктів і сюди належать адміністративні процедури реєстрації шлюбу, встановлення батьківства, усиновлення.

Залежно від правового результату акти цивільного стану традиційно поділяють на правотворчі, правозмінюючі та правоприпиняючі. За таким же критерієм можемо здійснити класифікацію адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану. Відтак, до правотворчих адміністративних процедур належить реєстрація народження особи, що має наслідком виникнення прав і обов'язків в цієї особи. До правозмінюючих адміністративних процедур відносять процедуру державної реєстрації шлюбу та зміну імені, оскільки з ними пов'язується зміна конкретних прав особи, а правоприпиняючі адміністративні процедури відповідно пов'язані з припиненням прав та обов'язків особи. Як приклад такої процедури є адміністративна процедура реєстрації смерті особи або ж розірвання шлюбу.

Досить часто на практиці немає чіткого поділу процедур за таким критерієм, оскільки будь-який акт цивільного стану, припиняючи одні права, породжує інші. Наприклад, під час реєстрації шлюбу в особи з'являються права та обов'язки, що впливають із сімейних правовідносин, і припиняється її право на вступ в інший шлюб. Реєстрація смерті припиняє правоздатність і дієздатність померлої особи як учасника цивільних правовідносин, і породжує у спадкоємців цієї особи право на спадкування. Отож, можемо зробити висновок, що такий поділ має певні застереження, оскільки процедура реєстрації одних актів цивільного стану може як породжувати, так одночасно і припиняти ті чи інші права та обов'язки суб'єктів правовідносин.

Варто відмітити, що всі адміністративні процедури реєстрації актів цивільного стану є неюрисдикційними, тобто такими, що носять позитивний характер, оскільки правовідносини, що виникають між органами державної

реєстрації актів цивільного стану та громадянами не містять правового конфлікту, а характеризуються як надання відповідної адміністративної послуги цими органами суб'єктові звернення.

Окрім того, всі адміністративні процедури державної реєстрації актів цивільного стану ініціюються приватною особою (заявником) шляхом подання заяви встановленого зразка до адміністративного органу, що уповноважений здійснювати державну реєстрації актів цивільного стану. Тому такі процедури є заявними адміністративними процедурами.

До ознак адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану належать: розгляд та вирішення індивідуальних адміністративних справ у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; реалізація компетенції відповідного органу державної влади; реєстрація актів цивільного стану та ряд інших.

Усе це дозволило автору сформулювати таке визначення. Адміністративна процедура реєстрації актів цивільного стану – це сукупність адміністративно-процесуальних дій, що забезпечують вирішення індивідуальних реєстраційних справ щодо дій та подій у житті людини, які впливають на виникнення, зміну або припинення її прав та обов'язків, які здійснюються уповноваженими органами у сфері виконавчої діяльності, що виражається у санкціонуванні, офіційному визнанні за певними суб'єктами прав та правового статусу.

Розмежування адміністративних процедур у сфері державної реєстрації актів цивільного стану має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки адміністративне провадження щодо здійснення державної реєстрації кожного з видів актів цивільного стану має свої особливості, що стосуються стадій розгляду справи та суб'єктного складу. Тому важливо врахувати та закріпити на законодавчому рівні особливості адміністративного провадження усіх запропонованих видів адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану з метою ефективного надання відповідними органами якісних реєстраційних послуг у цій сфері.

2.2. Державна реєстрація народження та смерті особи

Конкретні життєві обставини, настання або відсутність яких спричиняє певні юридичні наслідки, що виражаються у виникненні, зміні чи припиненні правовідносин або ж в отриманні прав та обов'язків особою, в правовій науці прийнято називати юридичними фактами. З настанням певних подій або дій, які відбуваються в житті особи, змінюється її цивільний стан. Цивільний стан прямо пов'язаний з особистістю людини та не може передаватися іншим особам. Кожна дитина при народженні отримує комплекс невід'ємних прав та обов'язків, а також в майбутньому має перспективу на отримання інших прав та прийняття інших обов'язків відповідно до її цивільного стану. При реєстрації народження дитини або ж при визнанні батьківства її батьки беруть на себе також відповідні права та обов'язки по відношенню до неї. Також від цивільного стану не можна відмовитися, тому що «припиняється» він лише зі смертю або оголошенням особи померлою у судовому порядку.

З-поміж подій та дій, що є юридичними фактами, важливу роль для фізичних осіб відіграють акти цивільного стану, які за своєю суттю є комплексом тих обставин, що зумовлюють виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Таким чином, вони є тими ж юридичними фактами, змістом яких і є цивільний стан особи у суспільстві [18]. Однак від інших юридичних фактів акти цивільного стану відрізняє те, що вони можуть бути підставою для настання відповідних юридичних наслідків лише після проходження спеціальної адміністративної процедури їх державної реєстрації, здійсненої спеціально уповноваженим на це органом публічної влади.

В попередньому розділі наукової роботи нами була запропонована класифікація адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану на підставі різних критеріїв. Зокрема, за критерієм вольової ознаки такі процедури поділяються на умовні та безумовні. Відтак, до безумовних, тобто таких, які реалізується незалежно від волі суб'єкта

адміністративної процедури, належать адміністративні процедури реєстрації народження та смерті особи. Більшість вчених відносять юридичні факти народження та смерті до подій, оскільки вони трапляються чи відбуваються в певний момент та характеризується незалежністю від людської діяльності [226].

Однак серед теоретиків все частіше можна зустріти твердження про те, що юридичні події можуть виникнути і внаслідок дій людини, тому їх слід відрізнити від дій не лише за характером їх походження, а й за характером процесу цих явищ [18]. Події носять невольовий характер у своєму процесі, незалежно від причин їхнього виникнення, тоді як дії є вольовими і в своїй причині, і у процесі.

В теорії права за юридичними наслідками виокремлюють такий вид актів як констатувальні, тобто такі, що юридично фіксують певні факти та не залежать від волі суб'єкта [11, с. 10]. Саме такими є юридичні факти народження чи смерті. Однак, для того, щоб настали необхідні юридичні наслідки щодо зміни цивільного стану особи, факт народження чи смерті має бути зареєстрований у встановленому законом порядку уповноваженим органом реєстрації актів цивільного стану. Тільки тоді він буде підставою виникнення прав та обов'язків, що випливають із положень цивільного та інших галузей законодавства.

Якщо розглядати такі акти цивільного стану як народження та смерть з боку всіх осіб, права та обов'язки яких вони зачіпають, то не можна однозначно віднести такі акти до дій або подій. Народження для народженої людини буде подією, оскільки вона не в змозі контролювати його настання, а для батьків новонародженого воно має ознаки дії, оскільки, зачаття, виношування і народження плоду протягом тривалого часу залежало від їхнього рішення.

Настання смерті, так само як і народження, не можна розглядати виключно як подію, оскільки, наприклад, під час самогубства неодмінно присутній елемент волі померлого, а при настанні смерті в результаті

вбивства, ця воля проявляється у вбивці, незалежно від того, бажає він настання юридичних наслідків смерті особи чи йому важливий факт фізичної смерті людини.

Реєстрація народження дитини вважається базовим правом, що є законодавчо закріпленим як в законодавстві України, так і в міжнародному законодавстві.

Міжнародно-правові акти визначають, що кожна особа має право на посвідчення статусу особи та право бути зареєстрованою відповідними органами державної влади. Відповідно до положень статті 7 Конвенції про права дитини, «...кожна дитина має право бути зареєстрованою при народженні без будь-якої дискримінації...» [227]. Саме реалізація цього права є важливою в контексті реалізації інших прав людини, тому що державна реєстрація народження передбачає правове визнання урядом держави факту існування конкретної дитини.

Аби забезпечити реєстрацію всіх дітей при народженні, державою повинна бути розроблена ефективна адміністративна процедура реєстрації, а послуги з реєстрації мають бути доступними для всіх та безкоштовними. Така процедура має бути гнучкою та враховувати життєві обставини різних сімей.

На сьогодні в Україні процедура реєстрації народження дитини відбувається одночасно із визначенням її походження, присвоєнням їй прізвища, власного імені та по батькові і регулюються Цивільним та Сімейним кодексами України, Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», Правилами реєстрації актів цивільного стану в Україні.

Для того, аби з'ясувати особливості адміністративної процедури реєстрації народження та смерті, необхідно визначити процедурні дії, які є базовими елементами в її структурі. Для кожної адміністративної процедури законодавець передбачає строгу послідовність таких дій, що, в свою чергу, формує стадії та етапи такої процедури. Хоча й на практиці цей поділ є

доволі умовним, однак дає можливість відслідкувати хід діяльності адміністративного провадження та функціональну послідовність розвитку адміністративної процедури.

За загальним правилом виділяють стадії, які властиві всім адміністративним процедурам, зокрема: стадію відкриття адміністративної справи; розгляду адміністративної справи; перегляду адміністративної справи; виконання рішення у справі. Як вважає Губерська Н. Л., кожна стадія пристосовується до конкретних цілей і завдань відповідно до адміністративного статусу суб'єкта адміністративно-процедурної діяльності та є відносно самостійною і завершеною частиною того чи іншого адміністративного процесу. Будь-яка стадія адміністративної процедури складається з окремих стадій, кожна з яких досягає відповідних проміжних цілей і становить комплекс процесуальних дій, спрямованих на вирішення завдань цієї стадії адміністративної процедури, і ці процесуальні дії здійснюються уповноваженими на те органами, їх посадовими особами [61, с. 28].

Відповідно до ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та «Правил державної реєстрації актів цивільного стану» на стадії відкриття адміністративної справи щодо державної реєстрації народження подається письмова або усна заява обох батьків або ж одного з них. Така заява подається за місцем народження дитини або за місцем проживання батьків. Якщо батьки не перебувають у шлюбі між собою, то реєстрація народження може бути проведена за місцем проживання особи, яка визнає себе батьком дитини.

Отже, заява особи – є видом її звернення до органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію актів цивільного стану та вважається правовою підставою для початку адміністративного провадження.

У різних країнах терміни подачі заяви про реєстрацію народження дитини коливаються в межах від 3 до 60 днів. А там, де система охорони здоров'я взаємодіє з органами реєстрації актів цивільного стану, автоматично

після народження дитини здійснюється повідомлення та формується і видається свідоцтво про народження дитини.

У 2020 році в Україні стартував проєкт «єМалятко», який надає батькам новонародженої дитини на підставі однієї заяви отримати одночасно послуги щодо: «державної реєстрації народження дитини; призначення державної соціальної допомоги в зв'язку з народженням дитини; реєстрації місця проживання дитини; призначення допомоги для дітей з багатодітних сімей; внесення змін про новонароджену дитину до державного реєстру пацієнтів; реєстрація новонародженої дитини у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків; встановлення належності дитини до громадянства України; несення інформації про дитину до Єдиного демографічного реєстру із присвоєнням унікального демографічного номера» [46, с. 196].

Якщо батьки або один із батьків бажає отримати послуги, передбачені адміністративною послугою «єМалятко», то вони мають можливість подавати такі заяви також і в електронній формі шляхом використання кваліфікованого електронного підпису, електронної системи ідентифікації «Bank ID» чи засобу ідентифікації особи, який дає можливість однозначно ідентифікувати заявника.

На сьогодні в Україні медичний висновок про народження формується в електронній системі охорони здоров'я відразу після народження дитини відповідно до Порядку формування та видачі медичних висновків про народження. Саме він є підставою для реєстрації народження дитини в органах ДРАЦС та ключем до комплексної послуги «єМалятко».

Ще одним способом скористатися послугою «єМалятко» є подача заяви та необхідних документів безпосередньо в тому закладі охорони здоров'я, де народилась дитина. Таку заяву може сформулювати та прийняти посадова або уповноважена на це особа відповідного лікувального закладу, скориставшись програмним функціоналом Державного реєстру актів цивільного стану або Єдиного державного веб-порталу електронних послуг. Правилами встановлено, що «уповноважена особа закладу охорони здоров'я згідно з

умовами меморандуму про співробітництво забезпечує передання документів, необхідних для державної реєстрації народження та надання комплексної послуги «єМалятко», до відділу державної реєстрації актів цивільного стану в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці на розгляд та зберігання» [163].

Загалом така законодавча ініціатива полегшує та спрощує доступ громадян до отримання адміністративних послуг з реєстрації народження. Проте на практиці бувають випадки несвоєчасної передачі відповідних документів до відділів ДРАЦС, технічні помилки в заявах тощо. В таких випадках відбувається припинення розгляду таких заяв і необхідність складення нових, що затягує процес реєстрації та створює додаткове навантаження для працівників органів реєстрації.

Окрім батьків Законом передбачено інших учасників адміністративної процедури реєстрації народження, а саме: родичі, інші особи або уповноважені представники закладу охорони здоров'я, у якому дитина народилася чи в якому вона перебуває. Вони можуть бути заявниками у випадку, якщо батьки дитини померли, або з яких-небудь інших причин не в змозі зареєструвати народження дитини. Отож, законодавець пропонує широке коло заявників в процедурі реєстрації народження дитини, що підтверджує її особливе правове значення серед процедур реєстрації актів цивільного стану, оскільки відповідно до ст. 7 Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001 року, [149] новонароджена особа набуває громадянство України за народженням. Тому державна реєстрація народження є обов'язковою адміністративною процедурою та підставою встановлення правового зв'язку між особою та державою.

Також Закон встановлює граничні строки державної реєстрації народження, вказавши, що вона повинна бути проведена не пізніше одного місяця з дня народження дитини, а у разі мертвонародження – не пізніше трьох днів. Така норма є обов'язковою, оскільки, якщо батьки без поважних причин невчасно зареєстрували народження дитини в органах державної

реєстрації актів цивільного стану, це тягне за собою накладення штрафу у розмірі від одного до трьох неоподаткованих мінімумів згідно зі ст. 212-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення [90].

Таким чином, реєстрація народження дитини є не правом, а обов'язком батьків або інших визначених законом осіб, однак цей обов'язок може бути реалізований лише шляхом звернення особи до адміністративного органу із відповідною заявою. Разом з тим, адміністративний орган зобов'язаний розпочати адміністративне провадження з метою прийняття в подальшому адміністративного акта, за умови відсутності підстав для відмови у розгляді заяви.

До заяви особи про державну реєстрацію народження повинні додаватися «центральними органами виконавчої влади документи що підтверджують факт народження дитини» [150]. Вони є обов'язковою підставою для проведення державної реєстрації народження дитини. На сьогодні такими документами є:

а) лікарський висновок про народження, сформований у реєстрі медичних висновків електронної системи охорони здоров'я відповідно до «Порядку формування та видачі медичного висновку про народження». Орган державної реєстрації актів цивільного стану може отримати електронний примірник такого медичного висновку за допомогою Єдиного державного веб-порталу електронних послуг або за відповідним запитом автоматичний обмін інформацією між інформаційними ресурсами Держслужби здоров'я України та Міністерства юстиції України через систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів;

б) медичне свідоцтво про народження (форма № 103/о);

в) медична довідка про перебування дитини під наглядом лікувального закладу (форма № 103-1/о);

г) лікарське свідоцтво про перинатальну смерть (форма № 106-2/о д);

д) медичний документ, виданий уповноваженим органом іншої держави, що підтверджує факт народження, належним чином легалізований, якщо інше не передбачено міжнародним договором України і обов'язковість якого надана Верховною Радою України [163].

У кожному конкретному випадку заявник повинен пред'явити один із вищевказаних документів, що підтверджують факт народження. Якщо вказані документи відсутні, то така реєстрація можлива на підставі рішення суду про встановлення факту народження.

Народження дитини може відбутися і поза межами лікувального закладу, а також в іншій місцевості, де відсутні органи ДРАЦС. В таких випадках існують виняткові умови для здійснення процедури реєстрації новонароджених.

Отож, Правилами державної реєстрації актів цивільного стану, передбачено, що «державна реєстрація народження дітей, які народилися в експедиції або в іншій віддаленій місцевості, де немає органів державної реєстрації актів цивільного стану, проводиться за місцем проживання батьків чи одного з них не пізніше одного місяця з дня їх повернення. У цих випадках за бажанням батьків місцем народження дитини в актовому записі про народження зазначається місце проживання батьків або фактичне місце народження. Якщо дитина народилася під час перебування матері на морському, річковому, повітряному судні, у потязі або в іншому транспортному засобі, то державна реєстрація народження проводиться за місцем проживання батьків чи одного з них. Місцем народження зазначається місце проживання батьків. У разі народження дитини жінкою, яка тримається в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, державна реєстрація народження проводиться в органі державної реєстрації актів цивільного стану за місцезнаходженням цієї установи за заявою матері уповноваженим представником адміністрації відповідної установи чи слідчого ізолятора, який після державної реєстрації отримує документ про народження, що надалі зберігається в особовій справі жінки» [163].

Також нормативно-правовими актами передбачено особливу адміністративну процедуру державної реєстрації мертвонароджених дітей і дітей, які померли на першому тижні життя. Так, Правилами передбачається, що «державну реєстрацію в таких випадках, проводить заклад охорони здоров'я, який надавав медичну допомогу матері під час пологів або в якому померла новонароджена дитина, та судово-медична установа (якщо факт смерті встановлено поза закладом охорони здоров'я). Керівники або ж лікарі цих установ зобов'язані звернутися до органу державної реєстрації актів цивільного стану із заявою про державну реєстрацію не пізніше трьох днів» [163].

Не можемо погодитися з положеннями Абзацу сто двадцять дев'ять пункту 8 глави 1 розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в частині, де йдеться про те, що державна реєстрація проводиться відповідними закладами охорони здоров'я, оскільки таке формулювання суперечить ст. 4 ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», яка визначає органи державної реєстрації актів цивільного стану. Відтак, їх перелік є вичерпним, а тому заклади охорони здоров'я не здійснюють державної реєстрації в жодному випадку. Вони лише уповноважені звернутися з повідомленням до органів ДРАЦС про народження дитини мертвою або про її смерть на першому тижні життя.

Закон передбачає, що для підтвердження такої реєстрації органам державної реєстрації актів цивільного стану видається довідка про народження, у якій зазначено факт народження мертвої дитини. Свідоцтво про народження в такому випадку не видається, а також не проводиться державна реєстрація смерті.

Відповідно до ч. 5 ст. 13 Закону, у разі якщо смерть дитини настає на першому тижні життя, то державна реєстрація народження має бути проведена. Згідно з Правилами: «...У тих випадках, складаються два актові записи цивільного стану: про народження і смерть та видається свідоцтво про смерть і витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про

державну реєстрацію народження із зазначенням, що дитина померла. У цьому разі підставою для державної реєстрації народження є медичне свідоцтво про народження, а для державної реєстрації смерті – лікарське свідоцтво про перинатальну смерть» [163].

Ще одним суб'єктом звернення із письмовою заявою про реєстрацію народження Закон визначає органи опіки і піклування у випадку, якщо батьки не забрали дитину із пологового будинку, закладу охорони здоров'я, якщо її підкинули або вона була знайдена. Витяг з державного реєстру актів цивільного стану та Свідоцтво про народження дитини видаються представникам органів опіки та піклування.

Усі заяви про державну реєстрацію народження повинні бути розглянуті в день звернення заявника або ж в день її надходження. Таким чином, має місце негайна адміністративна процедура державної реєстрації. Саме день отримання заяви відповідно до ЗУ «Про адміністративну процедуру» вважається днем початку адміністративного провадження. Згідно з Правилами реєстрації актів цивільного стану державна реєстрація актів цивільного стану здійснюється відповідним органом шляхом складання актового запису цивільного стану, а на підставі вчиненого актового запису видається відповідне свідоцтво [163].

Також варто відмітити, що розгляд заяв та вирішення справи по суті щодо державної реєстрації народження за загальним правилом відбуваються в присутності заявників. Однак ті заяви, які подані в електронній формі, в центрах надання адміністративних послуг або в закладах охорони здоров'я розглядаються, як правило, без присутності заявника, що жодним чином не впливає на їхню легітимність. В таких випадках свідоцтво про народження та витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян повинні бути оформлені в день державної реєстрації народження та надані заявнику в спосіб, який був обраний у заяві.

На стадії розгляду адміністративної справи щодо реєстрації народження, уповноваженими особами органів державної реєстрації актів

цивільного стану відбувається розгляд та вирішення вимоги, що викладена у заяві, за результатами якої приймається відповідний адміністративний акт.

Слід наголосити на тому, що адміністративні послуги щодо реєстрації народження є первинними та безоплатними, оскільки їх отримання є обов'язком, а не правом особи. Ці послуги уповноважені надавати усі органи реєстрації актів цивільного стану, а також ЦНАП, дипломатичні та консульські установи.

Після складання актового запису орган державної реєстрації видає заявникові свідоцтво про народження, на підставі якого його власник у встановлений законом вік може отримати паспорт та інші документи, що засвідчують особу.

На сьогодні особливої уваги потребує запровадження адміністративної процедури реєстрації народження на тимчасово окупованих територіях в період воєнного стану. За загальним правилом державна реєстрація народження проводиться органами реєстрації актів цивільного стану за місцем народження дитини або за місцем проживання її батьків чи одного із них. Однак в умовах воєнного стану запроваджена повна екстериторіальність. Це означає, що із заявою про реєстрацію народження, а також смерті особи можна звернутися до будь-якого органу в системі органів ДРАЦС або виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради, які мають делеговані повноваження у сфері реєстрації актів цивільного стану.

Питання державної реєстрації народження дітей в умовах воєнного стану регулюється наказом Міністерства охорони здоров'я від 04 березня 2022 року № 407 «Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану» [155]. Зокрема передбачається, що на період дії воєнного стану підставою для реєстрації народження є паперове медичне свідоцтво про народження за формою 103/о. Медичним працівникам, які надавали допомогу або здійснювали перший медичний огляд новонародженого або породіллі, надано дозвіл заповнювати медичні документи. У разі пологів поза лікувальним закладом і неможливості

заповнення форми 103/о медичним працівником необхідно заповнити довільну довідку в двох примірниках, в якій обов'язково вказати дані матері, місце та час народження. Один із екземплярів медичної довідки має передаватися матері дитини, а другий зберігається в медичній установі. Крім того, для підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я, лікар також може заповнити медичне свідоцтво про народження, за умови наявності в первинно-обліковій медичній документації жінки, або ж в електронній системі охорони здоров'я, відомостей, які підтверджують факт вагітності такої жінки та провівши огляд породіллі та дитини.

Таким чином, цей нормативно-правовий документ лише закріплює підстави для реєстрації народження дитини в умовах, коли пологи відбулися поза межами лікувального закладу, однак він не врегульовує питання проведення державної реєстрації тих фактів народження, що мали місце на тимчасово окупованих територіях після 24 лютого 2022 року.

Ще в 2014 році проблему реєстрації новонароджених дітей на захоплених Російською Федерацією територіях частково мали врегулювати Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII від 15.04.2014 року [154] та Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 року, якими встановлювалося, що «внутрішньо переміщена особа має право на проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання за місцем перебування»[153].

Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» з останніми змінами, які набули чинності від 07 травня 2022 року визначив, що будь-які акти видані на окупованій території посадовими особами, органів влади, які сформовані призначені або обрані в порядку, що не передбачений законодавством України є недійсними, та не створюють правових наслідків окрім документів, які підтверджують факт народження дитини, смерті особи, реєстрації шлюбу,

розірвання шлюбу на тимчасово окупованій території, які додаються до заяв про державну реєстрацію відповідних актів цивільного стану. В першій редакції цього Закону законодавцем була визначена передумова до запровадження адміністративної процедури реєстрації лише факту народження або смерті особи на тимчасово окупованих територіях. На сьогодні цей перелік розширено з можливістю застосування адміністративної процедури державної реєстрації народження, смерті, шлюбу та його розірвання на всіх тимчасово окупованих територіях.

Проте станом на сьогодні впровадження адміністративної процедури державної реєстрації народження на тимчасово окупованих територіях органами виконавчої влади на практиці практично не знаходить свого втілення. Органи ДРАЦС відмовляють заявникам у реєстрації, звертаючи увагу на недійсність документів, що видані окупаційною владою, відтак батьки та інші особи, визначені законом, звертаються в суди для отримання відповідного судового рішення, що підтверджує факт народження дитини.

В умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях законодавець передбачив спрощену процедуру розгляду цієї категорії справ, виклавши статтю 317 ЦПК України в такій редакції: «Заява про встановлення факту народження особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, може бути подана батьками або одним з них, їхніми представниками, членами сім'ї, опікуном, піклувальником, особою, яка утримує та виховує дитину, або іншими законними представниками дитини до будь-якого місцевого суду України, що здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання (перебування) заявника» [199].

Таким чином, законом визначено підсудність даної категорії справ та обмежено коло заявників. Також слід відмітити, що такі справи підлягають невідкладному розгляду, а рішення суду підлягає негайному виконанню, не

зважаючи на те, чи має місце його оскарження, оскільки воно не зупиняє виконання рішення.

Погоджуємося з думкою, що такий підхід законодавця є цілком вірним. Як вважає Гусаров К. В., надання особі права на звернення до суду із заявою про встановлення факту народження та смерті особи на тимчасово окупованій території до будь-якого суду цивільної юрисдикції, незалежно від його територіальної юрисдикції та місця проживання заявника, сприятиме забезпеченню прав на доступ до правосуддя, а також можливість звернення до найбільш наближеного та з інших причин «зручного для особи» суду для забезпечення явки, а також надання матеріалів справи [63].

Також обмеження кола заявників в даній категорії справ саме родичами є виправданим, аби унеможливити внесення до Державного реєстру актів цивільного стану громадян за заявами сторонніх осіб будь-яких відомостей, що не відповідають дійсності. Водночас на практиці на територіях, де ведуться активні бойові дії та на тимчасово окупованих територіях, новонароджені діти часто залишаються без батьків та інших близьких родичів, відтак особами, хто має право на звернення до суду про встановлення факту народження можуть бути лише їх законні представники. Для того ж, щоб отримати статус законного представника, необхідно встановити факт народження дитини, що ускладнено тим, що органи державної влади на цих територіях не здійснюють свої повноваження.

Процедура судового розгляду справи завершується прийняттям рішення судом, в якому має бути зазначено відомості про факт, який встановлений судом, мету такого встановлення, та докази, на підставі яких суд встановив факт народження особи на тимчасово окупованій території України. Однак важливо відмітити те, що рішення суду про встановлення факту народження, який підлягає державній реєстрації в відповідних органах ДРАЦС, є тільки підставою для проведення державної реєстрації актів цивільного стану та видачі свідоцтва про народження з внесенням відомостей в Державний реєстр актів цивільного стану.

В даному розділі нами також буде розглянуто особливості адміністративно-правового регулювання державної реєстрації смерті особи.

Смерть так само, як і народження, відноситься до подій, тобто таких юридичних фактів, що носять невольовий характер і настають незалежно від волі особи. Біологічна смерть особи та акт державної реєстрації смерті тієї ж особи розходяться за часом. Однак припинення правоздатності та дієздатності померлого відбувається в момент його фізичної смерті, а виникнення прав спадкування в інших осіб відбувається після державної реєстрації смерті. Державна реєстрація смерті здійснюється з метою встановлення незаперечного доказу існування цих прав та обов'язків в спадкоємців. Водночас відсутність зареєстрованого акта цивільного стану не дозволить здійснювати у повному обсязі та з усією відповідальністю прийняти на себе обсяг прав та обов'язків, які у звичайному випадку породжує складання відповідного актового запису.

Адміністративна процедура державної реєстрації смерті відноситься до правоприпиняючих процедур, оскільки з такою реєстрацією «припиняється» правосуб'єктність особи.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» підставами для державної реєстрації смерті є документи встановленої форми про смерть, що видані закладом охорони здоров'я або судово-медичною установою (лікарське свідоцтво про смерть або про перинатальну смерть, фельдшерська довідка про смерть) або ж рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час або про оголошення її померлою [150].

За загальним правилом адміністративне провадження державної реєстрації смерті розпочинається із подачі заяви встановленого зразка, яку можуть подати представники органу опіки та піклування, родичі померлого, працівники житлово-експлуатаційних організацій, адміністрації лікарні, у якій настала смерть особи. Законом передбачено термін подачі такої заяви – не пізніше трьох днів з дня смерті або виявлення мертвої особи. Якщо

неможливо отримати документ медичного закладу або судово-медичної установи, цей термін становить не більше п'яти днів. Однак на відміну від державної реєстрації народження, де законом передбачено штраф у разі пропуску строку реєстрації, до державної реєстрації смерті такої вимоги немає та відсутня санкція за несвоєчасну реєстрацію.

Проте вважаємо, що норма закону про встановлення строку реєстрації смерті має бути вилучена. В період дії воєнного стану, а також на територіях, де ведуться бойові дії, говорити про будь-які терміни реєстрації смерті взагалі не варто, оскільки інколи це не можливо зробити навіть фізично.

За загальним правилом місцем проведення державної реєстрації смерті є останнє місце проживання померлого або ж місце настання смерті чи виявлення трупа або місце поховання. Якщо смерть особи настала в поїзді, на судні чи в літаку, то державну реєстрацію смерті особи може бути проведено в найближчому органі державної реєстрації актів цивільного стану.

А щодо осіб, які померли в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань, то місцем реєстрації смерті є відділи ДРАЦС за останнім місцем проживання засудженого чи за місцезнаходженням установи.

Однак під час воєнного стану для процедури державної реєстрації смерті відсутня прив'язка щодо місця смерті чи проживання померлої особи. Це означає, що адміністративний супровід такої реєстрації може здійснити будь-який відділ ДРАЦС. Тому вважаємо, що такі зміни мають знайти своє відображення в Законі, згідно з принципом екстериторіальності державної реєстрації смерті.

Якщо смерть особи настала в зоні бойових дій або на тимчасово окупованій території та неможливо отримати лікарське свідоцтво про смерть, рекомендується скласти колективний акт про смерть та звернутися до суду (за місцем знаходження заявника) за визначити відповідні юридичні факти.

У разі встановлення факту загибелі особи на території, на якій запроваджено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій

території України, Цивільно процесуальним кодексом України регламентовано особливий порядок провадження.

Так, Законом України від 01.07.2022 № 2345-ІХ було внесено зміни до ст. 317 ЦПК України, тепер статтею 317 ЦК України передбачено, що «заява про встановлення факту смерті особи на відповідній території може бути подана сім'єю померлого, його представниками або іншими заінтересованими особами (якщо встановлення факту смерті особи може вплинути на обсяг їхніх прав, обов'язків чи законних інтересів)» [145]. Законодавець розширив коло заявників в такій категорії справ, включивши до їх переліку «інших заінтересованих осіб». Однак на сьогодні законодавчо визначеного кола таких осіб не встановлено. Аналізуючи судову практику, можемо зробити висновок, що ними можуть бути насамперед спадкоємці, тому що для оформлення спадкових прав їм необхідно отримати свідоцтво про смерть, встановивши факт смерті особи на тимчасово окупованих територіях.

Також це можуть бути представники військових частини у разі встановлення факту смерті солдатів та з метою виключення їх зі списків особового складу військової частини. Крім того це можуть бути й інші особи, які здійснили поховання померлих за власні кошти та мають право на отримання допомоги на поховання. Таким чином, будь-яка особа, для якої встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території є важливим для реалізації її прав та законних інтересів, може бути заявником в суді.

Заяви про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованих територіях подаються до будь-якого місцевого суду України, що здійснює правосуддя, та розглядаються невідкладно з дня надходження відповідної заяви [58, с. 407].

Така практика розгляду справ судами в порядку окремого провадження про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованих територіях має місце на сьогодні, не зважаючи на те, що як і в справах про визнання факту народження особи, законодавством вже передбачено позасудовий

порядок розгляду. Мова йде про вже згадувані нами вище положення статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», до якої були внесені зміни від 21.04.2022 № 2217-ІХ, згідно з якими: «...Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану...» [145].

Таким чином, заяви про встановлення факту народження та смерті на тимчасово окупованих територіях, повинні прийматися до розгляду органами державної реєстрації актів цивільного стану за наявності у заявників документів, що є підтвердженням цих юридичних фактів, навіть, якщо ці документи видані окупаційною владою. А в разі відмови органу державної реєстрації актів цивільного стану, така відмова може розцінюватися як бездіяльність органу влади та може бути оскаржена в порядку адміністративного судочинства.

Окрім того, адміністративна процедура державної реєстрації актів цивільного стану на тимчасово окупованих територіях повинна відповідати загальним принципам, що закріплені Законом України «Про адміністративну процедуру».

2.3. Правова процедура визначення походження дитини

При народженні кожна дитина отримує комплекс основних особистих прав та свобод, які визначають її правосуб'єктність, однак лише при державній реєстрації народження визначається походження дитини від батьків, тобто кровне споріднення між нею та матір'ю і батьком, що є підставою виникнення їх взаємних прав та обов'язків.

До недавнього часу в Україні, як і в країнах Європи, правове походження дитини визначалося виключно на підставі біологічного (генетичного) зв'язку між нею та батьками. Згодом батьківство пов'язувалося саме з фактом шлюбу між чоловіком та жінкою, що зумовлювало визнання тільки дітей, народжених у шлюбі.

Проте зараз все частіше зустрічаються випадки, коли генетична, правова та соціальна спорідненість дітей та батьків не співпадають. Тому актуальними є теоретичні дослідження існуючих презумпцій материнства та батьківства, визначення та законодавче закріплення адміністративно-правової процедури встановлення походження дитини в органах державної реєстрації актів цивільного стану, а також правова регламентація такої процедури у випадках визнання та оспорювання батьківства в судовому порядку.

Усі діти, мають рівні права та обов'язки у відносинах з батьками, які при реєстрації народження визначаються як їхні мати та батько. Правовий зв'язок між ними виникає незалежно від наявності між їх батьками зареєстрованого шлюбу. Однак адміністративна процедура державної реєстрації народження та походження дитини у зареєстрованому шлюбі та поза шлюбом має свої відмінності. Крім того в сучасному світі подружжя використовують репродуктивні технології для народження дітей, що також має свої особливості щодо адміністративно-правового регулювання реєстрації походження дитини.

Тому вважаємо за необхідне з'ясувати особливості правового забезпечення процедури визначення походження дитини, яка відбувається в процесі визнання або встановлення факту батьківства та материнства з метою вдосконалення чинного вітчизняного законодавства.

Насамперед важливо відмітити, що встановлення походження дитини від батьків може відбуватися за біологічною та юридичною ознаками. Порядок такого встановлення залежить від наявності чи відсутності шлюбу між батьками дитини. За біологічною ознакою визнається факт кровного

споріднення дитини з батьком і матір'ю. А за юридичною ознакою має місце визнання такого батьківства чи материнства державним органом реєстрації актів цивільного стану у встановленому законом порядку (реєстраційний порядок) або оспорювання в судовому порядку (судовий порядок). Для того, аби виникли взаємні права та обов'язків батьків та дітей мають мати місце одночасно ці обидві ознаки.

Якщо ж провести термінологічний аналіз, то встановлення та визнання батьківства чи материнства не є тотожними категоріями, хоча часто в юридичній практиці вони вживаються, як слова синоніми. Як вважає О. Розгон, «в першому випадку йдеться про встановлення правового режиму, за якого виникають взаємні права та обов'язки дитини й осіб, щодо яких встановлене батьківство. У другому випадку йдеться про підтвердження походження дитини від батьків, що є підставою для здійснення деяких прав дитини: права знати своїх батьків, права на спадкування тощо. Отже, визначення походження дитини від батьків – це виявлення того факту, чи має спорідненість дитина щодо певних батька і матері» [178, с.105].

В Сімейному Кодексі України закріплена презумпція батьківства, суть якої полягає в тому, що «Дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Походження дитини від подружжя визначається на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини. Дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя» [187].

Така презумпція батьківства склалась в юридичній практиці багатьох європейських країн під впливом історичних та соціальних чинників, хоча вперше виникла ще в римському приватному праві. Вона знаходила своє втілення у принципі «*pater est quem nuptiae demonstrant*», що в перекладі з латині означає «Батьком є той, на кого вказує шлюб» [44].

Таким чином, наявність зареєстрованого шлюбу між батьками дитини вказує на те, що дитина походить від подружжя. В такому випадку батьки звільняються від обов'язку доведення походження дитини.

Презумпція шлюбного батьківства поширюється на такі групи дітей: 1) дітей, які були зачаті й народжені у шлюбі; 2) діти, зачаті до шлюбу, але народжені в шлюбі; 3) дітей, зачатих у шлюбі, але народжених після припинення або визнання шлюбу недійсним; 4) дітей, зачаті до шлюбу і народжені до закінчення десяти місяців після припинення або визнання шлюбу недійсним [93, с.16].

Термін дії цієї презумпції є медичним стандартом, який визначає максимально можливий період від моменту зачаття до моменту народження дитини, який у законодавстві різних європейських країн становить від 300 до 306 днів. Сімейним Кодексом України передбачено, передбачено, що, як правило, протягом 10 місяців з дня розірвання або визнання шлюбу батьком дитини вважається колишній чоловік матері дитини.

М. В. Менджул в своєму посібнику «Порівняльне сімейне право», звертає увагу на застосування презумпції батьківства в деяких країнах ЄС. Так, в Цивільному кодексі Латвії ст. 146 передбачено, що «дитина, яка народилася у жінки після укладення шлюбу або не пізніше 306 днів після його припинення через смерть чоловіка або внаслідок розлучення, вважається народженою у шлюбі. Проте, якщо жінка не пізніше 306 днів після припинення шлюбу укладе повторний шлюб і народить дитину, вважається, що така дитина народжена у новому шлюбі» [119, с. 133].

У Франції цивільним законодавством також встановлено презумпцію батьківства, яка передбачає, що батьком дитини, зачатої або народженої в шлюбі, є чоловік матері. «Якщо подружжя розлучається або шлюб фактично розривається, дитина, народжена протягом 300 днів після цього, не вважатиметься дитиною чоловіка. Стаття 316 Цивільного кодексу Франції дозволяє чоловікам і жінкам визнавати своє батьківство до або після народження дитини» [100, с.152].

Проаналізувавши що німецьке та польське законодавство у цій сфері, ми з'ясували, що воно містить положення про те, що «презумпція також поширюється на період 300 днів після розірвання або анулювання шлюбу. Але, якщо в зазначений період перед народженням дитини мати укладе новий шлюб, презумпція батьківства «переходить» до нового чоловіка (Пункт 3 § 1593 НЦК; § 2 ст. 62 КСО). Сімейний Кодекс України містить таку ж норму, що регламентує порядок реєстрації народження дитини до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу або визнання шлюбу недійсним, але після реєстрації повторного шлюбу її матері з іншою особою. Так, статтею 124 СК України передбачається, що в такому випадку «Вважається, що батько дитини – повторно одружений чоловік її матері. Батьківство колишнього чоловіка може бути встановлено за спільною заявою його та чоловіка, що перебуває у повторному шлюбі, або за рішенням суду. Однак у Німеччині передбачуваний термін дії може бути змінений, якщо буде доведено, що між зачаттям і народженням дитини пройшло більше 300 днів. Визнання батьківства не має юридичної сили, доки законним батьком дитини не буде встановлено іншого чоловіка [100, с.153].

Вважаємо, що німецька концепція «призупинення строків» є важливим, якщо дитина народилася після розлучення, а третя сторона визнає батьківство протягом одного року після набрання чинності розлучення. Правові наслідки такого визнання також залежать від згоди чоловіка матері під час народження дитини. У такому випадку презумпція, що застосовується через народження дитини під час шлюбу, буде спростована, але визнання може не відбутися, доки воно не набуде чинності.

На відміну від польського законодавства, де допускається можливість визнання батьківства виключно зачатої дитини, формулювання німецького законодавства в цій сфері ширше, хоч і є неоднозначним. У зв'язку з цим спірним питанням в німецькій теорії залишається допустимість визнання батьківства ще перед зачаттям дитини [100, с. 154].

Таким чином, можемо зробити висновок, що наявність в законодавстві більшості країн континентального права презумпції шлюбного батьківства служить правовим інструментом захисту інтересів матері та дитини, а також чоловіка, оскільки надає йому право реєстрації себе батьком дитини. Також така презумпція спрощує процедуру реєстрації походження дитини.

Адміністративна процедура реєстрації народження дитини, яка народжена в шлюбі, тобто на яку поширюється презумпція батьківства, була розглянута нами в попередньому розділі.

Однак у випадку народження дитини в чоловіка та жінки, які не перебували в зареєстрованому шлюбі, презумпція батьківства застосовуватися не буде. Відтак матиме місце або добровільне визнання батьківства особою, яка не являється чоловіком матері дитини, або ж його встановлення в судовому порядку. Також можливі випадки, коли чоловік матері не є біологічним батьком дитини. Тоді презумпція батьківства носить негативний характер щодо нього і така особа має право на оспорювання батьківства в судовому порядку з позовом про виключення з реєстру відомостей про нього, як про батька дитини.

Визнання батьківства в добровільному порядку – це акт цивільного стану, що має бути зареєстрований в передбаченому законом порядку, оскільки така реєстрація є підставою виникнення в біологічного батька та дитини взаємних прав та обов'язків. Однак варто звернути увагу на те, що добровільне визнання батьком дитини без дотримання передбаченого законодавством порядку державної реєстрації, не призводить до жодних юридичних наслідків, оскільки в такому випадку немає офіційного підтвердження саме кровного споріднення. Навіть тоді, коли в біологічного батька наявні результати генетичної експертизи, що підтверджують його батьківство, така особа буде визнана батьком лише у разі прийняття відповідного рішення судом з наступним внесенням змін у актовий запис про народження дитини відповідним органом державної реєстрації актів цивільного стану і видачею свідоцтва про народження дитини.

Отже, визнання батьківства є незворотним юридичним актом, що реалізується в односторонньому порядку в органах реєстрації актів цивільного стану та є підставою для виникнення правовідносин між батьком і його дитиною.

Адміністративна процедура державної реєстрації визнання батьківства відбувається паралельно з реєстрацією народження дитини, у тому випадку, якщо і мати, і батько надають добровільну згоду на її проведення. Законодавець Правилами реєстрації актів цивільного стану передбачив, що у випадку якщо батьки дитини не перебували у шлюбі, то походження дитини від батька можна визначити за спільною заявою обох батьків про державну реєстрацію її народження, а походження від матері – на підставі одного з визначених цими Правилами медичних документів, що підтверджують народження дитини у відповідному медичному закладі. Цікавим є той факт, що в цій нормі права ми бачимо законодавче втілення ще однієї правової презумпції – презумпції материнства, яка заснована на принципі «*Mater semper certa est*», що означає: «Мати завжди достовірно відома». Таким чином матір'ю дитини, яку вона забрала з пологового медичного закладу, вважається жінка-дружина [100, с.154].

Отже, під час державної реєстрації народження та походження дитини, яка народилася в батьків, що не перебувають у шлюбі між собою, до органу державної реєстрації актів цивільного стану подається спільна заява батька і матері дитини, які не перебувають між собою у шлюбі на момент народження дитини, про визнання батьківства.

Позитивним моментом, який передбачив законодавець, є можливість подання такої заяви чоловіком та дружиною ще до народження дитини, підтвердивши вагітність жінки довідкою закладу охорони здоров'я. В такому випадку вже при реєстрації народження дитини, органами реєстрації актів цивільного стану має бути взята до уваги така заява, та відомості про батька будуть вноситися в актовий запис відповідно до поданої раніше ним заяви.

За загальним правилом вимагається особиста присутність як матері, так і батька дитини, які подають спільну заяву про визнання батьківства, оскільки адміністративний орган, що здійснює адміністративний супровід такої категорії справ, повинен переконатися у добровільності волевиявлення осіб-заявників.

Якщо заява про визнання батьківства не може бути подана особисто чоловіком та жінкою, то закон дозволяє подати її через представника або надіслати поштою, за умови її нотаріального засвідчення. Так само і повноваження представника мають бути нотаріально засвідчені.

Така норма на сьогодні має надзвичайно важливе значення, оскільки донедавна не допускалося подання такого роду заяв через представників. Однак в період воєнного стану та тимчасової окупації території України, такі зміни є доречними і позитивними, оскільки батькам дитини надається можливість зареєструвати її народження та походження в будь-якому органі реєстрації актів цивільного стану, навіть не маючи можливості особистої участі, що, на жаль, часто є поширеним в зв'язку з тими життєвими обставинами, які спричинені війною.

Суть спільної заяви полягає в тому, що чоловік дає добровільну згоду щодо визнання себе батьком зазначеної в такій заяві дитини. Чоловік також просить, аби йому були надані права та обов'язки як батька щодо цієї дитини. Мати дитини, підписуючи цю спільну заяву, підтверджує, що заявник дійсно являється батьком її дитини та дає згоду на набуття ним батьківських прав та обов'язків. При цьому закон не вимагає встановлення кровної спорідненості між батьком та дитиною, тобто проведення обов'язкової генетичної експертизи. Однак, тоді чоловік повинен розуміти той факт, що він не зможе оспорити своє батьківство, якщо на момент подання такої заяви він знав, що не є біологічним батьком дитини. Така норма передбачена ч. 5 ст. 136 СК України [187].

Українським законодавством передбачається, що при здійсненні процедури визнання батьківства присутність матері і її згода на це є

обов'язковою. У зв'язку із цим, відсутність спільної заяви обох батьків перешкоджає здійсненню процедури визнання батьківства у добровільному порядку.

До 2010 року Сімейним кодексом України передбачалося можливим визнання батьківства за заявою чоловіка, який вважав себе батьком дитини. Але станом на сьогодні цю частину ст.125 СК України виключено. Відтак єдиною підставою визнання батьківства в добровільному порядку є спільна заява матері та батька дитини.

Вважаємо таку позицію законодавця цілком виправданою, оскільки саме мати дитини повинна підтвердити та погодити внесення в актовий запис достовірних відомостей про батька. Її згода дає можливість запобігти визнанню батьком дитини того, хто жодним чином з нею не пов'язаний та захистити інтереси дитини.

Існує також думка деяких науковців про те, що згода матері є необхідним інструментом протидії заподіяння істотної шкоди дитині, що може бути спричинена у разі визнання батьківства біологічним батьком [47, с. 85]. Однак, навіть в такому випадку, Закон не забороняє біологічному батькові оспорити своє батьківство в судовому порядку, оскільки відповідно до статті 129 СК України «Особа, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, яка в момент зачаття або народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, має право пред'явити до її чоловіка, якщо він записаний батьком дитини, позов про визнання свого батьківства» [187]. Термін звернення для реєстрації встановлення батьківства законом не обмежений.

Подання спільної заяви батьками про визнання батьківства – це позасудовий (адміністративний) спосіб підтвердження походження дитини, який полягає у вираженні волевиявлення особи, що вважає себе батьком.

Відтак особа, визнана судом недієздатною, не може визнати батьківство. Не допускається здійснення процедури визнання батьківства за заявою опікуна такої особи, оскільки до уваги береться саме наявність у

суб'єкта волевиявлення особистого характеру та можливість здійснення ним особистих юридичних дій.

Адміністративна процедура такої реєстрації може бути проведена паралельно з процедурою реєстрації народження дитини. В такому випадку першочерговим етапом такої процедури буде подання спільної заяви батька і матері про визнання батьківства, а вже далі учасники цієї процедури вчиняють дії, передбачені адміністративною процедурою державної реєстрації народження. Адміністративно-правовий супровід такої процедури здійснюють усі органи державної реєстрації актів цивільного стану, яким надано повноваження щодо складання актового запису про народження з внесенням відомостей у Державний реєстр та видачою заявникам відповідного Свідоцтва про народження дитини, в якому зазначаються відомості про батьків такої дитини. На думку Л. В. Красицької, «такі дії є способами самозахисту сімейних прав та інтересів, оскільки вчиняються самостійно учасниками сімейних правовідносин, і хоча вони звертаються до компетентного державного органу, проте таке звернення не є зверненням за допомогою у захисті сімейних прав, компетентний державний орган у межах своїх повноважень визначить походження дитини саме за такими заявами. Аналогічно способами самозахисту сімейних прав слід визнати і подання заяви про визнання батьківства до органу державної реєстрації актів цивільного стану жінкою та чоловіком, які не перебувають у шлюбі між собою відповідно до ст. 126 СК України» [97].

Особливої уваги також вимагає ситуація, коли спростовується дія презумпції батьківства. За загальним правилом, батьком дитини, яка народжена в подружжі або до спливу 10 місяців з моменту розірвання шлюбу або визнання його недійсним, буде саме чоловік (або ж колишній чоловік) матері дитини. Однак таке автоматичне визнання батьківства може мати і негативні наслідки, якщо по-суті така особа не є біологічним батьком дитини. У випадку, коли жінка перебувала у шлюбі з одним чоловіком в момент зачаття дитини, а в момент народження дитини, яке мало місце до

спливу 10 місяців після припинення шлюбу, вступила у шлюб з іншим чоловіком, виникає конкуренція батьківства. Чинним законодавством передбачається, що така ситуація повинна вирішуватися на користь того чоловіка, у шлюбі із яким жінка народила дитину.

Щодо адміністративної процедури добровільного врегулювання «конкуренції батьківства», то вона встановлена Сімейним Кодексом України, згідно з яким подружжя або ж жінка і чоловік, шлюб між якими припинено, подають до органів державної реєстрації актів цивільного стану «спільну заяву про невизнання чоловіка або колишнього чоловіка батьком дитини» [187]. Варто відмітити, що їх заява може бути розглянута і винесено рішення щодо їх вимоги лише в тому випадку, якщо мати дитини та інша особа (ймовірний біологічний батько), подадуть заяви про визнання батьківства. Така норма насамперед покликана захистити інтереси дітей, при цьому не ігноруючи інтереси ймовірного біологічного батька.

Якщо між учасниками цих правовідносин не вдається досягти згоди та немає спільної заяви про невизнання чоловіка батьком дитини, то такий спір може бути вирішено в судовому порядку і батьківство попереднього чоловіка тобі буде встановлюватися на основі судового рішення.

Презумпція батьківства може бути спростована також у випадку, коли під час реєстрації народження дитини її мати, перебуваючи у зареєстрованому шлюбі, заявляє, що її чоловік не є батьком дитини. Відповідно вона звертається із проханням «не вказувати його батьком в актовому записі про народження дитини» [187].

Адміністративна процедура вирішення такої ситуації також передбачає подання спільної заяви матері та її чоловіка щодо невизнання його батьком дитини. Так само обов'язковим є одночасне подання заяви про визнання батьківства ймовірним батьком та матір'ю дитини [24, с. 130].

Варто відзначити, що державна реєстрація встановлення батьківства в адміністративному порядку за загальним правилом є негайною адміністративною процедурою, яка передбачає здійснення всіх процедурних

етапів у день звернення заявника та видачу відповідного свідоцтва про народження дитини, де зазначаються необхідні відомості про батька. Як виняток, може мати місце ситуація, коли заява про встановлення батьківства подається ще під час вагітності матері, то в такому випадку завершення процедури буде мати місце лише після народження дитини.

Право на визнання батьківства не обмежується віковим критерієм, оскільки береться до уваги сам факт зачаття дитини особою, яка заявляє про таке визнання. Отже, визнавати своє батьківство може особа, яка фактично досягнула віку, з якого вона може стати батьком за біологічними показниками [72, с. 70].

Однак існують певні особливості адміністративної процедури, що стосуються неповнолітніх батьків. Відповідно до частини 2 статті 126 СК України, «у разі звернення неповнолітньої особи із заявою про визнання себе батьком дитини орган державної реєстрації актів цивільного стану повідомляє про це батьків, опікунів, піклувальників неповнолітньої особи для запису її батьком дитини. У разі неможливості повідомити батьків, опікунів, піклувальників неповнолітньої особи державний орган реєстрації актів цивільного стану повинен повідомити орган опіки та піклування про реєстрацію неповнолітньої особи батьком дитини» [187].

Варто зауважити, що жоден з перелічених суб'єктів не вправі завадити або якимось чином вплинути на визнання батьківства неповнолітнім. Також не передбачено їх згоди або незгоди щодо цього. Однак реєстрація батьківства і запис неповнолітньої особи батьком дитини можливий лише після такого повідомлення вказаних осіб. Форми такого повідомлення законом також не визначено, тому вважаємо, що належним повідомленням батьків, опікуна, піклувальника неповнолітнього може бути як усна, так і письмова форма (телефонний дзвінок, направлення поштового повідомлення, повідомлення на електронну пошту тощо). Важливим є сам факт отримання підтвердження такого повідомлення.

Щодо отримання згоди батьків, піклувальників або опікунів неповнолітнього, серед теоретиків та практиків немає єдиної позиції. Висловлювалася пропозиція серед науковців, що згода перелічених осіб на визнання батьківства неповнолітнім, має бути обов'язковою. Вони мотивують це тим, що «неповнолітня особа може не повністю усвідомлювати усі наслідки добровільного визнання батьківства. Крім того, внаслідок цього права та обов'язки виникають не лише у батьків дитини, а й, наприклад, у діда, баби.» [211].

Проте вважаємо, що у випадку «обов'язковості» такої згоди, порушуватимуться права неповнолітніх батьків, а також законні інтереси їхньої дитини. Тому погоджуємося з позицією тих науковців, які вважають, що для врегулювання даної ситуації, батьків неповнолітньої особи, яка визнає своє батьківство, варто включити в список суб'єктів, які мають право на звернення до суду з позовом про оспорювання батьківства.

Якщо проаналізувати законодавство інших європейських країн, то для прикладу, в Польщі визнання батьківства неповнолітнім (навіть, якщо неповнолітнім є тільки один з батьків), є можливим лише в Окружному суді міста. Це пов'язано з тим, що неповнолітні особи не володіють повною правоздатністю [253].

Актуальним питанням в наш час є з'ясування особливостей адміністративного супроводу державної реєстрації народження та визначення походження дитини, яка народилась в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Застосування в наш час сучасних медичних технологій вже не дає можливості пов'язувати походження дитини від батьків лише з їх біологічним походженням, тобто кровною спорідненістю. Тому з розвитком репродуктивних технологій у сучасному світі виникли нові правовідносини щодо батьківських прав щодо дітей, народжених шляхом штучного запліднення, сурогатного материнства та імплантації ембріону. Однак на сьогодні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би детально

регламентував інститут сурогатного материнства в Україні та захищав як інтереси дитини, так і її батьків.

Адміністративна процедура визначення походження дитини, яка народилася при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій, передбачена ст. 123 СК України, а також Порядком застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні.

Законодавець нормами ст. 123 СК України підкреслює те, що походження дитини від батьків в сучасному світі може бути пов'язано не тільки з біологічним моментом народження дитини, а також і з соціальним моментом, коли в батьків є намір визнати дитину своєю [43, с. 28].

Адміністративно-правове регулювання такого визнання вимагає першочергово надання згоди на застосування тієї чи іншої репродуктивної технології, яка має бути отримана органами реєстрації ще до народження дитини. Під час використання репродуктивних технологій, можливі різні варіанти генетичної спорідненості батьків із дитиною: вона може бути генетично пов'язана лише з одним з батьків або й взагалі не мати з ними генетичного зв'язку [37, с. 73]. При цьому майбутні батьки, знаючи це, приймають таку обставину та бажають встановити батьківські правовідносини з цією дитиною.

Згідно з Порядком, сурогатне материнство це один із методів лікування безпліддя полягає в застосуванні допоміжних репродуктивних технологій і передбачає, що для цього чоловік (або один із майбутніх батьків) має бути генетично пов'язаний з дитиною, а сурогатна мати – ні. Положення також передбачає інші правові аспекти реалізації сурогатного материнства, зокрема необхідність укладення договору між біологічними батьками та сурогатною матір'ю для роз'яснення прав та обов'язків обох сторін. Відповідно до цього договору біологічні батьки обіцяють прийняти дитину та компенсувати сурогатній матері фінансові витрати та, якщо це передбачено договором, певну винагороду.

Якщо сурогатна мати зареєстровала у шлюбі, необхідна письмова та нотаріально завірена згода її чоловіка на цю процедуру обов'язково вимагається письмова та нотаріально завірена згода її чоловіка на цю процедуру [106, с. 106].

Сімейний Кодекс в даному випадку передбачає положення про те, що батьками дитини є подружжя, яке зареєстроване у встановленому законом порядку.

Адміністративна процедура державної реєстрації народження та визначення походження дитини, яка зачата в результаті допоміжних репродуктивних технологій, а саме при народженні дитини жінкою, якій в організм було перенесено ембріон людини, зачатий подружжям, передбачає необхідність подання до органу ДРАЦС таких документів: документи, що підтверджують, що жінка народила дитину; заява про згоду на реєстрацію подружжя батьками дитини (справжність підписів на заяві повинна бути нотаріально засвідчена); підтвердження генетичної спорідненості між батьками (матір'ю або батьком) і плодом [49, с. 75].

Також Правилами державної реєстрації актів цивільного стану регламентовано особливості внесення відомостей про матір при складенні актового запису про народження дитини, зокрема в графі «Для відміток» робиться один з таких записів: «Матір'ю дитини, яка ідентифікована електронною системою охорони здоров'я за даними заяви про згоду на запис подружжя батьками дитини, є громадянка (прізвище, власне ім'я, по батькові)» або «Матір'ю дитини відповідно до медичного свідоцтва про народження є громадянка (прізвище, власне ім'я, по батькові)», а також найменування органу (організації), що видав свідоцтво, дата і номер видачі, нотаріальні дані нотаріуса (прізвище та ініціали, нотаріальний округ чи державна нотаріальна контора), дата та реєстраційний номер, що засвідчує справжність підпису жінки на заяві про згоду на реєстрацію батьків дитини подружжям» [163].

Варто звернути увагу на те, що такий запис буде мати місце лише в актовому записі про народження, що зберігається в органі ДРАЦС. Чоловік та дружина ж отримують свідоцтво про народження дитини, де саме вони записані, як батьки цієї дитини.

Відповідно до частини другої статті 139 Цивільного кодексу України забороняється оспорювати народження дитини під час перенесення ембріона людини, зачатого одним із подружжя за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, іншій жінці. Тобто сурогатна мати не має права піддавати сумніву материнство біологічної матері [187].

Як батько дитини також записується чоловік, який дав письмову згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій для народження дитини його дружиною. Тобто мова йде про штучне запліднення, в результаті якого може існувати кровна спорідненість як між обома батьками та дитиною, так і лише з одним із них, або ж може бути використано донорський ембріон, в результаті чого зовсім не буде генетичного зв'язку між дитиною та її батьками. Однак буде мати місце правовий зв'язок, оскільки діє «принцип визнання» [98, с. 31], згідно з яким чоловік та дружина в добровільному порядку визнають дитину, як свою та після отримання відповідного адміністративного акту стають носіями батьківських прав та обов'язків.

Отже, адміністративний порядок встановлення походження дитини ґрунтується на добровільному визнанні батьківства батьком та матір'ю дитини, а також як наслідок застосування презумпцій батьківства та материнства.

Деяко складнішим є визначення батьківства в судовому порядку, який має місце тоді, коли дитина народилася від осіб, що не перебувають між собою у шлюбі, й батько або ж мати такої дитини відмовляються визнавати батьківство добровільно.

У випадку визнання батьківства в судовому порядку особу батька потрібно встановити на основі відомостей, що засвідчують походження дитини.

Такі справи суд розглядає у позовному провадженні. Сімейним Кодексом передбачено вичерпний перелік осіб, які можуть бути позивачами у справах про визнання батьківства, а саме: матір дитини, опікуни, піклувальники дитини, особа, яка утримує та виховує дитину, а також і сама дитина, за умови, що вона досягнула повноліття.

Найчастіше в судовому порядку позивачем виступає матір дитини, з метою примусового визнання біологічного споріднення передбачуваного батька і дитини. В такому випадку мати виступає насамперед на захист інтересів дитини – знати свого батька та встановити із ним правовий зв'язок.

Також з позовом про визнання батьківства може звертатися «ймовірний батько дитини», тобто чоловік, який вважає, що він є батьком дитини. Дуже часто такі позови мають місце тоді, коли мати дитини відмовляється подати до органу ДРАЦС в добровільному порядку спільну заяву про визнання батьківства.

Право на звернення із позовом про визнання батьківства має сама дитина, що досягла віку 18 років. Проте погоджуємося із думкою О. Розгон, яка вважає, що «таке положення суперечить ст. 18 СК і ч. 2 ст. 29 Цивільного процесуального кодексу України, в яких правом на звернення до суду наділена чотирнадцятирічна дитина. Відповідно у справах про визнання батьківства в інтересах неповнолітньої дитини позивачем визнається неповнолітня особа, яка може особисто звернутися за захистом своїх прав та інтересів. Тому цікавою є позиція тих науковців, які вважають можливим визнання неповнолітніх осіб рівноправними учасниками цивільного процесу в якості однієї зі сторін цього процесу, оскільки юридично зацікавленою особою в цій категорії справ є неповнолітній, адже саме він зацікавлений в отриманні позитивного рішення по справі (матеріально-правова вимога) та у можливості взяти участь у процесі як його сторона (процесуально-правова

вимога). Тому саме неповнолітній як суб'єкт спірного матеріального правовідношення є потенційним позивачем у справах про визнання батьківства» [178, с. 105].

Варто наголосити на тому, що позовна заява в даній категорії справ може бути прийнята судом лише в тому випадку, якщо мати дитини не перебуває у шлюбі та відсутня спільна заява батьків про визнання батьківства, заяви батька або рішення суду, а в Книзі реєстрації народжень запис про батька дитини зроблено за прізвищем та громадянством матері, а ім'я та по-батькові батька дитини записано з її слів.

Можливо також, що «мати дитини померла або її місце проживання не може бути встановлено, а записи щодо неї та батька дитини складено на вимогу родича, іншої особи або уповноваженого представника закладу охорони здоров'я». Заклад, у якому народилася дитина, або батьки дитини невідомі, і запис про них у Книзі реєстрації народжень проведено за рішенням органу опіки та піклування» [187].

Станом на сьогодні з чинного законодавства виключено норму, якою чоловікові в адміністративному порядку надавалося право подавати заяву до органів ДРАЦС про визнання дитини, мати якої померла або оголошена померлою, визнана недієздатною, безвісно відсутньою, позбавлена батьківських прав або якщо мати дитини не проживає з нею не менше шести місяців і не підтвердила особу її батька і не проявляє турботу про неї. Зараз така категорія справ розглядається лише судами.

В судовому порядку можливим є не лише визнання батьківства, а й визнання материнства. Позивачем в такому випадку буде виступати сама мати, якщо запис про неї в Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до рішення органів опіки та піклування, коли на момент реєстрації народження дитини така матір вважалась невідомою. Отже, основною підставою для прийняття такої позовної заяви судом має бути наявність актового запису про народження, в якому матір'ю дитини вказана «вигадана» жінка.

У судовому порядку можливе також встановлення факту батьківства та материнства. Як і всі справи про встановлення юридичних фактів, вони розглядаються судами в порядку окремого провадження.

Що стосується встановлення факту батьківства, то відповідно до ч. 1 ст. 130 СК України, «у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, факт його батьківства може бути встановлений за рішенням суду». Необхідною умовою для прийняття позовної заяви має бути наявність актового запису про народження, в якому запис про батька вчинено з використанням юридичної фікції, передбаченої частиною 1 ст. 135 СК, тобто якщо жодна конкретна особа не записана батьком дитини відповідно до ст. ст. 126-128 СК [187].

Встановлення факту материнства також є можливим у разі смерті особи, яка вважала себе матір'ю дитини. Позовна заява також приймається до розгляду, якщо є наявний актовий запис, в якому дані про матір вказані як про «вигадану особу».

Дана категорія справ спрямована насамперед з метою встановити не батьківські права, а часто для констатації факту саме походження дитини від матері чи батька, що є важливим при виникненні спадкових, житлових прав, можливість отримання аліментів від родичів тощо.

Відповідно до національного законодавства багатьох держав, процедура встановлення біологічного споріднення між передбачуваним батьком і дитиною, як в добровільному, так і в судовому порядку, не потребує згоди дитини, якщо вона не досягла повноліття. Таке положення встановлено і в Сімейному кодексі України. Однак часто це призводить до того, що інтереси дитини не враховуються.

Тому ми погоджуємося з деякими науковцями, які рекомендують знизити вік дітей до 10-12 років для законодавчого закріплення норми про згоду, оскільки в цьому віці дитина вже може висловлювати свої погляди на сімейні відносини. Отже, ми вважаємо, що відповідні зміни можна внести до Сімейного кодексу України. Такий досвід вже існує в правовій практиці

Нідерландів, де для визнання батьківства дитини віком до 16 років необхідно отримати попередню письмову згоду матері дитини та дитини, яка досягла віку 12 років [100, с. 71].

В судовому порядку може здійснювати також оспорювання батьківства за умови, що органами ДРАЦС складений актовий запис, в якому є відомості про батька дитини, проте є інша особа, що вважає або не вважає себе її батьком.

В такому випадку відповідно до норм ст. 136 СК України «Особа, записана батьком дитини, має право оспорити своє батьківство шляхом подання позову про виключення запису про нього як батька з актового запису при народженні дитини. У випадках, коли буде доведено відсутність біологічної спорідненості між особою, записаною батьком, і дитиною, суд приймає рішення про виключення відомостей про батька дитини зі свідоцтва про народження. Батьківство може бути оскаржено лише після народження дитини та до досягнення нею повноліття. Якщо дитина померла, оскаржити батьківство неможливо» [187].

Однак не лише батько може оспорити своє батьківство, але й мати дитини має право на оспорювання шляхом пред'явлення позову про виключення запису про чоловіка, як про батька дитини з актового запису про її народження.

Такі вимоги матері можуть бути задоволені тільки в тому випадку, якщо інша особа подає заяву про своє батьківство. Однак варто погодитися з позицією науковців, що таке законодавче формулювання є дискусійним, оскільки, якщо мати дитини надасть беззаперечні докази батьківства іншого чоловіка (для прикладу, результати ДНК-експертизи), то перевага повинна була б надаватися факту біологічного батьківства, зважаючи на ту обставину, що запис чоловіка матері батьком дитини був здійснений на підставі юридичної презумпції [215].

Таким чином, у разі наявності спору щодо визнання батьківства, він вирішується в судовому порядку, тому орган державної реєстрації актів

цивільного стану лише вносить зміни до актового запису про народження дитини, тим самим реалізуючи відповідне судове рішення, яким встановлене походження дитини. Однак саме по собі судове рішення не являється правовстановлюючим документом, а є лише підставою для внесення змін до відповідного адміністративного акту (актового запису про народження) та видання нового свідоцтва про народження дитини уповноваженим на те суб'єктом органу державної реєстрації актів цивільного стану.

Особливої актуальності встановлення походження дитини від батьків, що підтверджує наявність родинних зв'язків між батьками і дітьми, набуває сьогодні – в час, коли на території України введено воєнний стан та ведуться активні бойові дії. Це пов'язано з тим, що часто в суди звертаються позивачі з позовами щодо встановлення факту родинних стосунків, а також встановлення батьківства факту батьківства у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини. Зазвичай метою звернення до суду є необхідність встановлення даних фактів для можливості отримання грошової компенсації у зв'язку зі смертю військовослужбовця. Щоб довести в суді невизнане батьківство подаються необхідні докази: документи, які підтверджують факт народження дитини, а також факт проживання осіб однією сім'єю без реєстрації шлюбу, показання свідків, результати судової генетично-молекулярної експертизи. Якщо суд визнає їх достатніми, то батьківство підтверджується судовим рішенням, на основі якого вносяться зміни в актові записи про народження із зазначенням відомостей про батька.

Норма статті 130 Сімейного Кодексу України передбачає можливість звернення до суду щодо встановлення факту батьківства лише у разі смерті чоловіка. Вважаємо, що на сьогодні необхідно доповнити цю статтю положенням, яке буде стосуватися можливості вчинення вище передбачуваних дій також при оголошенні особи померлою чи визнанні її безвісно відсутньою. Оскільки, станом на сьогодні в зв'язку з веденням бойових дій та тимчасовою окупацією певної території України безвісно

зниклими або ж оголошеними померлими вважається значна кількість військовослужбовців, відтак доповнення ст. 130 СК України є вкрай необхідними для належного врегулювання особистих майнових та спадкових відносин цієї категорії осіб.

Таким чином, на основі вищевикладеного, можемо зробити висновок про те, що державна реєстрація визначення походження дитини від батьків є юридичною процедурою, яка забезпечує реалізацію і захист цивільних, сімейних, соціальних та спадкових прав та дає змогу як дитині, так і її матері, та батькові користуватися усіма гарантованими можливостями та пільгами, що є юридичними наслідками визнаного батьківства. Визначення походження дитини може відбуватися як в адміністративному порядку так і в судовому, залежно від факту народження дитини в шлюбі чи поза ним та волевиявлення батьків щодо визнання такої дитини.

У випадку оспорювання батьківства в суді, рішення суду є лише підставою для внесення змін до відповідного актового запису про народження.

Отже, можемо зробити висновок, що визначення походження дитини є адміністративною процедурою державної реєстрації актів цивільного стану.

2.4. Державна реєстрація шлюбу як підстава створення сім'ї

Сім'я є необхідним компонентом соціальної структури будь-якого суспільства та його первинним осередком. Право на сім'ю належить до природних прав людини, яке згідно зі ст. 4 СК України, включає право на створення сім'ї, право на проживання у сім'ї, а також право на повагу до свого сімейного життя [187]. Першооснову створення сім'ї складає шлюбний союз між чоловіком та жінкою.

Інститут шлюбу вважається одним з найдавніших та найважливіших соціальних та правових інститутів, який пройшов еволюцію від давніх часів і до сьогодні.

Норми шлюбного права почали складатися ще в період після хрещення Київської Русі в 988 році шляхом привласнення церквою одноосібного права затвердження шлюбу. А вже у 1797 році знаходимо в Цивільному кодексі Східної Галиції норми про те, що «хай держава сповнюється шлюбами, які є законно встановленим союзом чоловіка і жінки, або ж взаємною згодою обох почати спільність всього життя, народити та виховати дітей та допомагати один одному» [62, с. 75].

Вже тоді починає поширюватися думка про те, що держава не може залишатися байдужою до формування шлюбно-сімейних відносин і повинна сприяти правильному та гармонійному розвитку сім'ї та забезпечувати законодавче оформлення шлюбно-сімейних відносин.

В законодавстві різних з того часу і до сьогодні починають формулюватись різні концепції шлюбу. Найчастіше шлюб розглядається як цивільний договір, тобто вільний союз чоловіка та жінки, спеціальний статус особи, священне таїнство тощо. Шлюб – це шлюб у найзагальнішому розумінні – це договір, який укладається між чоловіком і жінкою відповідно до встановлених законом процедур, та має на меті об'єднання чоловіка та жінку в одну сім'ю для спільного життя та взаємної підтримки й допомоги [217].

Однак в наш час традиційні положення інституту шлюбу часто нівелюються. Збільшується кількість незареєстрованих стосунків і відповідно позашлюбна народжуваність та підвищується статистика розлучень, повторних шлюбів. На зміну формі шлюбу, що формувалася як моногамний зв'язок чоловіка й жінки приходять нові квазішлюбні союзи: зареєстроване партнерство, соціально-економічне партнерство, довічне партнерство, цивільне партнерство.

Враховуючи вищенаведене, варто визнати, що сьогодні базовим завданням українських законодавців є формування такої нормативної бази, яка б максимально точно відображала та регламентувала усі сімейні питання та конфлікти, що виникають на практиці. Для цього необхідним є вивчення

та аналіз підстав та умов для державної реєстрації шлюбу, оскільки лише в такому випадку є можливим виникнення шлюбно-сімейних та пов'язаних із ними правовідносин. В цьому контексті важливим є з'ясувати поняття «конкубінату» та правове регулювання таких відносин. Особливої актуальності також набуває питання визначення адміністративних процедур державної реєстрації шлюбу з іноземними громадянами, а також реєстрації шлюбу під час воєнного стану та на тимчасово окупованих територіях з дослідженням наявних проблемних аспектів, пов'язаних з такою реєстрацією.

Як зазначає Н. Бутрин-Бока, в теорії сімейного права на сьогодні існує два погляди на правову природу шлюбу. Одна з них показує, що шлюб є особливим інститутом. Його прихильники визнають наявність певних договірних елементів у шлюбних відносинах, але відкидають їх як договір. Інші вважають, що шлюб – це статус, який виникає з моменту його державної реєстрації. Зміст цього статусу включає подружні права та обов'язки. Цей статус впливає на можливість здійснення певних дій (повторний шлюб, спадкові права) [29].

Відповідно до ст. 21 СК України встановлено, що шлюбом вважається сімейний союз чоловіка та жінки, зареєстрований у державному реєстрі актів цивільного стану [187]. Таким чином, законодавець поняття шлюбу трактує через термін «союз». Схожі визначення пропонують також вітчизняні науковці.

Ю. С. Червоний говорить, що «шлюб є добровільний, спрямований на створення сім'ї союз рівноправних чоловіка і жінки, укладений з додержанням умов та форми, встановлених законом, який породжує взаємні права та обов'язки подружжя» [183, с. 123].

Тетарчук І. вважає, що шлюб – це союз між чоловіком і жінкою з метою спільного життя, який укладається за згодою обох сторін і в установленій формі [184, с. 26].

Так З. В. Ромовська зазначала, що це тлумачення «підкреслює законодавче визнання теорії договірному характеру шлюбу, яка визначає добровільність шлюбу» [179, с. 65].

Про шлюб, як союз чоловіка і жінки з метою створення сім'ї, говорять також й іноземні науковці. При цьому йдеться не про договір чи угоду, а саме союз, який створений для продовження людського роду, народження і виховання дітей [266].

Значно ширше розуміння шлюбу пропонує Л. Драгнєвич: «шлюб – це правова угода, різновид партнерства або ж добровільний союз між чоловіком і жінкою, заснований на взаємній згоді, почуттях любові, дружби, юридично оформлений у державних органах з метою створення сім'ї, виховання дітей, внаслідок чого між подружжям встановлюються особливі правовідносини» [69, с.41].

Ми погоджуємося з думкою тих науковців, які відзначають, що не зважаючи на те, що основою шлюбу є домовленість між нареченими та їх вільна згода на укладення шлюбу, однак шлюб не є різновидом цивільно-правового договору або сімейно-правового договору. Законодавець в Сімейному Кодексі України закріпив концепцію шлюбу-союзу, який базується на відносинах довіри між чоловіком та дружиною, на відміну шлюбу-договору чи від шлюбу-партнерства.

Тому вважаємо, що шлюб – це добровільний союз чоловіка і жінки, спрямований на створення сім'ї, який породжує взаємні права та обов'язки подружжя після його юридичного оформлення в органах державної реєстрації актів цивільного стану з дотриманням передбачених законом умов.

Отже, можемо виділити характерні ознаки шлюбу:

- метою шлюбу є створення сім'ї, спільного побуту, народження і виховання дітей;
- за формою волевиявлення шлюб є вільним, добровільним та рівноправним союзом;

- суб'єктами шлюбу є чоловік і жінка;
- строк шлюбу не обмежується терміном, тому вважається, що він довічний;
- правові наслідки шлюбу – це виникнення в подружжя взаємних особистих і майнових прав та обов'язків.

Дійсність шлюбу та настання правових наслідків є можливим лише за умови дотримання певних передбачених законодавством обставин, які мають мати місце при його укладенні.

Основною умовою виникнення правових наслідків шлюбу, згідно із законодавством України, є його державна реєстрація, яка здійснюється органами державної реєстрації актів цивільного стану. За твердженням С. Б. Булеци, І. Е. Ревуцької «Відсутність державної реєстрації не робить союз актом цивільного стану, тобто шлюбом у юридичному розумінні. Жінка і чоловік у цьому союзі мають статус сім'ї, але не статус подружжя» [80].

За визначенням законодавця, державна реєстрація шлюбу є обов'язковим елементом шлюбу, так як «встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства» [187].

Однак, не у всіх європейських країнах така норма є імперативною. Так, в одних країнах правові наслідки породжує тільки цивільний шлюб, зареєстрований державними органами; в інших – в рівній мірі як цивільний, так і церковний шлюб; в третіх – лише церковний. В деяких католицьких країнах (Іспанія, Італія), шлюб, укладений у церкві, вимагає подальшого повідомлення державних органів про відбулося вінчання. Обов'язковий цивільний шлюб після реєстрації може бути доповнений церковним обрядом за бажанням подружжя [31].

Специфіка правового регулювання шлюбу в Україні полягає в тому, що власне поняття шлюбу та особисті майнові і немайнові відносини між подружжям визначає Сімейний Кодекс України, а норми, щодо правового регулювання процедури та порядку державної реєстрації шлюбу передбачено

в Законі України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». Таким чином, питання правового регулювання адміністративної процедури такої реєстрації є важливим та актуальним, враховуючи те, що вона має свої особливості та постійно вдосконалюється.

За загальним правилом принципами шлюбу, тобто основоположними засадами, на яких базується цей подружній союз, є добровільність та одношлюбність.

Принцип добровільності знаходить закріплено в ч. 1 ст. 51 Конституції України, також в ст. 24 СК України, де передбачено, що «шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається» [187].

В юридичному розумінні поняття «вільної згоди» означає, усвідомлення значення своїх дій чоловіком та жінкою та передбачення наслідків укладення шлюбу. В зв'язку з цим Сімейним Кодексом встановлено шлюбний вік для обох з членів подружжя – вісімнадцять років. З досягненням повноліття особи набувають повної цивільної дієздатності та вважається, що повністю усвідомлюють і вправі нести відповідальність за свої рішення.

Варто відмітити, що в різних країнах шлюбний вік для жінок у Франції коливається від 15 років до 19 років. Наприклад, різний вік для молодят чоловіків і жінок (донедавна така норма мала місце і в законодавстві нашої держави, де шлюбний вік для жінок був 17 років, а для чоловіків – 18 років), зниження цього віку в окремих країнах (так, у Англії, Франції та ФРН шлюбний вік чоловіків був зменшений з 21 до 18 років). Окрім того, в окремих випадках можливе зниження шлюбного віку та надання права на шлюб особам, яким виповнилося 16 років [214].

Щодо принципу одношлюбності, то він встановлює вимогу чоловіка і жінки одночасно перебувати лише в одному шлюбі. Водночас, законодавством передбачено можливість вступати в повторний шлюб лише після офіційного припинення попереднього. Лише з дотриманням цих умов і

принципів можлива процедура подальшої державної реєстрації та укладення шлюбу.

Як і будь-яка адміністративна процедура, процедура державної реєстрації шлюбу має свої стадії та необхідні дії, які вчиняються на кожній з них.

Державна реєстрація шлюбу є заявною адміністративною процедурою, а отже для її початку необхідним є звернення осіб до органу реєстрації актів цивільного стану та подання заяви про реєстрацію шлюбу. Така заява подається жінкою та чоловіком особисто до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором. Тобто, діє принцип екстериторіальності, тобто не має значення місце реєстрації наречених, адже необхідні документи вони можуть подати в будь-якому населеному пункті і до будь якого органу ДРАЦС.

Принцип екстериторіальності подання заяв про державну реєстрацію актів цивільного стану законодавчо закріплений лише щодо реєстрації шлюбу, однак в зв'язку з введенням воєнного стану, до Правил реєстрації актів цивільного стану було внесено зміни, які передбачають, що «в разі введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану» державну реєстрацію актів цивільного стану проводить будь-який орган державної реєстрації актів цивільного стану за зверненням заявника» [163].

Вважаємо за необхідне внести зміни до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», встановивши можливість подання заяви про державну реєстрацію усіх актів цивільного стану незалежно від місця проживання особи не лише під час воєнного стану, а й в мирний час. Такі зміни значно спростять доступ громадян до отримання адміністративних послуг в сфері державної реєстрації та будуть гарантувати особі реалізацію її прав, свобод та законних інтересів та належне виконання передбаченого законом обов'язку адміністративного органу розглянути звернення особи та прийняти відповідний адміністративний акт.

Законом дозволяється подавати заяву про реєстрацію шлюбу через представників, однак лише в тих випадках, коли мають місце поважні причини. При цьому така заява повинна бути завірена нотаріально, так само, як і повноваження представників.

Законодавством передбачено термін дійсності заяви про реєстрацію шлюбу, який становить три місяці, оскільки на практиці трапляються випадки, коли наречені не з'являються для проведення державної реєстрації шлюбу, не повідомивши про причину неявки. В такій ситуації відповідна заява втрачає чинність. Якщо в наречених є поважні причини неявки для проведення державної реєстрації шлюбу у встановлений день, то строк реєстрації переноситься на інший день за його письмовою заявою, але не більше одного року з дня подання відповідної заяви.

На етапі подання заяви про шлюб на орган ДРАЦС, згідно з Правилами покладається обов'язок роз'яснити нареченим їхні права та обов'язки, а також попередити про відповідальність за приховання відомостей про наявність перешкод для державної реєстрації шлюбу. Також ним інформуються наречені про можливість здійснення медичного обстеження та за їх бажанням може видати направлення на таке обстеження.

Таке положення законодавства має важливе значення в контексті дотримання вимог Сімейного Кодексу щодо недійсності шлюбу та правових наслідків, які виникають в такому разі.

Варто звернути увагу на те, що для реєстрації шлюбу встановлений певний термін – після спливу одного місяця. Однак на практиці така норма законодавства викликає ряд суперечностей. З однієї сторони термін в один місяць надається нареченим, аби мати можливість абсолютно визначити свої наміри щодо створення сім'ї. А для працівників органу ДРАЦС це є час, аби перевірити ті дані, які заявили молодята, з'ясувати наявність або відсутність обставин, що виключають реєстрацію шлюбу.

Проте часто особи бажають зареєструвати шлюб швидше місячного терміну, або ж в день подання заяви. В окремих випадках Закон надає таку

можливість. Відповідно до ч. 2 ст. 32 СК України: «...у разі вагітності нареченої, народження нею дитини, а також якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого, шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця...» [187].

Отже, лише за наявності поважної причини, а також з дозволу керівника ДРАЦС державна реєстрація шлюбу можлива до закінчення зазначеного місячного строку. Крім того законодавством не визначено переліку таких причин, тому таке оціночне положення законодавства та надання можливості виключно керівнику ДРАЦС приймати рішення про дострокову реєстрацію шлюбу, може сприяти поширенню корупційних ризиків. Варто було б внести зміни до вказаної статті Закону, та надати можливість особам, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, самостійно вибирати дату державної реєстрації, обмеживши лише цей термін строком в три місяці – тобто тим часом, протягом якого така заява рахується чинною.

Погоджуємося також з пропозицією О. Погребняк, яка запропонувала чітко визначити на рівні законодавства, за яких умов та за наявності якої системи юридичних фактів дострокова реєстрація шлюбу є можливою. Деякі з них вже прописані в Сімейному Кодексі України, і вважаються особливими обставинами, за яких шлюб може бути зареєстровано до спливу одномісячного терміну. Сюди належать: вагітність дружини; наявність спільних дітей, що підтверджено свідоцтвом про народження; безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого.

Однак авторка пропонує доповнити цей перелік поважними причинами, такими як: 1) необхідність від'їзду за кордон (наприклад, на роботу, навчання чи з інших поважних причин з необхідністю підтвердження документально); 2) тяжка хвороба; 3) необхідність відбуття на військову службу [132, с.100].

Реалізація пропозицій науковців про скорочення терміну реєстрації знайшла шлюбу своє часткове втілення в пілотному проекті Міністерства

юстиції України, який отримав назву «Шлюб за добу». Так, Кабінетом Міністрів України у 2016 році було видано Розпорядження «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу», «його метою є ратифікація європейських стандартів у сфері національного законодавства про реєстрацію актів цивільного стану, створення сприятливих умов для отримання особами адміністративних послуг у певних сферах та забезпечення реалізації гарантованого державою права на шлюб, зокрема для військових та внутрішньо переміщених осіб, погодившись з пропозицією адміністрації Міністерства юстиції щодо впровадження пілотного проекту щодо спрощених умов державної реєстрації шлюбу в населеному пункті за вибором заявника..» [173].

Така ініціатива Міністерства юстиції отримала схвальні відгуки як теоретиків, так і серед практиків. На думку Погребняк О. «Однією з переваг реєстрації шлюбу за новим порядком є те, що проект дає громадянам можливість вільно розпоряджатися власним часом, не покладаючись на умови, встановлені в роботі ДРАЦС. Уся процедура державної реєстрації шлюбу триває не більше одного дня з моменту подання заяви, після чого особи, які скористались такою адміністративною послугою, можна отримати свідоцтво про шлюб у прискореному режимі» [130, с.175].

Єдиним мінусом такої послуги є те, що вона платна і її вартість значно вища, ніж «традиційна» послуга з реєстрації шлюбу в органі ДРАЦС. Відтак, це може трактуватися певною мірою як порушення принципу рівноправності між громадянами, які через фінансову неспроможність не завжди можуть скористатися такою послугою.

Щодо адміністративно-правового регулювання реєстрації «Шлюбу за добу», то в законодавстві чітко прописана процедура її проведення. Відповідно до підпункту 6 пункту 2 Розпорядження Кабінету Міністрів України № 502-р від 13 липня 2016 року, «державна реєстрація одруження проводиться уповноваженим службовцем органу державної реєстрації актів цивільного стану у приміщенні такого органу після підписання заяви про

державну реєстрацію шлюбу та внесення актового запису про шлюб без застосування державного реєстру актів цивільного стану проте з подальшим обов'язковим внесенням таких відомостей не пізніше наступного робочого дня та видачі заявникам свідоцтва про шлюб» [158].

Для відділів державної реєстрації актів цивільного стану, які беруть участь у реалізації проєкту «Шлюб за добу» в Наказі Міністерства юстиції України «Про реалізацію пілотного проєкту щодо державної реєстрації шлюбу» 2016 року також прописаний чіткий алгоритм дій, що є складовою адміністративного супроводу вказаної адміністративної процедури. А саме:

1) веде окремий облік заяв про державну реєстрацію шлюбу та книг обліку бланків свідоцтв про шлюб відповідно до законодавства з діловодства в Державному реєстрі актів цивільного стану громадян;

2) забезпечує невідкладне опрацювання заяв про державну реєстрацію шлюбу та укладених між заявником та організатором державної реєстрації шлюбів договорів про надання послуг з організації державної реєстрації шлюбу відповідно до рекомендованого типового договору;

3) після прийняття заяви про державну реєстрацію шлюбу відомості про сімейний стан особи, яка бажає зареєструвати шлюб, перевіряються в державному реєстрі актів цивільного стану та зазначаються в договорі про надання послуг, копія якого додається до відповідної заяви про державну реєстрацію шлюбу та квитанції про надання платних послуг;

4) при проведенні державної реєстрації шлюбу у місці та час, зазначених у заяві-анкеті Національного організатора реєстрації шлюбу, забезпечити підписання заявником Анкети-анкети про державну реєстрацію шлюбу та Анкети-заяви про отримання платних послуг;

5) під час підписання заяви про державну реєстрацію шлюбу наречених заявники ознайомлюються з умовами та порядком державної реєстрації шлюбу, своїми правами та обов'язками як майбутніх подружжя та батьків, обов'язком повідомляти один одного про стан свого здоров'я, а також попередити наречених про приховування відомостей про перешкоди для

державної реєстрації шлюбу та повідомити їх про можливість проходження медичного огляду;

б) організують надання платних послуг відповідно до законодавства;

7) забезпечують єдину наскрізну нумерацію актового запису про шлюб, повідомивши телефоном або іншим доступним способом порядковий номер актового запису, який реєструється, працівника, уповноваженого здійснювати таку реєстрацію;

8) Міністерство юстиції України видає свідоцтво про державну реєстрацію акту цивільного стану на підставі запису про шлюбний договір, складеного у повній відповідності до запису відділу державної реєстрації акту цивільного стану, який проведено державну реєстрацію шлюбу. Довідка підписується керівником або уповноваженим ним працівником закладу, який видав довідку, та скріплюється печаткою закладу [173].

Попри позитивні аспекти діяльності проекту «Шлюб за добу», законодавцем досі не внесено змін в Сімейний Кодекс України, в частині регулювання часу реєстрації шлюбу, що на сьогодні призводить до правової колізії, оскільки норми підзаконних актів (Наказу Міністерства юстиції України «Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» від 22.07.2016 № 2247/5) не можуть суперечити закону. Саме тому необхідно врегулювати ці суперечливі моменти шляхом внесення змін до Сімейного Кодексу України, а також Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану, доповнивши відповідні статті положенням, що «державна реєстрація шлюбу в скорочені строки здійснюється в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.»

Крім того варто звернути увагу на ще один момент, який законодавець не передбачив в нормативно-правових актах, але він має важливе значення в практичній діяльності. Йдеться про випадки, коли дострокову реєстрацію шлюбу в силу певних об'єктивних обставин все ж не можливо реалізувати «за добу».

В зв'язку з цим існує думка деяких науковців, які пропонують закріпити на законодавчому рівні норму, що не допускається реєстрація шлюбу до спливу одного місяця з дня подання заяви про таку реєстрацію, якщо один з подружжя або обоє є неповнолітніми або один з подружжя є іноземцем [19, с. 6]. Це пояснюється тим, що дана категорія суб'єктів має підтвердити своє право на шлюб.

Оскільки, згідно із ст. 23 СК України за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб [187], то відповідно така особа, подаючи заяву про реєстрацію шлюбу, вже має мати таке рішення суду, яке набрало законної сили. Звідси виходить, що в разі звернення неповнолітніх із заявою про реєстрацію шлюбу в скорочені терміни, до заяви вони додають рішення суду про надання їм права на шлюб, або ж орган ДРАЦС відмовляє їм в прийнятті такої заяви. Зауважимо, що це не стосується тих випадків, коли наречена вагітна, або коли дитина вже народилась і це підтверджено відповідним свідоцтвом про народження.

Що стосується реєстрації шлюбу між громадянами України та іноземцями, то тут варто розглянути більш детально процедуру такої реєстрації, оскільки вона має ряд особливостей.

Насамперед необхідно звернути увагу на те, ключове значення в питанні реєстрації шлюбу з так званим «іноземним елементом» має колізійна прив'язка *lex loci celebrationis* («закон місця одруження»), яка вказує на місце укладання шлюбу [84]. Відповідно до ст. 55 Закону України «Про міжнародне приватне право», право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу [168].

Таким чином, якщо на території України реєструється шлюб між громадянином України та іноземцем або між іноземцями, то кожна з осіб зобов'язана дотримуватися форми, умов і порядку, які вимагаються законодавством цієї країни. Таким чином ця норма буде вважатися ключовою, у разі подання заяви про реєстрацію шлюбу, зокрема в питанні визначення добровільності, одношлюбності, шлюбного віку, місця та

термінів реєстрації тощо. Також будуть застосовуються вимоги Сімейного кодексу України в частині, що визначає підстави недійсності шлюбу.

Що стосується адміністративно-правового порядку такої реєстрації, то згідно з Правилами державної реєстрації актів цивільного стану, «іноземці для державної реєстрації шлюбу в Україні повинні пред'явити паспортний документ та посвідку на постійне чи тимчасове проживання або інший документ, що підтверджує законність перебування іноземця на території України» [163].

У випадках, якщо в іноземця відсутні посвідки на постійне чи тимчасове проживання або ж якщо на останній вільній сторінці паспортного документа немає відмітки про отримання посвідки на постійне проживання або ж видані територіальними органами або підрозділами ДМС України в Автономній Республіці Крим з 20 лютого 2014 року або на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей з 1 березня 2014 року Особа має постійну або тимчасову посвідки на проживання, після чого орган ДРАЦС у день надходження заяви про державну реєстрацію шлюбу надсилає запит до територіального органу Державної міграційної служби України для перевірки законності перебування іноземця в Україні. У день надходження запиту або не пізніше наступного робочого дня територіальний орган ДМС зобов'язаний повідомити відповідний орган ДРАЦС про результати перевірки за допомогою технічних засобів електронного зв'язку. Якщо від дати державної реєстрації шлюбу, визначеної Національним агентством реєстрації шлюбів, минуло більше 10 календарних днів, про результати перевірки буде повідомлено не пізніше ніж за 7 календарних днів до дня державної реєстрації шлюбу.

Крім того, якщо паспорт іноземця було оформлено менше ніж за шість місяців до подання заяви про реєстрацію шлюбу, іноземець повинен надати Державній прикордонній службі України підтвердження транзитного проїзду за останні 180 днів або надати свій попередній закордонний паспорт.

Отже, в зв'язку з цим вбачається неможливість реєстрації шлюбу за один день з іноземцями – тобто в день подання заяви про шлюб, оскільки існує ймовірність отримати підтвердження на запит щодо законності перебування іноземця на території України лише наступного робочого дня. Але зазвичай такий шлюб з іноземним громадянином реєструється протягом кількох днів після отримання відповіді з Державної міграційної служби України щодо законності його перебування на території України.

Ще одним важливим моментом є обов'язковість переклад тексту документів іноземців, які є підставою для державної реєстрації шлюбу на українську мову, а вірність такого перекладу має бути засвідчена українським дипломатичним представництвом чи консульською установою, посольством (консульством) країни, до якої належить іноземець, Міністерством закордонних справ, іншими відповідними установами країни чи нотаріально.

На практиці можливі випадки, коли до органу ДРАЦС подається переклад документів, достовірність якого засвідчено відповідно до законодавства іноземної держави, у якій їх видано. В такому випадку такий переклад має бути легалізований у встановленому порядку.

Якщо хтось із наречених раніше перебував у шлюбі, то вони зобов'язані разом із заявою про реєстрацію шлюбу подати документ, який підтверджує припинення попереднього шлюбу. Це може бути або свідоцтво про розірвання шлюбу або ж рішення суду, яке набрало законної сили, про розірвання шлюбу (або про визнання його недійсним, або висновок органу ДРАЦС про анулювання актового запису про шлюб, що є недійсним, або ж свідоцтво про смерть одного з подружжя. Якщо особи, що подають заяву про реєстрацію шлюбу, перебували в декількох шлюбах, то в орган ДРАЦС необхідно подати тільки той документ, що підтверджує завершення останнього шлюбу.

В багатьох країнах світу існують різні підходи до юридичного засвідчення припинення шлюбу. Так, для прикладу, в Франції, Німеччині,

Австралії, Болгарії, Румунії, Угорщині, документом, що підтверджує припинення шлюбу, є рішення суду [239]. В Греції, Канаді, Мексиці припинення попереднього шлюбу підтверджується свідоцтвом про розірвання шлюбу. Громадяни Лівану повинні підтвердити припинення попереднього шлюбу свідоцтвом релігійної установи про розірвання шлюбу, громадяни Пакистану надають письмове свідчення, яке засвідчене під присягою в присутності мулли нотаріусом [250].

Всі документи, які видані компетентними органами іноземних держав, мають мати консульську легалізацію в тій країні, в якій вони були видані або ж мають бути завірені апостилом. Консульська легалізація офіційних документів передбачає можливість підтвердити справжність оригіналу офіційного документа або засвідчити справжність підпису посадової особи, уповноваженої засвідчувати підпис документа, а також справжність печатки та відбитка печатки, якими скріплено документ. Апостиль проставляється на оригіналі документа чи його нотаріально засвідченій копії або може бути виданий як додаток до нього та вважається альтернативним та більш спрощеним способом консульської легалізації, для країн-учасників Гаазької конвенції 1961 року.

Донедавна українським законодавством також була передбачена норма, що зобов'язувала іноземців, які мали намір зареєструвати шлюб з громадянами України, підтверджувати свій сімейний статус. Проте станом на сьогодні таку норму вилучено.

О. Погребняк в своєму науковому дослідженні критично ставиться до таких змін та висловлює думку про те, що «такий підхід може призвести до реєстрації великої кількості фіктивних шлюбів, оскільки, як свідчить практика, трапляються випадки, коли іноземці реєструють шлюби з громадянами України лише для того, щоб отримати законні підстави для перебування на території України. При цьому справжньою метою перебування може бути неофіційна підприємницька діяльність чи отримання подальшої можливості виїзду до країн Євросоюзу. Такі шлюби є фіктивними,

тому вкрай важливими є перевірка документів, співбесіда з нареченими на момент їх звернення до державних органів з бажанням зареєструвати шлюб» [132, с. 103].

Таким чином, станом сьогодні нормативно-правовими актами України не встановлено жодних обмежень для реєстрації шлюбу з іноземним елементом за наявності в наречених усіх, передбачених законодавством документів, які необхідно подати їм разом з заявою про реєстрацію шлюбу. Окрім того, реєстрація шлюбу в скорочені терміни також законом не заборонена, відтак, виконавши всі умови, що передбачені нормативно-правовими актами для її проведення, така реєстрація шлюбу вважається законною.

В умовах євроінтеграційних процесів основним завданням, що стоїть перед органами публічного адміністрування є створення сучасних та комфортних сервісів для всіх громадян. Інтеграція цифрових публічних сервісів в онлайн-платформу для взаємодії з громадянами та бізнесом є одним із етапів реалізації концепції Digital Nation і відповідає правилам і стандартам розвитку Єдиного цифрового простору Європейського співтовариства. Тому з метою підвищення якості та доступності адміністративних послуг та інтеграції існуючих мережевих ресурсів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади для надання електронних адміністративних послуг створено Національний єдиний портал електронних послуг.

Національний єдиний портал електронних послуг має офіційну адресу в мережі Інтернет – diia.gov.ua. Він називається «Портал Дія». Його метою є інтеграція існуючих мережевих ресурсів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади для надання електронних адміністративних послуг [195, с. 122]. Щодо адміністративних послуг в сфері державної реєстрації актів цивільного стану, то станом на сьогодні існує можливість подати онлайн-заяву про реєстрацію шлюбу у відділі ДРАЦС, авторизувавшись або зареєструвавшись в особистому кабінеті громадянина [196]. Така заява має

бути підписана електронним підписом або Дія. Підписом як чоловіком, так і жінкою. Працівник органу ДРАЦС зобов'язаний опрацювати таку заяву протягом одного робочого дня.

Проте варто наголосити на тому, що онлайн можна подати лише заяву про реєстрацію шлюбу. Однак згідно з нормами Сімейного Кодексу України зареєструвати шлюб можна лише у відділі ДРАЦС за особистої присутності обох наречених. І якщо подання заяви про реєстрацію шлюбу є можливим через представника, то реєстрація шлюбу через представника заборонена.

За загальним правилом місцем проведення реєстрації шлюбу є приміщення органу державної реєстрації актів цивільного стану. Проте така вимога не є імперативною, оскільки Закон дозволяє за заявою наречених та за наявності поважної причини щодо неможливості прибути до органу ДРАЦС (яка має бути документально підтверджена) проводити реєстрацію шлюбу за місцем їх проживання, за місцем надання стаціонарної медичної допомоги або в іншому місці.

Уваги заслуговує і норма законодавства, щодо можливості проведення шлюбу в урочистій обстановці. А це свідчить про те, що прив'язки до приміщення органу ДРАЦС в такому випадку немає, таким чином дозволяється «виїзна церемонія реєстрації шлюбу», що свідчить про ще один крок законодавця, аби максимально спростити і покращити якість та доступність надання адміністративних послуг.

Запровадження можливості подання заяви про шлюб онлайн є позитивним кроком в розвитку цифровізації в Україні та наближенні до стандартів ЄС та дозволяє спрощувати й оптимізувати адміністративні процедури надання адміністративних послуг в сфері державної реєстрації.

У зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням російської федерації в Україну та введенням воєнного стану, було визначено особливу адміністративну процедуру реєстрації шлюбу для військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань. Зокрема, для них доступна можливість реєстрації шлюбу за добу, тобто в день подання заяви до будь-якого відділу

ДРАЦС відповідно до вимог ст. 32 Сімейного кодексу України, якщо є безпосередня загроза для життя нареченого або нареченої.

Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» [65] було запроваджено можливість для військовослужбовців укладати шлюб також і дистанційно без особистої присутності такого нареченого (нареченої). Заява про реєстрацію шлюбу подається військовослужбовцем безпосередньому командирі, в якій має бути обов'язково зазначено відомості про нього (неї) та наречену (нареченого). Надалі командир, засвідчивши справжність підпису на заяві, надсилає її до будь-якого органу ДРАЦС для державної реєстрації шлюбу. Така заява визнається також підтвердженням факту надання військовослужбовцем згоди на укладення шлюбу. Ця заява одночасно є й підтвердженням факту надання згоди військовослужбовцем на укладення шлюбу. Якщо є така можливість, то військовослужбовець може бути присутній під час реєстрації шлюбу за допомогою відеозв'язку.

Крім того, згаданою постановою також передбачено, що факт державної реєстрації шлюбу може підтверджуватися свідоцтвом про шлюб, яке виготовляється безпосередньо військовим комендантом (керівником) і скріплюється печаткою відповідного підрозділу. Законопроект передбачає можливість відеозв'язку з однією з відсутніх наречених або з обома відсутніми нареченими за допомогою доступних засобів відеозв'язку за відсутності одного чи обох наречених.

Командир зобов'язаний передати цей акт до будь-якого відділу ДРАЦС для складення актових записів про шлюб у паперовій формі а також внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану [65].

Однак в Сімейному Кодексі України міститься така підстава для оскарження шлюбу як «неукладеність», а саме таким визнається «шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого». Звідси виникає питання, як з цією нормою співвідноситься передбачена Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213

«Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» надана військовослужбовцям можливість реєструвати шлюб без їхньої особистої присутності. Оскільки запис про такий шлюб у органі державної реєстрації актів цивільного стану повинен анулюватися згідно із законом за рішенням суду за заявою заінтересованої особи.

Проаналізувавши судову практику щодо визнання шлюбу неукладеним, можна зробити висновок, що суди, визначаючи те, чи були наречені або один із них присутні при реєстрації шлюбу, виходять з того, чи належить підпис на заяві про державну реєстрацію шлюбу та в актовому записі про шлюб особам, які цей шлюб зареєстрували, та який оскаржується.

У висновку Верховного Суду, який викладений у Постанові від 24.09.2018 у справі N 344/14781/15-ц, йдеться про те, що «суди попередніх інстанцій, дійшли обґрунтованого висновку про те, що відсутність підпису особи в актовому записі про шлюб свідчить про те, що він був відсутній при реєстрації шлюбу, а тому шлюб є неукладеним» [193].

Тому можемо стверджувати про наявність правової колізії, яка склалась в зв'язку із змінами, які дозволяють реєструвати шлюб військовим дистанційно без їх присутності та без засвідчення своєї згоди на шлюб своїм підписом, оскільки надано можливість скласти акт командиру. Попри це, вважаємо, що про «неукладеність шлюбу» можна говорити лише тоді, коли згода на шлюб не виражалася в будь-який спосіб, що не заборонений законом.

Отже, вважаємо за необхідне внести зміни до ст. 48 СК України про те, що «Шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним», необхідно доповнити «крім випадків, визначених підзаконними актами на час дії воєнного стану».

Таким чином, має під час дії воєнного стану має місце спрощена адміністративна процедура державної реєстрації шлюбу для окремої

категорії суб'єктів (військовослужбовців) та проведена в умовах особливого періоду, яка не передбачає сплати державного мита, тобто є безкоштовною.

Вважаємо такий порядок реєстрації шлюбу є цілком виправданий часом. Однак, як і у випадку з реєстрацією шлюбу за добу, всі зміни щодо адміністративної процедури такої реєстрації, що передбачають подання заяв онлайн, або ж проведення такої реєстрації дистанційно, прийняті лише підзаконними нормативно-правовими актами. Відтак, у разі невнесення змін та доповнень до чинного Сімейного Кодексу України, а також Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» постане питання про законність тих шлюбів, які були укладених на основі підзаконних нормативно-правових актів.

Такими є особливості адміністративної процедури реєстрації шлюбу на етапі подання заяви про шлюб та проведення його реєстрації, яка передбачає визначення часу, місця такої реєстрації, а також суб'єктів, що її здійснюють.

Кінцевим результатом будь-якої адміністративної процедури є прийняття адміністративного акту. Що стосується реєстрації шлюбу, то таким актом є свідоцтво про державну реєстрацію шлюбу. Варто відмітити, що таке свідоцтво видається кожному із подружжя. Однак в період воєнного стану видається лише одне свідоцтво про державну реєстрацію шлюбу.

Державної реєстрації шлюбу стосуються також положення статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», якою передбачається, що будь-який акт (рішення, документ), виданий уповноваженими на те посадовими органами або особами, які створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на ТОТ, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акту цивільного стану [154]. Отже, законодавець в зв'язку з введенням воєнного стану для забезпечення прав і свобод громадян, які змушені продовжувати жити на тимчасово окупованих

територіях, застосовує правила «намібійських винятків», і щодо реєстрації шлюбу та його розірвання, тим самим визнаючи факт такої реєстрації та чинність відповідних свідоцтв про реєстрацію.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, слід відмітити, що процедура державної реєстрації шлюбів на сьогодні в Україні перебуває на етапі реформування та вдосконалення. Це пов'язано як з євроінтеграційними процесами, так і з вимогами сьогодення та впливом повномасштабного вторгнення на територію України і введенням воєнного стану.

Однак слід пам'ятати, що підставою створення сім'ї є саме шлюб, але права та обов'язки в подружжя виникають лише з моменту державної реєстрації такого шлюбу. Відтак фактичні шлюбні відносини, тобто відносини між жінкою та чоловіком, які пов'язані спільним проживанням та побутом, але не зареєстровані у встановленому законом порядку в органах ДРАЦС, не визнаються державою як шлюб.

В зв'язку з оголошенням на території України воєнного стану на сьогодні виникає ряд проблем щодо реалізації адміністративної процедури державної реєстрації шлюбу в Україні. Щоб вирішити зазначені проблеми, і в той же час забезпечити якісне надання адміністративних послуг громадян в цій сфері, необхідно оптимізувати відповідні положення Сімейного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», а також привести їх у відповідність з діючими постановами уряду, щодо державної реєстрації актів цивільного стану у воєнний час.

Висновки до Розділу 2

У розділі 2 дисертації було проведено теоретичний та практичний аналіз особливостей адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану.

Визначено, що адміністративна процедура є нормативно встановленою моделлю вирішення справ адміністративними органами з метою дотримання

їх посадовими особами законодавчо встановленого порядку прийняття управлінських рішень та задля підвищення ефективності надання адміністративних послуг.

Виокремлено ознаки адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, зокрема такі як: реалізація компетенції відповідного виконавчого органу державної влади; розгляд та вирішення індивідуальних адміністративних справ у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; прийняття актів цивільного стану, що передбачає видачу відповідних свідоцтв про державну реєстрацію.

Встановлено, що адміністративні процедури реєстрації актів цивільного стану є неюрисдикційними, тобто такими, що носять позитивний характер, ініціюються заявником шляхом подання заяви встановленого зразка до відповідного адміністративного органу.

Доведено, що розмежування адміністративних процедур у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки адміністративне провадження щодо здійснення державної реєстрації кожного з видів актів цивільного стану має свої особливості, що стосуються стадій розгляду справи та суб'єктного складу.

Проаналізовано адміністративну процедуру державної реєстрації народження особи та визначено її особливості та проблематику, що пов'язані з реєстрацією народження під час воєнного стану та на тимчасово окупованих територіях. Зокрема, з'ясовано, що державна реєстрація народження є заявною адміністративною процедурою з визначеним терміном її здійснення – не пізніше одного місяця з дня народження дитини. За загальним правилом державна реєстрація народження проводиться органами ДРАЦС за місцем народження дитини або за місцем проживання її батьків чи одного з них, проте під час воєнного стану запроваджена повна екстериторіальність, що передбачає можливість звернення до будь-якого органу в системі органів ДРАЦС.

Проаналізовано документи, які є обов'язковими підставами для такої реєстрації та підтримано ініціативу щодо налагодження взаємодії між автоматизованими інформаційними системами органів державної влади та закладами охорони здоров'я, в якому народжується дитина, що дасть можливість останнім автоматично направляти відомості про народження дитини до органу ДРАЦС за місцем знаходження закладу охорони здоров'я.

Визначено особливості процедури державної реєстрації народження на тимчасово окупованих територіях та розглянуто останні зміни законодавства, що її регламентують.

Здійснено характеристику судового та адміністративного порядку встановлення факту народження на тимчасово окупованих територіях України та зроблено висновок, що під час воєнного стану має місце спрощена процедура розгляду цієї категорії справ.

На основі аналізу законодавства зазначено особливості адміністративної процедури реєстрації смерті, визначено коло заявників та документи, необхідні для такої реєстрації.

Акцентовано увагу на тому, що станом на сьогодні законодавством закріплено позасудовий порядок встановлення факту народження та смерті на тимчасово окупованих територіях, який передбачає, що заяви про реєстрацію повинні прийматися до розгляду органами ДРАЦС за наявності у заявників документів, що є підтвердженням цих юридичних фактів, навіть, якщо ці документи видані окупаційною владою. В разі відмови органу ДРАЦС здійснити державну реєстрацію зазначених актів цивільного стану, така відмова повинна розцінюватися як бездіяльність органу влади та може бути оскаржена в порядку адміністративного судочинства.

З'ясовано, що адміністративна процедура державної реєстрації народження та походження дитини у зареєстрованому шлюбі та поза шлюбом має свої відмінності.

Визначено, що встановлення походження дитини від батьків може відбуватися за біологічною та юридичною ознаками. За біологічною ознакою

визнається факт кровного споріднення дитини з батьками. А за юридичною ознакою має місце визнання батьківства чи материнства державним органом реєстрації актів цивільного стану у реєстраційному порядку або оспорювання в судовому порядку.

Проаналізовано зміст презумпцій батьківства та материнства та особливості їх правозастосування в чинному міжнародному та вітчизняному законодавстві, а також процедуру спростування таких презумпцій.

Виокремлено особливості процедури добровільного визнання батьківства щодо дитини, яка народилася в батьків, що не перебувають у шлюбі між собою. Зокрема встановлено, що подання спільної заяви батьками про визнання батьківства є позасудовим (адміністративним) способом підтвердження походження дитини, який полягає у вираженні волевиявлення особи, що вважає себе батьком.

Зосереджено увагу на адміністративній процедурі народження та визначення походження дитини, яка зачата в результаті допоміжних репродуктивних технологій, а саме при народженні дитини жінкою, якій в організм було перенесено ембріон людини, зачатий подружжям, передбачає необхідність подання до органу ДРАЦС таких документів: документи, що підтверджують, що жінка народила дитину; заява про згоду на реєстрацію подружжя батьками дитини (справжність підписів на заяві повинна бути нотаріально засвідчена); підтвердження генетичної спорідненості між батьками (матір'ю або батьком) і плодом.

Досліджено процедуру державної реєстрації шлюбу та зроблено висновок про те, що вона найбільше вимагає внесення змін та доповнень до законодавства, які стосуються порядку подання заяв, місця та часу реєстрації шлюбу.

Запропоновано проект змін в Сімейний Кодекс України та Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» щодо особливостей реєстрації шлюбу з іноземцями та на тимчасово окупованих територіях.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід правового забезпечення реєстрації актів цивільного стану

Демократизація українського суспільства та розвиток сучасної системи державного управління вимагають впровадження нових цінностей і принципів державного управління в діяльність державних органів, підвищення ефективності їх діяльності та якості послуг, що надаються державним органам. Вирішення цих завдань потребує суттєвого вдосконалення організації роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, що висуває підвищені вимоги до рівня професійної підготовки управлінської еліти. Перш ніж ці заходи можна буде обґрунтувати, необхідно провести наукові дослідження концептуальних інститутів розвинутих країн.

Для ефективного наукового дослідження усіх теоретико-правових та практичних аспектів адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану необхідно ознайомитися із провідним зарубіжним досвідом у сфері адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану. Адже в процесі такого дослідження ми застосовуємо порівняльно-правовий метод, що дозволяє розкрити та прийняти усі увесь позитивний досвід формування системи державної реєстрації актів цивільного стану та розробити пропозиції щодо вдосконалення інституту адміністративно-правового статусу органів державної реєстрації актів цивільного стану в Україні [59, с. 47].

Зміни, що відбуваються сьогодні в Україні в політичній, економічній та правовій сферах, впливають і на демографічну динаміку, особливо на шлюбно-сімейні відносини. Тому питання розвитку інституту сім'ї визначено

одним із пріоритетних напрямів національної політики. Сім'я вважається однією з важливих суспільних цінностей [1, с. 77].

Органи державної реєстрації актів цивільного стану є одними із основних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюють організацію та контроль за діяльністю щодо державної реєстрації актів цивільного стану, що зумовлює актуальність зазначеної теми дисертаційної роботи, а також новизну наукового дослідження [96, с. 23]. Державна реєстрація актів цивільного стану проводиться від імені держави та в інтересах громадян, а також держави і суспільства в цілому. Вважаємо, що усі зарубіжні країни, залежно від встановленої законодавством форми укладення шлюбу, можна розділити на три групи:

1. шлюб реєструється виключно в органах державної влади (Франція, Німеччина, Швейцарія, Бельгія, Нідерланди, Японія та ін);
2. шлюб реєструється органами державної влади та релігійними громадами (Англія, Італія, Данія, Іспанія, Австралія, деякі штати США і ін.);
3. шлюб реєструється виключно в релігійній формі (Ліхтенштейн, Андорра, окремі провінції Канади, деякі штати США, Ізраїль та ін.).

З позиції S. Ranchordas у більшості зарубіжних країн законодавством передбачено стандартизований порядок укладання шлюбу:

- 1) майбутнє подружжя подає заяву про реєстрацію шлюбу до органів державної влади або церковної інституції в залежності від того, де буде проведено процедуру реєстрації шлюбу;
- 2) у багатьох європейських країнах для укладення шлюбу необхідно надати ряд медичних довідок, які містять інформацію про наявність венеричних захворювань, психологічних розладів, алкоголізму, наркоманії та віл-інфекції;
- 3) наступним етапом є процедура оголошення, яка дає можливість виявити усі перешкоди для укладення шлюбу;
- 4) після оголошення особам надається право на реєстрацію шлюбу у формі ліцензії або сертифікату, термін дії якого передбачено законодавстві

від одного місяця до одного року. За наявності поважних причин дозволено укладення шлюбу без попереднього оголошення, наприклад у Франції це може бути вагітність, або якщо один із майбутнього подружжя помер до реєстрації шлюбу, але після того, як виявив волю укласти шлюб;

5) в ряді країн вкладення шлюбу укладення шлюбу передуює інститут заручин, зміст якого полягає у попередній згоді, що містить обіцянку нареченого та нареченої вступити в шлюб;

б) церемонія укладення шлюбу, як правило, відбувається публічно та у присутності свідків, участь яких є обов'язковою за законодавством рядом зарубіжних країн. До свідків законодавець передбачає ряд вимог, зокрема, необхідність бути повнолітніми та дієздатними. Законодавство більшості країн закріплює обов'язок осіб, які одружуються буде присутніми особисто під час його реєстрації, водночас у ряді країн, наприклад Панама, Іспанія, Перу, законодавство передбачає порядок оформлення шлюбу через представників які наділені відповідними повноваженнями. Якщо особа із поважних причин не може бути присутня під час укладення шлюбу, наприклад захворювання, перебування у відражденні, служба в збройних силах. У законодавстві більшості країн передбачено спеціальну форму укладення шлюбу – консульські шлюби це шлюби між громадянами різних країн [258].

Всесвітня організація охорони здоров'я регулярно отримує статистичні дані про причини смерті з приблизно 100 держав-членів. У всьому світі не реєструється дві третини (38 мільйонів) з 56 мільйонів щорічних випадків смерті, і майже половина дітей не отримує актів цивільного стану [15, с. 460]. Численні перешкоди заважають людям реєструвати випадки народження та смерті.

Для належного функціонування та розвитку систем охорони здоров'я країнам необхідно знати, скільки людей народжується і помирає щороку, а також основні причини їхньої смерті. Вести облік усіх людей і відстежувати всі випадки народження та смерті можна лише за допомогою реєстрації актів

цивільного стану. Реєстрація актів цивільного стану є основою правової ідентифікації людини, а також дає змогу країнам виявляти найбільш гострі проблеми в галузі охорони здоров'я.

Коли випадки смерті залишаються неврахованими, а їхні причини документально не реєструються, уряди зарубіжних держав можуть розробляти ефективну політику в сфері охорони здоров'я, а також визначати ефективність її проведення. Інформація про випадки народження та смерті в розбивці за статевою приналежністю, віковими групами та причинами є наріжним каменем планування громадської охорони здоров'я.

Реєстрація актів цивільного стану – це спосіб безперервної та повної реєстрації країнами випадків народження і смерті, а також сімейного стану своїх громадян. Для таких організацій охорони здоров'я, як ВООЗ, системи реєстрації актів цивільного стану є найнадійнішим джерелом статистичних даних про випадки народження і смерті та причини смерті [272].

Країни, в яких немає систем реєстрації актів цивільного стану, що функціонують належним чином, мають лише приблизне уявлення про чисельність, тривалість життя і здоров'я свого населення. Реєстрація актів цивільного стану має ряд переваг. Право людини на реєстрацію початку і кінця свого життя є основоположним для її соціальної інтеграції. Як зазначає Фетько Ю. Б., за відсутності страхового поліса чи надання спадщини, реєстрація смерті та свідоцтво про смерть часто є обов'язковими вимогами для поховання, укладення повторного шлюбу або ухвалення вироку в кримінальних справах [194, с.108].

З реєстрацією актів цивільного стану пов'язано ряд ризиків. Інформація, отримана на підставі реєстрації, може бути використана для дискримінації окремих груп населення. Однак існують способи створення систем, які зменшують ці ризики. Численні перешкоди заважають людям реєструвати випадки народження та смерті. Так, наприклад, багато країн не мають необхідних законів або інфраструктури для того, щоб зробити обов'язковою реєстрацію випадків народження і смерті. У деяких країнах

служби реєстрації актів цивільного стану доступні тільки для міських жителів [270].

На створення систем реєстрації актів цивільного стану, що функціонують належним чином, йдуть роки, але існують тимчасові заходи, якими країни можуть користуватися для збору інформації. Переписи та огляди можна використовувати для оцінки чисельності населення, але вони не дають інформації про причини смерті. За відсутності повної реєстрації актів цивільного стану можна використовувати вибірккову реєстрацію, за якої відстежується лише невелика частина населення. Така система існує в Китаї та Індії [229].

Для поліпшення порівнянності даних про причини смерті, що надходять із систем, де відсутні медичні свідоцтва про смерть, рекомендується використовувати стандартні анкети ВООЗ для вербальної аутопсії (з'ясування обставин смерті шляхом опитування осіб, близьких померлому).

На еволюцію церковних реєстрів системи реєстрації актів цивільного стану в таких країнах як Франція та Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, пішло понад три століття. Міжнародні стандарти та керівні принципи щодо створення систем реєстрації актів цивільного стану були розроблені в установах системи ООН. Як зазначає Дж. Діас, аналізуючи досвід Йорданії, Малайзії, Таїланду, Шрі-Ланки та Південної Африки, функціональну систему можна створити протягом кількох десятиліть [234].

У системі ООН немає спеціальної установи, відповідальної за сприяння країнам у створенні та веденні реєстрації актів громадянського стану. Тим не менш, Статистичний відділ ООН, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Фонд ООН з народонаселення (ЮНФПА) та Програма розвитку ООН (ПРООН) працюють з країнами, що розвиваються, над поліпшенням різних аспектів їх демографічних статистичних даних. ВООЗ та її партнер Мережа вимірювання показників здоров'я зосереджує свої зусилля на покращенні

інформаційних систем у галузі охорони здоров'я та здатності країн відстежувати основні причини смерті [242, с. 220].

На глобальній нараді щодо посилення систем реєстрації актів громадянського стану та статистики природного руху населення (CRVS), проведеної у грудні 2023 року, було відзначено роль сектору охорони здоров'я у зміцненні CRVS та визначено принципи та практичні методики, що сприяють цій роботі. На нараді було визнано, що для покращення CRVS необхідний оновлений імпульс у глобальних масштабах, а також засоби, за допомогою яких сектор охорони здоров'я зможе сприяти такому зміцненню [218].

Особливо цікавим є досвід Грузії в зазначеній сфері, який уже адаптується Міністерством юстиції України. Сучасні механізми надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану Грузія почала розвивати після прийняття закону «Про структуру, повноваження та порядок діяльності уряду Грузії» у 2004 році [274].

Цей спеціальний закон наголошує на необхідності підвищення якості адміністративних послуг, що надаються населенню, шляхом впровадження ринкових економічних механізмів, делегування повноважень з обслуговування споживачів приватними установами, але збереження контрольних функцій органів державної влади, впровадження новітніх технологій та забезпечення якості послуг.

У даний час розпочинається впровадження система надання послуг з реєстрації актів цивільного стану за принципом «єдиного вікна» для створення сприятливих умов для задоволення потреб споживачів зазначених адміністративних послуг, зокрема Міністерство юстиції Грузії визначає пріоритетним напрямком реалізації державної політики. Розвиток відповідної системи органів передбачає раціоналізацію всієї неефективної фрагментарної системи РАЦС. Реформа системи РАЦС спирається на зарубіжний досвід і спрямована на створення системи надання адміністративних послуг за принципом «єдиного вікна» [125, с.14].

Громадяни для належної реєстрації актів цивільного стану можуть звернутися до Агентства громадянського реєстру, Національного агентства публічного реєстру, Національного бюро виконання, Національного архіву, Національної нотаріальної палати та Національного центру юстиції. Серед успішних адміністративних реформ, проведених за ініціативою Міністерства Юстиції Грузії, найбільш новаторською та успішною стало створення Будинку юстиції. Це прозора, відкрита та сучасна структура, яка надає громадянам швидкі, спрощені та тематичні послуги з реєстрації актів цивільного стану. Тут зібрано понад 300 сервісів, одночасно працюють 400 операторів, а максимальна пропускна здатність сервісного центру становить 15 000 осіб на добу. Основний принцип роботи Будинку юстиції полягає в тому, що все знаходиться в одному просторі, тобто всі структурні підрозділи, які надають послуги споживачам, знаходяться під одним дахом [28].

Ми вважаємо, що такі основні стратегічні принципи надання послуг, визначені Грузією, заслуговують на увагу, а саме:

- необхідність будувати відносини зі споживачами на основі ввічливості, чесності та порядності;
- повна відкритість і прозорість для забезпечення поінформованості споживачів послуг;
- консультування фізичних та юридичних осіб, які стали споживачами адміністративних послуг;
- забезпечення зворотного зв'язку зі споживачами і в подальшому визначення задоволеності споживачів;
- створення кількох каналів надання адміністративних послуг;
- комплексні дії та співпраця для вдосконалення механізмів надання послуг;
- проведення роботи зі стандартизації в цій галузі, популяризації її серед споживачів, оприлюднення результатів роботи за новими стандартами;
- системний моніторинг оцінки якості послуг.

Варто зазначити, що Грузія володіє патентом на «House of Justice», оскільки в світі немає подібної установи, яка б могла надати таку ж кількість послуг в одному місці за такий короткий час. Тому Україна могла б придбати франшизу та запустити таку систему, щоб спростити процес надання таких послуг. Реформа реєстрації актів цивільного стану почалася в 2004 році, коли Агентство видачі паспортів, Агентство цивільної реєстрації та Національне агентство цивільної реєстрації були об'єднані під керівництвом Міністерства юстиції Грузії [28]. Об'єднання державних служб міністерства не було простим процесом. Передача багатьох послуг, таких як оформлення паспортів, реєстрація місця проживання та громадянства, стала політичним рішенням. Політики сходяться на думці, що Міністерство юстиції Грузії буде найкращим місцем для забезпечення громадян основними, необхідними документами. Тому МВС передало відповідальність за ці послуги Міністерству юстиції Грузії [274].

Цікавим став досвід Естонської Республіки. Порядок надання адміністративних послуг у сфері РАЦС в Естонії регулюється Законом Естонії «Про акти громадянського стану» [261] та Законом Естонії «Про реєстр народонаселення» [257]. Суб'єктами реєстрації актів громадянського стану є: 1) волосні та міські адміністрації; 2) державна адміністрація; 3) представництва Естонії за кордоном; 4) Міністерство внутрішніх справ. Крім того, міністр внутрішніх справ може уповноважити священників церков, єпархій або єпархіальних союзів виконувати функції, пов'язані з реєстрацією шлюбів. Нотаріуси можуть виконувати завдання органів реєстрації актів цивільного стану щодо реєстрації та розірвання шлюбу відповідно до Закону про нотаріат та Сімейного кодексу [256].

Органи реєстрації актів цивільного стану реєструють шлюб та розірвання шлюбу, народження та смерть людини, вносять носять зміни пов'язані із зміною сімейного стану та імені, видають витяги із відповідних реєстрів про цивільний стан особи.

Представники органів місцевого самоврядування, які здійснюють реєстрацію актів цивільного стану реєструють народження та смерть особи, реєстрацію та розірвання шлюбу, змінюють інформацію у відповідних реєстрах про цивільний стану особи, здійснюють актові записи в реєстрах актів цивільного стану на підставі рішень суду, а також документів виданих іноземними державами, видають витяги з відповідних реєстрів, а також копії документів, пов'язаних із державною реєстрацією актів цивільного стану [256].

Представники органів місцевого самоврядування інструктують священнослужителів з питань реєстрації актів цивільного стану. Посадові особи консульств, дипломатичних представництв здійснюють реєстрацію актів цивільного стану на підставі документів іноземних держав, а також видають витяги з реєстрів актів цивільного стану. Міністерство внутрішніх справ взаємодіє з органами державної реєстрації актів цивільного стану, вносить зміни та доповнення у реєстрах щодо даних про громадянський стан особи, видає витяги та копії документів про цивільний стан, робить реєстрові записи, крім того здійснює запис про смерть особи відповідно до статті 361 закону, а також інші дії передбачені законодавством Міністерство внутрішніх справ займається організацією навчання та проведення іспитів для працівників установ реєстрації актів цивільного стану та приймає рішення про можливість зазначеними особами проводити реєстрацію актів цивільного стану [255].

Представники органів місцевого самоврядування реєструють народження та смерть особи, проводять реєстрацію та розірвання шлюбу, вносять зміни до інформації про цивільний стан, проводять записи у реєстрі на основі актів цивільного стану, рішень судів, рішень про надання міжнародно-правового захисту, а також виданих іноземними державами документів, які підтверджують цивільний стан особи. Здійснюють надання витягів з реєстру копій документів пов'язаних з реєстрацією актів цивільного стану відповідно до вимог діючого законодавства.

Представники органів місцевого самоврядування проводять навчання священиків щодо питань реєстрації актів цивільного стану. Посадові особи консульств та дипломатичних представництв здійснюють реєстрацію актів цивільного стану на підставі документів, виданих іноземними державами та видають витяги з актів державного реєстру цивільного стану. Міністерство внутрішніх справ інструктує орган державної реєстрації актів цивільного стану, вносить зміни щодо даних реєстрів про цивільний стан, надає витяги та копії документів про цивільний стан особи, робить реєстрові записи на підставі актів цивільного стану, а також рішення суду крім того здійснює актові записи про смерть відповідно до положень статті 361 закону, а також інші дії передбачені законодавством. Міністерство внутрішніх справ здійснює організацію навчання та проведення іспитів для посадових осіб органів реєстрації актів цивільного стану, а також приймає рішення про можливість для осіб здійснювати реєстрацію актів цивільного стану [255].

Особи, які бажають проводити діяльність у центрах реєстрації актів цивільного стану повинні відповідати вимогам, передбачених законодавством про публічну службу, а також пройти навчання та скласти іспити. Відповідальним за дану діяльність є міністр або особа, якій він делегує свої повноваження. Після успішного складання іспиту посадовим особам органів державної реєстрації актів цивільного стану надається право на 5 років проводити державну реєстрацію актів цивільного стану. Під час складання іспиту на посаду реєстратора здійснюється перевірка знань посадової особи або священика у сфері сімейного права, правових основ державної реєстрації актів цивільного стану, а також про інформаційно - технологічну організацію процесу реєстрації актів цивільного стану. Перед проходженням іспиту особам надається можливість пройти безкоштовне навчання.

Ці вимоги не поширюються на виконання обов'язків з реєстрації актів цивільного стану консульськими посадовими особами та нотаріусами. Для того, щоб мати право реєструвати шлюби та розлучення, нотаріуси повинні

мати сертифікат про знання сімейного права, правових основ та інформаційно-технічної організації реєстру актів цивільного стану. Атестацію нотаріусів здійснює в установленому законному порядку Нотаріальна палата [261].

Відповідно до змін, які набули чинності у 2020 році, запроваджено новий вид нотаріального посвідчення: відеоміст між нотаріусом та клієнтом, при якому клієнту більше не потрібно особисто зустрічатися з нотаріусом. Через відеоміст можна подати заяви про реєстрацію шлюбу та розірвання шлюбу. Нотаріат розробив спеціальну програму дистанційного засвідчення. Вхід можливий за ідентифікаційною карткою, електронною ID-карткою або електронною карткою резидента [261].

Відповідно до положень статті 8 закону Естонії «Про акти цивільного стану» актовий запис набирає чинності з моменту його підписання у цифровій формі посадовими особами органів державної реєстрації цивільного стану та в момент внесення акту до державного реєстру народонаселення. Паперовий примірник актового запису набирає чинності з моменту підпису працівником РАГСу.

Особливий інтерес представляє законодавчий досвід Естонії щодо регулювання надання послуг особам з обмеженими можливостями. Права учасників процесу, які є глухими, сліпими або не вміють писати, регулюються законом.

Якщо працівник РАГС помітить або учасник повідомить йому, що він глухий, він повідомить про це письмово. Якщо офіційна особа повідомила або проінформувала службовця про те, що він чи вона незрячий або з інших причин не може заповнити та підписати анкету, посадова особа заповнює слова заявника, залишає поле для підпису порожнім і робить відповідну помітку.

Як зазначалося раніше, в Естонії регулюється передача священику права здійснення повноважень щодо реєстрації шлюбу. Службовець, відповідальний за цю сферу, може надати священику церкви, єпархії чи

епархіального союзу право виконувати завдання, пов'язані з реєстрацією шлюбів в установі РАГС, якщо виконуються 10 умов: священник повинен бути здатним діяти, він повинен бути не молодше 21 року, він повинен вільно говорити естонською мовою, він пройшов навчання та склав іспити, не підлягає адміністративній або кримінальній відповідальності, він є громадянином Естонії, чи однієї з країн - членів ЄС. Зазначене право надається священнослужителю строком на 5 років, а після перебігу зазначеного терміну він може повторно отримати це право за наявності не менше 25 зареєстрованих шлюбів щорічно, а також за умови повторного проходження навчання [257].

Порядок отримання священнослужителем права на здійснення державної реєстрації актів цивільного стану відбувається за таким алгоритмом: спочатку представники релігійного об'єднання церкви (приходу), які є в офіційному державному реєстрі, готують клопотання про наділення священника правом на державну реєстрацію шлюбу до відповідного міністра або уповноваженої особи, яка виконує його обов'язки. Міністр або уповноважена ним особа розглядають клопотання протягом 30 днів і за умови прийняття позитивного рішення, приймають відповідний адміністративний акт, який засвідчує, що священник відповідає вимогам діючого законодавства. Священник, отримавши право на державну реєстрацію шлюбу, одночасно отримує велику іменну гербову печатку.

Зразок підпису та печатки священника буде подано до Міністерства закордонних справ та органу місцевого самоврядування і імміграційного центру, де знаходиться єпархія священника. В Естонії церковний шлюб легалізований і тому прирівнюється до шлюбу, зареєстрованого в державній установі. Церкви, єпархії та духовенство, незалежно від конфесії, мають повноваження здійснювати всі дії, необхідні для офіційно встановленої процедури реєстрації шлюбу. Відповідно до законодавства, «друк церковних реєстрів, книг про народження, шлюбів і смертей, сімейних книг, актів

громадянства та записів актів громадянства підпадає під сферу передачі до державних архівів через 110 років після їх складення» [257].

В Україні актові записи цивільного стану зберігаються у відділах територіального управління органів державної реєстрації цивільного стану протягом 75 років і тільки тоді передаються на зберігання до державного архіву.

Загалом, аналіз досвіду Естонії дозволяє говорити про деякі корисні результати надання адміністративних послуг в електронному вигляді. По-перше, споживачі можуть отримати безкоштовний доступ до послуг у будь-який час і будь-де, де є доступ до Інтернету. Це особливо корисно для людей, які не можуть особисто отримати доступ до послуг у відповідному органі державного управління з об'єктивних причин, особливо для людей з обмеженими можливостями або людей, які працюють чи навчаються за кордоном на умовах конфіденційності. Крім того, це значно економить гроші та час.

Отож, досвід Естонії у впровадженні новітніх технологій у модернізації механізмів надання адміністративних послуг у сфері ДРАЦС може бути використаний та адаптований до українських реалій завдяки його ефективності та відносній економічності.

Що стосується шлюбу в країнах Балтії, то слід зазначити, що сімейне законодавство цих країн багато в чому схоже. У Латвії, якщо особа, яка одружується, є євангелістом, лютеранином, римо-католиком, православним, старохристиянином, баптистом, адвентистом сьомого дня, та при цьому мають бажання аби шлюб було укладено служителем своєї релігії, уповноваженим на це ієрархами відповідної релігійної конфесії укладення шлюбу має відбуватися відповідно до обряду прийнятого у рамках зазначеної релігійної конфесії. Такі особи можуть одружитися як в органах державної реєстрації цивільного стану та і у релігійній установі у присутності священнослужителя із дотриманням обряду, прийнятого в рамках конфесії, до якого належать особи які вступають в шлюб [255].

Як зазначає Norkus Z. , у Литві цивільний шлюб і церковний шлюб мають однакове державне значення. Вибір тієї чи іншої форми залежить виключно від особи, яка одружується, тобто в Литві існує необов'язкова форма шлюбу. Шлюб може бути укладений цивільно і церковно [252]. Практика розлучень у Литві незвичайна для пострадянської країни [236]. Отже, з 2015 року шлюб може бути розірваний нотаріусом, якщо між подружжям є загальна згода та немає неповнолітніх дітей. До того часу розірвати шлюб могли лише суди [248].

Цікавим є досвід Франції, де акти цивільного стану складаються у паперовій формі та реєструються у кожному муніципалітеті. Зазначені вимоги передбачені і для Міністерства закордонних справ Франції. Під час складання документа про цивільний стан вони насамперед складають їх на папері, а тоді вносять до реєстру муніципалітетів, які зобов'язані забезпечити умови для належного зберігання документів, що засвідчують цивільний стан особи [230, с. 83].

Якщо відомості в реєстрі відсутні або втрачені, їх можна відновити за показаннями свідків і підтвердити паперовими документами. Ці документи про визнання та відновлення втрачених документів видаються нотаріусом. Визнання здійснюється на підставі показань не менше трьох свідків та будь-яких інших паперових документів, що підтверджують громадянство відповідної особи. Акти цивільного стану підписуються нотаріусом і свідками.

Народження особи має бути підтверджено декларацією про народження, виданою співробітником відділу цивільних справ муніципалітету, де народилася особа. Оголошення про народження подається батьком або лікарем, акушеркою, медичним представником або будь-якою іншою особою, присутньою під час пологів, протягом п'яти днів з моменту передачі інформації до місцевого органу реєстрації [245].

Як виняток, цей термін може бути продовжено до восьми днів, якщо відстань між місцем народження та місцем знаходження РАГСу є розумною.

Міста, на які поширюється дія цієї статті, визначаються постановою уповноваженого органу. Свідоцтво про народження видається негайно після звернення матері до органу сімейного обліку після пологів. У свідоцтві про народження зазначаються дата, час і місце народження, стать дитини, прізвище, ім'я та подається спільна заява батьків. Якщо народження не буде зареєстровано у встановлений законом строк, орган реєстрації актів цивільного стану може внести дитину до книги реєстрації лише за рішенням суду за місцем народження. Якщо місце народження невідоме, місце проживання заявника визначається судом компетентної юрисдикції.

За законом будь-хто може звернутися до реєстратора з проханням змінити ім'я. Заява подається уповноваженому з питань громадянства за місцем проживання заявника або за місцем виготовлення свідоцтва про народження. Якщо неповнолітній або повнолітній особі, яка перебуває під опікою, необхідно змінити ім'я, про це необхідно повідомити її законного представника та отримати його згоду. Діти старше 13 років можуть змінити ім'я лише за їх згодою. Рішення про зміну імені вноситься до Книги реєстрації актів цивільного стану.

У разі смерті особи видається свідоцтво про смерть, яке складається реєстратором у разі смерті людини та видається працівником ЗАГСу міста, де настала смерть, на підставі заяви родича померлого або особи, яка володіє найбільш повними відомостями про сімейний стан померлого [87, с.468].

Для забезпечення достовірності наданої заявником інформації державний реєстратор має можливість надати запис щодо перевірки особистих даних померлого у депозитарій відомостей про народження фізичних осіб, якщо народження не було зареєстровано. У свідоцтві про смерть особи зазначається наступна інформація: день, місце та час смерті, прізвище, ім'я, дата і місце народження померлої особи, її професія та місце проживання, прізвище, ім'я, місце проживання та професія батька та матері померлої особи, прізвище та ім'я іншого з подружжя, відмітка про

реєстрацію смерті буде поставлена і на полях свідоцтва про народження особи [245].

На прохання прокурора або зацікавлених сторін громадяни Франції, іноземні громадяни та особи без громадянства можуть бути оголошені померлими в судовому порядку, якщо вони зникли у Франції або за її межами за обставин, які можуть загрожувати їхньому життю, і їхні тіла ще не знайдено. Смерть реєструється за фактичним чи очікуваним місцем смерті, або за останнім місцем проживання померлого, згідно з рішенням суду про оголошення померлим. Якщо особа, оголошена судом померлою, з'явилася до суду, вона за клопотанням прокурора або заінтересованої особи може звернутися до суду із позовом щодо скасування рішення про оголошення особи померлою.

Відповідно до Цивільного кодексу Франції підставами для розірвання шлюбу є:

- а) смерть одного із подружжя;
- б) заява про розірвання шлюбу.

Відповідно до закону існує три ситуації розірвання шлюбу:

- розірвання шлюбу без згоди обох сторін у судовому порядку;
- прийняття принципу розірвання сім'ї за згодою обох сторін;
- розірвання шлюбу без згоди з метою погіршення сімейних відносин.

Розлучення можна здійснити за обоюсторонньою згодою без суду, юрист допомагає подружжю підписати угоду особистим підписом, надсилає угоду рекомендованим листом і надає подружжю 15 днів після отримання угоди для розгляду та підписання. Після закінчення цього терміну подружжя може оформити розірвання шлюбу. Цивільний шлюб регулюється Цивільним кодексом Франції і закріплений у законі про подружжя (право пари). З 1999 р. також діють статuti співмешканців та пакт громадянської солідарності (PACS) [220].

У Франції згідно з чинним законодавством шлюб укладається публічно (не менше одного місяця) за місцем проживання або постійного проживання

в присутності представників органу реєстрації актів цивільного стану (реєстратора) та одного із членів подружжя. Особливістю процедури реєстрації шлюбу є окремий етап, умовою якого є те, що перед реєстрацією шлюбу орган РАГС видає повідомлення та вивішує на дверях ратуші плакат із інформацією про майбутнє подружжя: П. І. Б., вік, рід занять, місце проживання чи постійного проживання та місце шлюбу. Зазначені оголошення необхідно розмістити на дверях мерії протягом 10 днів.

Протягом десяти днів з дня оголошення не допускається реєстрація шлюбу, і цей строк буде обчислюватися з наступного дня після оголошення. Якщо реєстрація шлюбу не проведена протягом одного року після закінчення терміну оголошення, вона повинна бути повторно оголошена в звичайному порядку. Така процедура реєстрації шлюбу допомагає виявити заперечення щодо майбутнього шлюбу (наприклад, наявність нерозірваного шлюбу, забороненого спорідненості тощо). Якщо надходить заперечення, державний реєстратор негайно вносить його до книги реєстрації шлюбів і записує документ, що містить заперечення проти шлюбу. Якщо є заперечення, шлюб може бути зареєстрований, але документи, що усувають заперечення, необхідно надати в орган реєстрації.

Вінчання відбудеться в Ратуші на 200-й день після визначеного майбутнім подружжям терміну оголошення при не менше двох і не більше чотирьох свідках. Якщо немає можливості звернутися в мерію з поважних причин, реєстратор має право зареєструвати шлюб за місцем знаходження майбутнього подружжя. Про це має бути зроблено відповідний запис у акті про реєстрацію шлюбу [220].

У кожній із досліджуваних нами країн реєстрацію актів цивільного стану уповноважені здійснювати окремі відповідальні органи реєстрації, територіальні органи юстиції, мерії, реєстраційні офіси, муніципалітети в окремих випадках правоохоронні органи.

Проте, як правило, системами органів державної реєстрації цивільного стану, а також питаннями створення координації та контролю за діяльністю

зазначених органів займається або Міністерство внутрішніх справ або Міністерство юстиції відповідної країни, проте є винятки. Наприклад, у Норвегії та Швеції реєстрацію здійснюють національні податкові органи.

У Великій Британії цю функцію виконує реєстр Управління записів актів цивільного стану. В Ірландії за координацію в цій сфері відповідають органи охорони здоров'я. У Болгарії права реєстрації належать Міністерству регіонального розвитку та громадських робіт. Що стосується Північної Америки, то в Канаді ці функції виконує Служба реєстрації громадянства, яка є філією влади провінції. У Сполучених Штатах ці обов'язки покладаються на реєстраційні офіси, які є частиною Департаменту охорони здоров'я кожного штату. У державах-членах ОБСЄ в Центральній і Північно-Східній Азії за реєстрацію актів цивільного стану відповідає Міністерство юстиції. Винятком є Киргизстан, де ці функції покладені на Державну реєстраційну службу.

Існують великі відмінності в тому, як зарубіжне сучасне законодавство про розлучення вирішує це питання. Є країни, які дозволяють розлучення, а є країни, де це заборонено. До останніх належать країни, де більший вплив має католицька церква, яка вважає шлюб таїнством, розірвання якого не залежить від волі людей. Шлюб може бути розірваний лише у разі смерті чоловіка або його визнання судом померлим. Це положення було вписано в законодавство деяких країн Латинської Америки, таких як Андорра, Ватикан і Сан-Марино. В Ірландії конституція забороняє приймати закони, що дозволяють розірвати шлюби.

Майнові відносини між подружжям ґрунтуються на договорі або правовій системі спільності власності. Законодавство США по-різному регулює майнові відносини подружжя. У цивільному шлюбі все майно належить чоловікові. У шлюбі, укладеному відповідно до закону, діє правова та договірна система майна.

Існують дві моделі правової системи власності:

1) окрема власність кожного з подружжя та майно, що перебуває у спільній власності;

2) система спільної власності подружжя – усе майно, яким володіли подружжя до шлюбу та набуте під час шлюбу, включаючи спадщину та подарунки, є спільною власністю, яка не успадковується, а стає повністю власністю іншого з подружжя. У більшості країн при вступі в шлюб необхідно оформити шлюбний договір. Після підписання шлюбного договору подружжя може змінити правовий режим майна.

Основними питаннями правовідносин між батьками та дітьми є встановлення та спори про родинні стосунки між батьками та дітьми, про позбавлення батьківських прав, про обов'язки щодо утримання батьків та дітей, про захист прав дітей, про встановлення батьківських прав. Якщо батьки дитини не перебувають у шлюбі і дитина виховується одним із батьків (як правило, матір'ю), вона має право звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів. У разі неявки відповідача в суд і не пред'явлення відзиву на позовну заяву після отримання позову, рішення суду буде на користь позивача. Якщо відповідач з'явиться в суді і пред'явить докази, то суд примусить його сплачувати аліменти, якщо питання про встановлення батьківства буде вирішено позитивно (через згоду батька або ДНК-тест).

Умови укладення шлюбу часто є неузгодженими в різних країнах, тому шлюб, укладений з дотриманням усіх вимог певного правового порядку, не обов'язково буде визнаний в іншій країні. Така ситуація лише сприятиме можливим порушенням прав людини та спонукатиме окремих громадян незаконно використовувати правові норми для досягнення власних, корисних цілей. Тому особи, які в одній країні вважаються подружжям за законодавством іншої країни можуть розглядатися як особи, які спільно проживають без укладення шлюбу, що зумовлює для них різні правові наслідки. Це може призвести до різних правових наслідків. Це явище виникає через відмінності правових норм, що регулюють адміністративні процедури укладення шлюбу.

Проблема уніфікації адміністративних процедур у сфері державної реєстрації шлюбів є досить гострою у зв'язку із активним розвитком міжнародних відносин. Відповідно до положень ст. 58 Закону України «Про міжнародне приватне право»: «шлюб між громадянами України, також між громадянами України та іноземним громадянами, між громадянином України та особою без громадянства, який укладено за межами України відповідно до законодавства іноземної держави є дійсним в Україні за умови якщо щодо громадянина України було дотримано усіх вимог Сімейного кодексу щодо недійсності шлюбу» [20].

На основі зазначених положень законодавства можемо стверджувати, що громадянин України може укласти шлюб за кордоном у відповідних реєстраційних органах іноземної держави. Його буде визнано дійсним на території України за умови додержання положення законодавства країни в якій він укладений. При цьому до уваги приймається як матеріальні, так і формальні підстави укладення шлюбу. Єдиною умовою для визнання шлюбу дійсним в Україні є відсутність перешкод для укладення шлюбу, передбачених Сімейним кодексом України.

У випадку, якщо громадянин України, який не досяг шлюбного віку, що передбачений законодавством України, укладає шлюб в Україні, де шлюбний вік є нижчим, такий шлюб буде визнано дійсним на території України, якщо не існує інших перешкод, встановлених положеннями Сімейного кодексу України. У той самий час законодавство передбачає, що шлюб між іноземцями, іноземцем та особою без громадянства, а також між двома особами без громадянства, укладений відповідно до законодавства іноземних держав, вважається дійсним на території України. Водночас питання дійсності шлюбу регламентовано також міжнародно-правовими актами, наприклад Гаазької конвенції щодо укладення шлюбу та визнання дійсності шлюбу 1978 року, яка ратифікована Україною [233].

Правові наслідки укладення шлюбу визначається за спільною згодою подружжя, а за її відсутності відповідно до положень законодавства держави,

у якій подружжя має останнє місце спільного проживання, за умови що хоча б один із членів подружжя все ще проживає у даній державі. А за умови відсутності такого місця проживання право країни, з якою подружжя має найтісніший зв'язок [268].

Варто звернути увагу, що важливими також є і формальні вимоги, тобто вимоги, які передбачено діючим законодавством до процедури реєстрації шлюбу, що стосуються його форми, порядку укладення та порядку державної реєстрації.

Серед основних форм існує цивільна або державна форма, а також релігійна або церковна форма. У ряді країн передбачено існування змішаних форм. Форма укладення шлюбу визначається за законодавством реєстрації – *locus regit actum*. В окремих випадках передбачено застосування принципу *lex loci celebrationis* – передбачає використання закону місця укладення шлюбу і, як правило, застосовується до форми реєстрації шлюбу [268].

Зокрема, у багатьох країнах визнаються лише шлюби, укладені у відповідній національній установі (Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Франція, Японія, Швейцарія, та ін.). Крім того, важливо дотримуватися порядку реєстрації шлюбу, чітко встановленого законодавчими актами. У деяких країнах шлюб дозволений лише в релігійних установах (для прикладу, Іран, Ірак, Ізраїль, Кіпр, Ліхтенштейн тощо). Так само, коли такий уклад буде здійснено у встановленому законом порядку, він буде вважатися дійсним шлюбом. Третій спосіб більш поширений і дозволяє обирати форму шлюбу – державну реєстрацію чи релігійну церемонію (Великобританія, Австралія, Бразилія, Іспанія, Канада, Італія та ін.).

Стосовно загальних правил реєстрації шлюбу слід зазначити, що відповідно до розділу 1312 Цивільного кодексу Німеччини, під час реєстрації шлюбу посадові особи органу реєстрації актів цивільного стану зобов'язані запитати сторони, чи бажають вони одружитися, вступити між собою в шлюбні стосунки і після ствердної відповіді заявляти, що з цього моменту вони пов'язані правом юридично дійсного шлюбу. Згідно зі статтями 1317

Хартії, однією з обов'язкових формальних умов шлюбу є наявність двох повнолітніх свідків. Посадові особи органу реєстрації актів цивільного стану зобов'язані внести запис про шлюб у Книгу реєстрації шлюбів [214].

Отже, можна зробити висновок, про те, що процедурна конструкція реєстрації шлюбу в Німеччині та Україні дуже схожа і відрізняється лише деякими аспектами. У Німеччині шлюби, укладені всупереч вимогам, встановленим законом, є недійсними або такими, що можуть бути визнані недійсними у суді. Наприклад, ігнорування перешкод для реєстрації шлюбу може призвести до розірвання шлюбу. Отже, згідно із законодавством Німеччини, якщо посадова особа органу реєстрації актів цивільного стану порушує законні процедури щодо роз'яснення нареченим та публічного висловлення згоди на шлюб під час реєстрації, шлюб вважається недійсним [26].

При цьому у Великобританії під особистим правом, застосовним до матеріальних умов шлюбу, розуміється право місця проживання, а форма шлюбу визначається правом місця укладення шлюбу. В Україні визнається тільки цивільна (державна) форма реєстрації шлюбу, це необхідно враховувати при укладанні шлюбу з іноземним громадянином [31].

Законодавство, що регламентує питання адміністративних процедур реєстрації шлюбів у зарубіжних країнах містить перелік обставин, які перешкоджають реєстрації шлюбу. Серед них першою є наявність родинних стосунків між нареченим та нареченою. Не завжди однаково врегульовані законодавчими актами питання реєстрації шлюбу між прийомними батьками та усиновленими дітьми або за участю їх родичів. У більшості країн існують загальні правила, що забороняють прийомним батькам одружувати своїх прийомних дітей. Шлюб не може бути укладений, якщо хоча б один із членів майбутнього подружжя перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі. Для вступу в новий шлюб необхідно розірвати попередній шлюб.

Серед особливостей здійснення адміністративної процедури реєстрації шлюбу можна окремо виділити те, що в багатьох країнах дозволено не лише

подати заяву, а й укласти шлюб через представника (Іспанія, Панама, Перу). В Україні відповідні зміни до законодавства зумовлені, необхідністю багатьох молодих чоловіків і жінок захищати свою Батьківщину. Постанова Кабміну №213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» [66] передбачає, що якщо один із наречених є військовослужбовцем, то під час воєнного стану державна реєстрація шлюбу може проводитися без його присутності. Ініціатива запуснути механізм укладання шлюбу на відстані «виходила саме від військовослужбовців – для них це був ще один стимул повернутися додому» [140].

В Міністерстві юстиції зазначають, що дистанційне одруження стало популярним, адже за час повномасштабного вторгнення було зареєстровано близько 2500 таких шлюбів. Водночас вони нагадали, що в перші місяці повномасштабного вторгнення для військовослужбовців на передовій, які захищають Україну, було спрощено процедуру одруження і тепер вони мають можливість зареєструвати шлюб дистанційно [118]. «Створивши сім'ю в умовах війни, українці довели світові, що ми – держава, яка вміє по-справжньому любити та цінувати найголовніші цінності життя», – стверджують у Мін'юсті [140].

Наступна особливість полягає в тому, що законодавство деяких країн може передбачати попередню заяву при укладанні шлюбу, що з юридичної точки зору дозволяє зацікавленим сторонам заявити про наявність у них ряду заперечень, оскільки укладення шлюбу може порушувати їхні права [33, с. 120].

Цивільний кодекс Латвійської Республіки містить певні особливості щодо здійснення адміністративних процедур реєстрації шлюбу. Цей законодавчий акт допускає дві юридично рівноправні форми шлюбу – державний шлюб і релігійний шлюб. У разі укладення шлюбу священнослужителі зобов'язані протягом 14 днів повідомити про це орган реєстрації актів цивільного стану за місцем реєстрації шлюбу [246].

Якщо особа, яка одружується, є євангелістом-лютераном, римокатоликом, православним, баптистом, старообрядцем, адвентистом сьомого дня або віруючих в Мойсея і бажає одружитися з особою зі своєї конфесії, то в цьому випадку вона повинна повинні отримати дозвіл лідера відповідної організації. Крім того, факт шлюбу завжди повинен бути публічним.

Наступним питанням вивчення досвіду впровадження адміністративних процедур за кордоном є аналіз процедур визначення походження дитини. Слід зазначити, що міжнародний захист прав дитини – це сукупність міжнародних законів і міжнародних норм, які регулюють співпрацю країн у забезпеченні захисту прав дитини [15, с. 19].

Загалом можна сказати, що адміністративні процедури визначення походження дитини та встановлення (визнання) батьківства у багатьох зарубіжних країнах є універсальними. Забезпечення прав і законних інтересів дитини є першочерговим завданням цього процесу [41].

Тому в європейських країнах перевірку батьківства можна здійснити двома способами.

По-перше, це добровільне визнання стосунків батьків і дітей. У цьому випадку батько дитини подає відповідну заяву до уповноваженого органу. Уповноважений державний орган розглядає звернення, аналізує надану інформацію та досліджує доказову базу. Уповноважений державний орган детально вивчає обставини справи, аналізує правовий статус дитини та керується, насамперед, інтересами дитини.

По-друге, в суді визнаються стосунки батьків і дітей. Європейська конвенція про правовий статус дітей народжених поза шлюбом 1975 року є одним із основних міжнародно-правових актів, який визначає основні принципи встановлення батьківства у країнах Європи, а також закріплює механізми правового захисту дітей народжених поза шлюбом [227]. Конвенцію ратифіковано в Україні. Таким чином, згідно з Конвенцією, кожна Сторона зобов'язується привести своє законодавство у відповідність до положень цієї Конвенції та інформувати Генерального секретаря Ради

Європи про заходи, вжиті для досягнення цієї мети. Така стандартизація міжнародних документів сприяє уніфікації процедур визначення батьківства.

Відповідно до статті 11 Конвенції визначення материнства кожної дитини, народженої поза шлюбом, ґрунтується виключно на факті народження дитини. Батьківські стосунки кожної дитини, народженої поза шлюбом, можуть бути підтверджені або встановлені шляхом добровільного визнання або рішення суду. При цьому, якщо особа, яка бажає визнати або визнала дитину, не є біологічним батьком дитини, добровільне визнання батьківства може бути опротестовано або оскаржено в порядку, передбаченому внутрішнім законодавством країни [227].

Відповідно до положень Конвенції, під час встановлення батьківства допустимим є використання наукових методів, які можуть спростити процедуру встановлення або спростування факту батьківства. Усі дії стосовно дітей, що вчиняються державними чи приватними установами, які займаються питаннями соціального захисту, першочергову увагу мають приділити якнайкращому забезпеченню захисту інтересів дитини [227].

Конвенція закріплює норми відповідно, до яких держави-учасниці здійснюють захист прав батьків, а у відповідних випадках інших членів сім'ї, або общини, якщо це передбачено місцевими звичаями. Опікуни або інші особи, які відповідно до положень законодавства несуть відповідальність за дитину, зобов'язані належним чином здійснювати захист прав та інтересів дитини. У випадку встановлення батьківства пріоритетом є також захист прав та законних інтересів дитини [227].

У Польщі процедура визначення походження дитини вимагає згоди матері, яку мати може подати протягом трьох місяців від дати подання чоловіком заяви про визнання дитини (ст. 73 § 1 KSO). Якщо мати не має батьківських прав, для визнання батьківства потрібна також згода дитини. Заява про визнання батьківства подається відкрито, тобто в присутності нотаріуса або працівника органу реєстрації актів цивільного стану (ст. 1 § 44 Кодексу громадянства), які зобов'язані роз'яснити правові наслідки такого

факту при поданні заяви (пункт 2 статті 73 Цивільного кодексу). Щоб відповідати цій формі, заяву також можна подати до суду (розділ 180 Закону про сімейну та добровільну юрисдикцію). Заяви не можуть подаватись через уповноважену особу, умовно чи з дедлайном. Заяви про визнання батьківських правовідносин впливають на правовий статус дитини і тому мають особливий характер і юридичну силу. Вони не підпадають під дію положень, що стосуються правочинів, у яких є дефект волі або недійсність угоди. Анулювання наслідків помилкового волевиявлення можливе виключно в судовому порядку [100].

А от в Німеччині допускається подання в односторонньому порядку заяви до відповідних органів реєстрації про визнання батьківства. В такій заяві особа звертається із проханням визнати себе батьком дитини та записати його як такого в свідоцтві про народження дитини (Пункт 2 § 1592 , § 1594–1598 НЦК). В німецькому праві визнання батьківства може мати місце навіть після досягнення повноліття дитиною. Також ця процедура не має жодних термінів і є можлива навіть після смерті дитини [100].

Аналізуючи досвід Сполучених Штатів Америки у питанні встановлення батьківства зазначимо, що основним нормативно-правовим актом у даній сфері є Уніфікований закон про батьківство [60]. Відповідно до положень зазначеного закону діти, які народжені у шлюбі, є дітьми цього подружжя, якщо батьки не перебувають у зареєстрованому шлюбі. Як правило батьківство встановлюється шляхом добровільного усиновлення дитини батьком, для цього батько підписує та подає заяву до органу державної реєстрації актів цивільного стану відповідно штату [223].

У деяких штатах існують більш неформальні процедури, такі як укладання письмового або навіть усного контракту. Якщо батьки дитини не перебувають у шлюбі і питання про батьківство оспорується, мати може подати цивільний позов про встановлення батьківства [54, с. 33].

Вивчаючи теоретико-нормативне вираження адміністративної процедури реєстрації шлюбу за кордоном, необхідно звернути увагу на

важливу особливість цієї процедури. Практично у всіх зарубіжних країнах як умова державної реєстрації шлюбу, якщо один з наречених є іноземцем, в процедурі з'являються певні додаткові особливості. Як правило, перед вирішенням питання про можливість реєстрації, необхідна додаткова процесуальна стадія, яка зводиться до детального вивчення відомостей і фактів щодо відкритості та чесності наміру зареєструвати шлюб.

Такий порядок встановлено з метою неможливості укладення фіктивного шлюбу, коли подання відповідної заяви зумовлено не взаємним наміром створити сім'ю, а рядом корисних цілей, або виключно особистими бажаннями, для прикладу, матеріальне збагачення або отримати можливість перебування у певній країні на законних підставах. Можна навести приклад Туреччини, адже відповідно до законодавства зазначеної країни під час реєстрації шлюбу громадянина Туреччини з іноземцем уповноважений представник органу реєстрації актів цивільного стану може провести додаткову співбесіду із майбутнім подружжям.

Метою такої бесіди є отримання додаткової інформації про нареченого та наречену, щоб можна було перевірити чесність наміру зареєструвати шлюб. Тому, як показує міжнародний досвід, наприклад, у Франції дозвіл на проживання можна отримати після двох років спільного проживання, а спроба одружитися з метою отримання прибутку або укласти такий шлюб карається 5 роками в'язниці та штрафом у розмірі 15 тис. євро. Це покарання також застосовується, якщо іноземець або особа без громадянства приховує свої наміри від громадянина Франції, з яким укладено шлюб. Покарання можуть бути посилені, якщо такі злочини вчинені організованою групою. Також на злочинців чекають додаткові покарання у вигляді конфіскації майна та заборони на в'їзд до Франції.

У Латвії, згідно з проектом поправок до кримінального кодексу, іноземців, які організовують фіктивні шлюби з метою отримання громадянства країни ЄС, можуть карати до п'яти років в'язниці. Особі, яка уклала фіктивний шлюб, у тому числі з метою збагачення або вчинення

подібних дій за попередньою змовою групою осіб, загрожує покарання у вигляді позбавлення волі на строк до восьми років з конфіскацією майна. У Нідерландах немає перевірок імміграційних органів, але громадянство можна отримати лише після десяти років спільного проживання.

У Бельгії правопорушники можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності на строк до двох років, якщо буде встановлено, що фіктивний шлюб було укладено з метою отримання бельгійського громадянства. Також передбачені конкретні покарання, якщо одну сторону примушують до такого шлюбу. Чинне законодавство Бельгії також передбачає повноваження службовців муніципалітету відмовити в реєстрації шлюбу, якщо є сумніви щодо щирості намірів сторін. У Німеччині фіктивний шлюб, укладений для отримання посвідки на проживання або соціальних виплат, карається тюремним ув'язненням до 3 років і штрафом.

Спеціальні співробітники муніципалітету наділені повноваженнями вживати заходів контролю на строк до трьох років для перевірки справжності наміру створити шлюб. У Сполучених Штатах «фіктивний шлюб» може каратися тюремним ув'язненням до п'яти років і штрафом у тисячі доларів. Доказами фіктивного шлюбу можуть бути короткочасне спільне проживання, приховування наміру виїхати за кордон і ухилення від відповідальності. Співробітники таких імміграційних служб, як Marriage Obligation, ведуть записи майже про все: чи живуть члени подружжя разом, разом відпочивають, цікавляться фотографіями та спільним життям тощо. Після ретельної перевірки співробітники імміграційної та митної служби США призначають співбесіду з кожним із подружжя. Вони часто задають найнесподіваніші запитання про повсякденне життя.

Докази мають бути вичерпними та переконливими. Стосовно питання адміністративних процедур перевірки батьківства за кордоном, варто зазначити, що існують певні особливості, коли іноземці декларують батьківство. Так, уповноважені органи державних органів можуть проводити додаткові перевірки, вимагаючи докази, що підтверджують знайомство з

матір'ю дитини. У випадках, коли існують певні сумніви, орган, що приймає рішення, може ініціювати тест ДНК. Пріоритетом для такого провадження є виключно інтереси дитини.

Отже, підводячи підсумок на основі аналізу зарубіжної практики впровадження адміністративних у сфері реєстрації актів цивільного стану, зазначимо, що з метою удосконалення та розвитку інституту державної реєстрації цивільного стану, а також ефективного функціонування органів державної реєстрації цивільного стану в Україні важливим є врахування особливостей історичного розвитку країни, формування правової системи, звичаєвого права, важливим є також звернення уваги на досвід зарубіжних країн у сфері реформування системи державної реєстрації актів цивільного стану.

Надзвичайно важливо врахувати досвід країн ЄС та застосувати його до українського законодавства про адміністративні процедури загалом та про реєстрацію актів цивільного стану, зокрема. Адже аналіз, узагальнення та вивчення сучасної реалізації адміністративних процедур реєстрації актів цивільного стану, а також зарубіжного досвіду з цих питань є необхідною умовою для розвитку та формування національного законодавства у цій сфері в Україні. Крім того, у багатьох документах плану SIGMA також йдеться про необхідність законодавчого врегулювання прав та обов'язків публічної адміністрації у сфері адміністративного судочинства, в рамках загального адміністративно-процесуального законодавства.

Впровадження у вітчизняне законодавство окремих положень зазначених зарубіжних практик стає постійним позитивним чинником для реформування та подальшого європейського вектору розвитку, покращення стану адміністративних процедур, а також покращення механізмів забезпечення конституційних прав і свобод громадян у відносинах з органами публічного управління. Окрім того надзвичайної важливості набуває гармонізація національного законодавства про реєстрацію актів цивільного стану до норм і стандартів ЄС.

3.2. Шляхи вдосконалення законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в Україні

XXI століття знаменує бурхливий розвиток інформатизації суспільства, що породило необхідність надання адміністративних та інших державних послуг в електронному вигляді. Світовий досвід показує, що в сучасних умовах конкурентоспроможний і якісний інструмент забезпечення відкритої, прозорої та ефективної діяльності державних органів є надання «електронних послуг». Уряди всього світу визнають, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі ІКТ) є надзвичайно важливим для забезпечення прогресу в умовах стрімкої глобалізації світової економіки. Крім того, слід оприлюднити переваги новітніх технологій, особливо інформаційно-комунікаційних. Створення зручних та доступних умов для отримання громадянами адміністративних послуг є одним із основних завдань, які вирішують ОБВ та ОМС. Реалізація цього завдання є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку України, оскільки турботу держави про нього кожен громадянин оцінює за якістю надання послуг.

На жаль, громадяни вважають систему надання адміністративних послуг в країні непрозорою, необґрунтованою, заплутаною, повільною, а просто кажучи – складною. Сьогодні значна частина населення незадоволена якістю цих послуг.

Питання вдосконалення процесу реєстрації актів цивільного стану є особливо актуальними в умовах, коли значна частина території нашої держави перебуває у тимчасовій окупації. Адже громадяни нашої країни де б вони не знаходилися потребують правового захисту, підтримки та розуміння того, що органи державної влади зроблять усе можливе для того, щоб забезпечити реалізацію їхніх прав, незважаючи на ті обставини, у яких вони перебувають.

Виходячи з досвіду європейських країн у цьому плані, необхідно звернути увагу на законність і прозорість діяльності владних структур.

Досягти цього можна шляхом законодавчого формування повного переліку адміністративних послуг та суб'єктів їх надання, постійного моніторингу процесу надання послуг та оцінки якості надання послуг, використання сучасних інформаційних технологій для розвитку систем електронних послуг тощо.

Крім того, окупація території Автономної Республіки Крим, а також ведення бойових дій в окремих районах Миколаївської, Запорізької, Луганської, Херсонської, Донецької та Харківської областей, та відповідно утворення територій, що не перебувають під контролем органів державної влади України, вимагає від держави розробки нових підходів у правовому забезпеченні життя людей, що проживають на тимчасово окупованій території.

У Законах України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [154], «Про правовий режим воєнного стану» [172], «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» [145] та у інших законодавчих актах визначено основні аспекти правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану на тимчасово окупованих територіях.

Відповідно до ст. 1 Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» – тимчасово окуповані території України є невід'ємною частиною території України і на них поширюється дія Конституції та законів України [154].

Як вже зазначалося нами вище, вкрай важливі положення для регулювання правовідносин, що стосуються державної реєстрації актів цивільного стану, містять норми частини 2 статті 9 зазначеного нормативно-правового акту – будь-які органи управління, а також їх діяльність на тимчасово окупованих територіях вважаються незаконною, якщо зазначені органи були створені або посадові особи призначені у порядку, який не передбачено законодавством України. А частина 3 зазначеної статті

передбачає, що будь-який адміністративний акт, виданий органами чи посадовими особами на тимчасово окупованих територіях, є недійсним і відповідно не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факти народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу осіб на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акту цивільного стану. Частина 3 ст. 9 Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян у тимчасово окупованій території України» набула такого вигляду тільки після 24 квітня 2022 року, на підставі внесених змін, до цього формулювання було наступним – документ або рішення видане на тимчасово окупованій території вважалося недійсним.

Такий підхід є цілком обґрунтованим, з огляду на світову практику і зокрема на необхідність реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини, закладеного ще у 1971 року Міжнародним судом ООН. Ми говоримо про «намібійські винятки», які приймаються до уваги і українськими судами [243].

У 1971 році Міжнародний суд ООН у своєму рішенні «Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)» встановив, що держави-члени ООН зобов'язані декларувати протиправність триваючої присутності Південної Африки у Намібії. Проте у той самий час офіційно дії, вчинені установами Південної Африки від імені або щодо громадян Намібії, є незаконними та недійсними, проте зазначене правило не може бути застосовано до таких дій як реєстрація народження, смерті та шлюбу [243].

По-суті, дані зміни в законодавство повинні були б розвантажити суди України щодо розгляду справ в порядку окремого провадження щодо підтвердження наявності юридичних фактів, пов'язаних із захистом особистих прав та інтересів або створення умов для здійснення особистих немайнових прав і майнових прав або підтвердити наявність чи відсутність безспірних прав. Відповідно до ч. 1 ст. 7 ст. 315 ЦПК України, якщо орган

державної реєстрації актів цивільного стану не може зареєструвати факт народження, суд розглядає справу про встановлення факту, а саме народження особи у певний час, а у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану фактів народження.

Відтак, якщо в особи будуть наявні документи, що підтверджують факт народження, навіть, якщо вони видані окупаційною владою, такі заявники мають право звернутися до відповідних відділів державної реєстрації актів цивільного стану. Вважаємо такі зміни позитивним кроком щодо забезпечення та захисту прав та інтересів усіх громадян України, адже невизнання документів, що підтверджують факт народження дитини, могло б розцінюватися, як ігнорування їх життєвих потреб, що є порушенням як чинного вітчизняного законодавства, так і міжнародних договорів та угод. Отож, держава Україна не визнає законність таких актів, однак, як виняток, бере до уваги документи, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території для державної реєстрації і таке врахування не вважається визнанням окупаційної влади.

На практиці має місце такий алгоритм подання заяв до суду у разі встановлення факту народження особи на території, на якій діє воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України: перед зверненням до суду більшість заявників звертаються в орган ДРАЦС, де отримують відмову у державній реєстрації. Відтак, заявники звертаються в суди. Представники органів ДРАЦС викликаються в обов'язковому порядку в судові засідання, аби підтвердити неможливість реєстрації ними факту народження чи смерті на території України. Суд приймає рішення у справі, і в разі встановленого ним факту, заявники з копією судового рішення повинні повторно звернутися до відділів ДРАЦС аби отримати відповідні свідоцтва про реєстрацію.

Така процедура створює додаткове навантаження на органи ДРАЦС, а також відтерміновує в часі отримання відповідного свідоцтва заявниками.

Як свідчать результати, проведеного нами соціологічного дослідження 83,5 % респондентів вважають доцільним визнання документів про реєстрацію актів державного стану виданих на тимчасово окупованих територіях.

Проте, як свідчить практика, навіть після набрання чинності згаданим законом, мають місце непоодинокі випадки відмови органів державної реєстрації актів цивільного стану щодо внесення відповідних відомостей про народження та смерть особи, на підставі довідок, виданих незаконно створеними органами управління, про це зокрема свідчать і багаточисельні рішення судів щодо встановлення відповідних фактів [182].

Тому Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду було видано лист-роз'яснення від 22.04.2021 року № 985/0/208-21 щодо скасування вимоги отримання відмови від органів державної реєстрації актів цивільного стану. Зокрема, було зазначено, що: «положення статті 317 ЦПК України не вимагають від осіб, які звертаються із заявою до суду про встановлення відповідного факту, подання до суду письмової відмови органу реєстрації актів цивільного стану у здійсненні реєстрації таких фактів».

Однак навіть така позиція Верховного Суду не покращила статистику вирішення справ щодо визнання відповідних юридичних фактів на тимчасово окупованих територіях. В Єдиному державному реєстрі судових рішень за період від травня 2022 року по травень 2023 міститься більше 600 ухвал в справах про встановлення фактів народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованих територіях з відмовами у відкритті провадження у справі, залишенні заяв без руху або ж закриттям провадження у справі.

Суди мотивують свої рішення тим, що на сьогодні законодавством передбачено позасудовий порядок підтвердження факту народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи (Оболонський районний суд м. Києва, справа № 756/9086/22), а також наявна можливість здійснити державну реєстрацію народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на

тимчасово окупованих територіях в будь-якому органі державної реєстрації актів цивільного (Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області, справа № 607/5316/23).

Суди в своїх рішеннях звертають увагу на положення статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відповідно, будь-які дії (рішення, документи), видані установами та/або особами, зазначеними у частині другій цієї статті, є недійсними і не мають правових наслідків, крім документів, що підтверджують факти народження і смерті, реєстрації або розірвання шлюбу особи на окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію акта цивільного стану.

Відтак визнається позасудовий порядок розгляду зазначеної категорії справ. Водночас на сьогодні відсутні законодавчі механізми для реалізації адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану на тимчасово окупованих територіях. Жодним нормативно-правовим актом не передбачено чітко встановлених критеріїв щодо документів, відповідно до яких посадові особи органів ДРАЦС могли б визначати достатню наявність підстав для державної реєстрації народження на тимчасово окупованих територіях. Тому на сьогодні гостро стоять питання внесення змін до чинного законодавства в сфері державної реєстрації актів цивільного стану з метою адаптувати його до викликів сучасності, пов'язаних з війною та реєстрацією в умовах тимчасової окупації.

Варто також зауважити, що враховуючи те, що закон не має зворотної сили застосування його положень можливо лише з моменту набуття ним чинності з 24.02.2018 року. Таким чином, факти, які сталися із моменту окупації 20.02.2014 року до 24.02.2018 року потребують встановлення у судовому порядку, в тому числі факти реєстрації актів цивільного стану, по теперішній час.

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України багато громадян змушені були тимчасово виїхати за кордон, де в них виникає

необхідність реєстрації актів цивільного стану за законодавством іноземних держав. Отож, органи влади нашої держави повинні були б забезпечити спрощений доступ своїм громадянам до адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, зокрема забезпечити можливість проведення державної реєстрації актів цивільного стану громадянам України в органах державної реєстрації актів цивільного стану України, якщо такі юридичні факти мали місце на території іноземних держав.

Враховуючи зазначене, вбачаємо за необхідність внести зміни до законодавчих актів України в сфері державної реєстрації актів цивільного стану, щодо питань реєстрації народження особи, яка відбулася на території іноземних держав щодо громадян України, передбачивши адміністративну процедуру такої реєстрації. Зокрема, вважаємо за необхідне доповнити Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», визначивши підставою для реєстрації народження легалізований належним чином відповідно до законодавства України документ, який підтверджує факт народження або реєстрацію народження, що виданий компетентними органами іноземної держави щодо громадянина України.

Незважаючи на складний період в історії України, у листопаді 2016 року було зроблено крок на шляху до модернізації системи державної реєстрації актів цивільного стану для захисту інтересів фізична та юридичних осіб. З метою визначення механізмів та строків формування ефективної системи надання електронних послуг, було схвалено Концепцію розвитку системи електронних послуг в Україні, відповідно до положень розпорядження КМУ від 16.11.2016 р. № 918 [177].

Концепція дає визначення терміну «електронні послуги», згідно з яким це «адміністративні та інші публічні послуги, що надаються в електронній формі заявнику з використанням таких засобів, як інформаційні, телекомунікаційні, інформаційно-телекомунікаційні системи». Серед основних принципів, передбачених конкретною концепцією, визначено такі: орієнтація на споживача, доступність, безпека та захист персональних даних,

включаючи бюрократичне та адміністративне спрощення, прозорість, збереження, відкритість та повторне використання електронної інформації, технологічна нейтральність та ефективність та результативність. Концепція передбачала максимальний розвиток української системи електронних послуг до 2020 року, але, на жаль, не всі етапи були реалізовані.

Основними якостями адміністративних послуг є своєчасність, якість, доступність та зручність їх надання, які залежать від кількох факторів. З одного боку, від повноти та достовірності інформації, необхідної для прийняття рішень про надання послуг. З іншого боку, щодо навантаження на виконавців послуг, термін надання послуг визначається законодавством. Сподіваємося, що запуск цілісної системи електронного обслуговування допоможе зменшити ризики корупції в процесі надання адміністративних послуг, покращить інвестиційну привабливість країни, бізнес-середовище та конкурентоспроможність, стимулюватиме розвиток інформатизації українського суспільства.

В період пандемії COVID-19 (2019-2022 рр.) викликом для системи реєстрації актів цивільного стану стало стрімке зростання смертності громадян, яке потребувало відповідного реагування. Тому першочерговим завданням стало переведення процесу надання таких послуг в електронну площину, а також спрощення порядку державної реєстрації смерті. Відповідно до положень наказу МОЗ № 545 від 8 серпня 2006 року «Про впорядкування ведення медичної документації, яка засвідчує випадки народження і смерті», лікарське свідоцтво про смерть, фельдшерську довідку про смерть, лікарське свідоцтво про пренатальну смерть видають заклади охорони здоров'я, в тому числі лікарні патолого-анатомічні бюро, бюро судово-медичної експертизи, амбулаторно-поліклінічні заклади, пологові будинки, диспансери, санаторії, а також фельдшер у сільській місцевості [148].

Відповідно до положень пункту 3.3. Наказу, необхідним є забезпечення призначення у кожному лікувально-профілактичному

медичному закладі лікаря, який відповідальний за правильність заповнення лікарських свідоцтв про смерть, про пренатальну смерть, фельдшерських довідок про смерть, а також медичних висновків про народження. Пропонуємо доповнити зазначений пункт наказу пунктом 3.4. встановивши, що відповідальна особа, відповідно до положень пункту 3.3. зобов'язана протягом п'яти годин або до кінця робочого дня після надходження лікарського свідоцтва про смерть ввести інформацію про нього до реєстру лікарських свідоцтв про смерть в електронній системі Служби охорони здоров'я.

Вважаємо за необхідне забезпечити електронну взаємодію реєстру із іншими електронними інформаційними ресурсами, шляхом забезпечення електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів відповідно до положень Закону «Про захист персональних даних» [165]. У такому випадку після реєстрації лікарського свідоцтва про смерть у відповідному інформаційному реєстрі відповідна інформація за допомогою інформаційних телекомунікаційних засобів буде доходити до суб'єктів державної реєстрації смерті, а саме до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. За клопотанням заявника чи особи, яка здійснює поховання померлого або його родичів, медичний працівник із правом доступу до відповідних інформаційних ресурсів, повинен надати інформацію про померлого пацієнта, що міститься в реєстрі, з дотримання вимог Закону «Про захист персональних даних» [165].

Ми пропонуємо лікарське свідоцтво про смерть направляти органам державної реєстрації цивільного стану лише в електронному вигляді по хронології із медичним висновком про народження дитини, який із жовтня 2020 року надається виключно в електронному вигляді.

Це дасть можливість швидко та ефективно здійснити державну реєстрацію смерті обмежить різного роду корупційний вплив представників бюро ритуальних послуг, які у 80% випадків є заявниками в процесі державної реєстрації смерті, що зумовлює в подальшому стягнення із родичів

загиблого плати за послугу, яка в органах державної реєстрації актів цивільного стану є безкоштовною, забезпечить достовірність інформації про особу померлого, відсутність фальсифікації даних щодо причини смерті тощо.

Крім того це дозволить здійснити автоматичне зняття особи з реєстрації місця проживання та внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру, що забезпечить можливість для своєчасного нарахування соціальних виплат і пільг для родичів померлого, а також направлення необхідної інформації до Єдиного державного реєстру фізичних осіб, юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Рекомендуємо, що заяви про державну реєстрацію смерті можуть подавати в письмовій формі лише особи, які проживали разом з померлим, а за відсутності таких осіб – сусіди, працівники житлово-експлуатаційних організацій, представники територіальних громад, представники померлого, органи внутрішніх справ тощо. Заяви подаються в електронній формі до інформаційної системи, створеної для державної реєстрації актів цивільного стану, яка ведеться через онлайн-сервіс (через портал «Звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану»).

У випадку, якщо особи, уповноважені на подачу заяви про реєстрацію смерті особи, протягом трьох днів з моменту направлення медичною установою документу, що підтверджує смерть особи, або з моменту вступу в законну силу рішення суду про встановлення смерті або визнання особи померлою, не подали заяву про державну реєстрацію смерті, то органи місцевого самоврядування, які здійснюють державну реєстрацію актів цивільного стану, зобов'язані самостійно провести запис про державну реєстрацію смерті, на підставі отриманої інформації у інформаційній системі.

Існуюча система надання адміністративних послуг у сфері ДРАЦС є неефективною та незручною. Зараз родичі померлого часто звертаються за допомогою до приватних фірм, які надають ритуальні послуги. При відсутності паспорта померлого, свідоцтво про смерть може бути складено з

помилковим написанням прізвища, імені та по батькові померлого, що не дає можливості своєчасного оформлення спадкових прав, і спадкоємці змушені вирішувати це питання в судовому порядку. Окрім того у сільській місцевості часто мають місце випадки, коли поховання особи здійснюється на підставі лікарського свідоцтва про смерть без відповідної державної реєстрації, у зв'язку із відсутністю можливості звернутися до органів державної реєстрації актів цивільного стану, так як органи місцевого самоврядування зазвичай не виконують делеговані їм повноваження у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Тому мають бути внесені зміни в сімейне законодавство України, а також в Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», які повинні стосуватися насамперед доповнення переліку документів, які можуть надавати заявники представникам органів державної реєстрації актів цивільного стану під час реєстрації народження та смерті, особливо в умовах воєнного стану.

Вважаємо, що має бути розроблена чітка адміністративна процедура державної реєстрації актів цивільного стану, яка на сьогодні в чинному законодавстві відсутня. Пропонуємо внести зміни до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», доповнивши норму статті щодо державної реєстрації народження, частиною, в якій, як підставу для проведення державної реєстрації народження дитини, визначити документ, що підтверджує факт народження або реєстрацію народження на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та які видані органами окупаційної влади. Також слід передбачити, що адміністративний супровід такої реєстрації проводиться не залежно від місця народження дитини будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану.

Що стосується адміністративної процедури державної реєстрації смерті особи, то підставою для такої реєстрації на тимчасово окупованих територіях слід визначити документ, що підтверджує факт смерті або реєстрацію смерті

на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та які можуть бути видані органами окупаційної влади.

Особливу увагу слід звернути на порядок визнання документів, що посвідчують факт народження чи смерті, які видані окупаційною владою, та визначити межі відповідальності посадових осіб, які надають об'єктивну та незалежну оцінку таким документам. Використання цих документів жодним чином не має передбачати їх визнання чи визнання діяльності органів, які їх видали.

Водночас вважаємо, що доцільно було б доповнити закон нормою про визнання безпідставною відмови в державній реєстрації актів цивільного стану органами ДРАЦС, у разі подання заявниками документів, які підтверджують факти народження чи смерті фізичної особи на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України чи реєстрацію там актів цивільного стану, виданих окупаційною владою Російської Федерації, якщо такі документи є єдиною підставою для державної реєстрації цих юридичних фактів на території України. В такому випадку дії посадових осіб можуть бути оскаржені в порядку адміністративного судочинства.

Зміни, які ми пропонуємо, дадуть громадянам можливість відчувати, що держава піклується про них у важкі моменти, коли вони втратили близьких, дадуть можливість державі проаналізувати ситуацію з населенням, адже 100% усіх смертей будуть бути зареєстрованим на території України в установлений строк.

Як уже зазначалося раніше, систему державної реєстрації народження дитини було суттєво вдосконалено завдяки впровадженню у 2015 році проекту «Малятко» [46]. Батьки мають можливість отримати перший документ своєї дитини – свідоцтво про народження, не витрачаючи зайвого часу для відвідування відділу державної реєстрації актів цивільного стану. Якщо батьки перебувають у шлюбі, проте мають різні прізвища, а також батьки, які не перебувають у шлюбі, коли один із батьків іноземці або іноземцями є обоє з батьків, одержати свідоцтво про народження вони

можуть лише в територіальному відділі державної реєстрації актів цивільного стану за умови присутності обох батьків [46].

З 2014 року великий наплив біженців з Близького Сходу призвів до того, що в Україні реєструють «фальшиві» шлюби серед малозабезпечених людей з метою їх легалізації на території України. Наслідком є часті випадки народження дітей у таких шлюбах, коли державну реєстрацію необхідно здійснити на підставі статті 133 Сімейного кодексу України, тобто батьком дитини зазначити чоловіка громадянина іноземної держави, будь-які зв'язки з яким відсутні [187].

Оскільки батьки мають різні прізвища, а чоловік часто відсутній на території України, діти тривалий час залишаються незареєстрованими, що порушує їх право на отримання першого документа – свідоцтва про народження та унеможлиблює отримання документів в майбутньому. Соціальна допомога при народженні, згідно з чинним законодавством, виплачується лише до досягнення дитиною одного року. Отримати гарантовану державою соціальну допомогу в цьому випадку неможливо навіть у судовому порядку. Усе це порушує права дитини та позбавляє її належного соціального захисту. Тому ми рекомендуємо максимально спростити національну реєстрацію народження та прагнути досягти 100% охоплення всіх реєстрацій новонароджених.

За допомогою комплексної послуги «є Малятко» можна подати заявки на отримання 10 послуг одночасно не лише в закладі охорони здоров'я, де народилася дитина, а також у ДРАЦС, та ЦНАП, які надають адміністративні послуги у сфері реєстрації актів цивільного стану, за допомогою електронного кабінету громадянина. З метою отримання такої послуги батькам необхідно мати смартфон, електронний цифровий підпис, що на жаль, сьогодні недоступно для усіх батьків новонароджених. Тому ми пропонуємо заяву про реєстрацію новонародженого подавати батькам або іншим заінтересованим особам до суб'єкта державної реєстрації актів

цивільного стану протягом 30 календарних днів з моменту народження дитини.

Як вже зазначалося нами, подання заяви про державну реєстрацію народження може здійснюватися через веб-портал «Звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану» [157]. При взаємодії між автоматизованими інформаційними системами органів державної влади, заклад охорони здоров'я, в якому народжується дитина, може автоматично направляти відомості до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем знаходження закладу охорони здоров'я.

Тобто державна реєстрація народження буде проведена протягом 30 днів з дня внесення медичного висновку про народження дитини до Державного реєстру актів цивільного стану. Таким чином усі народження будуть оперативно реєструватися в ДРАЦС, що унеможливить перебування без документів дітей ромської національності, дітей, народжених у «фіктивних» шлюбах тощо.

У разі якщо державна реєстрація народження дитини проводиться за заявою представника закладу охорони здоров'я, порядок внесення відповідних змін до заяви суб'єкта державної реєстрації народження за заявою батьків дитини, доповнення актового запису про народження та видача свідоцтва про народження встановлюється законом. Необхідно максимально спростити процедуру реєстрації народження та надати кожній народженій дитині гарантовану можливість отримати перший документ. Такий алгоритм державної реєстрації дозволив би зареєструвати майже 100% усіх народжень, тим самим виключивши кількість прострочених реєстрацій. Певний відсоток дітей, народжених поза медичними закладами, зберігається.

Для державної реєстрації народження передбачені законодавством документи подаються до державного органу реєстрації актів цивільного стану. У разі відсутності підстав для державної реєстрації народження, державна реєстрація народження провадиться на підставі рішення суду про встановлення факту народження.

Таким чином, те що ми пропонуємо законодавчо закріпити в стислі терміни автоматичну реєстрацію всіх народжень і смертей, дасть змогу оперативно відстежувати демографічні процеси в країні та контролювати соціальні виплати.

Що стосується державної реєстрації шлюбу, то ця адміністративна процедура найбільше вимагає вдосконалення та внесення змін. Вважаємо за необхідне переглянути порядок та термін реєстрації шлюбу, надати громадянам можливість самостійно визначати дату реєстрації. Тому ми пропонуємо внести зміни до статті 32 Сімейного кодексу України, передбачивши, що за бажанням наречених шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день. Мінімальний термін для реєстрації шлюбу три дні з моменту подачі заяви, що необхідно для надання можливості майбутньому подружжю пройти медичне обстеження, а також у випадку реєстрації шлюбу з іноземним громадянином необхідно отримати дозвіл Державної міграційної служби щодо законності перебування його на території України. Реєстрація шлюбу в рамках проекту «Шлюб за добу» не може забезпечити надання таких послуг іноземним громадянам протягом 24 годин, адже на практиці Державна міграційна служба надає відповідь на запит відділів реєстрації актів цивільного стану пізніше цього терміну.

Крім того процедура «дистанційної участі в реєстрації шлюбу» а також «онлайн реєстрація» має знайти своє втілення в нормативно-правових актах, як одна з форм участі подружжя в реєстрації шлюбу. Тобто особи можуть висловити згоду на укладення шлюбу без їх фізичної присутності, а для прикладу, авторизувавшись через Веб-портал «Дія» або ж в режимі відео конференції з використанням засобів зв'язку.

Таким чином, з метою юридичного закріплення вищеперерахованих змін, пропонуємо доповнити ч. 2 статті 28 СК України нормою наступного змісту: «Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком

особисто або за допомогою програмного забезпечення Єдиного державного веб-порталу електронних послуг».

Щодо місця реєстрації шлюбу, то ч. 1 статті 33 СК, пропонуємо викласти в такій редакції: «Шлюб реєструється у приміщенні органу державної реєстрації актів цивільного стану або в нотаріуса. В порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України можлива реєстрація шлюбу в режимі онлайн із застосуванням засобів відеозв'язку з будь-якого іншого місця».

Важливим та актуальним питанням, яке стосується реєстрації шлюбу, що активно обговорюється як серед науковців, так і серед практиків, є розширення повноважень нотаріусів, шляхом надання їм, серед іншого, повноважень щодо реєстрації та розірвання шлюбу. В країнах ЄС нотаріуси вже наділені такими повноваженнями. Зокрема, до них можна віднести: Францію, Естонію, Іспанію, Румунію.

Орієнтуючись на європейський досвід, у Верховній раді України було зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» № 5644», яким пропонується внести зміни до Сімейного Кодексу України, закріпивши за нотаріусами право приймати заяви про реєстрацію шлюбу, ознайомлювати наречених з їх правами та обов'язками, реєструвати шлюб у встановленому законом порядку, а також розривати його за заявою подружжя [146].

Ми підтримуємо цей законопроект, однак з певними зауваженнями.

Найперше, передбачається спрощення процедури реєстрації актів цивільного стану, шляхом надання повноважень нотаріусам щодо реєстрації шлюбу. Вважаємо такі нововведення цілком аргументованими, оскільки це дасть можливість насамперед зменшити навантаження на органи ДРАЦС. До переваг можна також віднести: можливість надання нотаріусом повноцінної правової консультації щодо правових наслідків шлюбу, режиму спільної сумісної власності подружжя, можливості укласти шлюбний договір.

Окрім того, наділення нотаріусів повноваженнями реєструвати шлюб можуть спростити доступ до такої адміністративної послуги в тих випадках, коли вимагається нотаріальне посвідчення деяких документів, справжність підпису, перекладу тощо. Таким чином буде забезпечено принцип ефективності та офіційності такої правової процедури та зекономлено час наречених.

Пропонуємо надати нотаріусам переважне право на реєстрацію шлюбу з іноземцями, надавши їм відповідні повноваження щодо здійснення цієї адміністративної процедури.

Що стосується повноважень реєструвати розірвання шлюбу, то пропонуємо у законодавстві передбачити можливість здійснення такої реєстрації у відповідних територіальних громадах, а також приватними нотаріусами і приймати заяви лише від подружжя без дітей, незалежно від того чи є майновий спір між подружжям, а також чи перебувають чоловік або дружина на території України, та чи є вони дієздатними. Якщо обидві сторони погодилися на розірвання шлюбу, вони мають право подати заяву про розірвання шлюбу до нотаріальної контори. Якщо один із подружжя немає можливості подати заяву про розірвання шлюбу особисто, інший з подружжя може подати від його імені нотаріально засвідчену заяву про розірвання шлюбу подружжя з дітьми можуть вирішити питання щодо розірвання шлюбу виключно за рішенням суду як це передбачено статтею 109 Сімейного кодексу України. В запропонованому законопроекті пропонується виключити зазначену статтю, з чим ми не можемо погодитися, так як виключення даної норми поставить під загрозу права дитини [146].

Законодавча ініціатива щодо розширення повноважень нотаріусів в сфері реєстрації шлюбу та його розірвання активно підтримується Міністерством юстиції України, оскільки це дасть можливість спростити вказану процедуру. Фактично нотаріуси вже мають право доступу до Державного реєстру актів цивільного стану, перевіряючи цивільний стан осіб при вчиненні нотаріальних дій. Отже, цілком логічним буде надати

повноваження їм здійснювати й адміністративну процедуру державної реєстрації шлюбу та його розірвання.

Крім того громадяни так само будуть мати право звертатися і в органи ДРАЦС для вчинення реєстраційних дій. Отже, з прийняттям проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» № 5644», надається альтернатива у виборі органу, який уповноважений вчиняти дії щодо реєстрації та розірвання шлюбу.

Однак, проаналізувавши зміст проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» № 5644», маємо деякі зауваження.

Насамперед, запропоновані зміни щодо надання нотаріусам повноважень в сфері реєстрації та розірвання шлюбів в Україні, ініціатори законопроекту хочуть внести лише в Сімейний Кодекс України. Однак, документом, який регулює правовідносини, пов'язані з проведенням державної реєстрації актів цивільного стану є Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». Система органів державної реєстрації актів цивільного стану передбачена Розділом II цього закону. Тому будь-які зміни, що стосуються порядку здійснення такої реєстрації та компетенції органів, уповноважених на її здійснення, повинні бути внесені і в цей закон.

Крім того обов'язковим є визначення адміністративно-правової процедури реєстрації шлюбу та розірвання шлюбу нотаріусом, оскільки вона включає всі обов'язкові етапи та вимоги щодо об'єктів, суб'єктів та змісту такої реєстрації.

Таким чином, ми пропонуємо:

- спростити порядок державної реєстрації шлюбу, а також розірвання шлюбу;
- збільшити кількість суб'єктів державної реєстрації, зокрема шляхом надання нотаріусам зазначених функцій;
- зменшення терміну розгляду заяв щодо реєстрації шлюбу;

– застосування принципу екстериторіальності до реєстрації всіх актових записів цивільного стану.

Що стосується адміністративно-правового регулювання процедури розірвання шлюбу, то ми рекомендуємо, щоб нотаріуси складали актовий запис про розірвання шлюбу через десять календарних днів з дати подання заяви про розірвання шлюбу, якщо вона не була відкликана. Вважаємо, що цей термін достатній для прийняття остаточного рішення про розірвання шлюбу, навіть, якщо заява про розірвання шлюбу була зроблена під впливом емоцій і без виваженого рішення. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору. У разі виникнення спору щодо розірвання шлюбу шлюб може бути розірвано в судовому порядку.

Вважаємо, що особи, засуджені до позбавлення волі, незалежно від строку покарання мають право ініціювати розірвання шлюбу судом у визначеному законом порядку або розірвати шлюб в органах ДРАЦС, або у нотаріуса за взаємною згодою з другим із подружжям у разі відсутності у подружжя спільних дітей. Отже, справа про розірвання шлюбу за заявою засудженого до позбавлення волі може бути розглянута судом за участю представників цієї особи, з урахуванням вимог засудженого щодо реалізації своїх майнових прав, участь у вихованні дітей тощо.

Вважаємо за необхідне впровадження в діючому законодавстві принципу екстериторіальності, що полягає у можливості подання заяв про розірвання шлюбу, внесення змін та доповнень до відповідних державних реєстрів, а також заяв про поновлення або анулювання актових записів цивільного стану, до будь-якого суб'єкта надання зазначених послуг на території України за бажанням заявника.

Тобто заяви про розірвання шлюбу та реєстрацію шлюбу пропонуємо реєструвати в органах місцевого самоврядування та нотаріаті незалежно від місця перебування подружжя за їх власним вибором, що особливо важливо в період дії воєнного стану, адже військова агресія Російської Федерації

зумовила необхідність для багатьох громадян нашої держави змінити місце проживання.

Пропонуємо заяви про внесення змін доповнень та виправлень, а також про анулювання та поновлення актових записів цивільного стану також подавати до будь-якого відділу органу державної реєстрації актів цивільного стану за бажанням заявника. У зв'язку з необхідністю багатьох громадян нашої держави покинути місця свого проживання через військову агресію Російської Федерації, а також перманентну трудову міграцію, вкрай необхідно вирішити питання щодо можливості подачі заяви про внесення змін, доповнень та виправлень до Державного реєстру актів цивільного стану за місцем перебування особи, а також подавати такі заяви за нотаріально засвідченим дорученням.

Вважаємо, що передача повноважень у сфері державної реєстрації шлюбу та розірвання шлюбу органами нотаріату дасть змогу розвантажити органи місцевого самоврядування та органи ДРАЦС і долучити представників приватного сектору до надання таких послуг аби максимально задовольнити попит у зазначеній сфері.

Сьогодні доступною є подача заяв через веб-портал «Звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану» [157], яка дає можливість для громадян через мережу Інтернет:

- подати заяву до відділу державної реєстрації актів цивільного стану з метою державної реєстрації народження дитини, реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, зміну імені, смерті особи, а також поновлення чи повторно видачу свідоцтва чи витягів із реєстру;

- оплачувати послуги відділів державної реєстрації актів цивільного стану із використанням електронних платіжних систем;

- подавати заяви про внесення актових записів їх поновлення та анулювання у форматі, який придатний для аналізу цих документів у електронному вигляді;

- надсилати до відділів державної реєстрації актів цивільного стану, копії документів необхідних для реєстрації актів цивільного стану;
- проводити попередній запис для відвідувачів відділів державної реєстрації цивільного стану із зазначенням зручної для неї дати і часу [157].

На жаль, цю послугу не можна назвати повноцінною, оскільки скористатись цією послугою не завжди можна швидко та зручно, оскільки заявники мають мати електронні цифрові підписи та подавати такі заяви в електронному вигляді. Враховуючи, що частина людей потребує навчання цифровій грамотності, особливо люди старшого віку, то вони традиційно стоять у чергах у територіальних управліннях органів ДРАЦСу.

Тому це також вважаємо вагомим аргументом в підтвердження того, що слід передати ОМС повноваження з державної реєстрації народження, шлюбу, розірвання шлюбу та смерті та надати нотаріусам можливість реєструвати шлюби та розірвання шлюбів.

Що стосується реєстрації народжень та смертей, то вона має відбуватися автоматично та в електронному вигляді протягом 3-30 днів. Усі види реєстраційних заяв можна подавати через веб-портал.

Необхідним також є створення належних умов для осіб, які звертаються із заявою в центри надання адміністративних послуг, зокрема надання допомоги таким громадянам, яку здійснює спеціально уповноважений працівник ЦНАП. Здійснення органами управління територіальних громад певних функцій у своїй основі має зацікавленість місцевого населення у їх реалізації. Чинне законодавство про місцеве самоврядування має тенденцію до розширення меж компетенції органів місцевого самоврядування, організаційна відокремленість органів управління територіальних громад надає їм можливість самостійно визначити власну організаційну структуру, з метою забезпечення потреб місцевих жителів, а також ефективного вирішення суспільних потреб.

Тому послуги у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, які мають надаватися в органах в межах територіальних громад це насамперед:

- реєстрація народження дитини, шлюбу, розірвання шлюбу, смерті та зміни імені;
- ведення електронної бази даних – Державного реєстру актів цивільного стану громадян;
- внесення змін та доповнень до актових записів цивільного стану;
- анулювання та поновлення актових записів цивільного стану;
- виконання рішення суду про визнання батьківства та усиновлення;
- видача повторно свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану та витягів із Реєстру;
- формування та збереження матеріалів архівного фонду, актових записів цивільного стану протягом 75 років з дати їх створення;
- проставлення апостилю на документах, виданих органами юстиції, судами та нотаріусами;
- підготовка документів з метою легалізації за кордоном;
- надання юридичних консультацій щодо можливості витребування документів про реєстрацію актів цивільного стану за кордоном.

Існує негайна потреба у створенні нової форми інформації про цивільний стан, призначеної для гендерних змін. Відповідно до пункту 2.1 розділу II «Правил щодо внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання», заява про внесення змін до актового запису про народження дитини може бути подана не лише за місцем проживання заявника, а й до відділення органу ДРАЦС за місцезнаходженням ЦПМСД, лікарсько-консультативною комісією якого видано форму первинної облікової документації № 066-3/о- Медична документація про зміну статі. Однак лише змінити запис про народження зазначеної особи недостатньо, оскільки зміна статі впливає на статус шлюбу, якщо особа перебуває у шлюбі. Окрім зміни імені, потрібно також змінити статтю у змісті усіх документів: наприклад, водійського посвідчення, медичної картки, банківської картки, індивідуального номера платника податків та соціального страхування.

Якщо у відповідній особи є діти, важливо внести зміни до актових записів про народження їхніх дітей та актових записів про шлюб відповідно. Крім того, неможливо внести зміни до правових документів щодо шлюбу, тому що одностатеві шлюби не дозволені чинним законодавством, це суперечить СК України.

Процес зміни документів для транссексуалів можливий тільки за допомогою документа під назвою «свідоцтво про зміну статі». Цей документ пропонується видавати на підставі юридичних документів про зміну статі. Вирішення зазначеного питання можливе лише за умови, що зміна статі пов'язана з тим, що громадянин більше не перебуває у шлюбі, його батьки змінили статус або він помер. Нарешті, укладення шлюбу має бути задокументовано в ДРАЦС через юридичний документ про зміну статі одного з подружжя. У зв'язку з цим частину 3 статті 49 Цивільного Кодексу України слід доповнити юридичним фактом, який реєструється в обов'язковому порядку, таким фактом є зміна статі громадянина, який змінюється.

Крім того, доповнити ст. 104 Сімейного Кодексу України частиною 5 та викласти її в наступній редакції: «Шлюб припиняється на підставі актового запису про зміну статі одного з подружжя». Невчасне врегулювання відносин, що виникають, призведе не тільки до порушення прав громадян, а й до сімейних трагедій через особливість аналізу правовідносин. За результатами аналізу процедур зміни актів поведінки при народженні, пов'язаних зі зміною статі, визнано за необхідне доповнити перелік видів актових записів цивільного стану щодо зміни статі.

Таким чином, ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» матиме наступний зміст: «Державній реєстрації відповідно до цього Закону підлягають народження фізичної особи та її походження, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, зміна статі, смерть».

Отже, цивільний стан – це стан людини, який характеризує її соціальний, правовий, сімейний, політичний та інший статус і дає повне розуміння людини як особистості та частини суспільства. Надання якісних послуг споживачам є динамічним і залежить від сприйняття послуги під час споживання та від очікувань, тобто очікуваної корисності послуги, як товару. Тому при наданні послуг необхідно керуватися такими принципами: законності, оперативності, відкритості інформації, мінімізації довідок та інших документів, необхідних для отримання послуг, а також гарантій відповідальності суб'єктів надання адміністративних послуг.

Наразі МІОУ ведеться понад два десятки Єдиних та Державних реєстрів, які взаємодіють з автоматизованими інформаційними системами інших державних установ. Серед них особливо важливим є Державний реєстр актів цивільного стану громадян, оскільки цей реєстр документує стан актів цивільного стану і всі суб'єкти ДРАЦС повинні мати можливість доступу до нього, а також можливість технологічно та юридично документувати акти цивільного стану. Відповідальність за технічні та технологічні аспекти ведення реєстру, а також блокування та скасування доступу до реєстру несе державне підприємство «Національні інформаційні системи», яке визначено розпорядником реєстру. Інші обов'язки включають виконання технічних і технологічних заходів щодо створення та підтримки програмного забезпечення, пов'язаного з реєстром [140].

Механізм надання адміністративних послуг реалізується відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» та норм інших нормативно-правових актів, що стосуються суспільних відносин у сфері надання адміністративних послуг. Відповідно, ними встановлюються:

- найменування послуг та підстави їх оплати;
- суб'єкти надання адміністративних послуг, коло їх повноважень у цій сфері;
- перелік документів, необхідних для отримання конкретної адміністративної пільги, та вимог, пов'язаних з нею;

- період, протягом якого необхідна послуга;
- послуга пропонується безкоштовно або за плату;
- причини відмови заявнику в наданні послуги тощо.

Вкрай важливо створити ефективний інтерфейс, який сприятиме швидкому отриманню необхідної інформації та проведенню інформаційних заходів для населення щодо можливостей отримання адміністративних послуг в електронному вигляді. Важливо створити кілька пов'язаних законів, зокрема розробити новий Закон про адміністративні послуги, врегулювати порядок їх надання, внести зміни до Закону про державну реєстрацію актів цивільного стану. Ці закони мають передбачити вимогу щодо надання адміністративних послуг в електронному вигляді. Вагомою складовою Законів мають стати норми, що забезпечують постійну оптимізацію процесів надання адміністративних послуг, а також навчання отримувачів послуг порядку їх надання.

Також необхідний державний контроль за діяльністю суб'єктів надання адміністративних послуг, їх посадових осіб та інших суб'єктів надання послуг у цій сфері. Необхідно постійно вдосконалювати механізми надання адміністративних послуг, у тому числі з урахуванням думки громадянського суспільства та населення, використання потенціалу електронних форм надання та підвищення ефективності правових та інституційних підходів до цієї діяльності.

Веб-портал онлайн-сервісу повинен містити інформацію про:

- 1) акти цивільного стану, що здійснюють реєстрацію в електронному вигляді;
- 2) можливість контролю за повнотою заповнення бланка реєстрації актів цивільного стану;
- 3) аналіз стану розгляду поданих документів;
- 4) оприлюднення результатів надання адміністрування послуг;
- 5) доступ до інформації та документів з дотриманням правил, визначених законодавством щодо захисту персональних даних;

- 6) створення та подання запитів на витяги в електронному вигляді;
- 7) перегляд, відтворення, а також друк документів та відомостей з Єдиного державного реєстру актів цивільного стану;
- 8) сплату адміністративного збору та інформації, наданої з Реєстру, через системи онлайн-платежів у режимі реального часу;
- 9) порядок функціонування особистого кабінету.

Основою використання інформаційних технологій для надання адміністративних послуг є уніфікація, систематизація та стандартизація інформаційних технологій. Міжнародний досвід довів, що технології електронного урядування можуть допомогти підвищити ефективність та якість адміністративних послуг, зменшити корупцію, зменшити адміністративний тягар громадян, а також зміцнити демократію та конкурентоспроможність.

Головною вимогою громадян та бізнесу до адміністративних послуг є їх доступність та прозорість (а не корупція), чого можна ефективно досягти шляхом впровадження електронних послуг. Успішна реалізація плану урядовців із запровадження системи обслуговування дозволить громадянам отримувати необхідну інформацію онлайн у будь-який зручний час без черг та негативних емоцій. Головне, щоб електронні послуги були доступними та зрозумілими кожному. Бо лише швидкість зв'язку може створити відповідні передумови для підвищення загального рівня життя широких мас громадян.

У практичному сенсі впровадження електронних послуг передбачає створення цих нових послуг для клієнта:

- легкий і зручний доступ до повної, актуальної, точної та достовірної інформації про послугу через Інтернет;
- завантаження або заповнення онлайн-форм документів, необхідних для отримання послуги;
- в режимі онлайн клієнт отримує інформацію про хід розгляду та кінцевий результат послуги;
- отримання результатів послуг в електронному вигляді;

- онлайн оплата наданих послуг, якщо це необхідно.

Таким чином, вся процедура надання електронної послуги, яка починається зі створення особи клієнта і закінчується зберіганням (архівуванням) документів справи, повинна бути переведена в електронну форму із наданням такому процесу юридичної визначеності та правової сили [13].

Для забезпечення надання адміністративних послуг громадянам за допомогою інформаційних технологій рекомендовано вдосконалити Єдиний державний портал адміністративних послуг (<http://poslugu.gov.ua>) як сервіс для надання будь-якому громадянину всіх видів адміністративних послуг без будь-яких обмежень, а також інтегрованих у них інформаційних систем.

Фундаментальні вимоги для забезпечення ефективної організації адміністративних послуг через онлайн-сервіси:

- наявність можливостей та бажання брати участь (зрозумілість, поінформованість) отримувачів послуг (фізичних та юридичних осіб) через онлайн-сервіси;
- наявність систем нормативно-правових актів, які регламентують механізм надання адміністративних послуг через онлайн-сервіс;
- належна технічна оснащеність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування інформаційно-комунікаційними технологіями та програмним забезпеченням, яке відповідає єдиним стандартам якості, а також має належні технічні характеристики;
- налагодження взаємодії між органами виконавчої влади органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами надання адміністративних послуг, яка передбачає перманентний доступ до інформаційних баз даних абсолютну сумісність інформаційних систем, що дає можливість для їх онлайн взаємодії;
- забезпечення інформаційної безпеки, захисту персональних даних у інформаційно-телекомунікаційних системах органів державної влади та

місцевого самоврядування, а також контроль за достовірності інформації, яка міститься у зазначених базах даних.

Вважаємо, що було б корисно, якби всі державні органи, які надають послуги у сфері ДРАЦС, зобов'язали щорічно публікувати в ЗМІ звіт про діяльність щодо надання адміністративних послуг та хоча б раз на рік брати участь у публічному обговоренні даних звіту за участю уряду, посадових осіб та зацікавлених сторін. Такі заходи є складовою громадського контролю, зокрема й в сфері реєстрації актів цивільного стану [109, с. 188]. Результати громадських обговорень мають бути використані для підвищення якості адміністративних послуг та вдосконалення стандартів і правил.

Правове регулювання адміністративної процедури в Україні здійснюється на підставі Закону України «Про адміністративну процедуру» прийнятого 16 листопада 2021 року, тому вкрай важливим є приведення норм законодавства про реєстрацію актів цивільного стану у відповідність до його принципів та стандартів [143].

Правила та принципи викладені у зазначеному загальному Законі повинні бути відображені у інших нормативно-правових актах, які регламентують взаємодію людини і держави в усіх її формах та проявах.

Надзвичайно важливо на законодавчому рівні регламентувати порядок оплати адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану. Перелік та вартість платних послуг, передбачених наказом Міністерства юстиції України від 14.10.2022 року № 526/5, [147] суперечить Конституції України, а також положенням діючого законодавства, тим самим порушуючи принцип справедливості та рівності громадян перед законом. Врегулювання зазначених правовідносин на підставі підзаконного нормативно-правового акту призводить до того, що вартість одних і тих самих адміністративних послуг у тому числі і у сфері державної реєстрації актів цивільного стану відрізняється в різних регіонах України [147]. Таким чином, важливим є прийняття нового Закону України «Про адміністративний збір», у якому має бути систематизовано перелік платних адміністративних

послуг, а також визначено єдиний розмір адміністративного збору для усіх видів адміністративних послуг, у тому числі для адміністративних послуг у сфері реєстрації актів цивільного стану [141]. Крім того, законодавчий орган має затвердити розмір адміністративного збору за надання адміністративних послуг у сфері ДРАЦС, незалежно від суб'єкта послуги, розмір має бути єдиним для всіх.

У зв'язку з цим пропонуємо Верховній Раді України прийняти та ввести в дію в новій редакції закони України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [150], «Про нотаріат» [170], «Про місцеве самоврядування в Україні» [169], прийняти Закон України «Про адміністративний збір» [141], внести зміни до Сімейного кодексу України [187], Цивільного кодексу України [198], положення «Про Державну міграційну службу України» [137] з метою вдосконалення надання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Висновки до Розділу 3

У розділі 3 дисертації здійснено дослідження теоретичних та правових засад удосконалення законодавства про реєстрацію актів цивільного стану, шляхом аналізу міжнародної практики адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану та із застосуванням сучасних методів наукового дослідження, що дозволило розробити наступні висновки та пропозиції:

Доведено, що усі зарубіжні країни, залежно від встановленої законодавством форми укладення шлюбу, можна розділити на три групи:

1. шлюб реєструється виключно в органах державної влади (Франція, Німеччина, Швейцарія, Бельгія, Нідерланди, Японія та ін.);
2. шлюб реєструється органами державної влади та релігійними громадами (Англія, Італія, Данія, Іспанія, Австралія, деякі штати США і ін.);

3. шлюб реєструється виключно в релігійній формі (Ліхтенштейн, Андорра, окремі провінції Канади, деякі штати США, Ізраїль та ін.).

На основі аналізу зарубіжної практики впровадження адміністративних процедур у сфері реєстрації актів цивільного стану, зазначено, що з метою удосконалення та розвитку інституту державної реєстрації актів цивільного стану, а також ефективного функціонування органів державної реєстрації актів цивільного стану в Україні важливим є врахування особливостей історичного розвитку країни, формування правової системи, звичаєвого права, а також звернення уваги на досвід зарубіжних країн у сфері реформування системи державної реєстрації актів цивільного стану.

Доведено, що впровадження у вітчизняне законодавство окремих положень зазначених зарубіжних практик має стати постійним позитивним чинником реформування та подальшого європейського розвитку, покращення стану адміністративних процедур та забезпечення конституційних прав і свобод та законних інтересів громадян у відносинах з органами державного управління. Крім того, надзвичайно важливою є гармонізація національного законодавства щодо реєстрації актів цивільного стану.

Запропоновано також передати повноваження у сфері державної реєстрації шлюбу та розірвання шлюбу органами нотаріату для того, щоб розвантажити органи місцевого самоврядування, та долучити представників приватного сектору до надання таких послуг, що дає можливість максимально задовольнити попит у зазначеній сфері.

Вважаємо за необхідне також переглянути порядок та термін реєстрації шлюбу, надати громадянам можливість самостійно визначати дату реєстрації шлюбу терміном від трьох днів до трьох місяців, з моменту подачі заяви. Тому запропоновано внести зміни до статті 32 Сімейного кодексу України, передбачивши можливість реєстрації шлюбу в день подання заяви або у будь-який інший день. У разі, якщо нареченим необхідно пройти медичне

обстеження, то реєстрація шлюбу відбувається протягом трьох днів з дня подання заяви.

Обґрунтовано необхідність впровадження в діючому законодавстві принципу екстериторіальності, що полягає у можливості подання заяв про реєстрацію народження, смерті, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, а також заяв про поновлення або анулювання актових записів цивільного стану до будь-якого органу, уповноваженого на надання зазначених послуг на території України за бажанням заявника. Пропонуємо надати повноваження щодо реєстрації шлюбу та його розірвання органам місцевого самоврядування та нотаріусам незалежно від місця перебування подружжя за їх власним вибором, що особливо важливо в період дії воєнного стану, адже військова агресія Російської Федерації зумовила необхідність для багатьох громадян нашої держави змінити місце проживання.

Доведено необхідність створення ефективного інтерфейсу, який сприятиме швидкому отриманню необхідної інформації та проведенню інформаційних заходів для населення щодо можливостей отримання адміністративних послуг в електронному вигляді. Важливо прийняти закони, які мають передбачити вимогу щодо надання адміністративних послуг в електронному вигляді. Вагомою їх складовою мають стати норми, що забезпечують постійну оптимізацію процесів надання адміністративних послуг, а також навчання їх отримувачів спеціального порядку надання таких послуг.

Основою використання інформаційних технологій для надання адміністративних послуг є уніфікація, систематизація та стандартизація інформаційних технологій. Міжнародний досвід довів, що технології електронного урядування можуть допомогти підвищити ефективність та якість адміністративних послуг, зменшити корупцію, зменшити адміністративний тягар громадян, а також зміцнити демократію та конкурентоспроможність.

Запропонована багаторівнева модель надання адміністративних послуг у сфері ДРАЦС дозволить надавати населенню якісні, зручні та доступні послуги. Ці послуги надаватимуться шляхом впровадження сучасних методів обслуговування. Крім того, громадянам запропоновано обирати суб'єкта надання цих послуг. А також вони матимуть можливість отримати зазначені послуги швидко, зручно для них і безкоштовно та/або за адміністративну плату, доступну для всіх.

Удосконалення організаційно-правового механізму надання адміністративних послуг від органів ДРАЦС можливе шляхом вжиття правових та організаційних заходів, які забезпечать повноваження органів місцевого самоврядування та нотаріату, а також надання цих повноважень і громадському сектору.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено ряд актуальних наукових завдань, які полягають в обґрунтуванні комплексу науково-методичних положень, та розроблені рекомендації щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання процедури державної реєстрації актів цивільного стану в Україні. У межах розв'язання зазначених наукових завдань реалізовано комплекс наукових підходів, моделей, механізмів, принципів щодо удосконалення механізму надання реалізації адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану, з метою розширення кола суб'єктів, зокрема шляхом залучення приватних структур та релігійних громадських організацій, цифровізації зазначених адміністративних процедур, а також розширення кількості актових записів цивільного стану у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану, а також постійним розвитком нових форм суспільних правовідносин. Отримані під час наукового дослідження результати свідчать про досягнення мети наукового пошуку, вирішення поставлених завдань, а також дають змогу сформулювати наступні рекомендації пропозиції та загальні висновки, що мають теоретико-методологічне та практичне значення:

1. Подано та обґрунтовано авторське бачення закономірностей розвитку законодавства про державну реєстрацію актів цивільного стану, де виділено три етапи: початковий, радянський, сучасний.

На першому етапі дії, пов'язані з такою реєстрацією, здійснювали не державні органи чи їх посадові особи, а представники церкви. Основним документом реєстрації шлюбу, народження та смерті були метричні книги.

Другий етап розвитку законодавства про реєстрацію актів цивільного стану, радянський, що тривав з 1917 по 1991 роки. В цей час було створено перші органи реєстрації актів цивільного стану – органи записів актів громадянського стану та закріплено перелік актів цивільного стану, які підлягали обов'язковій державній реєстрації. Кодекси та Закони радянського

періоду, що діяли на території УРСР, стали першими офіційними документами, які закріплювали головні принципи функціонування інститутів сімейного права і були основою для прийняття нормативно-правових актів, що регламентували державну реєстрацію актів цивільного стану в Україні.

Третім сучасним етапом запропоновано вважати роки після проголошення незалежності України і до сьогодні. Він включає в себе 3 періоди: перший період – становлення законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану та прийняття базових законів та положень; другий період – прийняття Сімейного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», а також нормативно-правових актів уряду та Міністерства юстиції України, які до сьогодні є нормативною базою правового регулювання відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану. Третій період – сучасний етап розвитку законодавства у сфері надання адміністративних послуг, зокрема і в сфері реєстрації актів цивільного стану, що розпочався з набранням чинності Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 року.

2. Запропоновано впровадження інституту адміністративно-правового супроводу державної реєстрації актів цивільного стану як комплексного міжгалузевого інституту.

Визначено, що адміністративно-правовий супровід – це процес встановлення наукових засад, принципів та механізмів конкретного керуючого впливу, а також правових засад, правил, форм, методів та прийомів, що визначають порядок та процесуальні засади державно-управлінської діяльності та її результативності.

3. Відповідно до моделі багаторівневої системи органів державної влади до суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері державної реєстрації актів цивільного стану належать:

– на загальнодержавному рівні: Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, дипломатичні установи (консульства та посольства), Державна міграційна служба України;

- на рівні регіонів: міжрегіональні управління юстиції; територіальні органи Державної міграційної служби України;
- на місцевому рівні: виконавчі органи сільських, селищних та міських рад; ЦНАП;
- на локальному рівні: старости; нотаріуси.

З метою утвердження принципів сервісної держави та забезпечення впровадження євроінтеграційних процесів у сфері надання адміністративних послуг щодо державної реєстрації актів цивільного стану обґрунтовано необхідність надання повноважень органам Державної міграційної служби в питанні державної реєстрації зміни статі, а також запровадження пілотного проекту щодо надання повноважень у сфері державної реєстрації зміни імені територіальним органам ДМС.

Запропоновано надати повноваження щодо реєстрації шлюбу та його розірвання органам місцевого самоврядування та нотаріусам незалежно від місця перебування наречених або ж подружжя чи одного з них за їх власним вибором.

4. Удосконалено науковий підхід щодо виокремлення ознак адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, зокрема такі як: реалізація компетенції відповідного виконавчого органу державної влади; розгляд та вирішення індивідуальних адміністративних справ у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; прийняття актів цивільного стану, що передбачає видачу відповідних свідоцтв про державну реєстрацію.

Встановлено, що адміністративні процедури реєстрації актів цивільного стану є неюрисдикційними, тобто такими, що носять позитивний характер, ініціюються заявником шляхом подання заяви встановленого зразка до відповідного адміністративного органу.

Сформульовано авторське визначення поняття «адміністративна процедура реєстрації актів цивільного стану», під якою вбачається сукупність адміністративно-процесуальних дій, що забезпечують вирішення

індивідуальних реєстраційних справ щодо дій та подій життя людини, які впливають на виникнення, зміну або припинення її прав та обов'язків, які здійснюються уповноваженими органами у сфері виконавчої діяльності, що виражається у санкціонуванні, офіційному визнанні за певними суб'єктами прав та правового статусу.

5. Досліджено адміністративну процедуру державної реєстрації народження особи та з'ясовано, що вона є заявною адміністративною процедурою з визначеним терміном її здійснення – не пізніше одного місяця з дня народження дитини. За загальним правилом державна реєстрація народження проводиться органами ДРАЦС за місцем народження дитини або за місцем проживання її батьків чи одного з них.

Виокремлено особливості державної реєстрації народження під час воєнного стану та на тимчасово окупованих територіях, які пов'язані з впровадженням повної екстериторіальності, що передбачає можливість звернення щодо такої реєстрації до будь-якого органу в системі органів ДРАЦС.

Акцентовано увагу на тому, що сьогодні законодавством закріплено позасудовий порядок встановлення факту народження та смерті на тимчасово окупованих територіях, який передбачає, що заяви про реєстрацію повинні прийматися до розгляду органами ДРАЦС за наявності у заявників документів, що є підтвердженням цих юридичних фактів, навіть, якщо ці документи видані окупаційною владою. У разі відмови органу ДРАЦС здійснити державну реєстрацію зазначених актів цивільного стану, така відмова повинна розцінюватися як бездіяльність органу влади та може бути оскаржена в порядку адміністративного судочинства.

6. З'ясовано, що адміністративна процедура державної реєстрації народження та походження дитини у зареєстрованому шлюбі та поза шлюбом має свої відмінності.

Доведено, що державна реєстрація визначення походження дитини від батьків є юридичною процедурою, яка забезпечує реалізацію і захист

цивільних, сімейних, соціальних та спадкових прав та дає змогу як дитині, так і її матері, батькові користуватися усіма гарантованими можливостями та пільгами. Визначення походження дитини може відбуватися як в адміністративному порядку, так і в судовому, залежно від факту народження дитини в шлюбі чи поза ним та волевиявлення батьків щодо визнання такої дитини.

Виокремлено особливості процедури добровільного визнання батьківства щодо дитини, яка народилася в батьків, які не перебувають у шлюбі між собою. Зокрема встановлено, що подання спільної заяви батьками про визнання батьківства є позасудовим (адміністративним) способом підтвердження походження дитини, який полягає у вираженні волевиявлення особи, яка вважає себе батьком.

Обґрунтовано зміст презумпцій батьківства, материнства та особливості їх правозастосування у чинному міжнародному та вітчизняному законодавстві, а також процедуру спростування таких презумпцій.

Зосереджено увагу на особливостях адміністративної процедури визначення походження дитини, яка народилася при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій.

7. Досліджено процедуру державної реєстрації шлюбу та виокремлено її особливості в період воєнного стану, що характеризуються скороченням термінів розгляду заяви про шлюб, можливістю подання заяв онлайн та через представника, проведенням реєстрації шлюбу в режимі відео конференції.

Обґрунтовано необхідність внесення змін та доповнень до законодавства, які стосуються порядку подання заяв, місця та часу реєстрації шлюбу.

Запропоновано проект змін в Сімейний кодекс України та Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» щодо особливостей реєстрації шлюбу з іноземцями та на тимчасово окупованих територіях.

8. Досліджено зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання реєстрації актів цивільного стану та доведено, що усі іноземні країни, залежно від встановленої законодавством форми укладення шлюбу, можна розділити на три групи: 1) шлюб реєструється виключно в органах державної влади; 2) шлюб реєструється органами державної влади та релігійними громадами; 3) шлюб реєструється виключно в релігійній формі.

Зазначено, що з метою удосконалення та розвитку інституту державної реєстрації цивільного стану, а також ефективного функціонування органів державної реєстрації цивільного стану в Україні важливим є врахування особливостей історичного розвитку країни, формування правової системи, звичаєвого права; актуальним є також звернення уваги на досвід зарубіжних країн у сфері реформування системи державної реєстрації актів цивільного стану.

9. Обґрунтовано необхідність впровадження в діючому законодавстві принципу екстериторіальності, що полягає у можливості подання заяв про реєстрацію актів цивільного стану, а також заяв про поновлення або анулювання актових записів цивільного стану до будь-якого суб'єкта надання зазначених послуг на території України за бажанням заявника.

Доведено необхідність скоротити термін розгляду заяв про державну реєстрацію актів цивільного стану при наданні усіх видів адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Запропоновано впровадження іноземної практики з реалізації концепту створення «інтегрованих офісів» за умови забезпечення у них зручних умов обслуговування громадян із використанням технологій «віддаленого доступу».

Запропоновано законодавчо закріпити шість видів державної реєстрації актів цивільного стану: народження з визначенням походження, шлюб, розірвання шлюбу, зміна імені, зміна статі, смерть.

Акцентовано увагу на тому, що процес державної реєстрації народження та смерті має бути здійснено за допомогою онлайн-сервісу та

надавати користувачам сервісу можливість отримати інші види допомоги з державної реєстрації актів цивільного стану через онлайн-сервіс на власний розсуд.

Обґрунтовано необхідність законодавчо визначити вартість надання адміністративних послуг шляхом прийняття Закону України «Про адміністративний збір».

Запропоновано розробити та прийняти у новій редакції Закони України: «Про нотаріат», «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та «Про місцеве самоврядування в Україні». А також внести зміни до Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Положення «Про Державну міграційну службу України» для оптимізації надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України/ Автор-упорядник В.П. Тимошук. Київ, 2003. 496 с.
2. Адміністративне право України: навч. посіб. / за заг. ред. І. П. Голосніченка. Київ: ГАН, 2005. 232 с.
3. Адміністративне право України: навчальний посібник / В. В. Галуцько та ін.; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. Т.1. Загальне адміністративне право. 272 с.
4. Адміністративне право України: навчальний посібник: у 2 т. / В. Галуцько та ін. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2017. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
5. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. 893 с.
6. Адміністративне право України: підручник / Т. О. Коломоєць та ін.; за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Київ: Істина, 2009. 480 с.
7. Адміністративне право України: словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2014. 220 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2 т. / за ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юридична думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 584 с.
9. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. / За ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
10. Адміністративні послуги: стан і перспективи реформування. Збірник матеріалів / Тимошук В. П., Добрянська Н. Л., Курінний О. В., Школьнік Є. О. та ін./ Заг. ред. Тимошука В. П., Курінного О.В. Київ, 2015. 428с.

11. Александрова Н. В. Класифікація правових актів управління. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ, 2003. С. 15.

12. Андрійко О. Адміністративні процедури як інститут адміністративного права. Публічна служба і адміністративне судочинство: здобутки і виклики: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. Конф. (м. Київ, 5-6 лип. 2018 р.). Київ: ВД «Дакор», 2018. 494 с.

13. Бабенко Ю. (2022) Розлучення в Україні 2022: як розлучитись під час війни. Сайт MITRAX. <https://mitrax.com.ua/uk/blog/rozluchennya-v-ukraini-2022-yak-rozluchitis-pid-chas-vijni/>.

14. Багаторівневе управління (multilevel governance) в умовах модернізації публічної влади в Україні: колективна монографія / За заг. ред. Л. Л. Приходченко. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2019. 450 с.

15. Банах С. В. Зарубіжний досвід правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. Вип. 35. С. 459-466. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1004/897>.

16. Банах С. В. До питання про поняття, сутність та види адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану. *Проблеми законності.* 2023. № 163. С. 6-21. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/292090/288130>.

17. Басілашвілі М. Порівняльно-правовий аналіз реєстрації актів цивільного стану в Україні та Грузії. *Підприємництво, господарство і право* № 6. 2019. С. 215-219.

18. Басілашвілі М. Юридичні факти у динаміці правових відносин за участю органів реєстрації актів цивільного стану. *Право та державне управління.* 2019. № 2 (35). С. 5-10 (дата звернення 22.02.2022).

19. Басілашвілі М. Б. Деякі питання правового регулювання державної реєстрації шлюбу. *Форум права.* 2017. № 3. С. 5-8. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_3_3.pdf (дата звернення 22.02.2023).

20. Басілашвілі М. Б. Проблеми правозастосовної діяльності органів виконавчої влади (на прикладі органів державної реєстрації актів цивільного стану в Україні): дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2019. 241 с.

21. Бевзенко В. М. Деякі теоретичні міркування щодо адміністративних процесуальних і процедурних категорій у вітчизняній адміністративно-правовій та адміністративно-процесуальній науці. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 3. С. 56-62.

22. Бевзенко В. М. Процедури реалізації повноважень учасників адміністративних земельних правовідносин. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3(9). С. 53-72.

23. Бернхем В. Розділ XIII «Сімейне право» з книги Вільяма Бернхема «Вступ до права та правової системи Сполучених Штатів Америки». *Право США*. 2012. № 1-2. С. 12-53.

24. Боднар Т. Сімейне право в системі права України. *Приватне право*. №1/ 2-13. С. 129-134.

25. Бойко І. В. Адміністративна процедура – поняття, ознаки і види. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол.: С. Г. Серьогіна та ін. Харків: Право, 2017. Вип. 33. С. 113-122.*

26. Болгар О. В., До адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 6. С. 55-61.

27. Братель С. Г. Поняття та ознаки адміністративних процедур. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. Херсон, 2014. Вип. 1. Т. 2. С. 66-69.

28. Будинок юстиції Грузії. Офіційний сайт. URL: <https://www.tourister.world/asia/georgia/city/tbilisi/placeofinterest/25197> (дата звернення 18.05.2023).

29. Бутрин-Бока Наталія. Реєстрація шлюбу: цивільно-правовий та адміністративно-правовий аспекти. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 1(29). С. 42-54. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/index> (дата звернення: 10.02.2024).

30. Бутрин-Бока Наталія. Сучасні правові інструменти порядку реєстрації та розірвання шлюбу в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 4. URL: http://app.wunu.edu.ua/?cat=7&lang=en_us (дата звернення: 20.01.2024).

31. Бутрин-Бока Наталія., Паращук Лілія. Правове регулювання інституту шлюбного договору за законодавством України та зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 121-124. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=135> (дата звернення: 20.08.2023).

32. Буханевич О. Поняття та сутність процедури надання адміністративних послуг. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 126-131.

33. Буханевич О. М. Особливості правового регулювання адміністративних послуг в країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 12. Т.1. С. 120-122.

34. Буханевич О. М. Теоретико-правові та праксеологічні засади надання адміністративних послуг в Україні: автореф. дис...докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 42 с.

35. Васильєва В. В. Сервісна держава: різноманітність розуміння та проблемність побудови. Теорія та історія державного управління. *Університетські наукові записки*. 2017. № 61. С. 279-288.

36. Ватрас В. А. Джерела сімейного права: дис. ... д-ра юр. наук: 12.00.03. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 516 с.

37. Ватрас В. А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 4. С. 73-74.

38. Ватрас В. А. Кодифікація новітнього сімейного законодавства: історія та сучасний стан. *Університетські наукові записки*. 2016. № 58. С.35-47.

39. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2020. № 5. Адміністративне право / редкол. Ю.П. Битяк (голова) та ін. С. 19.
40. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 992.
41. Венедиктова І. В. Юридична природа публічних послуг. *Вісник Харківського національного університету*. Харків, 2009. №841. С. 88-91.
42. Вербіцька М. В., Росоляк О. Б. Умови дійсності шлюбу за законодавством України та ФРН: порівняльно-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С. 66-69.
43. Верес Я. І. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства. *Адвокат*. 2013. №3 (150). С. 27-31.
44. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12642/1/Yavor.pdf> (дата звернення: 27.06.2022).
45. Вишневський А. В., Рогожин О. Г., Сороко В. М. Діяльність публічної адміністрації з надання послуг українському суспільству: монографія / за наук.ред. канд. філол. наук Ю.А. Привалова. Київ, Вид-во НАДУ, 2007. 180 с.
46. Війна та нове життя у «Малютко»: як працює найбільш комплексна е-послуга у світі URL: https://lb.ua/blog/kyrylo_minenko/539252_viyna_nove_zhittya_iamalyatko_yak.html (дата звернення: 28.06.2023).
47. Волкова Н. Міжнародно-правовий захист сімейних прав та інтересів дитини європейським судом із прав людини. *Jurnalul juridicnational: teorie și practică*. 2018. Februarie. P. 84-87.
48. Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163-177.
49. Головащук А. П. Правові аспекти договору про сурогатне материнство. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 73-78.

50. Голосніченко І. П., Черненко Л. М. Органи виконавчої влади, як суб'єкти надання послуг державної реєстрації актів цивільного стану. URL: <http://ela.kpi.ua/jspui/handle/123456789/5253> (дата звернення: 25.02.2023).

51. Голосніченко І. П. Проблеми адміністративного процесу на сучасному етапі розвитку української держави. Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. праць. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. Вип. 19. С. 26-28.

52. Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. Статут князя Ярослава про церковні суди: навч. посіб. для юрид. вищ. навч. закладів і фітів: / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: 1997. 464 с.

53. Гончарова І. Центр надання адміністративних послуг як основний суб'єкт надання адміністративних послуг (на прикладі м. Дніпро). Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 6. С. 84-87.

54. Гопанчук В. С. Сімейне право України: підручник. Київ, Істина. 2002. 153 с. URL: <https://www.ebk.net.ua/Book/SPravo/01-05/80201.htm> (дата звернення: 20.05.2022).

55. Горбач А. М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 2 (4). С. 172-174.

56. Гордєєв В. В. Правова природа юридичного факту. *Держава і право*. 2011. Вип. 51. С. 732-737.

57. Горіславська І., Федчук Б. Окремі питання правового регулювання реєстрації актів цивільного стану. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 95-97.

58. Гречанюк Р. В. Адміністративно-правове забезпечення державної реєстрації актів цивільного стану на тимчасово окупованій території. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 2 (20). С. 406-416.

59. Гречанюк Р. В. Зарубіжний досвід публічного адміністрування у сфері державної реєстрації актів цивільного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 2. С. 47-51.

60. Губерська Н. Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 34 с.

61. Губерська, Н. Л. Стадії адміністративних процедур: поняття й види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: Серія: Право. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Вип. 30. Том 2. С. 28-32.

62. Гужва А. М. Рецепція римського права у Цивільному кодексі Східної Галичини 1797 року. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 75.

63. Гусаров К. В. Особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території України. Матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 28 лют. 2020 р.). Харків: Право, 2020. 480 с.

64. Д'ячкова Н. А. Правові наслідки недійсного шлюбу. Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 трав. 2010 р.). Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 117-118.

65. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 7.03.2022 р. № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.05.2023).

66. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 213. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-derzhavnoyi-reyestraciyi-shlyubu-vumovah-voennogo-stanu-213?fbclid> (дата звернення 15.06.2023).

67. Джига Т. В. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку в Україні електронних адміністративних послуг. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1716/> (дата звернення: 20.05.2022).

68. Добробог Л. М. Закономірності виникнення, розвитку та функціонування комплексної галузі права як елемента системи права: автореф.

дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Л. М. Добробог; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 40 с.

69. Драгнєвіч Л. Сутність і ретроспектива становлення та розвитку шлюбно-сімейних відносин в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 1. С. 41

70. Драгомерецький М. М. Міжгалузеві інститути права у правовому розвитку: дис...доктора філос. / Драгомерецький, Микола Миколайович ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 213 с.

71. Дутко А. О. Загальна характеристика правовідносин батьків і дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 827. С. 99-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnupurn_2015_827_17 (дата звернення: 01.05.2022).

72. Дутко А. О. Сімейно-правовий статус батьків, які не досягли повноліття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С.68-71.

73. Дякович М. М. Місце та роль сімейних правовідносин у правовій системі України. Міжнародна науково-практична конференція: Актуальні проблеми цивільного, сімейного і міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання), Київ. 2011 р. С 175.

74. Дякович М. М. Сімейне право України. Навч. пос. 2-ге вид. випр. і доп. Київ: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 552 с.

75. Дякович М. М. Сімейне право України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Правова єдність, 2009. 512 с.

76. Євко В. Ю. Правовий режим майна осіб, між якими був зареєстрований недійсний шлюб або шлюб, визнаний недійсним за рішенням суду. *Бюлетень М-ва юстиції України*. 2010. № 6. С. 90-102.

77. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: Міжнародний документ від 25.01.1996 р. *Офіційний вісник України* від 10.12.2007 р. № 91. Ст. 3355.

78. Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом: Конвенція від 15 жовтня 1975 р. № ETS85. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_568 (дата звернення: 15.03.2023).

79. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / Ебергард Шмідт-Ассманн; пер. з нім. Г. Рижков, І. Сойко, А. Баканов / відп. ред. О. Сироїд. 2-ге вид., перероблене та доповнене. Київ: К.І.С., 2009. 552 с.

80. Ревуцька І. Е., Булеца С. Б. Місце диджиталізації при укладенні шлюбу в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/28.pdf> (дата звернення: 23.06.2023).

81. Іванов В. Історія держави і права України: підручник. Київ: Атіка, 2007. 728 с.

82. Інструкція про порядок реєстрації актів громадянського стану в Україні: затв. наказом М-ва юстиції від 29.12.1984 р. № 22/5. (втрата чинності). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158885__528763 (дата звернення: 11.02 2023).

83. Історичний розвиток законодавства про шлюб та сім'ю (з 1917 до 60- х рр.). URL: <http://mego.info> (дата звернення: 15.05.2022).

84. Калакура В. Колізійне регулювання укладення шлюбу з участю іноземного елемента. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/5720/%C2> (дата звернення: 09.03.2023).

85. Карабін Т. О. Акти планування в адміністративно-процесуальному законодавстві та питання (не) можливості їх регулювання. *Проблеми законності*. 2023. № 163. С. 80-92.

86. Карабін Т. О. Правовідносини у сфері реєстрації актів цивільного стану: аналіз юридичних фактів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Т.1. № 80. 2023. С. 472-476.

87. Карабін Т. О. Адміністративні процедури реєстрації актів цивільного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та*

права, 2023. № 35, С. 467-474. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1005>.

88. Кобзєва Т. А. Сімейне право України: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.

89. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР від 20.06.1969 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z692006?an=id> (дата звернення: 10.11.2022). (втратив чинність).

90. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 25.02.2022).

91. Комзюк А. Т., Бєвзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України: навчальний посібник. Київ: Прецедент, 2007. С. 53-55.

92. Конвенція про права дитини: Конвенція від 20.11.1989 р. № 50/155. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 10.05.2022).

93. Конончук Н. М. Презумпція шлюбного походження дитини за сімейним законодавством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 6-2. С.16-19.

94. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.12.2021).

95. Костів М.В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах. Дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 202 с.

96. Котковський В. Р. Багаторівневе управління як механізм участі місцевих органів влади у виробленні та реалізації державної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Вип. 4. С. 21-25.

97. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та: дис. ... докт. юрид. наук. 12.00.03. Вінниця, 2015. 496 с.

98. Красницька Л. Визначення походження дитини при застосуванні форм репродуктивної медицини за законодавством України. *Підприємництво, господарство та право*. 2004. № 7. С.31-33.

99. Красовська А. Державна реєстрація як умова реалізації права на підприємництво в Україні. *Адміністративне право*. 2002. № 7. С. 62-64.

100. Кузь Т. В. Адміністративно-правове забезпечення процесу встановлення (визнання) батьківства в Україні та державах-членах ЄС: порівняльно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 150-157.

101. Кузь Т. В. Забезпечення інформаційної безпеки процесу надання електронних адміністративних послуг: адміністративно-правовий аспект. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 16-17 квіт. 2021 р. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 69-71.

102. Кузь Т. В. Зарубіжний досвід організації діяльності органів юстиції регіонального рівня та можливість його використання в Україні. *П'ятдесят перші економіко-правові дискусії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Львів, 2020. С. 59-62.

103. Кузь Т. В. Механізм інтеграції послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через центри надання адміністративних послуг: теоретичний та практичний аспект. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті : національна візія та виклики глобалізації* : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчених, м. Тернопіль, 19 травня 2023 р. Тернопіль, 2023. С. 967-971.

104. Кузь Т. В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в процесі організації та надання адміністративних послуг в Україні. *National security in modern world. Legal, technological and social communication aspects* / editors Jacek Mrozek, Serhiy Banakh, Svitlana Mazepa. Ełk, 2021. P. 81-88.

105. Кузь Т. В. Особливості інтеграції послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через центри надання адміністративних

послуг. *Публічна служба і адміністративне судочинство: проблеми та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 12 трав. 2023 р. Тернопіль, 2023. С. 110-113.

106. Кузь Т. В. Правове забезпечення застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний довід*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 28 квіт. 2023 р. Тернопіль, 2023. С.105-107.

107. Кузь Т. В. Фактичні шлюбні відносини та проблеми захисту прав їх учасників. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 2 (46). С. 250-255.

108. Кузь Т. В., Шевчук О. Р. Правове забезпечення інформаційної безпеки процесу надання електронних адміністративних послуг. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1. С. 59-65.

109. Кузь Т. В., Шевчук О. Р. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення громадського контролю державної реєстрації актів цивільного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 187-192.

110. Кузь Т.В. Правове забезпечення реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 29 квіт. 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 79-81.

111. Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 208 с.

112. Кусайкіна Н. Д., Цибульник Ю. С. Сучасний тлумачний словник української мови. URL: <http://www.twirpx.com/file/157372> (дата звернення: 10.11.2022).

113. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 21 с.

114. Левицька Н. О. Міжгалузеві нормативно-правові інститути: деякі теоретичні питання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. № 14. Т. 1. С. 22-24.
115. Легеза Є. Досвід Литовської Республіки та Республіки Грузія щодо надання публічних послуг та шляхи їх імплементації у вітчизняне законодавство. *ScienceRise: Juridical Science*. 2018. № 1(3). С. 39-44.
116. Лошицький М. В., Короєд С. О. Адміністративний процес: основні підходи до розуміння. *Держава і право*. 2012. Вип. 55. С. 236-242.
117. Малкіна О. А. Адміністративні послуги: сутність, ознаки, класифікація та місце в системі державного управління. Наукові праці. Державне управління. 2014. Том 235. Вип. 223. С.56-60.
118. Маслова О. (2022) Як правильно розлучитися в Україні: через суд, якщо є діти, хто платить і як ділити майно. Сайт Ліга.life. <https://life.liga.net/poyasnennya/cards/kak-pravilno-razvestis-v-ukraine-cherez-sud-esli-est-deti-kto-platit>.
119. Менджул М. В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
120. Менджул М. В. Систематизація принципів сімейного права в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С.110-112.
121. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права: монографія. Харків: Бурун Книга, 2010. 336 с.
122. Мордвінцев В. М. Метричні книги. Вісник Київського університету. Історія. Київ, 1999. Вип. 41. С. 12-15.
123. Музиченко П. П. Історія держави і права України: підручник. Київ: Знання, 2000. 588 с.
124. Н. Хлібороб. Цифрова трансформація публічних сервісів: правове регулювання в контексті Європейських принципів - Адміністративне право і процес. 2021. № 1 (32). С. 28-39.
125. Надання державних послуг за принципом одного вікна: досвід Грузії. ACSH Regional Hub of Civil Service in Astana / UNDP Empowered lives.

Resilient nations. Астана, 2016. 50 с. URL: https://www.astanacivilservicehub.org/uploads/case_studies (дата звернення: 23.05.2023).

126. Овчарук С. С. Теоретичні аспекти визначення поняття і змісту інституту адміністративних процедур у адміністративно-правовій науці України. *Науковий вісник нац. університету біоресурсів і природокористування України*. 2012. № 173. Ч. 1. С. 183-192.

127. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навчальний посібник / за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. Київ: Старий світ, 2006. С. 174.

128. Писаренко Н. Б. Засади адміністративного судочинства (сучасний український контекст): монографія. Харків: Право, 2019. 248 с.

129. Погребняк О. Г. Види адміністративних процедур державної реєстрації актів цивільного стану. Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 28 груд., 2018 р.) / за ред. Г.О. Ульянової; уклад. О.В. Дикий, Ю.Д. Батан. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2018. С. 130-132.

130. Погребняк О. Г. Перспективи законодавчого урегулювання адміністративних процедур у сфері реєстрації актів цивільного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 85-88.

131. Погребняк О. Г. Перспективи розвитку адміністративних процедур щодо реєстрації шлюбу та встановлення батьківства в Україні : Концептуальні засади реформування адміністративного права та фінансового права України в сучасних умовах: матеріали Всеукр. «круглого столу» (м. Київ, 02 листоп. 2018 р.) за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., членкор. НАПрН України О. Ф. Андрійко. Київ: Ін-тут. держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. С. 174-177.

132. Погребняк О. Г. Проблематика адміністративних процедур щодо реєстрації шлюбу та встановлення батьківства в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. С. 100-103.

133. Погребняк О. Г. Система органів державної реєстрації актів цивільного стану та їх повноваження в сучасних умовах: Development of legal sciences: problems and solutions: International scientific-practical conference (Kaunas, Lithuania 27-28 apr. 2018). Kaunas: Vytautas magnus university, 2018. P. 52-54.

134. Подцерковний О. П. Універсалізація поняття зобов'язання як фактор розвитку галузей права. Наукові праці Одеської національної юридичної академії. 2009. С. 192-201. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/23.pdf.

135. Полін О. Співвідношення сімейної власності і спадкування у Київській Русі. *Юридична Україна*. 2010. № 8. С. 11-15.

136. Положення про Департамент державної реєстрації Міністерства юстиції України: наказ Міністерства юстиції України від 14 лютого 2022 року № 491/5. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2022/06/29/20220629173911-71.pdf> (дата звернення: 05.01.2022).

137. Положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.05.2023).

138. Походзіло Ю. М. Розвиток шлюбно-сімейних відносин часів Київської Русі. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав*: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, м. Харків, 18 груд. 2015 р. Харків, 2016. С. 165-173.

139. Принципи адміністративного права, що стосуються відносин між адміністративною владою і приватними особами. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/call-for-tender/-/asset_publisher/CoNSxzw4Fnyq/content/principles-of-administrative-law-concerning-relations-between-individuals-and-public-authorities?_101_INSTANCE_CoNSxzw4Fnyq_viewMode=view/ (дата звернення: 21.04.2023).

140. Пришляк Н. (2022). В Україні весільний бум: прижилося нововведення - дистанційне одруження. Сайт УНІАН. <https://www.unian.ua/society/vesillya-pid-chas-viyni-v-ukrajini-prizhilosya-novovvedennya-distanciyne-odruzhennya-12036222.html>.

141. Про адміністративний збір: Проект Закону України від 16.11.2020 р. № 4380. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70434 (дата звернення: 25.06.2023).

142. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення: 17.03.2022).

143. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 25.05.2022).

144. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 25.02.2022).

145. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21.04.2022 р. № 2217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 21.06.2023).

146. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності: Проект Закону України від 10.06.2021 р. № 5644. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72191 (дата звернення: 30.06.2023).

147. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 27 грудня 2010 року № 3335/5 та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства юстиції України від 30 грудня 2020 року № 4543/5: Наказ Міністерства юстиції України від 14.10.2022 р. № 4526/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1249-22#n25> (дата звернення: 15.06.2023).

148. Про впорядкування ведення медичної документації, яка засвідчує випадки народження і смерті: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2006 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1150-06#Text> (дата звернення: 11.05.2023).

149. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (дата звернення: 25.02.2022).

150. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення 25.05.2021).

151. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 25.02.2022).

152. Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2023 р. № 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.02.2022).

153. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 25.09.2022).

154. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. №1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 22.06.2023).

155. Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 04.03.2022 р. № 407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-22#Text> (дата звернення: 25.02.2022).

156. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 15.04.2022).

157. Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет: Наказ Міністерства юстиції України від 09.07.2015 р. № 1187/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0812-15#Text> (дата звернення 28.06.2023).

158. Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.07.2016 р. № 502-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.04.2023).

159. Про затвердження зразків актових записів цивільного стану, описів та зразків бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2010 р. № 1025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2010-%D0%BF> (дата звернення: 25.02.2021).

160. Про затвердження Інструкції про порядок реєстрації актів громадянського стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України: Наказ Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 23 травня 2001 р. № 32/5/101. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0473-01> (дата звернення: 26.02.2022).

161. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF> (дата звернення: 05.01.2022).

162. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 р. № 1064. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1064-2007-%D0%BF> (дата звернення: 25.02.2021).

163. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р.

№ 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00> (дата звернення: 12.03.2022).

164. Про затвердження Типового положення про відділи державної реєстрації актів цивільного стану головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі: Наказ Міністерства юстиції України від 11.04.2016 р. № 1079/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0536-16> (дата звернення: 24.02.2022).

165. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 28.06.2023).

166. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 20.01.2022).

167. Про консульський статут України: Указ Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/127/94> (дата звернення: 26.02.2022).

168. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 25.03.2023).

169. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 23.04.2023).

170. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

171. Про органи реєстрації актів громадянського стану: Закон України від 24.12.1993 р. № 3807-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3807-12> (дата звернення: 18.01.2022). (втратив чинність).

172. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.06.2023).

173. Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу: Наказ Міністерства юстиції України від 22.07.2016 р. № 2247/5. URL: [https:// zakon. rada.gov.ua/ laws/show/z1018-16#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1018-16#Text) (дата звернення: 17.04.2023).

174. Про реорганізацію міжрегіональних територіальних органів Міністерства юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 року, № 912.

175. Про реформування територіальних органів Міністерства юстиції та розвиток системи надання безоплатної правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 р. № 99. URL: [https:// zakon. rada.gov.ua/laws/show/99-2016-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2016-%D0%BF#Text) (дата звернення: 11.02 2023).

176. Про систему органів юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.04.1998 р. № 592 (втрата чинності). URL: [https://zakon. rada. gov.ua/laws/show/592-98-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/592-98-%D0%BF#Text) (дата звернення: 11.02 2023).

177. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. № 918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.05.2023).

178. Розгон О. В. Практичні аспекти визнання батьківства в Україні. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. Вип. 2 (92). С.103-112.

179. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. С. 65.

180. Саханенко С., Ющенко М. Надання адміністративних послуг у сфері реєстрації актів цивільного стану на засадах багаторівневості. *Актуальні проблеми державного управління*. Одеса, 2021. Вип. 3(84). С.175-182.

181. Саханенко С. Є, Ющенко М. В. Надання адміністративних послуг у сфері реєстрації актів цивільного стану на засадах багаторівневості. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2021. Вип. 3 (84). С. 175-182. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/246369>.

182. Сібірцева О. (2022) Новели у сфері реєстрації шлюбів, народження та смерті під час війни. Сайт Юридична газета online. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/noveli-u-sferi-reestraciyi-shlyubiv-narodzhennya-ta-smerti-pid-chas-viyni.html>.

183. Сімейне право України: підручник / за ред. Ю. С. Червоного. Київ. 2004. 400 с.

184. Сімейне право України. Для підготовки до іспитів: підручник / за ред. І. Тетарчук. Київ: Центр навчальної літератури. 2021. 176 с.

185. Сімейне право України: навч. посіб. / Т. В. Курило та ін.; за заг. ред. Т. В. Курило. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 315 с.

186. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

187. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. №2947-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 15.06.2023).

188. Скакун О. Теорія держави і права. Харків: Консул, 2001. 656 с.

189. Словник української мови. URL: <https://sum.in.ua/s/procedura> (дата звернення: 24.05.2022 р.).

190. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2008. 624 с.

191. Тимощук В. П. Адміністративні процедури за участю громадян. Державне управління: проблеми адміністративної теорії та практики. Київ: Факт, 2003. С. 195-211.

192. Тищик Б. Й., Бойко І. Й. Історія держави і права України: академічний курс: підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 807 с.

193. Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Glossema_2022.pdf?fbclid=IwAR21Hpdw8YKtlVCwex26NF3qDddn2XzQ9YDnHAen48JCSx807XCTkjbF7VU (дата звернення: 17.05.2023).

194. Фетько Ю. Б. Правова природа та сутність державної реєстрації. *Київський часопис права*, № 2, С.106-110. <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.16>.

195. Хлібороб Н. Є. Функціонування інтегрованого порталу електронних адміністративних послуг: правові аспекти. *Вісник Львівського університету*. 2020. Вип. 70. С. 121-128.

196. Хлібороб Н. Є. Державна реєстрація актів цивільного стану з використанням цифрових технологій: окремі аспекти правового регулювання. *Наука і техніка сьогодні. Серія Право*. 2024. № 1(29). С. 227-237. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/8725/8772> (дата звернення: 09.02.2024).

197. Хлібороб Н. Є. Цифровізація державних послуг: правове регулювання в контексті Європейських принципів. *Адміністративне право і процес*. 2021. № 1 (32). С. 28-39.

198. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

199. Цивільно-процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 28.09.2022).

200. Шевчук О. Р., Кузь Т. В. Інституційне забезпечення процесу державної реєстрації актів цивільного стану: адміністративно-правовий аспект. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 753-761.

201. Школик А. М. Моделі систематизації адміністративно процедурного законодавства. *Вісник Львівського університету*. 2016. Вип. 64. С. 111-118.
202. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право: навчальний посібник для юрид. фак-тів та фак-тів міжнар. відносин. Львів: ЗУКЦ, 2007. С. 123.
203. Штелькенс Пауль. Юрисдикція адміністративних судів, їх структура і склад / Адміністративні процедури і адміністративне судочинство в Німеччині : збірник матеріалів / Пауль. Штелькенс. Київ: Німецький фонд міжнародного правового співробітництва, 2006. С. 85.
204. Щодо надання переліку закордонних дипломатичних представництв. URL: <https://minjust.gov.ua/m/schodo-nadannya-pereliku-zakordonnih-diplomaticnih-predstavnitstv-upovnovajenih-na-provedennya-derjavnoi-reestratsii-aktiv-tsivilnogo-stanu> (дата звернення: 26.07.2023).
205. Явор О. А. Правові аспекти сурогатного материнства. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4 (44). С. 127-133.
206. Як інтегрувати у ЦНАП послуги з державної реєстрації актів цивільного стану. URL: https://tsnap.ulead.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Integratsiya-poslug-DRATSS_29.03.2021.pdf.
207. Яценко Т. Багаторівневе управління: аспект планування територіального розвитку. URL: <https://eesajournal.com/2017/03/14/bagatorivneve-upravlinnya-aspekt-planuvannya-teritorialnogo-rozvitku/385-2014> (дата звернення: 30.09.2021).
208. Abel R. L., Hammerslev O., Sommerlad H. and Schultz U. (2020), *Lawyers in 21st-century societies – Vol. 1: National Reports*, Hart Publishing, Oxford.
209. Alharbi. N. (2013). *E-government Security Modeling: Explaining Main Factors and Analysing Existing Models*. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1087816>.

210. Ardill N. (2011), Access to civil legal aid: a human rights approach, 9 Legal Action 8-9.

211. Bhatia, A., Ferreira, L. Z., Barros, A. J., & Victora, C. G. (2017). Who and where are the uncounted children? Inequalities in birth certificate coverage among children under five years in 94 countries using nationally representative household surveys. *International journal for equity in health*, 16(1), 1-11.

212. Bratasyuk O., Shevchuk O. Protection of children's information (digital) rights who were illegally exported from the territory of Ukraine during the war or in occupation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2022. № 2. P. 21-26.

213. Brolan, C. E., Gouda, H. N., AbouZahr, C., & Lopez, A. D. (2017). Beyond health: five global policy metaphors for civil registration and vital statistics. *The Lancet*, 389(10074). P. 1084-1085.

214. Bürgerliches Gesetzbuch URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (дата звернення: 18.05.2023).

215. Cappa C. et al. Birth registration: a child's passport to protection. *The lancet global health*. 2014. Т. 2. №. 2. P. 67-68.

216. Castro, L. and Rud, J., 2011. Medición cuantitativa del subregistro de nacimientos e indocumentación. IDB–WP–254. Washington, DC: Inter-American Development Bank. Corbacho, A. and Osorio, R. 2012. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/115394/1/IDB-WP-254.pdf> (дата звернення: 15.07.2022).

217. Cherlin, A. J. (2017). Introduction to the special collection on separation, divorce, repartnering, and remarriage around the world. *Demographic Research*, 37, 1275–1296. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.37.38>.

218. Civil registration and vital statistics in Asia and the Pacific. URL: <https://getinthepicture.org/resource/crvs-insight-december-2023> (дата звернення: 30.12.2023).

219. Code civil des Français: édition originale et seule officielle. Paris: L'Imprimerie de la République. 1804. Retrieved November 28, 2016 – via Gallica.

220. Code civil. URL: <https://codes.droit.org/PDF/Code%20civil.pdf> (дата звернення: 18.05.2023).

221. Collet, B. (2012). Mixed couples in France. Statistical facts, definitions, and social reality. *Papers: Revista de Sociologia*, 97 (1), 61-77. <https://doi.org/10.5565/rev/papers/v97>.

222. Deneha V., Chorny Y., Shevchuk O., & Mentukh N. Competence of state authorities and local self-government bodies in the public-private partnerships area. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory*. 2023. Issues, 26(6). P. 1-19.

223. Dudley, Allison K. (January 25, 2023). «The Legal Stranger: Colorado's Two-Legal-Parent Limit Leaves Nontraditional Families Behind (Issue 1, Volume 94)». *Colorado Law: University of Colorado*. Retrieved February 2, 2024.

224. Dutta, A.: Beyond husband and wife – new couple regimes and the European property regulations. *Yearbook of Private International Law XIX*, pp. 145-158 (2017/2018).

225. E. Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts, COM/2021/206 final, 2021.

226. Ebbers AL, Smits J. Household and context-level determinants of birth registration in Sub-Saharan Africa. *PLoS One*. 2022 Apr 8;17(4):e0265882. DOI: 10.1371/journal.pone.0265882. PMID: 35395001; PMCID: PMC8993011.

227. European Convention on the Legal Status of Children Born out of Wedlock URL: <https://codes.droit.org/PDF/Code%20civil.pdf> (дата звернення: 18.06.2023).

228. Giorgi Vashakidze One-Stop-Shop Access in the Delivery of Public Services; Its Impact on Service Effectiveness and Efficient Governance. URL: https://www.academia.edu/20184320/One-Stop-Shop_Access_in_the_Delivery_of_Public_Services_Its_Impact_on_Service_Effectiveness_and_Efficient_Governance (дата звернення: 12.05.2022).

229. Global Health Observatory (GHO) data ([https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/births-attended-by-skilled-health-personnel-\(-\)](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/births-attended-by-skilled-health-personnel-(-))), accessed 30 April 2023).

230. Goundiam O. (1965). Aspects du régime foncier sénégalais. *Civilisations*, 15 (1), 82–90. <http://www.jstor.org/stable/41230853>.

231. Harbitz M. and Boekle-Giuffrida B. 2009. Democratic Governance, Citizenship, and Legal Identity. ICF Working Paper. Washington, DC: Inter-American Development Bank.

232. Husby A, Wohlfahrt J, Melbye M. Gestational age at birth and cognitive outcomes in adolescence: population based full sibling cohort study *BMJ* 2023; 380: e072779 doi:10.1136/bmj-2022-072779.

233. Issue 2 Indian J.L. & Legal Rsch. 1(2023) Hague Convention: An Analysis URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/injlo1w11&div=328&id=&page=> (дата звернення: 18.05.2023).

234. J. Dias, P. A. Santos, N. Cordeiro, A. Antunes, B. Martins, J. Baptista, C. Gonçalves, State of the art in artificial intelligence applied to the legal domain, 2022. URL: <https://arxiv.org/abs/2204.07047>. doi:10.48550/ARXIV.2204.07047.

235. Jay M. A., Byrom N., Jay M. A. and Forell, S. (2020) «Innovative Use of Administrative Data in Legal Research and Practice», *International Journal of Population Data Science*, 5(5).

236. Kerikmäe, Tanel & Joamets, Kristi & Pleps, J. & Rodiņa, A. & Berkmanas, Tomas & Gruodyte, Edita. (2017). The Law of the Baltic States. 10.1007/978-3-319-54478-6.

237. Khlborob, N., Boiarsky, O., & Zabolotna, H. Implementation of the principles of administrative procedure in the provision of digital public services: EU experience and Ukrainian practice. *Baltic Journal of Economic Studies*. № 9(3). P. 207-213.

238. Khlborob, N., Boiarsky, O., & Zabolotna, H. Implementation of the principles of administrative procedure in the provision of digital public services:

EU experience and Ukrainian practice. *Baltic Journal of Economic Studies*. № 9(3). P. 207-213.

239. Kim H. M., Park S., & Shukhertei A. (Returning home: Marriage migrants' legal precarity and the experience of divorce. *Critical Asian Studies*. 2017. № 49(1). P. 38-53. <https://doi.org/10.1080/14672715.2016>.

240. Kravchuk M. Problems in the process of legal approximation in Ukraine of the requirements of the European charter of local self-government. *Economic and social development of Ukraine in XXI century: national vision and globalization challenges: Collection of scientific articles*. – Dradt2Digital Publishing House, 2017. P. 178-179.

241. Kuz T. Administrative and legal provision of public control of state registration of civil status acts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 2022. № 6 (50). P. 219-224.

242. L. K. Branting, C. Pfeifer, B. Brown, L. Ferro, J. Aberdeen, B. Weiss, M. Pfaff, B. Liao, Scalable and explainable legal prediction, *Artificial Intelligence and Law*. 2021. № 29. P. 213-238.

243. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970). URL: <https://www.icj-cij.org/case/53#:~:text=In%201969%20the%20Security%20Council,of%20or%20concerning%20Namibia%20after> (дата звернення: 21.06.2023).

244. Lemke S. (2020), *Human rights lawyering in Europa – Anwaltlicher Menschenrechtsschutz und der Zugang zum Recht in England und Wales, Frankreich und Deutschland*, Deutscher Anwaltverlag, Bonn.

245. Les enjeux de la non-immatriculation d'une société civile immobilière. Réf.: Cass. civ. 3, 4 mai 2016, n° 14-28.243, FS-P+B.

246. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36.

247. Lilly Yu. (2023), *Third-Party Brokers: How Administrative Burdens on Nonprofit Attorneys Worsen Immigrant Legal Inequality* RSF: The Russell

Sage Foundation Journal of the Social Sciences September 2023, 9 (4) 133-153;
DOI: <https://doi.org/10.7758/RSF.2023.9.4.06>.

248. Mälksoo L. (2022). «Chapter 2 The Legal Status of the Baltic States in International Law After 1991: Claims and Responses». In *Illegal Annexation and State Continuity*. Leiden, The Netherlands: Brill | Nijhoff. https://doi.org/10.1163/9789004464896_004.

249. Mario Pilade Chiti. Towards an EU Regulation on Administrative Procedure? Policy Department C: Citizens` Rights and Constitutional Affairs. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/ join/2010/432743/ IPOL-JURI_ET\(2010\)432743_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/ join/2010/432743/ IPOL-JURI_ET(2010)432743_EN.pdf) (дата звернення 15.07.2022).

250. Mazzucato, V., Schans, D., Caarls, K., & Beauchemin, C. Transnational families between Africa and Europe. *International Migration Review*. 2015. № 49(1). P. 142-172.

251. Mentukh Nataliya Felikissimivna, Shevchuk Oksana Romanivna, Verbitska Mariana Vasylivna, Kuz Tetiana Volodymyrivna. Ensuring Information Security: Comparative Legal Aspect. *Central European Management Journal*, 2023. № 31(3). P. 74-87.

252. Norkus, Z. (2023). Property Restitution and Privatisation in the Baltic Restorations of Capitalism. In: *Post-Communist Transformations in Baltic Countries*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-39496-6_7.

253. Ochendowski E. Postępowanie administracyjne i sądowno administracyjne. Toruń: Dom Organizatora, 2000. 367 с.

254. Oleksandr O Bryhinets, Ivo Svoboda, Oksana R Shevchuk, Yevgen V Kotukh, Valentyna Yu Radich Public value management and new public governance as modern approaches to the development of public administration *Revista San Gregorio* T. 1, № 42, 2020. P.205-213. Retrieved from [https:// revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/1568](https://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/1568).

255. Perekonnaseisuaktide kohta: Eesti seadus 20.05.2009. RT I. 2009. № 30. ст. URL: <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused> (дата звернення: 25.05.2023).

256. Perest: Eesti õigus 18.11.2009, URL:https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ruseadused/95_01.05.2015.pdf (дата звернення: 20.05.2023).

257. Rahvastikuregistri seadus Vastu võetud 31.05.2000. RT I 2000, 50, 31 jõustumine 01.08.2000, osaliselt 1.01.2001. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12806791> (дата звернення: 18.05.2023).

258. Ranchordas S. , Empathy in the digital administrative state, Duke LJ 71 (2021) 1341.

259. Rasha G. (2016) Hassan, Othman O. Khalifa «E-Government – an Information Security Perspective». International Journal of Computer Trends and Technology (IJCTT) V36(1):1-9, June 2016. ISSN:2231-2803. www.ijcttjournal.org. Published by Seventh Sense Research Group.

260. Reznik Oleg, Tetiana Slinko, Vitalii Serohin, Volodymyr Streliaanyi. Use of Information and Communication Technologies in the Election Process: Ukrainian Realities and Foreign Experience Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. Vol 24. Issue 1. P. 1-7.

261. Riigilõivuseadus (terviktekst) Vastu võetud 25.09.1990 RT 1990, 11, 11 jõustumine 01.01.1991 URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12874379> (дата звернення: 18.05.2023).

262. Schubert, Glendon A.(1958) «Political science research and instruction in administrative law». *Journal of Legal Education*, vol. 10, no. 3, 1958, pp. 294-311. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/42891131>. Accessed 16 Jan. 2024.

263. Sherr A. (2011), Developing outcome measures for the assessment of quality and competence of firms involved in legal aid work, Institute of Advanced Legal Studies, University of London, London.

264. Shevchuk O. The concept of administrative and legal support of the state information security of Ukraine in the field of prevention of corruption. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 3. С. 70-75.

265. Smith R. (2014), Digital delivery of legal services to people on low income – From online information to resolution, The Legal Education Foundation, London.

266. Sportel, I. (2016). *Divorce in transnational families: Marriage, migration and family law*. Palgrave. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-34009-8>.

267. Stefankova, N.: Slovakia. In: Basedow, J., Rühl, G., Ferrari, F., de Miguel Asensio, P. (eds.) *Encyclopedia of Private International Law. National Reports*. 2017. Vol. 3. P. 2492–2503. Edward Elgar, Cheltenham Glos.

268. Tandon, Usha, *Validity of Marriage Under International Private Law with Special Reference to 1978 Hague Marriage Convention: Towards Harmonization and Unification of the Rules of International Private Law Relating to Marriage* (September 23, 2013). I JCLC (2013) 32-47 ISSN: 2321-4716, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2821514> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2821514>.

269. The «Rights» Start to Life: A Statistical Analysis of Birth Registration 2005. New York: UNICEF. UNICEF. 2010. *The State of World's Children 2010: Children Survival*. New York: UNICEF. URL: https://getinthepicture.org/sites/default/files/resources/The%20%E2%80%98Rights%E2%80%99%20Start%20to%20Life%20A%20statistical%20analysis%20of%20birth%20registration_0.pdf (дата звернення: 22.06.2023).

270. UNICEF/WHO joint database on births attended by skilled health personnel, 2023 (<https://data.unicef.org/topic/maternalhealth/delivery-care/>, accessed 30 April 2023).

271. William Matthews, (2000) «Setting a Course for E-Government», *Federal Computer Week*, 11 December 2000, URL: <http://www.fcw.com/fcw/articles/2000/1211/cov-egov-12-11-00.asp> (дата звернення: 15.07.2022).

272. *World population prospects: 2022 revision*. New York (NY): United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division; 2022 (<https://population.un.org/wpp/>, accessed 30 April 2023).

273. Yushchenko M. V. Pilot projects as a mechanism for improving administrative services (on the example of the "Marriage in a day" project). Public administration in Ukraine: history of state formation, challenges and prospects: mater. XI - scientific Internet conference of post-graduate and doctoral students of the Department of Public Administration and Regional Studies with international participation (May 29, 2020, Odesa) / ORIDU NADU under the President of Ukraine. Odesa: ORIDU NADU, 2020. P. 268-271. URL: [http:// www.oridu.odessa.ua/9/buk/Internet_konf_DU-2020.pdf](http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/Internet_konf_DU-2020.pdf).

274. საქართველოს კანონი საქართველოს მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის შესახებ. 2004 წლის 11 თებერვალი. №3277-III URL: [https:// www.kakheti.gov.ge/res/docs/6.pdf](https://www.kakheti.gov.ge/res/docs/6.pdf) (дата звернення: 30.12.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

**Список опублікованих праць за темою дисертації,
в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Nataliya Felikissimivna Mentukh, Oksana Romanivna Shevchuk, Verbitska Mariana Vasylivna, Kuz Tetiana Volodymyrivna. Ensuring Information Security: Comparative Legal Aspect. *Central European Management Journal*. 2023. № 31(3). P. 74-87. URL: <https://journals.kozminski.cem-j.org/index.php/plcemj/article/view/917>.
2. Кузь Т. В., Шевчук О. Р. Правове забезпечення інформаційної безпеки процесу надання електронних адміністративних послуг. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1. С. 59-65. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42032/1/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9E.pdf>.
3. Шевчук О. Р., Кузь Т. В. Порядок державної реєстрації шлюбу в Україні та державах-членах ЄС: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 51. С. 42-45. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/0.pdf>.
4. Кузь Т. В. Адміністративно-правове забезпечення процесу встановлення (визнання) батьківства в Україні та державах-членах ЄС: порівняльно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С.150-157. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/2_2022/23.pdf.
5. Кузь Т. В. Фактичні шлюбні відносини та проблеми захисту прав їх учасників. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 2 (46). С. 250-255. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/8621>.
6. Кузь Т. В., Шевчук О. Р. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення громадського контролю державної реєстрації актів

цивільного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 6, С. 187-192. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/6_2022/28.pdf.

7. Kuz T. Administrative and legal provision of public control of state registration of civil status acts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 2022. № 6 (50). С. 219-224. URL: <https://kelmczasopisma.com/en/viewpdf/9496>.

8. Шевчук О. Р., Кузь Т. В. Інституційне забезпечення процесу державної реєстрації актів цивільного стану: адміністративно-правовий аспект. *Наукові перспективи*. 2024. № 1 (43). С. 753-761. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/8832>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Кузь Т. В. Зарубіжний досвід організації діяльності органів юстиції регіонального рівня та можливість його використання в Україні. *П'ятдесят перші економіко-правові дискусії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Львів, 2020. С. 59-62.

10. Кузь Т. В. Забезпечення інформаційної безпеки процесу надання електронних адміністративних послуг: адміністративно-правовий аспект. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 16-17 квітня 2021 р.). Тернопіль, 2021. С. 69-71.

11. Кузь Т. В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в процесі організації та надання адміністративних послуг в Україні. *National security in modern world. Legal, technological and social communication aspects*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Елк, 2021. Р. 81-88.

12. Кузь Т. В. Правове забезпечення реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 79-81. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/891>.

13. Кузь Т. В. Правове забезпечення застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. *Україна в умовах реформування*

правової системи: сучасні реалії та міжнародний довід: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 105-107.

14. Кузь Т. В. Особливості інтеграції послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через центри надання адміністративних послуг. *Публічна служба і адміністративне судочинство: проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 12 травня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 110-113. URL: https://dpu.edu.ua/images/2023/Photo_dlya_novyn_2023/Kafedra%20publichnogo%20prava/Materiali%20konf_12.05.2023%20Pravo%20v%20umovah%20voennogo%20stanu%201.pdf.*

15. Кузь Т. В. Механізм інтеграції послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через центри надання адміністративних послуг: теоретичний та практичний аспект. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчених (м. Тернопіль, 19 травня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 967-971. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#starred?projector=1>.*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 51-75-75;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

126-29/927

08 квітня 2024

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної роботи
Західноукраїнського національного університету
Віктор ОСТРОВЕРХОВ

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кузь Тетяни Володимирівни
на тему: «Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації
актів цивільного стану в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 - Право у навчальний процес юридичного
факультету Західноукраїнського національного університету

Комісія у складі:

Голови: Банаха Сергія Володимировича, декана юридичного факультету,
доктора юридичних наук, доцента

Членів комісії:

Сломи Валентини Миколаївни, заступника декана юридичного
факультету, доктора юридичних наук, професора;

Кравчук Мар'яни Юріївни, завідувача кафедри адміністративного права
та судочинства, доктора юридичних наук, професора

склали даний акт про те, що результати наукового дослідження Кузь Т.В.
на тему: «Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації актів
цивільного стану в Україні» використовуються у навчальному процесі для
підготовки фахівців спеціальності 081 «Право» на юридичному факультеті
Західноукраїнського національного університету.

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у
навчально-методичних комплексах з дисципліни «Адміністративне право»,

«Адміністративне право та процес», «Актуальні питання адміністративного права та процесу».

Зокрема, в якості джерел для опорних конспектів лекцій та інших навчальних матеріалів з вказаних дисциплін, рекомендовано наступні публікації:

1. 1) Кузь Т. В., Шевчук О. Р. Правове забезпечення інформаційної безпеки процесу надання електронних адміністративних послуг. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 С. 59-65. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/42032>

2) Кузь Т. В., Шевчук О. Р. Порядок державної реєстрації шлюбу в Україні та державах ЄС: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 51. С. 42-46. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/10.pdf>

3) Кузь Т. В. Адміністративно-правове забезпечення процесу встановлення (визнання) батьківства в Україні та державах-членах ЄС: порівняльно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С.150-157. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/2_2022/23.pdf

4) Кузь Т. В. Фактичні шлюбні відносини та проблеми захисту прав їх учасників. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 2(46). С.250-255. URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/jornal/72>

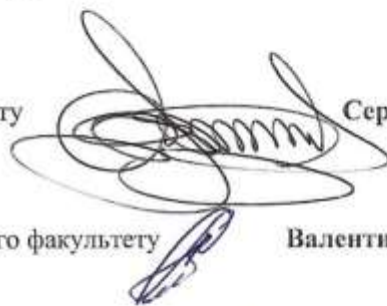
5) Кузь Т. В., Шевчук О. Р. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення громадського контролю державної реєстрації актів цивільного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С.187-192. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/6_2022/28.pdf

6) Kuz T. Administrative and legal provision of public control of state registration of civil status acts. *KELM Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 6(50). С. 219-224. URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/jornal/76>

7) Kuz T., Mentukh N., Shevchuk O., Verbitska M. Ensuring Information Security: Comparative Legal Aspect. *Central European Management Journal*. 2023. № 31(3). P. 74-87. URL: https://journals.kozminski.cem-j.org/index.php/pl_cemj/article/view/917

Голова комісії :

Декан юридичного факультету

Сергій БАНАХ

Члени комісії:

Заступник декана юридичного факультету

Валентина СЛОМА

Завідувач кафедри

адміністративного права та судочинства

Мар'яна КРАВЧУК

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
ЗАХІДНЕ МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА НОТАРІАЛЬНА КОНТОРА
вул. Котляревського, 27, м. Тернопіль, 46003 тел.: (0352) 528541

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кузь Тетяни Володимирівни на тему: «Адміністративно-правове
регулювання державної реєстрації актів цивільного стану в Україні»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право**

Дана довідка засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Кузь Тетяни Володимирівни «Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» мають важливе практичне значення і використовуються у роботі державних нотаріусів Тернопільської районної державної нотаріальної контори.

Зокрема, досліджувані питання особливостей надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану враховані для подальшої діяльності нотаріальних установ.

Завідувач Тернопільської районної
державної нотаріальної контори

Валентина ОСАДЧУК

**ЗАЛЩИЦЬКА МІСЬКА РАДА
ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ**

48600, м.Заліщики, вул.С.Бандери,15"Б",тел.(03554) 2-12-31, тел./ф такс 2-17-81
E-mail : 04058396@mail.gov.ua Код ЄДРПОУ 04058396

29.12.2023 № 03-23/2627

На№ _____ від _____

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кузь Тетяни Володимирівни на тему: «Адміністративно-правове
регулювання державної реєстрації актів цивільного стану в Україні»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право**

Дана довідка засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Кузь Тетяни Володимирівни «Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» мають важливе практичне значення і використовуються у правозастосовній діяльності посадових осіб Центру надання адміністративних послуг виконавчого комітету Заліщицької міської ради.

Зокрема, досліджувані питання щодо особливостей адміністративної процедури реєстрації актів цивільного стану прийняті до уваги та враховуються при організації роботи із забезпечення надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Міський голова

Іван ДРОЗД

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
АДВОКАТ
ПРИСЯЖНИК МАР'ЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА
свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю № 000369 від
04.11.2022 року

46008, м. Тернопіль, вул. Чорновола, 1а, оф. 43,
тел. +38 (097) 064 52 40, ел. пошта: marolex2506@gmail.com

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кузь Тетяни Володимирівни на тему «Адміністративно-правове
регулювання державної реєстрації актів цивільного стану в Україні»,
поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 –
Право

Дана довідка засвідчує те, що результати дисертаційного дослідження Кузь Тетяни Володимирівни «Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації актів цивільного стану в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, впроваджені у практичній діяльності адвоката Присяжнюк Мар'яни Олександрівни (свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю Серія ТР № 000369) під час здійснення правового супроводу справ, що стосуються процедури укладення шлюбу та його розірвання, визнання або оспорювання батьківства, а також надання консультацій стосовно вчинення реєстраційних дій з реєстрації актів цивільного стану в справах з «іноземним елементом» та під час дії режиму воєнного стану.

Адвокат

Мар'яна ПРИСЯЖНИК

ПРОЄКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання діяльності в сфері державної реєстрації актів цивільного стану

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Цивільному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2003, №№ 40-44, ст.356):

1) частину третю статті 49 після слів «зміна імені» доповнити словами «зміна статі»

у абзаці другому частини четвертої статті 49 після слів «зміна імені» доповнити словами «зміна статі» , а слова «в органах юстиції» виключити;

2. У Сімейному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст.135):

1) у частині першій статті 21 слова «у органі державної реєстрації актів цивільного стану» замінити словами «у встановленому законом порядку»;

2) абзац перший частини першої статті 28 після слів «органу державної реєстрації актів цивільного стану» доповнити словами « або в нотаріуса»;

Частину другу після слів «особисто» доповнити словами «або за допомогою програмного забезпечення Єдиного державного веб-порталу електронних послуг».

3) частину першу статті 29 після слів «Орган державної реєстрації актів цивільного стану» доповнити словами та знаками «, нотаріус»;

4) у статті 32:

Абзац другий частини першої виключити.

Частину другу викласти в такій редакції:

«За бажанням наречених шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день».

«Якщо нареченим необхідно пройти медичне обстеження, то реєстрація шлюбу відбувається протягом трьох днів з дня подання заяви»

«Державна реєстрація шлюбу в скорочені строки здійснюється в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України».

Частину третю виключити.

5) частину першу статті 33 після слів «органу державної реєстрації актів цивільного стану» доповнити словами «або в нотаріуса»;

Частину другу доповнити абзацом два «в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України можлива реєстрація шлюбу в режимі онлайн із застосуванням засобів відеозв'язку з будь-якого іншого місця».

б) частину першу доповнити абзацом другим «Реєстрація шлюбу може проводитися відділами державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності нареченого (нареченої) в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України»;

7) частину шосту статті 45 після слів «органу державної реєстрації актів цивільного стану» доповнити словами та знаками «, нотаріуса»;

8) в частині першій статті 48 після слів «вважається неукладеним» доповнити словами «крім випадків, визначених підзаконними актами на час дії воєнного стану»;

9) статтю 104 доповнити частиною 5 в такій редакції :

«Шлюб припиняється на підставі актового запису про зміну статі одного з подружжя»

3. У Законі України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»

1) частину 2 статті 2 після слів «зміна імені» доповнити словами «зміна статі»;

2) пункт три статті 4 після слів «міських рад» доповнити словами та знаками «, староста, ЦНАП»;

3) Статтю 4 доповнити частиною два: «Державну реєстрацію шлюбу та розірвання шлюбу за бажанням заявників може здійснювати нотаріус».

Частину другу вважати частиною третьою та слова «дипломатичні представництва і консульські установи України» замінити словами «закордонні дипломатичні установи, визначені Міністерством закордонних справ»;

4) в частині третій статті 6 слова «дипломатичні представництва і консульські установи України» замінити словами «закордонні дипломатичні установи, визначені Міністерством закордонних справ», а слова «приймають і розглядають заяви про внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання» замінити словами «вносять зміни до актових записів цивільного стану, поновлюють та анулюють їх».

Абзац другий частини третьої викласти в такій редакції : «Закордонні дипломатичні установи України ведуть Державний реєстр актів цивільного стану громадян»;

5) абзац другий частини першої статті 11 викласти в такій редакції : «Державний реєстр актів цивільного стану громадян ведеться органами державної реєстрації актів цивільного стану, яким законом надані відповідні повноваження»;

б) в частині другій статті 13 слова «за місцем її народження або за місцем проживання батьків» замінити словами: «будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану».

Частину четверту доповнити абзацом 2, 3, 4: «Підставою для проведення реєстрації народження дитини, народженої закордоном, є легалізований належним чином відповідно до законодавства України документ, який підтверджує факт народження або реєстрацію народження, що виданий компетентними органами іноземної держави щодо громадянина України.

Підставою для проведення державної реєстрації народження дитини, народженої на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, є документ, що підтверджує факт народження або реєстрацію народження на такій території станом на цей час та виданий органами окупаційної влади.

Державна реєстрація народження дитини, народженої на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, проводиться не залежно від місця народження дитини будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану»;

7) В частині першій статті 14 після слів «особисто» доповнити словами «або за допомогою програмного забезпечення Єдиного державного веб-порталу електронних послуг», після слів «до органу державної реєстрації актів цивільного стану» доповнити словами «або нотаріуса».

В частині другій після слів «органом державної реєстрації актів цивільного стану» доповнити словами «або нотаріусом».

В частині третій після слів «орган державної реєстрації актів цивільного стану» доповнити словами «або нотаріус».

Абзац другий частини четвертої викласти в такій редакції: «За бажанням наречених шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день»;

Частину п'яту виключити;

В частині восьмій після слів «органу державної реєстрації актів цивільного стану» доповнити словами «або в нотаріуса»;

Частину восьму доповнити абзацом два «в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України можлива реєстрація шлюбу в режимі онлайн із застосуванням засобів відеозв'язку з будь-якого іншого місця»;

частину дев'яту доповнити абзацом другим «Реєстрація шлюбу може проводитися відділами державної реєстрації актів цивільного стану без

особистої присутності нареченого (нареченої) в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України»;

8) Частину першу статті 17 доповнити пунктом три «легалізованого належним чином відповідно до законодавства України документа, який підтверджує факт смерті або реєстрацію смерті, виданого компетентними органами іноземної держави щодо громадянина України.

Частину першу статті 17 доповнити абзацом два «Підставою для проведення державної реєстрації смерті на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, є документ, що підтверджує факт смерті або реєстрацію смерті на такій території станом на цей час та виданий органами окупаційної влади».

Частину другу статті 17 викласти в такій редакції «Заява про державну реєстрацію смерті може бути подана до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану».

Частини 3, 4, 5 виключити.